
విషయానుక్రమణిక

చిత్రపటముల వివరణము

త్రివర్ణ చిత్రములు:—శ్రీగాయత్రీ, నూర్జహాను గానామృతము-జహాంగీరు పరవశత.

సాధారణ చిత్రములు:—స్టాఫర్డు దొరగారి సతీమణి, శ్రీ పాండురంగరావుగారి సతీమణి, శ్రీ న్యాయమూర్తి సదాశివయ్యరుగారి సతీమణిగారులు, శ్రీమతి కోకా కృష్ణవేణమ్మగారు, అఖిలభారత ప్రాచ్యవిద్వత్పరిషత్తు, వారిచే సమ్మానింపఁబడిన పండితబృందము; ఆంధ్రచిత్రకారులు శ్రీ దామెర్ల రామారావుగారు, శ్రీ చామకూర భాష్యకార్లురావుగారు, శ్రీ వరదా వెంకట రత్నంగారు - రాజమహేంద్రవరము; ౩౯ వ అఖిల భారత జాతీయమహాసభా స్వచ్ఛంద సేవాయువతీబృందము.

ముఖపటము—భీ. రామసోమయాజులుగారు. గతసంచిక ముఖపటము—దామెర్ల రామారావుగారు.

చెన్నపట్టణము, ఫిబ్రవరి ౧౯౨౫

సంపుటము ౨.   రక్తాక్షి సంవత్సరము మాఘమాసము   సంఖ్య ౨.

పురాణస్మృతితరంగిణి

అగ్నిపరీక్ష

శ్రీవేంకట పార్వతీశ్వర కవులు

౧

శ్రీకరాలోకు లుత్తమ శ్లోకు లగుచు, సార్థకాగ్నిపరీక్షలో జయము గన్న
కీర్తిమూర్తుల నక్షరాకృతిగఁ జేయు, ధీరకవిలేఖినికి నమస్కారశతము.

సీ. సములలో నుత్తమత్వము సుస్థిరంబుగాఁ, గాంచి లోకము మెచ్చఁ గన్నవారు
ధర్మపద్ధతి నసిధారావ్రతంబుగాఁ, గాంచి యచ్చపుఁ ద్రోవఁ గన్నవారు
ఒడలు జీవముఁ బరార్థోపయుక్తంబుగాఁ, గాంచి పున్నెపుఁబంటఁ గన్నవారు
సంపద్విపత్తులసత్యమే యూఁతగాఁ, గాంచి శాంతిపదంబుఁ గన్నవారు
చన్నవారయ్యు జగతిలో నున్నవారు, కాలకాలాంతరముల మేల్గన్నవారు
మానఘనులైనవా రెవ్వ డే నొకప్డు, దుజ్జ్వలాగ్నిపరీక్షలో నున్నవారె.

నరుగువాఁడిన బొగ్గు వజ్రమే యగుఁగాక, యగ్నిపరీక్షయం దవతరించి
పట్టువాఁడిన పోగ వసనమే యగుఁగాక, యగ్నిపరీక్షయం దారి తేఱి
గరుసువాఁడిన మట్టి కనకమే యగుఁగాక, యగ్నిపరీక్షయం దడుగు పెట్టి
అసలువాఁడిన రసం బమృతమే యగుఁగాక, యగ్నిపరీక్షయం దాఁగి నిలిచి
గౌరవమెయున్న నెంతయో ఘనతయున్నఁ, గలిమియేయున్న నెంతయో బలిమియున్నఁ
సార్థకాగ్నిపరీక్షలో జయము గనక, మర్త్యుఁ డేనాఁటికైన సమర్థుఁ డగునె?

మ. సిరితోఁ బుట్టిన నేమి, మోహనకళాశ్రీకుండు గానేమి; సుం
దరరేఖాంచితుఁ డైన నేమి; విబుధాధారుండు గానేమి, బం
ధురవృత్తంబును గన్న రాజకులచంద్రుం డైన నేమియా, విన
శ్వరకీర్తిం గను టెట్లు పావకపరీక్షాసిద్ధి గాకున్నచోన్.

సీ. కనకాచలం బైనఁ గరఁగి నీరగుఁ గాని, తలఁగునే నిశ్చల ధైర్యలక్ష్మి
వారాకరం బైన వట్టి బీడగుఁ గాని, ప్రిదులునే విపులగాంభీర్యమహిమ
గ్రహరాజమణి యైన గతి తప్పి చనుఁ గాని, సడలునే నిర్మల సత్యదీక్ష
తారామండలం బైన పసి చెడి పడుఁ గాని, జాఱునే సత్క్రియా సహనశక్తి
పుణ్యపాపసుఖాసుఖ భోగరోగ, మిత్రశత్రుశుభాశుభ మిళితమైన
జగతి నగ్నిపరీక్షలోఁ దగులువేళ, మతము విడఁబోరు పడఁబోరు మానధనులు.

సీ. చల్లగా వినవచ్చు సత్యసంగీతముల్, కల్యాణ విజయ శంఖములలోనఁ
బ్రియముగాఁ గనవచ్చుఁ బ్రేమరత్నంబులు, ఘనమంగళారాత్రికములలోన
దనివిగాఁ గొనవచ్చు దానకంకణములు, ప్రవిమలోదాత్తపాత్రములలోన
హాయిగాఁ దినవచ్చు నమృతఫలంబులు, పావనభాగ్యకల్పములలోన
అగ్నిసాక్షికముగ నాత్మసర్వస్వంబు, విశ్వహితము గోరి వ్రేల్చునట్టి
యజ్ఞదీక్షఁ గొన్న యఖిలపావనమూర్తు, లున్నచోట, జయము గన్నచోట.

చ. కనకధరాధరేంద్ర మొక గవ్వయుఁ గాదు; సురేంద్రలోకసం
దనవనపైభవం బొకతృణంబును గాదు; ప్రకృష్టభోగజీ
వన మొకలెక్క గాదు; భవపావనపావకసత్పరీక్షలో
ననితరలోకలభ్య విజయాభ్యుదయంబులు గోరువారికిన్.

సీ. ఘోరదుస్సహఘనాసార మైనను సరే, సిద్ధచారణపుష్పసేచనంబె
దారుణజ్వాలానలవిహార మైనను సరే, సౌరభాచలమంద మారుతంబె

గ్రీష్మప్రచండతాపోష్మమైనను సరే, సితచంద్రచంద్రికాశీతలంబె
భీషణాశనివినిర్ఘోష మైనను సరే, ఖేచరీమధురసంకీర్తనంబె
వాంఛనీయస్వధర్మని ర్వాహమునకుఁ, బావనాగ్నిపరీక్షలోఁ బాలుగొన్న
యచలదీక్షాపరుల కద్వయాత్మకులకు, భీకర శ్రీకరంబు లేకాకారములె.

సీ. అకలంకచరితుల నాపన్నులుగఁ జేయఁ,బూని విశ్వామిత్రు లైన నేమి
పావనవ్రతుల దుష్పథదూషితులఁ జేయ,నెంచి రాక్షసవృత్తిఁ గాంచ నేమి
సద్ధర్మనిరతులఁ జలచిత్తులుగఁ జేయఁ, దలఁచి దయ్యపురూపుఁదాల్ప నేమి
పరిశుద్ధహృదయులఁ బరిశోధనముఁ జేయ, యత్నించి యుద్దండు లైన నేమి
తథ్యమిథ్యావివాద మధ్యస్థపావ, నాద్భుతాగ్నిపరీక్షలో నైనఘనుల
సత్యనిర్మలచరితంబు శాశ్వతముగ, నవని వెలయించువారు బంధువులె కారె.

చ. కలుషము లొందలేవు, మమకారము లందఁగలేవు, దుఃఖసం
కలితకరాళభౌతికవికారము లూఁపఁగలేవు, నిత్యచం
చలవిషయప్రలోభగుణజాలము లాఁపఁగలేవు, వీరులై
యలఘుపదంబుఁ జూఱఁగొన నగ్నిపరీక్షలఁ జేరుధీరులన్.

సీ. ఆనందనందనోద్యానంబునందైన, సంతానపత్రముల్ సంస్కరించి
మానసకాసారమధ్యంబునం దైన, స్వర్ణాబ్జసూత్రముల్ సంతరించి
సత్కళాసంపూర్ణశశిబింబమందైన, సిద్ధామృతరసంబు సేకరించి
చారురోహితశక్ర చాపంబునందైన, సదమలవర్ణముల్ సంగ్రహించి
సార్థకాగ్నిపరీక్షలో జయము గన్న, విశ్వనుతకీర్తులకుఁ గీర్తి విజయపత్ర
సత్కృతులఁ గూర్చి వెలయించు శాశ్వతముగ, సత్కవి బ్రహ్మమంగళా శాసనములు.

కాశీ సోమయాజుల సుందరరామమూర్తి గారు, ఎం. ఏ.

ఆశయము

శ్రీయుత శ్రీ విక్రమదేవవర్మ మహాశయులు గారు, విశాఖపట్టణము.

శ్రీ విజయనగర మహారాజుగారి కలాశాలోపాధ్యాయులు నాంగ్లపద్యకావ్యరచనా నిపుణులునగు శ్రీయుత పండిత కాశీ సోమయాజుల రామమూర్తి, ఎమ్. ఏ. గారు సావిత్రీచరిత్రమునందలి తుదిభాగమును, హరిశ్చంద్ర చరిత్రమునందలి తుదిభాగమును గ్రామ్యాంధ్రభాషయందు రెండు నాటకములుగ రచించి నాకు వినిపింపఁగ విని కడు మోదమొందితిని. తదభినయమును వీక్షింపఁ గుతూహలము గలవాఁడను.

శ్రావ్యప్రబంధము కేవల గ్రాంథిక భాషతోడను దృశ్య ప్రబంధము మాత్రము పాత్రోచిత గ్రామ్యభాషతోడను వెలయవలెనను నాశయముగల నాకు నామూలాగ్రమును గ్రామ్యభాషాభూయిష్ఠమగు నుపరికథితదృశ్య ప్రబంధద్వయము గడుమోద మొదవించుటకుఁ గారణములు తత్సందర్భశుద్ధియు, నాటకోచిత వచనరచనయుఁ బాత్రపోషణమును, రసపూర్ణమునై యున్నవి. ఉపరిలిఖితకారణచతుష్టయమును గ్రహించి నామనము తద్భాషా గ్రామ్యతను గణింపలేదు. విచిత్ర చరిత్ర శ్రోతలు రచనాలోపములను సుస్వాదుఫలరసాస్వాదకులు వలుసులను లెక్కింపరుగదా! ఏతత్కవిగారు గ్రాంథిక భాష నెఱుంగనివారు గారు. అట్లయ్యు నాధునికజనసామాన్యరంజనముకొఱకు నట్టి భాషను బాటించిరి. కవులు స్వీయసమయ జనరుచి నాదరించుట క్రొత్తది గాదు. ఉక్త నాటకద్వయము సాధారణ జనులు వాడుకొను చిన్నచిన్న మాటలతోడనే శ్రోతల చిత్తములఁ గరంగించుచు నిజకరుణారస ప్రధానతను స్థిరపఱచుటయే కాక, తద్రచయితయొక్క నేర్పునెంతయుం జాటుచున్నది.

ఆనాటకద్వయము ముద్రితమయి ప్రకటితమగునేని, యనేకజనులు సంతోషించుటకు వీలగును.

గ్రంథకర్త విజ్ఞప్తి

సంభాషణ, పద్యరూపకముగాను, సంగీత రూపకముగాను, లేకుండా, పాత్రోచితవ్యావహారికభాషను ఉంటే, తెలుగునాటకాలు రక్తికట్టవా? అది శోధించడానికే నేనీనాటకాలు వ్రాసినాను. అంతేగాని కావ్యభాష యందు అనాదరణచేతకాదు. రాజసభల

లోనూ, శాస్త్రచర్చలలోనూ పండితశ్రేష్ఠులు కూడా ఉపయోగించేభాష రంగస్థలములో కూడదట. అట్టి సభలకంటే, రంగస్థలానికి వచ్చినకొమ్ము లేమిటి? ఈ పాతికముప్పై యేళ్లబట్టి, ఆంధ్రనాటకరచయితలు పెట్టు కొన్న నియమములు రసపోషణకట. అయితే భావపూరితమై, పండితపామరవేద్యమైనవ్యావహారికభాషలో అన్నిరసములూ పుష్కలముగా వస్తే? శ్రోతలకు కన్నీళ్లువచ్చేటట్టు చేయగలుగుతే? నాకు, కావ్యభాషకంటె, రసవంతమైన వ్యావహారికభాష వ్రాయడమే కష్టమని తోచినది. ఆంధ్ర, గీర్వాణ, ఉత్కళ సారస్వతములలో ఆరితేరిన పండితవర్యులు, రసగ్రహణధురీణులు, శ్రీయుత శ్రీవిక్రమదేవవర్మ మహాశయులు, ప్రోత్సహించినందున, నేను ఈనాటకాలు వెల్లడిచేయడానికి సాహసించినాను. హరిశ్చంద్ర, సావిత్రి సుప్రసిద్ధమైన చరిత్రలు గనుక, రసపట్టైన చివర భాగములనే వ్రాసినాను.

విజయనగరము, 21—11—1924. } కా. సుందరరామమూర్తి.

హ రి శ్చం ద్ర

మొదటిరంగము

కాలకౌశికునియిల్లు; ప్రవేశము తిరగలివద్ద చంద్రమతి.

చంద్ర :—మధ్యాహ్నమనగా వెళ్లినాడు లోహితాస్యుడు. ఇంకారాలేదు! ఎనిమిది గంటలవేళకాదూ ఇప్పుడు? నిన్నా, మొన్నా, దీపాలవేళకే వచ్చినాడె. నేడేమి ఈ యాలస్యం? ఏమి జరిగిందోగదా, ఈశ్వరా? వెళ్లింది అడివామెను. ఏమైనా అవుతుంది. ఏకబురు వింటానో గదా? నాపసికూనవంతు నన్నేల పంపకూడదు, యజమాని? ఏపులో నన్ను వేసుకపోతే, ఈ కష్టాలే పాయె. దేవకీ, జననీ, అన్నపూర్ణా, నీవేడన్నావు. (పిండి విసురుచు) అయ్యో! వేళ్లు మండిపోతున్నాయి! నడ్డి పడిపోతూంది! మెడలు నిలవకుండా ఉన్నాయి! కాళ్లు తిమ్మిరెక్కిపోతున్నాయి! అంట్లు తోమితోమి చేతులు పొక్కలెక్కినాయి! ఈ పిండి ఎలాగు విసరను? గంపెడు గోధుమ లెక్కడ? నేను విసరడమెక్కడ? బాగా ఎండనైనా ఎండినాయా? తెల్లవారేసరికి ఇయ్యవలెనట! ఎలాగు తెములుతుంది, ఈశ్వరా? తిరగలి ఇంతబరువేమిటి? ఒక్కచుట్టు తిప్పేసరికి నరాలు తోడుకపోతాయిట! విసరకుంటే, చెవులువేడి గాల్పు లొచ్చేట్టు తిట్లామె! విసురుదామంటే, చేతులు రాకపోయె! ఇది చాలనట్టు, చలిఒకటి! వంటినిండా బట్టలేదు! తలుపులు వేసుకొందామంటె గదికాదు! ఈపంచను ఎంతరాత్రివరకూ వజవజలాడుతూ విసరవలెనో గదా, దైవమా? అన్ని బాధలకంటే ఎక్కువ, లోహితాస్యుడు ఇంకారాకపోవడం! నేనేమైతే నేమి! పిల్లవాడు, కొనసాగవలసినకొమ్మ,

వంశవర్ధనుడు, చక్కనిచుక్క, గుణాల పోగు, ఏమవునోగదా? ఏమైనాడోగదా? —ఆఁ, ఏమిటాచప్పుడు? అడుగుల చప్పుడులాగున్నది! అవచ్చేది బాబయ్యేమిటిచెప్మా? బాబా, లోహితాస్యా!— సరి, నాకా అంతటిఅదృష్టం? ఏమి వినవలసున్నదో? కాని, కూడా అందరు పెద్దకుర్రవాళ్లున్నారే? చాలా మంచివాళ్లటే? నాబిడ్డణ్ణిమాస్తే చాలా ప్రేమటే? ప్రమాదం రానిస్తారా?— అయ్యో, ఏమిటీవెర్రి? వాళ్లేంచేయగలరు, పెద్దపులో, పామో, వస్తే?— అదుగో, మళ్లీ అడుగులచప్పుడవుతూందే! నాన్నా, లోహితాస్యా!

లోహితాస్యుడు ప్రవేశించును.

లోహి:—చిత్తం, అమ్మాజీ.

చంద్ర!—(దిగ్గున లేచి, ఎదురుగుండా వెళ్లి, ఎత్తుకొనివచ్చి, గుండెలకు అదుముకొని, తిరగలివద్ద పిల్లవానిని కాలుమీదకూర్చుండబెట్టుకొనును). నాతండ్రీ, నిజంగావచ్చావోయ్? నానాన్న రావోయ్! నాబాబు రావోయ్! నాచిట్టి, రావోయ్! ఏమి, నాన్నా ఇంతాలస్యం చేశావ్? నీకోసం తపించిపోయినానోయ్, బాబా!

లోహి:—ఎందుకమ్మాజీ, తపించిపోవడం!

చంద్ర:—ఇంతాలస్యమైనదనీ, ఏమైనదో అని తల్లడిల్లిపోయినానోయ్, తండ్రీ!

లోహి:—ఎనిమిదిగంటలైనదో, లేదో, ఇదే ఆలస్యమా, అమ్మాజీ!

చంద్ర:—ఈ రెన్నాళ్లీ వేగముగా వచ్చినావే? నేడేమి ఇంతాలస్యం, నాయనా?

లోహి:—ఈదినం శుక్రవారమని మాతాన్నపూర్ణకు కుంకుమపూజ చేసుకొన్నాను! ఇంతవేళైంది, రావడానికి.

చంద్ర:—కుంకుమెక్కడిదీ? ఎవరిచ్చినారు?

లోహి:—నాజట్టుదారుడు, పార్వతీశం.

చంద్ర:—ఎంతపుణ్యం చేసుకొన్నావోయ్, తండ్రీ, లోకమాతపూజచేయడానికి!

లోహి:—ఆ పూజారి ఎంతమంచివాడోగాని, అమ్మాజీ, నన్నే స్వయంగా పూజచేయనిచ్చినాడు. అతడు నామములు చెప్పడమూ, నేను పూజచేయడమూ, సహస్రనామాలు అయేవరకూ! "వాళ్లకి ఎవరికీ శలవివ్వక, పూజచేయడానికి నాకెందుకిచ్చినావూ?" అన్నాను.

చంద్ర:—అంటే ఏమన్నాడు?

లోహి:—"నీవు హరిశ్చంద్రచక్రవర్తియొక్క కుమారుడవు కావా?" అన్నాడు. "నీకెలాగు తెలుసును?" అన్నాను. "కాకుంటే ఈముఖ మెవరికుంటుం"దన్నాడు.

చంద్ర:—అన్నాడోయ్, తండ్రీ? (వాని ముఖము ముద్దు పెట్టుకొనును.)

లోహి:—ఇంకా విందురో, ఏమన్నాడో. "మీ గోత్రనామాలతో ప్రతిదినమూ మేము మాతాన్నపూర్ణపూజ చేస్తూంటామ"న్నాడు. అలాగెందుకు చేస్తారమ్మాజీ? బాబయ్య చక్రవర్తనా?

చంద్ర:—అవును, బాబా! నేను కాశీలో ఉన్నానన్నమాటేగాని, ఒక గంగలో స్నానమా? మాతాన్నపూర్ణ దర్శనమా? విశ్వేశ్వరుని దర్శనమా? యజమాని గుమ్మం దిగనివ్వడుగదా!

లోహి:—అమ్మాజీ, గంగ ఎక్కడో ఉన్నదా? మాతాన్నపూర్ణ ఎక్కడో ఉన్నదా? తమరే వారు. వారి దర్శనం చేయలేదని విచార మెందు కమ్మాజీ, తమకూ?

చంద్ర:—నీ కెవరు చెప్పినారోయ్, బాబా, ఈ మాటలు?

లోహి:—కామేశ్వరం అన్నాడూ, "లోహితాస్యా, మీ తల్లేమిటి? అన్నపూర్ణే మిటి? ఒక్కమారు వారి దర్శనంచేస్తే, చాలదోయ్ జన్మకూ?" అన్నాడు.

చంద్ర:—నా చిట్టివాడి కెంతభక్తోయ్, నేనంటే! కాని, తండ్రీ, వెన్నుకి కడుపు అంటుక పోయిందోయ్, ఎంత ఆకలితో ఉన్నావోగాని! ప్రొద్దున్ననగా తాగిన గంజి, ఎలాగు భరించినావోయ్, నాయనా అంత ఆకలి?

లోహి:—చాలా ఆకలిగానే ఉన్నది, అమ్మాజీ! ఈ మూన్నాళ్లూ ఆకలి చాలా బాగా వేస్తూంది. కష్టపడి పనిచేస్తే కణ కణ లాడుతూ ఆకలేస్తుంది. తినడానికి ఉండాలిగాని, నాగభూషణం అన్నాడూ, "ఎప్పుడు చూచినా, సవుకార్ల చేతుల్లోనే కాదూ, గొప్పవాళ్ల పిల్లలూ? ఒక్క మారు కాలు కింద పెట్టనివ్వరు గదా? ఎప్పుడూ ఏదో ఒకటి తింటునే ఉంటారు. వారికి ఆకలి వేయుమంటే, ఏంవేస్తుంది?" అన్నాడు.

చంద్ర:—ఎన్ని నేర్చుకొన్నావోయ్, తండ్రీ, ఈ మూన్నాళ్లలోనూ!

లోహి:—ఇంకా ఎన్ని నేర్చుకొంటానో? కష్టాలవంటి గురువు లేడన్నాడు కృష్ణమ్మ.

చంద్ర:—నిజమే, తండ్రీ-కాని మాటల కేమి? ముందు గంజితాగు.

లోహి:—(త్రాగి) ఆకలి ఏమీ తీరలే దమ్మాజీ. మరి లేదూ?

చంద్ర:—నాగంజికూడా ఇచ్చివేసినానోయ్, నాయనా, మరెక్కడిదీ?

లోహి:—ఏమమ్మాజీ, మీ గంజికూడా ఇచ్చివేసినారా?

చంద్ర:—అవును, తండ్రీ, ఆకలితో వస్తావనీ.

లోహి:—ఆమాట ముందేల చెప్పలేదూ?

చంద్ర:—చెప్పి ఉంటే?

లోహి:—తాగడం మానివేతునూ. నా గంజి కూడా తమకే ఇచ్చివేతునూ.

చంద్ర:—నా చిట్టివాడా, నీ మాటలు వింటూంటే, బాధలన్నీ మరిచిపోతానోయ్! నీ ఆకలి ఎలాగు చూడగలను, బాబా?

లోహి:—తమ ఆకలి నేను మాత్రమూ చూడగలను?

చంద్ర:—అందరికి అన్నంపెడుతూ, నా పసి బిడ్డకు మూకుడు గంజి లేకపోయెనా, తల్లి,

అన్నపూర్ణా? లేకపోవడమేమి? మేమేమి చేసుకొన్నామో ? అనుభవించక తీరు తుందా ?

లోహి:—ఏడవకం డమ్మాజీ, ఏడవకండి. (తనచొక్కా తీసి వేస్తున్నాడు)

చంద్ర:—చొక్కా ఎల తీసివేస్తావు, బాబా, చలి పక్కలువంచుకపోతూంటే ?

లోహి:—ఎందుకా ? ఇందుకూ. (దానితో తల్లి కన్నీళ్లు తుడుచును) మరేమున్నది తుడవడానికి ?

చంద్ర:—నా కన్నీళ్లు నీనుంచేనోయ్; నీబాధ చూడలేకేనూ-

లోహి:—అందుకే నాబాధ ఎప్పుడూచెప్పను.

చంద్ర:—కాని, బాబా, నీవు గోచితో వెళ్లి నావే, నీ కాచొక్కా, అలాగూ ఎక్కడివి ?

లోహి:—నారాయ ణిచ్చాడు ఈ రెండున్నూ. ఎంతమంచివా డంటా రమ్మాజీ, అతడు !

చంద్ర—అయ్యో ! పట్టుబట్టతప్ప మరేమి కట్టి ఎరుగని ఈ యువరాజు, ఈ ఆగర్భ శ్రీమంతుడు, ఎవరో అట ఒక చింకి చొక్కా, చింకిలాగూ ఇచ్చినారని పొంగి పోతున్నాడు ! హా, విశ్వేశ్వరా !

లోహి:—అమ్మాజీ, మనవిచేస్తాను, చిత్త గించండి. అదొక వేషం, ఇదొక వేషం. గోచీతో, ఈ చలిలో, అడివికివెళ్ళేవానికి, ఈ చొక్కా, ఈలాగూ గొప్పవికావూ? పట్టుమాత్రం ఇంతకంటె చలి బాగా ఆగు తుందా? ఎప్పటివో వెనుకటి పట్టుబట్టల మాటెందుకు ? ఇప్పటి ఈ గోచీ పాత రాయనికి ఇది ఎంతోలాభం అనుకోవలెను. తమకుకూడా కప్పుకోవడానికి ఎవరినైనా అడిగి తేవలెను.

చంద్ర:—హా, జ్ఞానికి కష్టము లంటవుగదా? వయస్సుతో ఏంపని?— బాబా, ఎంత దూరము అడివి ?

లోహి:—రానూ పోనూ, ఒక ఆమడ ఉంటుం దట.

చంద్ర:—నడవ గలిగినావా ?

లోహి:—తమరు అంట్లుతోమగలిగే తోము తున్నారా? ఎక్కడి కమ్మాజీ? బాధ పడ్డాను నడవలేక. అదిచూచి జాలిపడి విశ్వపతిశాస్త్రి నన్ను చంకపెట్టుకోబోయి నాడు. నేనే వద్దన్నాను.

చంద్ర:—ఎందు కన్నావు, కన్నా?

లోహి:—ఎందు కెత్తుకోవలెను? ఒకరికి శ్రమెందుకియ్యవలెను ?

చంద్ర:—నిజమే, కాని అతడే ఎత్తుకొంటా నన్నాడే, నీవడగకుండా ?

లోహి:—అయితే మాత్రం, శ్రమ ఏమవు తుంది? అతడూ నావంటివాడే-

చంద్ర:—ఎలాగవుతా డోయ్, బాబా? వాళ్ల కలవాటూ, దూరంనడవడం. నీకేం అలవాటున్నది?

లోహి:—నాకూ అవుతుంది, నడుస్తూంటే. నడవకుంటే, ఎప్పటికీ కాదు. అమ్మాజీ, నాకింకా ఎన్నాళ్లున్నదో ఈ దాస్యము? అలవాటు చేసుకోవద్దూ నడవడం?

చంద్ర:—(తనలో) ఆహా, ఏమి ఈపసికూన జ్ఞానం! వీని ఓర్పు!

లోహి:—కాని, అమ్మాజీ, దూరమైతే అయిందిగాని, ఆ అడివిలో ఉన్నంతసేపూ, శ్రమంతా మరిచిపోవడమేగదా? ఆ పరిమళమూ, ఆ ఆకులూ, ఆ పువ్వులూ, ఆ కాయలూ, పాలవెల్లికి కట్టినట్టు, చెట్లని ఆ కమలాఫలాలు-

చంద్ర:—ఆ పళ్లేమైనా తిన్నావా ఆకలికి?

లోహి:—ఏలాగు తినేది, అమ్మాజీ, మనవి కానప్పుడు? సమిదెలూ, ఆకులూ తెస్తున్నామంటే, దానివల్ల ఎవరికీ నష్టంలేదు. పళ్లు అలాంటివా? ఎవరికి నష్టంవస్తుందో మేము తింటే?

చంద్ర:-(వానిని గుండెలకదుముకొని, ముఖానికి ముఖముచేర్చి) అవును, తండ్రీ ఆనీతి ఎప్పుడూ మరిచిపోకు. కాని, ఏదీ చూతాం, బాబా, పాదాలు పొక్కలెక్కినాయేమో, అయ్యో, తండ్రీ, ఎంతబాధ పడుతున్నావోయ్, నాకడుపున పుట్టీ! (పాదాలు చూచును)

లోహి:—ఆఁ! ఆఁ! ఆపాదం ముట్టుకోకండి అమ్మాజీ! ఆఁ! ఆఁ! వద్దు వద్దు!

చంద్ర:—ఏం తండ్రీ, పాదం ఇలావాచిందీ? అయ్యో, కొడకా!

లోహి:—ముల్లుగుచ్చుకొంది, పాదంలో-

చంద్ర:—ఇదుగో పైకి కనిపిస్తూందే!

లోహి:—చాలా లోతుగా దిగిపోయింది. పెద్దముల్లు—

చంద్ర:—ఏమీ, దానితోనే ఇంతదూరం నడిచినావా, తండ్రీ?

లోహి:—అవునమ్మాజీ, ఏం చేసేది? అడివిలో కర్రవాళ్లు తీయబోతే, వచ్చింది కాదు, రక్తమే వచ్చింది.

చంద్ర:—అయ్యో, కొడకా! నేనేంచేతునూ? ఎలాగు తీయడం?

లోహి:—ఏమి చేయ నక్కరలేదమ్మాజీ. చీము పోస్తే, చులాగ్గా అదే వస్తుంది.

చంద్ర:—నాన్నా, ఈ ముల్లు, నీపాదంలో కంటె లోతుగా నాహృదయంలో నాటి నట్టున్నదోయ్!

లోహి:—ఏడవకండమ్మాజీ, ఏడవకండి. నాకీ నొప్పికంటె ఎక్కువబాధ తమయేడ్పు చూడడం. తమరు నాబాధ చూడలేరనే, తమతో చెప్పలేదు.

చంద్ర:—ఏమి ఈపసికూన ప్రేమ! వీని మాటలు విన్నకొలదీ, నా విచారమునకు వన్నె వస్తున్నదే! ఇంతప్రేమను బయలు పెట్టే విచారము నిజముగా కోరదగినదే! ప్రేమ ఈశ్వరుని స్వరూపము. అట్టి ప్రేమను విస్తారముగా బయలుపెట్టె విచారము ఏమైఉండవలెను? చేదు వేపచిగుళ్లు ఆరోగ్యమును ఎక్కువ చేసినట్టు, కష్టాలు ప్రేమను వృద్ధిచేయునే! పంకములోనుంచి పద్మం పుట్టినట్టు, కష్టంలోనుంచి ప్రేమ పుట్టడమా? దైవభక్తి ఎక్కువ చేయడమా? ఏమి, కష్టాల మహిమ! "ఈకష్టందాటించు, దైవమా!"

అన్నట్టు, "ఈసుఖం నిలబెట్టు ఈశ్వరా" అని అనేవాళ్లున్నారా? వశిష్టు భగవాన్లువారు కనిపించినా, నాభర్తను కలుసుకొన్నా— మళ్ళీ కలుసుకొంటామా? ఎలాగున్నారో గదా? ఆచండాలసేవలో ఏమిబాధలు పడుతున్నారో గదా, ఈశ్వరా?

లోహి:—జ్ఞానికి కష్టా లంటవని తమరే అన్నారే?

చంద్ర:—అవును, బాబా- కాని, ముల్లుంచి వేయకూడదు-

లోహి:—తమచిత్తం, అమ్మాజీ! (తల్లి ముల్లు పెరికి వేయును) హా, శంకరా! హా, రక్షకా, విశ్వనాథా!

చంద్ర:—తండ్రీ, ఎన్నికష్టాలువచ్చినా, భగవంతుని మరిచిపోకు. వాడే దిక్కు. కాని, ఎంతరక్తం వచ్చినదోయ్, నాయనా, ముల్లుతో!

లోహి:—అమ్మాజీ, తమకు తెలియనిది నేనేమి మనవిచేయగలను? రాచబిడ్డకు భయమేమిటి రక్తమంటే? యుద్ధములో రక్తము జుర్రేవానికి, రక్త మంటే భయమా? వానికి నొప్పిఅనగా ఏమి?—ఆఁ! ఆఁ! గాయం తుడవకండి, అమ్మాజీ!

చంద్ర:—తుడవడానికి గుడ్డైనా లేక—

లోహి:—కొంగుతో తుడవకండి, పాడైపోతుంది—

కాలకౌశికుడు:—(లోపలనుంచి) ఎవడ్రా, గాడిదలాగు, ఆకేకలు? ఆఁచీంబోతులాగు తిని ఆటెంద్రు బెట్టడమేమిరా, నాగమ్మా! పట్టక పట్టక కునుకుపట్టితే, ఆకేక లేమిరా! తులువా? తిండి వంటపడుతూందిరా; ఆఁ!

లోహి:—పొరపాటు, స్వామీ, పొరపాటు, తమనిద్ర భంగంచేయడం. క్షమించండి, మరి కేకలు వేయను.

చంద్ర:—అమ్మో, బాధతీరా ఏడ్వడానికైనా నోచుకోమైతిమా, విశ్వేశ్వరా?

రెండవరంగము

కాలకౌశికునియిల్లు; ప్రవేశము, సోఫామీదకలహకంఠి, ఎదురుగా చేతులుజోడించుకొని చంద్రమతి.

కల:—ఏమే, చంద్రమతీ, నీకొడుకు పాము కరిచిపోయినాడనా అన్నావు?

చంద్ర:—అవునమ్మా.

కల:—అందరిలోనూ నీకొడుకే కానొచ్చినాడా పాముకి? నిన్నవెళ్లి కాలులో పెద్దముల్లువిరుచుకో వచ్చాడు, నేడుచచ్చాడు.

చంద్ర:—ముల్లుగుచ్చుకొందని ఇంట్లో కూర్చున్నాడా? కాలు మెడ్డుకొంటూ పాపం మళ్లీ అడివికి వెళ్లుమనగానే వెళ్లినాడు, పసికూన—

కల:—ఎవడికోసమని వెళతాడు? పసికూనలు! నిలువెడు పిల్లవాడు పసికూన!

చంద్ర:—గాయంలోకి ఇసక వెళ్లకుండా కట్టడానికి చిన్నగుడ్డ అడిగితే, వినలేని తిట్లు తిట్టినారు. నాచీరలో చింపి కట్టి పంపినాను.

కల:—ఎవరికా ఉద్ధరింపు?

చంద్ర:—పిల్లవానివంతు నేను వెళతానంటే కేకలువేసి బుగ్గపోట్లు పొడిచినారు.

కల:—ఇంట్లో పనులన్నీ నీయబ్బ ఎవరుచేస్తారనుకొన్నావు? నీకొడుకు చావుకాదుగాని, నా బంగారమువంటి సొమ్మూ గంగలో కలిసింది—

చంద్ర:— ఆయనా అలాగే అన్నారు—

కల:—ఎవరైనా అంటారు, అనరూ? సొమ్మేమన్నా? అయితే ఏమంటావు? నీకొడుకును వెతికి తెప్పించుమంటావేమిటి?

చంద్ర:—నేనేవెళ్లి వెతుక్కొంటాను, శలవు దయచేయండి.

కల:—వాణ్ణి వెతకడానికి ఈ రాత్రివేళవెళ్లి నీవుకూడా చస్తే? ఆదండుగకూడానా? చాలుచాలు! సిగ్గులేక ఏమని అడిగావు?

చంద్ర:—అమ్మా, సంస్కారముచేసి వెంటనే వస్తాను. ఆయన్ను అడుగుతే, తమర్ని అడుగుమన్నారు. శలవియ్యండి. మీకు చాలా పుణ్యం వుంటుంది.

కల:—సరే. కాళ్లుపట్టి వెళ్లు.

చంద్ర:—చిత్తం. (కాళ్లుపట్టును)

కల:—నీకొడుకు చచ్చాడని, మామూలు మరిచిపోయినావూ? పాడుతూపట్టు.

(చంద్రమతి ఇలాగు పాడుతూ కాళ్లు పట్టును:)

(నటుడని కిష్టమువచ్చినపాట, శివస్తోత్రముగాని, దేవీస్తోత్రముగాని, పాడవచ్చును. కరుణారసమైన రాగము మిగాదని శ్రేష్ఠము.)

కల:—మరివెళ్లు. అక్కడపనికాగానే వెంటనే రావలెను సుమా!

చంద్ర:—చిత్తం. (తెర)

మూడవ రంగము

స్మశానము; ప్రవేశము హరిశ్చంద్రుడు, లోహితాస్యుని శవముతో చంద్రమతి.

హరి:—అక్కడెవరో శవము దహనము చేయడానికి మంటచేస్తున్నట్టున్నది. ఎవరక్కడ?

చంద్ర:—ఎవరా అడిగేది?

హరి:—నేను, కాటికాపుని.

చంద్ర:—నాపిల్లవాడు అడివిలో సర్పదష్టుడైపోయినాడు. సంస్కారము చేయడానికి వచ్చినాను.

హరి:—ఇంతరాత్రివేళనేమి? ఇప్పుడు కావలివారూ ఉండరనుకొని దొంగతనముగా దహనముచేతామని వచ్చినావేమి?

చంద్ర:—దొంగతనముగా చేయవలసిన అవసరమేమి? అడవిలో ఎక్కడోపడియున్న పిల్లవాన్ని వెతికి వెతికి, చితుకులుఏరి ఇక్కడికివచ్చేసరికి ఇంత వేళయినది.

హరి:—సుంకము తెచ్చినావా?

చంద్ర:—సుంకమియ్యవలెనా?

హరి:—అవును. ఇయ్యకుండా సంస్కారము చేయకూడదే ఈస్మశానములో.

చంద్ర:—ఏమీ లేనిదానను క్షమించి-

హరి:—ఎవరినైనా అడిగి తీసుకొనిరా. లేకుంటే ఇక్కడ సంస్కారము చేయ

నివ్వను. ఆ మండుతూన్న కర్రలు వెంటనే తీసివేయి.

చంద్ర:—బ్రతికి చెడ్డదానను, దయఉంచి, సంస్కారము చేయనీ.

హరి:—మండుతున్న కర్రలు ఇంకా తీసివేయకుండా మాట్లాడుతున్నావా?

(అక్కడికి వెళ్లి శవమును తిరగద్రోసి కర్రలు తీసివేయును.)

చంద్ర:—నీకేమి జాలిలేదా? శవమును కిందికి తిరగద్రోస్తావా? (శవమును కాలు మీద పెట్టుకొని) నాయనా, ప్రాణము పోయినా, నీవొళ్లు ఎంత మృదువుగా ఉన్నదోయ్! ఇన్ని కష్టములొచ్చినా, నాగుండె గట్టిపడనట్లు, నీశరీరము గట్టిపడలేదు తండ్రీ! ఈఉదయం నీవులేవడం ఆలస్యం అయినదని యజమాని నిన్ను నామీద త్రోసివేస్తే, కంటతడిపెట్టినావుకావు. నీతల తగిలి నాచెయ్యి ఎంతో నొప్పెట్టినది. నీతల ఎంతనొచ్చియుండునో, నాయనా? మరి కేకలు వేయనని, నిన్నరాత్రి అన్నావనా, ఏడవలేదు, బాబా? ఇప్పుడు నిన్ను ఈకాటికాపు త్రోసివేస్తే, నీకు నొప్పి తెలియకపోయినా, నాకెంతనొప్పిగా ఉన్నదోయ్, తండ్రీ! (గుండెలకు శవమును అదుముకొనును)

హరి:—(తనలో) ఈస్త్రీ ఎవరై ఉండునో? అడవిలో వెతకడము, ఇంత రాత్రివేళ స్మశానమునకు రావడము, ఏమి సాహసము! ఆ మాసినగుడ్డ, ఆ చింకిరితల, ఆ ఖేదము, ఆ ముఖానికి ఆ మంటల వెలుగున ఎంత భయంకరమైన అందమిస్తున్నదో! ఆమె వైఖరిచూచినా, ఆమె మాటలు విన్నా, అగ్రజాతి స్త్రీఅయి ఉండవలెను.— నీవెవరవు?

చంద్ర:—ఒకరింట పనిచేస్తున్న బానిసదానను.

హరి:—(తనలో) అంతచక్కనిది బానిసదా! ధూళికప్పిన ముఖమును కన్నీళ్లు కడిగి, ఆ కాలువలలో ఆమె స్వచ్ఛమైన స్ఫూర్తిని ఎలాగు కనపరుస్తున్నదో, బంగారు చెక్కలో ఉలితో నాటువేస్తే కనబడ్డట్టు! నీ పిల్లవాడు 7-8 సంవత్సరములకంటె ఎక్కువున్నట్లు తోచదు. అంత చిన్నవయస్సులో అడివికి ఏమని పంపినావు?

చంద్ర:—పెద్దపిల్లవాళ్లతో వెళ్లినాడు. మూడుదినములు వెళ్లి, ఈదినమే పాము కరిచి పోయినాడు. ఈ సాయంత్రము దీపాలవేళ పిల్లవాళ్లు వచ్చి నాతో చెప్పినారు. ఎంతో బ్రతిమాలుకొంటే, సంస్కారముచేసి వేగముగా రమ్మని యజమానులు శలవిచ్చినారు.

హరి:—(తనలో) బానిసతనమూ, తల్లీ కొడుకూ, ఆముఖములూ, ఆవయస్సూ, ఆమాటలపొందికా, ఆమె—

చంద్ర:—నేను తిరిగీ ఇంటికి వేగముగా వెళ్లవలెను. సంస్కారము చేయడానికి వెంటనే శలవియ్యి, నీకు చాలా పుణ్యం ఉంటుంది.

హరి:—నీపెనిమిటి లేడా?

చంద్ర:—(తనలో) ఏమయినారో తెలియదాయె. ఏమిచెప్పేది? నావద్దలేరు.

హరి:—సరే, నీవు వెంటనే వెళ్లి నీయజమాన్ని అడిగి సుంకం తీసుకొనిరా.

చంద్ర:—పిల్లవాడు అడివిలో ఎక్కడో చచ్చి పోయినాడని నేనంటే, "వాడుపోతే, నీకేం పోయింది? వాని సంరక్షణే పాయె, బ్రతికావు. కాని వాడు చావడంవల్ల నాకెంత డబ్బు గంగలో కలిసిందో చూడు! మీాయిద్దరిని బండెడు సొమ్మిచ్చి కొనుక్కొన్నాను. దానికేం అంటావు?" అన్నాడు యజమాని. అతడిస్తాడని ఏలాగనుకొనేది?

హరి:—నేనేమిచేయగలను? సుంకం ఇవ్వకుంటే దహనము చేయనివ్వను.

చంద్ర:—అయ్యో, ఎంతవానికుమారునికి ఎంత వచ్చినది! ఎంతగతిలేనివాని శవమై నాదహనము కాకుండా ఉండిపోయిందా? తండ్రీ, నీగతి ఈలాగుపట్టినదా? నిన్న రాత్రే, ముల్లుతో రక్తంవస్తే, "యుద్ధంలో రక్తం జుర్రేవానికి రక్తమంటే భయమేమి?"టన్నావు, కొడకా! ఇప్పుడు నన్నేమని ఓదారుస్తావు. నాయనా! నీవు పోయినావని ఏడ్చేదా? నీ శవం దహనంచేయలేనంత లేనిదాన నని ఏడ్చేదా? సరి, ఏడుస్తూంటే, ఏమున్నది? పోయి సుంకంకొరకు ప్రయత్నించవలెను. కాని, ఈ శవాన్ని ఏమిచేసేది? శ్రమైతే అయింది, తీసుకొనివెళ్లి ప్రయత్నంచేతామంటే, ఏవరూ చేరనీయరేమో? ఉంచి వెళదామంటే, మళ్లీ వచ్చేసరికి, ఏమవుతుందో? కాటికాపు చూస్తాడా? శవాన్ని తిరగద్రోసినవాడు, వానికేంపట్టింది? కానీ, ప్రభో, విశ్వేశ్వరా, నీవు స్మశానవాసివి. నేను వచ్చేవరకు, నాపిల్లవాని శవమును చూస్తూండవా? నేనే పతివ్రతనైనయెడల శవము, నేనుంచినట్లు ఉండుగాక! తండ్రీ! నీదేహము, దహనము లేకుండానే, ఎంత మన్నయినదో! దహింపబడేది గనుక దేహమన్నారు. నీపట్ల ఆయర్థము వ్యర్థమయినదా, నాయనా! (మన్నుదులిపి క్షితి పైనిపెట్టును)

హరి:—మన్ను కావలసి ఉన్నశవానికి మన్ను దులుపుతూంది! మాతృప్రేమకు మేర ఉన్నదా? ఆమాటలు వింటూంటే, నా కడుపులో మంట పుట్టుచున్నదేమిా? "ఎంతవాని కుమారున కెంతవచ్చినది!" అన్నది; నాయంతవాని కుమారునకు దాస్యము వచ్చినది! ఇదికూడా ఏల రాకూడదు? "యుద్ధములో రక్తంజుర్రే వాడ"ట! క్షత్రియబిడ్డ కావలెను, ఆమాటలు అనడానికి. "మిమ్మల్ని బండెడు సొమ్మిచ్చి కొనుక్కొన్నాను"— నాలోహితాస్యుడై ఉండవలెను. నాచేతులారా నేనే అమ్ముకొన్నాను. ఆమెను భర్త దగ్గిర లేడట. నేను చంద్రమతిదగ్గిర లేనే? "నేనే పతివ్రతనైతే"—కారుచిచ్చు భయపడి తోవ ఇచ్చివేసినది చంద్రమతి పాతివ్రత్యముచూచి. ఇప్పుడు శవముజోలికి జంతువులు రాకుండా శాసించలేదా ఆ బలము? అయినా, అడిగి చూడవలెను.

—నీవు చంద్రమతివి కావూ? నిన్ను కొన్నవాడు కాలకౌశికుడు కాడూ?

చంద్ర:—(తనలో) ఈమనిషి నాభర్తవలె ఆజానుబాహు, నీచవృత్తిలో అటువంటివాడు ఉండునా? ఆయన్ని వీరబాహుడు కొన్నాడు. కాటికాపుగా నియమించి ఉండును. అయినా జాగ్రత్తగా మాట్లాడవలెను:—నన్ను పోల్చుకొన్న బుద్ధిశాలికి నానాథునిజాడ తెలుసునా!

హరి:—నేనే నీ భర్తను, హరిశ్చంద్రుడను!

చంద్ర:—ఆఁ! ఆఁ! (వానిమీద పడును. వారిద్దరు ఆలింగనము చేసుకొందురు)

హరి:—మనము ముగ్గురమూ, ఇలాగున, ఇక్కడ, ఇప్పుడు కలుసుకొన్నామా? స్థితి, స్థలము, కాలము—ఆహా! (శవము వద్దకువెళ్లి) లోహితాస్యా, కాలులో ముల్లు గుచ్చుకొన్న గాయముండగానే, మళ్ళీ అడవికి వచ్చినావోయ్? యుద్ధములో రక్తం జుర్రడమూ, వత్సా! నీ కెవరు చెప్పినారోయ్? నీరక్తమే చెప్పినదా? ఎవరితో యుద్ధముచేసినావు, బాబా! (శవమునుకాలుమీద కూర్చుండబెట్టుకొనును) నీబాధ చూడలేక మీ అమ్మ దుఃఖస్తుందని, నీ దుఃఖముతో యుద్ధముచేసి అణచివేసినావా, తండ్రీ? యుద్ధములో శత్రువును గెలవడంకంటె కష్టమయినపని చేసినావా? కాశికి వచ్చేతోవలో, ఎత్తుకొంటానంటే, నీశ్రమను దాచుకొని, వద్దన్న వీరుడవు, మీ అమ్మయెడల—

చంద్ర:—తాను నన్ని కష్టాలుపడుతూ, నన్ను ఓదార్చేవాడు, నాచిట్టివాడు.

హరి:—ఏలాగు శుష్కించి పోయినావోయ్, తండ్రీ!

చంద్ర:—మనము వేరైన ఈ పదిరోజులలో తమరు పోలిక తగలకుండా శుష్కించి పోయినారు, నాథా!

హరి:—ఇన్నాళ్లూ నాకు నిద్రాహారములు రెండూలేవు. బ్రహ్మయజ్ఞము, పితృతర్పణములేకుండా భోజనము చేయనుగదా? అవి, ఈశ్మశానములో, చండాల సేవలో ఏలాగుచేయను?

చంద్ర:—మహాదేవ!

హరి:—కాని, బాబయ్యముఖాన్ని ఆనవ్వేమిటి? విశ్వేశ్వరుని ధ్యానిస్తూ ప్రాణం విడిచిపెట్టినావా, నాన్నా? లేకుంటే, ప్రాణంపోయినా, ముఖాన్ని ఆనవ్వేమిటి?

చంద్ర:—బాగా పోల్చినారు, నాథా! ఆకుర్రవాళ్లన్నారు, "అమ్మాజీ, బాబయ్యా, విశ్వేశ్వరా!" అంటూ ప్రాణం విడిచిపెట్టినాడట. "మీరు చాలామంచివాళ్లు, మా అమ్మాజీని ఏలాగు ఓదార్తారో?" అన్నాడట, నాతండ్రి! నాయనా, నీవు పెట్టినచిచ్చు, ఎవరు ఆర్పగలరోయ్?

హరి:—బాబా, నీకు నవ్వూ, మాకు ఏడ్పూనా? నీకష్టాలు గట్టెక్కినాయి, నీకు నవ్వుకాకేమి? బాధములేని మా విచారముచూచి నవ్వవలసినదే.

ద్ర:—బాబా, ఇక్కడ గంజివిడిచిపెట్టి, స్వర్గములో నీవు అమృతం సేవిస్తూ అమృతాన్ని మించిన నిన్ను విడిచిపెట్టి, మమ్మల్ని మాకన్నీళ్లే తాగుమన్నావా? బాబా, నిన్ను కృష్ణమ్మ భోజనానికి పిలుస్తే, "మా అమ్మాజీ చాలీ చాలని గంజి తాగుతూ ఎలాగో ప్రాణాలు నిలబెట్టుకొంటూంటే, మీయింట పిండివంటలు నానోటికి ఏలాగు పోతాయి?" అన్నావే. ఇప్పుడు నన్ను విడిచిపెట్టి స్వర్గ సౌఖ్యం ఎలాగు అనుభవిస్తున్నావు, తండ్రీ! అమ్మకు నీవద్ద చోటిప్పించవ్వూ?

హరి:—ఏమిా; గంజూ తాగేవాడు, బాబయ్య?

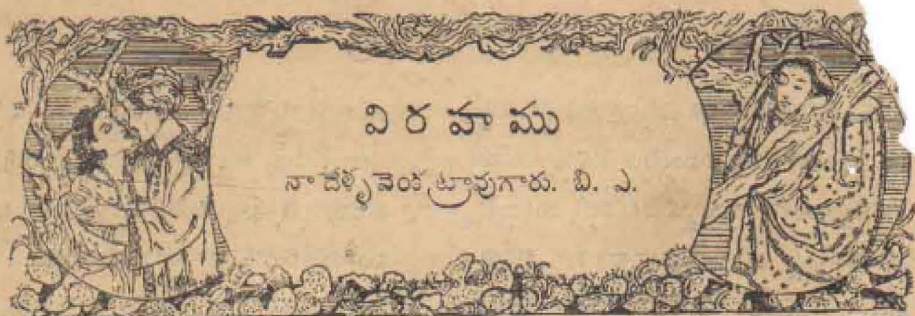
చంద్ర:—అదైనా, కడుపునిండా ఎక్కడ? "బాబాజీని ఎప్పుడు చూస్తాము? ఎప్పుడెప్పుడ" నేవాడవు, చూడకుండా వెళ్లిపోయినావా. కొడకా! ఒక్కమారు నిన్ను కాలుమిాద కూర్చోపెట్టుకొని ముద్దులాడుతే, అడివికివెళ్లి వచ్చిన కష్టమంతా నా చేతుల్లో పోయిందన్నావు. నేను నాకష్టాలన్నీ మరిచి పోయేదానను. తండ్రీ! కష్టాలవంటిగురువు లేడన్నావు కాని, నీవుపెట్టినకష్టం, ఏమినేర్పుతుంది, బాబా? యజమానిసేవలో ప్రాణమైనా పెట్టవలెననా? నీవు అలాగే చేసినావు. నీవుప్రాణముమాత్రమే విడిచిపెట్టినావు. ఆయజమానిసేవలో, నా ప్రాణముకంటె ఎక్కువ వస్తువును, నిన్ను, విడిచిపెట్టినాను. నేను ఎక్కువకాదు, బాబా? నాథా, 'నన్ను తిరిగీ వేగమే రావలెనని యజమానిఆజ్ఞ. యజమాని ఆజ్ఞను అతిక్రమించకూడదని బాబు శరీరము జ్ఞాపకంచేస్తున్నది, తమ పారుష్యం జ్ఞాపకంచేస్తున్నది. నేనువెళ్లనుంకంకొరకు ప్రయత్నించవద్దా?

హరి:—తప్పకుండా చేయువలసినదే.

చంద్ర—పోయివస్తానని అనడానికి అధికారములేదు. వస్తే, ఏలాగు వస్తానో?

హరి:—వెళతానంటే, మంచిది అనడానికి నోరురాదు! ఈకికారణ్యం దాటించడానికి అధికారములేదు! బాబయ్యలేని ప్రంచములో ఇక మనకేమున్నది, సత్య సేవానందముతప్ప? మనకు సత్యమే స్వర్గము. మనకు ఇంతకంటే మరేమిచేటు రాగలదు? మరి నీవువెళ్లు, (చంద్రమతి నిష్క్రమించును) ఏలాగు తిరిగిచూస్తూ వెళుతున్నదో! (తెర)

నడిఱేయిని కలలోన నాకునీవు
కానుపింపగ మేల్కాంటిఁ గలఁతఁ జెంది
మాయమైపోతి వింతలోనే యెచటికో ?
పక్కపై నొక్కనిని నన్నుఁ బాఱవైచి.

గీ. దూరమున హోరుమను నకూపారరవము
చేరువను గానవచ్చు నా చెట్టుమీఁద
ఘూకములభీకరంబగు కూతదప్ప
లోకమున నెట్టిధ్వని విన రాకయుండె.

గీ. విజనసంచారమైన యీ వీథులందు
వ్యర్థముగ నేరికొఱకో ? యీ యర్ధరాత్రి
విమలశీతలచంద్రికా సముదయంబుఁ
గాయుచున్నాఁడు యామినీ కాముకుండు.

గీ. ఇట్టిచల్లనిరాత్రి నీయింటియందు
నిర్విచారంబుగా నీవు నిద్రపోవ
నొక్కఁడను బిక్కుబిక్కునఁ బక్కపైన
నిన్నుఁదలపోసికొనుచుఁ గూర్చున్నవాఁడ.

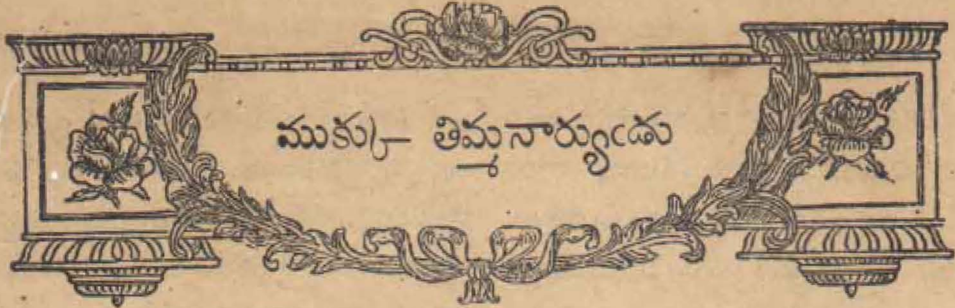
గీ. ఱెక్కలేయున్న నాకిప్డె ఱివ్వుమనుచు
నంతరిక్షాన కెగిరి నీ చెంత వ్రాలి
నిదురలో వింత చెలువంబు నెగడునీదు
సుందరాస్యంబు ముద్దాడియుందునుగద.

గీ. నిన్ను నెడబాసి విరహార్తి ఖిన్నుఁడైన
నాయెడ జ్జాలిఁ జెంది స్వప్నాననైన
దర్శనంబిచ్చునంతటి దయయుఁ గలిగెఁ
జాలు; పదివేలుసుమ్ము నాపాలి కిదియు.

ఊఁచబియ్యము

దీపాల పిచ్చయ్య శాస్త్రి గారు

ముంగురుల్ చెదరి గుంపులుగట్టి నెమ్మోము, దమ్మి ముమ్మరముగఁ గ్రమ్మికొనఁగ
ముద్దులమురిపెంపు మొగమున మొలకెత్తి, కోమరుఁ జెక్కుటఁ జిఱుచెమట జాఱ
తుఱిమిన తంగెడువిరులతోఁ గూడ, నం దంపుధమ్మిల్లబంధము నటింప
శ్రీకారములతోడఁ జెలిమిఁ జేసెడు కర్ణ, ముల నొప్పు వ్రేల్లెరు పూలు గదలఁ
గీ. దానుబాడెడు మోటు పదంబునకును, కంకణంబులు చెలఁగి పొంకముగఁ దాళ
మానములు గొల్పఁ గూర్చుండి మంచెమీఁద, నబల యొర్తుక ఊఁచబియ్యంబు గొట్టె.

ముక్కు తిమ్మనార్యుఁడు

పంతలేముల వేంకట శాస్త్రి గారు, బి. ఏ., యల్. టి.

ఆంధ్రభోజుఁడని విఖ్యాతిఁబడసిన శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమున సామ్రాజ్యలక్ష్మి ననుసరించి కవితాలక్ష్మియు, వాసియు వన్నెయుఁ గాంచి మించినది. అష్టదిగ్గజములను ప్రశస్తివడసిన కవినాథులెనమండ్రు విద్వత్ప్రభుని యాశ్రయము నవలంబించి యుండిరి. ఆకాలమునఁ గవితాప్రపంచమునఁ బ్రబంధరచనయే మిన్నయై యుండుటచేతను, శ్రీకృష్ణదేవరాయలు పండితుఁడగుటచేతను, వాని యభిరుచి ననుసరించి, కవులందఱును బ్రబంధరత్నములతో నాతనిఁ బూజించి ప్రశస్తి వడసిరి. అట్లొనరించిన వారిలోఁ బారిజాతాపహరణ కర్తయగు ముక్కు తిమ్మనార్యుఁడు కడుఁ బ్రసిద్ధుఁడు. మృదుమధుర రసభరితమగు శైలిఁగలవాఁ డగుటచే "ముక్కు తిమ్మనార్యు ముద్దుపల్కు" అని సార్థకబిరుదము నొందెను. "నానా సూనవితాన వాసనల నానందించు" అనుచక్కని, ముద్దులుమూట గట్టు పద్యమును రచించుటచే నితని ముక్కు తిమ్మనార్యుఁడని లోకము వాడుచుండుట యెల్లరకుఁ దెలిసిన విషయము.

ప్రబంధకవులలో నితఁడు సుప్రసిద్ధుఁడు. ప్రబంధములసరళి ననుసరించియు, వానిలోఁ దలతిక్కగానుండి, పాఠకుల హృదయములకు విసుగుగలిగించు కొన్ని లక్షణముల నితఁడు తొలఁగించి, తన రచించిన "పారిజాతాపహరణము"ను నిర్దుష్టము గావించుకొనెను. అందుచే నితని కవిత్వ మన్నిఘట్టములందును మిగుల రసభరితముగ నుండును. సాధారణముగఁ బ్రబంధములలోఁ గథాసరణి మృగ్యము. కథావేగము మొదలే లేదని కూడఁ గొందఱు విమర్శకులు సహేతుకముగ నూహింతురు. ప్రబంధములకు నిర్ణీతములగు వర్ణనలను జేయుటకుఁ గథాసందర్భ ముపయోగింపఁబడునుగాని కథ ప్రధానము గాదని తేలుచున్నది. ఈగ్రంథ మీవిషయమునను దదితరవిషయములందును భిన్నముగ నున్నది. దీనియందుఁ గథయును గథావేగమును బ్రధానములు. ప్రారంభమునుండి, ముగియువఱకును కథాధోరణి యొక్కవిధముగనే చెప్పఁబడినది గాని, సందర్భశూన్యములగు వర్ణనలు కథావేగమునకు భంగముఁ గలిగించలేదు. అందుచే బాఠకుల కిందలియాసక్తి యధికమగుచున్నది. మఱియొక విషయము గలదు. సామాన్యముగఁ బ్రబంధములయందలిపాత్రము… నొకేవిధముగ నుండును. … టికి స్వాభావికములగు … బడక మనుష్యస్వా…

తీరుగనుండి, యంతవైచిత్ర్యరహితమా యని యనిపించుచుండును. కారణమేమన, వానిని రచించిన కవులు సాధారణముగఁ బండితులు: కావున గ్రంథపఠనమునను విషయమును నే గ్రహించి యుండిరుగాని, సృష్టినుండి విషయములను దామే తొలిసారి గ్రహించినవారు కారు. అందువలన, నాటక, శృంగారాద్యవసరములయందు, పాత్రము లన్నియు నొకేవిధముగ, సంభాషించుచు, ప్రవర్తించుచు నుండును. ఈ గ్రంథమున గల ప్రధాన పాత్రము లట్లుండలేదు. శ్రీకృష్ణుఁడు, రుక్మిణి, సత్యభామ, నారదుఁడు ఇత్యాదులు స్వతంత్రములగు పాత్రములు. అనగాఁ దమంతటతాము నిలచునవి. ఆయాయవసరములందు వారి ప్రవర్తనము సముచితమని యంగీకరింపవలసినట్లుండును. ఇరువురుగాని, యధికముగ గాని కళత్రములుగల యాతఁ డేయవసరములయం దెట్లుసంచరించునో శ్రీకృష్ణుఁ డట్లే ప్రవర్తించియుండెను. నారదుఁ డొసఁగిన పారిజాతము నూహించి శ్రీకృష్ణుఁడు:

మ. "ఇది భోజాత్మజ కిచ్చినన్ గినుకతో నేమంచు
నూహించునో, మఱి సాత్రాజితి? దానికే నిపుడు
ప్రేమంబంపినన్ దీని నెల్లిదమున్ జేసిన జాడ దోఁచు
నో కో? యాలె; మ్మిందు నేమన్కి చెల్లదువో రేఁటికిఁ
బంపఁగా; ననుచు లీలన్ రుక్మిణీకాంతకున్.

ఇచ్చుట సమంజసమని యోచించెను.
... స్వాభావికముగ నున్నది? అట్టి
...ధర్మ మనుభవైకవేద్యమని నామ
... సమయోచిత ప్రవ
...ములను వేఱొకచోఁ

తిక్కనసోమయాజి నాఁటనుండి యు స్వప్నవృత్తాంతమును దెలుపుచుండుట వాడుకలోఁ జేరినది. కవిబ్రహ్మయగు తిక్కన కాలమున నీవృత్తాంతము రసవంతముగ నుండినను దాని ననుకరించుటయే ప్రధానముగఁ దలఁచినయితరుల వృత్తాంతములు రసభరితములుగ నుండలేదు సరికదా; పాఠకులకు విసుగు గలిగించున ట్లుండును. తమ గ్రంథములయెడ గౌరవాతిశయము గలిగించుకొనుటకిది యొక పన్నుగడ యని విమర్శకులు కొందఱూహించఁ దగియున్నది. అట్టి స్వప్నవృత్తాంత మిందుఁ జొప్పఁబడి యుండలేదు. మఱియుఁ జర్విత చర్వణముగ నాచరింపఁబడుసుకవిస్తుతియును గుకవినిందయు నీతని కృతియందు గానరావు. కవితఁ జెప్పఁ దొడఁగిన ప్రతివారును గుకవినింద సేయుచు వచ్చినచో, నిందకుఁ బాత్రులగు నీకుకవు లెవ్వరని సందేహించఁదగి యున్నది. తిమ్మనార్యుఁ డిదియెల్ల నప్రస్తుతప్రసంగ మనియు, తన గ్రంథమున బాఠకులకుఁ గలుగఁగల యాదరమునకు భంగము గలిగించుననియు నూహించి వీనిని లోపింపఁజేసి స్తుతిపాత్రుఁ డయ్యెను.

ప్రబంధములనుగాని, యితర పద్యకావ్యములఁగాని రచించినకవి నాథులందఱును దప్పక కవివంశానుక్రమణికను దెలుపుచుఁ బెక్కు పద్యముల వ్రాయువాడుక గలదు. కవీశ్వరు లిందు స్వగుణాతిశయమును, బాండిత్యోత్కర్షయును గూడ వర్ణించుకొనుట సహజము. తిమ్మనార్యుఁ డిది యనుచితమని తలఁచెఁ గావలయు. ఏలనన, కుకవులనుపేరిట నితరుల

నిందించుచు, స్వగుణంబులి నుగ్గడించుట సత్పురుషలక్షణమని యూహించుటకు వీలుకాదు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలను గృతిపతిగాఁ దానే నిర్ణయించి కృతియొసఁగినట్లు తోఁచునుగాని, మనుచరిత్రాదులవలెఁ బ్రభువు తన్నుఁగోరుటయే యీకావ్యరచనకుఁ గారణమైనట్టులు గానరాదు. లేనిచోఁ గర్పూరతాంబూలాద్యుపచారములతోఁ గవిని బూజించి ప్రార్థించుట యిందునఁ గానఁబడియుండెడిని. కృతిపతియే తనపేరఁ గృతి రచింపుమని కవిని బ్రార్థించుటకన్న, కృతిరచించి యుత్తమనాయకుని వరించి యర్పించుట యధికరసవంతముగఁ దోఁచుచున్నది. మఱియుఁ గృతిపతి వంశానుక్రమణికయును, కృతినాయకుని వర్ణనమును దిమ్మనార్యుఁడు కడుసంగ్రహముగను, మిగుల హృద్యముగను జేసియుండెను. కృతిపతి వంశమునఁ బ్రసిద్ధులగు నీశ్వరనృపతిని, నరసభూవిభుని, వీరు చూపిన బలపరాక్రమములను, కవిగడు సమంజసముగ వర్ణించియున్నాఁడు. నిర్నిమిత్తములగు విషయముల యందనావశ్యకములగు నతిశయోక్తులతో వర్ణించినచోఁ గవీశ్వరుని పాండిత్యబలమును గూర్చి సంతసించినను, భావనాబలము లేమిచే హృదయాకర్షకముగ నుండ లేదని విమర్శకు లూహించ వలసియున్నది. వారి నితఁడు పూనకుండుటఁ జేసి యీ భాగమును గూడ హృద్యముగఁ జేసెను. ఈశ్వరనృపతిని వర్ణించుచు మహేశ్వరుని యందుఁగల లోపము లితనియందుఁ గానఁబడక పోవుటయేకాక యితఁడు బలదర్పము లధికముగఁ గలవాఁడని వర్ణించిన పద్యముఁ జూడుఁడు:

ఉ. తామసవృత్తి లేదు; సతతంబును నుగ్రుఁడు గాఁడు;
చారుమం, బేమియు వెఱ్ఱిగాదు; తన కెందునుఁ బై
మఱి రాజు లేఁడు; సం, గ్రామములోన వెన్కనడ
గఁ జికి వాసిఁ దొలంగఁ డీశ్వర, క్ష్మా హితావనో
హరుని పోటియు యీశ్వరుఁ డెన్నిభంగులన్."

ఈశ్వరవిభుని తనయుండగు నరసవిభుని వర్ణించు ఘట్టము మఱియుఁ జక్కఁగ నున్నది. కృష్ణదేవరాయలు రాజ్యాధిపత్యము వహించెనని వ్రాయుచుఁ దొల్లి యదువంశమున నవతరించిన శ్రీకృష్ణుఁడు తనచరితమునఁ గల లోపముల సవరించుకొని లోకమున విఖ్యాతినొంద నిట్టువచ్చెననుచు వర్ణించెను. మఱియొకచో నీ రెండు అవతారము లన్నిలక్షణములతోడను సమానములని తెల్పెను. చూడుఁడు:

సీ. యాదవవ్యమున సింహాసనస్థుఁడుగామి సింహాసనస్థుఁ
డై చెన్ను మెఱయ, గొల్లయిల్లాండ్రతో గూడిగం
దుటఁ జేసి పరకామినీసహోదరబిరుదాప, మఱి బరా
సుతునకై మధుర డించుటఁ జేసి పరవస్తుదుర్గముల్
బోమిఁ గొనఁగ, పారిజాతము సాహసశి పట్టి తెచ్చుట
నౌదార్యమున దానిబడునువలుప,
గీ. గోరితోలు మేనఁ దనకైన కొదువలెల్ల, మాన్పుకొన
వచ్చి, భువనైకమాన్యలీల, నవతరించిన కృష్ణుఁడో యనఁగ
మించె, నరసవిభు కృష్ణరాయభూనాయకుండు."
సీ. చక్రవర్తి మహోపశక్తి నాఁడును నేఁడు చెలఁగె ధర్మ
క్రమస్థితిఘటించె, భూభృద్గుద్ధర విఖ్యాతిఁ నాఁడును
నేఁడు గోరక్షణఖ్యాతి నుదురుపఱచె, సాధుబృందా
వనసరణి నాఁడును నేఁడు వంశానురంగము మనలఁ
డరయ్యె, సత్యభామాభోగసక్తి నాఁడును నేఁడు నా
కల్పమవని నింపార నిలిపె,
గీ. నాఁడు నేఁడును గూడ నాన్వయమునందు, జననమందెను
నను దేవమనుజ విభుని, కృష్ణుడను పేర నరసేంద్రు
కృష్ణదేవరాయఁడను పేర నాదినారాయణుండు."

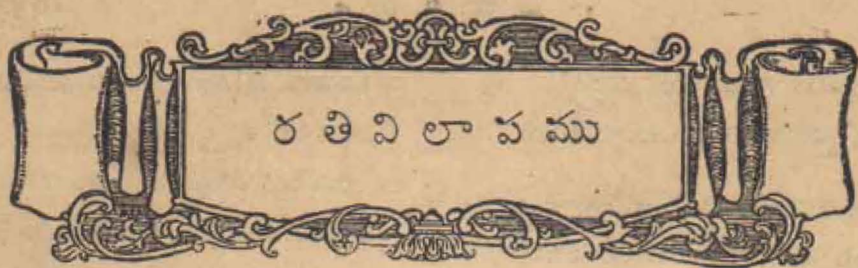
కృతిపతిని వర్ణించు నవసరమునఁ గూడ నించుకేని రసభంగము గాకుండ నెట్లు

వ్రాసెనో కనుఁగొనుఁడు: కొన్ని గ్రంథములందలి వర్ణన లెప్పుడు ముగియునా యని విసుగు గలిగించును. కల్పనా విశేషములతోడ నితఁడు కొన్ని వర్ణనలు సలిపెను. మఱియుఁ గృష్ణరాయని బాహుబలమును, పరాక్రమము నీ క్రింది పద్యమున వర్ణించిన విధముఁ జూడుఁడు. విజయ పరంపరను దెలుపుపట్టిక నొకదానిఁ గూర్చి, ఛందోబద్ధము గావించుట సామాన్యకవుల పద్ధతి. మఱి యితఁడన్ననో, ప్రతిపద్యమును భావగర్భితముగను, రసభరితముగను ఉండునట్లు రచించెను.

సీ. "ఉదయాద్రి వేగ నత్యుద్ధతి సాధించె వినుకొండ మాట
మాత్రన హరించె, గూటముల్ పెనరంగఁ గొండవీ
డగలించె బెల్లముకొండ యచ్చెల్లఁ జెఱచె, దేవరకొండ
యుద్వృత్తిభంగము చేసె జల్లిపల్లె సమగ్రశక్తిఁ గూల్చె,
గినుక వీఱు ననంతగిరి క్రిందుపడఁ జేసె గంబంబుమెట్టు
గ్రక్కున గదల్చె"

పై పద్యము క్రిఁగీతలిడిన భాగములయందలి చమత్కారములు గ్రహింపఁదగియున్నవి. ఆవీరునిచేత మెఱసిన కౌక్షేయకమును వర్ణించినవిధము స్తుత్యతమము. ఇతని శైలియు, కథాధోరణియు పాత్రోచితముగ జరుగు సంభాషణములు, మొదలగునవి, యింకొకతటి నరయుదము. ఈవర్ణనలన్నియు నిరువది పద్యములకు లోఁబడియుండునట్లుచేసి కథలోనికి దిగెను. ఈభాగమును జదివినపాఠకులకు గ్రంథమంతయు నెట్లు వ్రాయఁబడినదని తెలిసుకొనునాస, సహజముగఁ గలుగును. తన ప్రబంధ ధోరణి కన్నివిధముల నియ్యది మచ్చుగా నొసఁగెనని యూహింపఁదగి యున్నది. సర్వజన సామాన్యముగ సుబోధకమగు శైలిగూడఁ దన కమరియుండుట స్తుతిపాత్రమై యున్నది. క్లిష్టపద భూయిష్ఠముగను, అనావశ్యకములగు కల్పనావిశేషములతోడను, గ్రంథమును పాఠకుల హృదయమునకు దూరీకృత మొనరించి యుండినచోఁ దిమ్మనార్యునిఁ గూర్చి వ్రాయుట యస్మదాదులకు దుర్లభంబు. ఇదివఱ కీభాగమును సవిమర్శకదృష్టితోఁ బరిశీలించిన వారి కీనానుడులు సత్యములని తోఁచును. అతిశయోక్తిగలదని యూహించువా రొకసారి పైవిధముగ యోచించి, విమర్శించి, నాయభిప్రాయము ననువదింతురుగాక!

త్రిపురాన వేంకట సూర్య ప్రసాదరాయ కవిగారు

త్ర్యస్వయం పాలితుం భానో
ర్నిమే శ్లోకాః కవే ర్వచః;
అవతారో యయోః పృథ్వ్యాం
దంపతీ తౌ నమా మ్యహమ్.

† ఉ. నెట్టన కంటిమంట మరు
నీఱుగఁ జేయు మహాతపస్వి దా,
నెట్టి యవస్థఁ బాల్పడియె
నిమ్మెడ నౌర యటంచు నవ్వుచు,
న్నట్టులు సొంపునింపు గిరి
జాంగవిభూతిసితాననంబులే,
గట్టుల తేనిపట్టి చను
గట్టుల కేను నమస్కరించెదన్.

ద్వి ప ద

నిటలాక్షు నేత్రాగ్ని నిజనాథు పైకిఁ
దటుకున నేతేరఁ దా మూర్ఛనొంది
వివశయై పడియున్న విరివిల్తు వెలఁది
యవిషహ్యవేదనం బైన వైధవ్య
మావహిల్లఁగఁ జేయు నదియైన ప్రబల
దైవమ్ము చెల్లుని దగమూర్ఛ దేఱె.
ఘనమూర్ఛ దేఱి యక్కలకంఠకంఠి
గనుల నల్లన విచ్చి కలయంగఁ జూచెఁ
దనివోని కనులకుఁ దన ప్రియుం డింకఁ
గనరానిదశ నున్కిఁ గానలేదయ్యె.

"జీవితేశ్వర! నీవు జీవించియుంటె;
నావలపులపంట! నాథ! యెందుంటి?"
వనిపల్కి దిగ్గన నటనుండి లేచి
వనజాక్షి నిజపురోభాగమ్ము నందు
గిరిశకోపానల కీలలం గాలి
పురుషాకృతిని నున్న బూడిదం గనియె.
మరలఁ జేష్టలు దక్కి మరురాణి యపుడు
ధరణిపైఁ బొరలుచుఁ దన చన్నుదోయి
గడుఘూసరద్యుతి గాఁగఁ బెన్నెఱులు
విడివడి జీరాడ విపినభూస్థలిని
దనతోడ సరిగ వంతను ముంచునట్లు
వెనుఁబాటుమై నిట్లు విలపింపఁ దొడఁగె.

అయ్యయో! నాథ! యిట్టితివే నీవు
దయ్యమ్ము నినుఁ బాపఁదలఁచనే నేఁడు
నెయ్యమ్ము కృపయును నీ కెందుఁబోయె
నియ్యరణ్యమున నన్నిటు డించితివె.
పన్నగాభరణుతోఁ బంతమ్ము మున్న
నిన్ను నీకొలఁది గణింపవైతనుచు
నన్నన్న నీపూన్కి కడలి నీతోడ
నన్నంతమాటయు నయ్యెనే తుదకు.
పెఱతాపసులఁ గిట్టి బెదరించినట్లు
వెఱ పింకితయులేక విశ్వసంహరుని

"† తపస్వీ కాంగతో ఒవస్థాం, మితిస్మేరాననావివ, గిరిజాయాః స్తనౌవందే భవభూతి సితాననౌ" భవభూతి.

కఱకంఠునిం గాలకాలుని రుద్రు
నుఱక పైకొని తాఁకు టూరకే చనునె.

గిరిరాజతనయను గిరిశుతోఁ గూర్చి
వరదుని మెప్పించి వరములు వడసి
యరునమ్ము నింతువం చాసించియుండఁ
బరము కోపాగ్ని చే భస్మంబ వైతె.

ఒరపుగ్గెడువారి కుపమానమగుచు
వఱలు నీయెడ లీ యవస్థపాల్పడఁగ
నెడఁద వ్రయ్యలుగా దదేమొకో నాకుఁ
గడుఁ గఠినాత్మలు గారె చేడియలు.

నినుఁ జూడకున్నట్టి నిముసమ్ము నాకుఁ
గనుపట్టు నొక దివ్యకల్పమ్ముగాఁగ
నిరవధిమైన యీ నీవియోగార్తి
స్మర! యింక నే నెట్లు సైరించుదాన.

కట్టవాసినజలౌఘము దమ్మికేవ
నట్టు తా విడనాడి యరుగుచందమున
నిముసమ్ములో మన నెయ్యమ్ము దొఱఁగి
రమణ! నీ తోడిదే బ్రతుకుగా మనెడు
నబలను నన్ను ని ట్లాఱడివుచ్చి
ప్రబలార్తి నిడి యెందఁ బాఱిపోయితివి.

ఎందైన నను గూడి యేఁగుదీ వెపుడు
నిందు నేఁ డిగనాడి యొల్లఁగినావు
మందభాగ్యను నన్ను మఱచినావేమొ
యిందిరాపుత్ర! యిం కే నెందుఁ జొత్తు.

నేను నీకును నాకు నీవు నెన్నఁడును
నోనాథ! యప్రియ మొనరింపలేదు
కృపవుట్టనేడ్చు నీ ప్రియ కకారణము
యిపుడు నీ దరిసెనం బీ వదేమిటికి.

కవవాసి నొగులు జక్కవపెంటివోలె
నవిరళశోకార్తి నడలు నన్గనవొ
యెవ రింక దిక్కు నన్నిట్టులొంటి ఘోర
దవము పాల్సేయ నా తప్పేమి చెపుమ.

చెలువుఁడ! వే ఱొక్కచెలిపేర నన్నుఁ
బిలుచుచో నీమీఁదఁ బెనురోసమూని
మొలనూలిత్రాళ్లతో మొగమోటమూలి
కలయ నిగ్గట్టిన కత లెంచినావొ
యాలరులేయ కరువు లక్షులం గలఁచఁ
గలువప్రావుల వ్రేయు గతు లెంచినావొ

తప్పుగల్గిన నన్ను దండించుటకును
నొప్పులకుప్ప! వేఱొకదారి లేదె
యిప్పాట నిహలోక మెడలి నన్నిట్లు
ముప్పు మున్నీటిలో ముంచి పోవుదువె.

"ఎదనుందునీ" వంచు నీ వన్నమాట
మదన! యిచ్ఛకముగా మది నెంతుఁ జావె
యెద నుంటి నేని నీ విటు బూదిగాఁగ
బ్రదికి యే నెట్లుందుఁ బ్రాణేశ! చెపుమ.

శరనైపుణిని శైలజాశివాంగముల
నరుదార నొకటిగా నదికింతు నంటి
మదన! యొక్కటిమైన మనయంగకముల
యడుకూడ్చి యకట! వైతివే నాకు.

పరమేశ్వరుఁడు కృపాపాథోధియండ్రు
హరిహరీ! యెట్లు కోపాగ్నిని గాల్చెఁ
బరమపాపిని నాయభాగ్యమ్ము హరునిఁ
గరుణకుం దప్పించెఁ గాఁబోలు నాథ!.

జగదేకరక్షా విచక్షణస్వాంతుఁ
డగుశౌరి తనమిత్రుఁ డై యుండ శూలి

దెగి తత్సుతుని నిన్నుఁ దెగఁజూచె మిత్రు
మొగ మెట్లుసూతు నన్నొగమోట లేదొ.

కడఁకఁ గ్రొవ్విరిఁగాల్పఁ గాలాగ్నియేల
కడవేళ లోకముల్ గాల్పఁ బాల్పడిన
కడిఁది చిచ్చుఱకంటి గాటంపుమంట
మృదుఁడేలపఱపె నీమెత్తనౌమేన.

ఆఁడుదానను గోల నబల నేనల్గి
వాఁడిచూపులఁ జూడ వణఁకిపోవుదువు
శ్రీకంఠునుగ్రాక్షి శిఖిశిఖాపటలి
పైకొన్న నీవెంత భయమొందినావొ.

[illegible]వుసల్లఁగ నిన్నుఁ గన్నతల్లికిని
[illegible]గాలి కడుపులోఁ జిచ్చు వెట్టితివె
కడుభాగ్యశాలిని గలుములపొలఁతి
గడఁక నెట్లోర్చు నీగర్భశోకమ్ము.

మది నన్నుఁ బ్రాణమ్ము మాఱుగా నెంచు
నది వధూవత్సల యత్త శ్రీదేవి
దలపెడ్డ నాదు దుర్దశను భావించి
వలనేది తానెంత వంతపాల్పడునొ.

అత్యంతభక్తి నే నడుగుల కెఱఁగ
"నిత్యసౌభాగ్యవై నెగడుమాయమ్మ!"
యని నన్నుదీవించు నాదేవిమాట
యనృతమై పోయెనే యక్కటా! నేఁడు.

ఎడప కిప్పుడ దివి కేఁగెదు నీదు
నడుగుల వెంబడి నరుదెంతు నేను
నాకయిచింతింప నామనోనాథ!
లోకమ్ము కొఱకునై లోనఁ జింతింతు
నైహికజనము దైవాహతంబయ్యె
దేహిసౌఖ్యము నీయధీనమ్మ కాదె.

రెయినిష్లుగ్రమ్ము పురీమార్గమందు [ల
భయదహానుఱముచే భయమొందు ప్రియ
సరగఁ గాముకనివాసములు సేర్పంగ
స్మర! నీవుదక్కంగ శక్తుఁడింకెవఁడు.

పొలయల్కఁ బెడమొగమ్ములు గాఁగ శయ్య
మలఁగి నాథులతోడ మాటాడకున్న
నలరుములుకులఁ జుఱుక్కన నాటి చెలులఁ
గలక దేర్చెడువాఁడు గలఁడె వేఱొకఁడు.

తగు లెఱుంగక వినూతనసంగమముల
మొగిని లజ్జాభయమ్ముల పెర్మిఁగొంకు
ముగుదకన్నెలకు నేర్పులు నేర్పి తేర్చి
మగలఁగూర్చెడువాఁడు మఱియెవ్వఁడింక.

కడునెఱ్ఱవాఱెడు కన్నులు ఘూర్ణిల్ల
నడుగులు సారెకుం దొట్రువడంగ
బ్రమగొల్పునదియ యా వారుణీమదము
ప్రమదల కిఁకవిడంబనయ నీవేమి.

సరసుండవైన నీ చావుచే జగము
సరసత్వమును బాసి చప్పనైపోయె
విరసమై సృష్టిప్రవృత్తి గీడ్పడియె
స్మర! నీవులేకున్న సర్గమే లేదు.

అనుఁగుఁజుట్టమవు నీ వతనుండ వగుట
విని నిజోదయ మింక వృథయంచు నెంచి
బహుళమ్ము సనినను బహుళదుఃఖమునఁ
దుహినమయూఖుండు దొఱఁగుఁగార్శ్యమ్ము
ఎఱుపుపచ్చనిచాయ నెసలారుతోఁడిమ
పఱలఁ గోకిలకల ధ్వనులచేఁ దెలియు
నెలమావిపూవు నేఁ డెవ్వాని కింక
నలుఁగౌనొ చెప్పుమా యలరువిల్కాఁడ!.

వెలిదమ్మి క్రొవ్విరి వెలవెలంబాఱె
లలితమా నీలోత్పలము బొగ్గువడియె
ఫలశూన్యములయి నీ బాయుటం బూవు
ములుకులన్నియు నేఁడు మొఱవోయె నకట!.

పలుమాఱుఁ గోనయంపుఁ బనుల నీ వనుపు
నలిపిన యీ తేఁటి చాలు శోకార్తి
విలపించు ననుఁ గూడి విపులదైన్యంపు
టులి వెసంగఁగ నేడ్చుచున్నట్టులుండె.

వలరాజ! నీ వేమి వగపునం బోలె
బలుఁగులరొదల వాపోవుచుంగానఁ
బువుఁదేనె కన్నీరు బొటబొటఁగాఱ
నవనీజములు నేడ్చు నట్లుండె నకట!.

కనుఁబండువైన నీ కాయమ్ము మగుడఁ
గొనిలేచి తియ్యఁబల్కుల సొబగైన
గరునమ్ముగల ప్రోడగండుఁగోయిలను
సురతదౌత్యమునందుఁ జొనుపవే నాథ!.

పొలుపునింపెడు నీదు ముద్దునెమ్మోము
గలుములీనెడు నీదు కడగంటిచూపు
గొనమోవి నొలయు నీ కులుకు లేనగవు
గనులఁ గట్టినయట్లు గనుపట్టు నాకు.

తలపోఁక వ్రుక్కి యెంతయు వేఁడి కంప
మొలరార నిడిన నీ యిఱిగవుంగిళుల
నెలమిఁ జైకొన్న నీ యేకాంతరతులఁ
దలపోయ శాంతిఁ జెందఁగ నాకు వశమె.

పెదవిఁ బల్మొనల నొక్కి బెదరించినంతఁ
బదసరోజము లంటి బతిమాలుకొనుచుఁ
బొదివి చెక్కుల బల్మి ముద్దాడు నన్న
మదన! నా కడుపు చుమ్మలువాఱు నకట!

సురతపండిత! నీవ సారిదమై నిడిన
సురుచిరవాసంత సుమభూష లివిగో
కనుపట్టుచున్నవి గాని యీ నీదు
కనువిందయిన మేను గానరా దకట!.

నెమ్మిఁ జన్గవఁ దీర్చు నీ పత్త్రరచన
నెమ్మేన నీ వలందిన చందనమ్ము
దడియాఱ వింక సుందరమైన నీదు
నొడలాఱిపోయె నయ్యో! మనోరమణ!

ప్రియ! నాదువామాంఘ్రిఁ బ్రీతి నీయిడిన
కయి నేఁత పరిపూర్తి గాకుండ నిన్ను
దారుణాత్ములు సురల్ దలఁచి రాకొ[...]
బూరింపఁగా వేగముగ రాఁగదయ[...]

వలనేర్పడఁగఁ గూలివానిచేఁ బాము
బలిమిఁ గొట్టించు నేర్పరి యయ్యె వజ్రి
మెఱమెచ్చులకు నుబ్బిమీఱి యాతంత్ర
మెఱుఁగలేవైతి మాయికుఁడ వీ వకట!

నినుఁ గన్నకన్నుల నిర్జరాంగనలు
దనుఁ జూడకున్న సుత్రాముండు గనలి
నిను నిట్టి మిషవెట్టి నిటలలోచనుని
కనుమంట గొప్పించి కసిదీర్చుకొనియె.

దివియందు జాణలౌ దేవకామినులు
దివిరి నీ లోఁగొని తివియకమున్న
శలభమార్గమున నే జనుదెంచి మోద
మొలయంగ మగుడ నీయొడిఁ జేరుకొందు.

అతివేగముగ నిన్ను ననుగమించుటకు
యతనమ్ము మై నుంటి నక్లైనఁగాని
రతి కామునిఁ బాసి యర్ధక్షణమ్మైన
బ్రతికెనే దూఱు తప్పదు నాకు రమణ!

మఱియు నీకిట సఖ్యమండనంబైన
నుడు కాఱ నేనెట్లు లోనరింపనేర్తు
నొడలితో నుసుఱితో నొకటనే నీవు
గడు సత్కృతమైనగతిఁ బొందినావు.

ఒడిలోన విల్లుంచి యొగిఁ బూవుటమ్ము
దొడికి తానంక లొత్తుచు నీవు మధునిఁ
గడగంటిచూపులం గని లేఁతనగవు
వెడల ముచ్చటలాడువిధము నేఁ దలఁతు.

ఎటనున్నవాఁడో నీ కెపుడుఁ బూవిండ్లు
ఘటియించు నెచ్చెలికాఁడు మాధవుఁడు
అతితీవ్రకోపుఁడౌ హరునిచే మిత్రు
గతిని దానును బూది గాఁడుగా నేఁడు.

అని రతివిలపించు నాపల్కు లెడఁద
మొనసి పెన్విసపుటమ్ములు వోలె నాట
విపులశోకార్త నవ్వేలఁది నూరార్ప
నపుడ మాధవుఁడు ప్రత్యక్షమై తోఁచె.

ఘను మధుంగాంచి యక్కాంత బిట్టేడ్చెఁ
జను లుబ్బడఁగ నురస్స్థలి బాఁదుకొనియె
నిలను జుట్టముల కట్టెదుర శోకమ్ము
దలుపుదీసినయట్లు దాఁబొంగిపొరలు.

వసటమై మధు నిట్లనలుక నక్కలికి
గనుమన్న! నీచెలికాని దుర్దశను
బొడివి కపోతకర్బురభస్మరాశి
నిదె గాలు లిట్టట్టు నెగఁ జిమ్ముచుండె.

స్మర! వేగ నీదు దర్శన మీవె రావె
కర మీమధుఁడు నిన్నుఁగన వేడ్కపడెడుఁ
బొలఁతులందుఁ జలించుఁ బురుషుల ప్రేమ
చలియింపదుగదయ్య! సన్మిత్రులందు.

అలఁతిసోఁడుల దారమల్లెయుంబూవు
లలుఁగులునైన నీదగువింటి పనుపు
రహి సర్వజగమందు రమణ! చెల్లించె
సహచరుండగు నీవసంతుండ కాఁడె.

అనిలవేగాహతంబగు దివ్వెవోలెఁ
జనినాఁడు నేఁడు నీసఖుఁ డింకరాఁడు
వగఁ దదీయంబైన వత్తిచందమునఁ
బొగచూరియున్నన న్బొడగాంచుమనఘ!

విరివిల్తుఁ జంపి నక్క విడనాడుదైవ
మరచావు ఘటియించె నకట! నా కిపుడు
అరయంగ ననపాయి నాశ్రయద్రుమముఁ
గరి గూల్చెనేని తీఁగయుఁ గూలుఁగాదె.

కాన నీవిటమీఁదఁ గరుణించి నాకుఁ
బూని బాంధవకృత్యమును జేయవలయు
ననలమ్ము నాకిడి యటవిరహార్త
నను నాదు నాథుచెంతకుఁ జేర్పు మనఘ!

నెల వోయెనేని వెన్నెలగూడఁ బోవు
మెలపు క్రొమ్మొగులుపో మెఱుపునుం బోవు
బొలఁతులు పతిత్రోవఁ బోవువా రనుచు
నిల నచేతనములు నెఱిఁగెడుంగాదె.

పొలుపారు ప్రియుమేని బూది నే యిచట
నెలమిఁ జన్దోయిఁ గెం పెసలార నలఁది
పనివడి చివురుల పాన్పునంబోలె
ననలమ్మునందు నాయంగమ్ముఁ జేర్తు.

పలుమాఱు సౌమ్య! పూర్వము నీవు మాకు
నలరుఁబాన్పులకూర్పునందుఁ దోడ్పడితి
విపుడు కేల్మోడ్చి నిన్నిదె వేడుకొందుఁ
గృపమీఱ సొద గూర్పవే వేగ నాకు.

వలనొప్ప నాకిదు వహ్నిఁ దోత్తోన
మలయానిలములచే మండింపుమన్న !
నన్నుఁ బాసి నిముసమైనను నీయనుంగు
మన లేమి యెఱుఁగవా మాధవా! నీవు.

ఇటుచేసి యవల మాయిరువుర కొకటె
యిటఁ బూవుఁదేనెదోయిలి యీఁగదయ్య!
సరగ నీసఖుఁడు పంచకయ నాతోడఁ
బరలోకమున దానిఁ బానంబుసేయు.

మరునికై మఱియు నో మాధవా! నీవు
పరలోకవిధిఁ జలత్పల్లవంబులగు
నెలమావిపూగుత్తు లిమ్ము నీచెలికి
నెలమావిపూలపై నెంత యో ప్రీతి;

అని మైవిడువనున్న యారతిదేవి
ననుకంప నూరార్చె నాకాశవాణి
మడువింకఁ గొందలం పడుగండుమానుఁ
గడుఁగృపం దేర్చు తొల్కరివానవోలె.

రతిదేవి! నీమనో రమణుఁ డింతటన
బ్రతికి నీతోఁగూడి ప్రమదమ్ము నించు
మృడునికన్మంటలో మిడుతయై యతఁడు
పడుటకుం గతమేమొ వచియింతు వినుము.

పరమేష్ఠి దనకూఁతుపై మరులొక్కనఁగ
మరుఁడు ప్రేరేఁచె బ్రహ్మయు నవ్వికృతిని
దలఁగి ప్రేరకునిఁ గందర్పు శపించె
నలరాయఁ డాశాపఫల మిందుఁ బొందె.

ధర్మప్రజాపతి దను వేఁడుకొనఁగ
నిర్మలబుద్ధి వాణీవిభుం డపుడు
"తపమును మెచ్చి భూధరరాజకన్య
నెపుడు పెండ్లాడి మహేశ్వరుం డలరు
నపుడ వెండి యనంగు సాంగునిం జేయుఁ
గృప" నంచు శాపాంత మిట్లు వ్రాకుచ్చె
నశనిపాతమునకు నమృతవృష్టికిని
వశులు మేఘములును వలఁతులౌఁగాదె.

కాన నీప్రియునితోఁ గలయంగలట్టి
యానీదునెమ్మేని నిఁకఁ గావుమమ్మ!
తరణిదీప్తుల నింక తటిని దొల్కరిని
మరల వెల్లువఁగూడి మలసెడుంగాదె.

అనిపల్కి యుడిగె న య్యాకాశవాణి
మనసిజాతునినాతి మరణనిశ్చయము
మధుఁడు నంబరవాణి మాటలకు నమ్మి
మధురవాక్ఛణితి నమ్మగువ నూరార్చె.

చెలువేది వగమేను సిక్క నమ్మరుని
లలన శాపాంతకాలము వేచియుండెఁ
గరసంతతులఁ బాసి కనుమూసి పగలు
ముదువేదుశశిరేఖ మునిమాపుఁబోలె.

ఛందశ్శాస్త్రవిమర్శనము

వాసా సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

పారసంది రామశాస్త్రిగారు "భారతి" శ్రావణ మాససంచికలో "ఛందశ్శాస్త్రము" అనే శీర్షికతో నొక వ్యాసమును ప్రకటించిరి. దాని నామూలాగ్రముగా చదివినవారికి దానిలో ఛందోవిషయము ప్రతిపాద్యము కాదనిన్నీ, ఉపక్రమోపసంహారములు అత్యంతాననురూపములనిన్నీ ఈవ్యాసమునకు "ఛందశ్శాస్త్ర"మని పేరిడుట నేతిబీరవలె నిరర్థకమనిన్నీ, స్ఫురింపక మానదు. అయినను శాస్త్రిగారి ప్రవృత్తికి ప్రయోజనము లేకపోలేదు. అది దూరస్థులకు చదువరులకుమాత్రము గోచరింపదు. కాన ముందుగా దానిని నేను వివరించెదను. ఈ గంజాంమండలమందు కళింగ వైశ్యశాఖ యొకటి గలదు. వారికోర్కె ననుసరించి వారి కర్మల యుపయోగమునకై "పౌరాణిక ప్రయోగ పద్ధతి" యను నొక గ్రంథమును నేను సంతరించితిని. అందలి యుపనయన ప్రకరణములో "సర్వచైతన్య" అనే దేవీభాగవతనాందీశ్లోకమును పౌరాణిక గాయత్రిగా నుద్ధరించితిని. నా గ్రంథము శ్రీమహామహోపాధ్యాయ తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు మున్నగు మహాపండితులచే నామోదింపబడినది. నాపద్ధతి ననుసరించి కొందరు వైశ్యులు ఉపనయనాది సంస్కారములను పొందుచున్నారు. ఈ యుద్యమము రామశాస్త్రిగారికి కిట్టదు. ప్రత్యక్షముగా దీని ఖండించుటకు ధైర్యసాహసములు లేక మారుపేరుతో వ్యాసములను ప్రకటించి నాయుద్యమధ్వంసమును చేయుటకు వీరు యత్నించుచున్నారు. ఇది దీనిలోగల దేవరహస్యము. నేను ఈవ్యాసమును విమర్శింపబూనుట పాండిత్యాభిమానముచేగాని, పత్రికలలో ముద్రితమయిన నామాక్షరముల జూచి సంతసించుటకుగాని రవంతమాత్రము గాదు. కేవలము నాయుద్యమసంరక్షణకే ప్రవర్తించుచున్నాను.

ముందుగాను శాస్త్రిగారి వ్యాసమును తిలకించి నావిమర్శనమును పరిశీలించుటకు చదువరులను వేడుచున్నాను.

"వైదిక ఛందస్సులు గాయత్రి, ఉష్ణిక్, అనుష్టుప్, మొదలయినవి వేదములలోనే చెప్పఁబడియున్నవి"

అని శాస్త్రిగారు వ్రాసిరి.

గాయత్ర్యాది ఛందస్సులు కేవల వేదములలో లక్షణస్వరూపాదికథనపూర్వకముగా చెప్పబడినవనియా, లేక, వాడబడినవనియా, వీరి యాశయము? ప్రథమపక్షమున పింగళాదికృత ఛందశ్శాస్త్రములలో కూడా తల్లక్షణాదులు చెప్పబడినవి. కావున "వేదములలోనే" అనే యవధారణ సంగతి యెట్లగును? ద్వితీయపక్షములో వేదభిన్న తాంత్రికాది మంత్రములలో గూడా ఈ గాయత్ర్యాదివైదికఛందస్సులు వాడబడ్డవి. కావున అవధారణ సంగతమెట్లు? వేదపదము తాంత్రికాద్యుపలక్షక మందురేని వారి యభీష్టము సిద్ధింపదు. సర్వథా "వేదములోనే" యనుట కేవల మసంగతమేయగును.

"అవి యెన్నియో? యెవ్వియో? యేయే మంత్ర మేయేఛందస్సునకుఁ జెందినదియో? తెలుపునట్టి శాస్త్రముయొక్క ప్రచారము లేకపోవుటచేత నది తెలియఁబడదు" అని వ్రాసిరి.

ఛందస్సును తెలుపు అనుక్రమణిక, ప్రాతిశాఖ్యలు, సమగ్రముగా ప్రచారములోనున్నది. పింగళఛందస్సు 1వ సూత్రము మొదలు "అత్ర లౌకికం" అనేవరకున్నూ వైదికఛందోలక్షణములు సమగ్రముగా నిరూపింపబడ్డవి. ఆశాస్త్రజ్ఞులు ప్రతిమంత్రమునకున్నూ నిర్వివాదముగా అనాయాసముగా ఛందస్సులను చెప్పితీరగలరు. నేడు విద్వాన్ శిరోమణి కక్ష్యలలో ఛందశ్శాస్త్రము పాఠ్యగ్రంథముగానున్నది. కూపకూర్మములవలె నొకచోట నిలిచియుండి లోకశాస్త్రములయొక్క స్వరూపాదులను గుర్తెరుంగజాలక మన యజ్ఞతను పండిత

లోకమున కంతకు నాశోపింప సమకట్టుట మహా ఘోరము.

"ఆమహర్షులు ననుసరించినవి లౌకిక ఛందస్సులే. వైదిక ఛందస్సులతో నామసామ్యముమాత్ర మున్నను లక్షణము వేరుగానున్నది." అని వ్రాసిరి.

వ్యాసాదులు లౌకికముసే వాడిరనుటకు విని గముకమును చూపరైరి. ఇది కేవలము సత్యదూరమయి నది. అనుష్టుభాది ఛందస్సులు వేదములో లేదనే భ్రమచే వీరిట్లు వ్రాసియుందురు.

పింగళ. సూ. 23 "అనుష్టుప్ గాయత్రైః."

వ్యాఖ్య. చతుష్పా దిత్యనువర్తతే. గాయత్రైః= అష్టాక్షరైః పాదైః. చతుష్పాత్ ఛందః అనుష్టుప్ సంజ్ఞం భవతి. యథాయజుర్వేదే: సహస్రశీర్షాపురుషః సహ స్రాక్షస్సహస్రపాత్, స భూమిం విశ్వతోవృత్వా, అత్య తిష్ఠద్దశాంగులమ్, ఇతి. పాదమునకు 8 అక్షరములు. అట్టివి నాలుగుపాదములుగల ఛందస్సు అనుష్టుప్ ఛంద స్సనియు అది వేదములో కలదనియు దీనిచే స్పష్టముగా విశదమగును. కఠ, ఈశావాస్య, శ్వేతాశ్వతర, ముండక మహానారాయణాదులు కొన్నియుపనిషత్తులు ఛందో బద్ధము లయియున్నవి. లౌకికములోగూడ నీయనుష్టుప్ ఛందస్సు ఇట్లే వాడబడియుండగా "నామసామ్యమే" యని వీరు చెప్పుట అనభిజ్ఞతామూలకమే యని చెప్పక తప్పదు. మహర్షులు వైదిక ఛందస్సులనే ప్రాయికముగా వాడిరనుటకు ప్రబలనిదర్శనములు కానవచ్చుచున్నవి. మార్కండేయపురాణాంతర్గత సప్త శత్యాది మంత్రగ్రామమునకు వైదికగాయత్ర్యాది ఛందో విభాగము స్పష్టముగా నిరూపితమైనది. ఇట్లే భగవద్గీ తాదులకు అనుష్టుప్ ఛందస్సువాడబడినది. ఈ విషయ యమున వేనవే లుదాహరణములను చూపవచ్చును.

"వైదిక గాయత్రీ ఛందస్సు పాదమునకు ఎనిమి దక్షరములు గలిగియున్నది" అని వ్రాసిరి.

ఇచ్చట గాయత్రీ ఛందఃపాదమునకు అష్టాక్షర వత్త్వమును లక్షణముగా జెప్పిరి. దైవీ, ఆర్షీ యాజుషీ బ్రాహ్మీ, ఇత్యాది బహువిధగాయత్రీఛందస్సులు వేదమందే కనబడుచుండ వాటిని విడవిడచి యొక గాయత్రీ ప్రభేదమునకు లక్షణమును నిరూపించిన మాత్రాన సామాన్యోపక్రమము సార్థకమగునా? ఎట్ల యినను తాము చెప్పిన లక్షణమును న్యూనతాపత్తి రూపదోషమే దిగమ్రింగును. వాటికి సహించినను ఈయష్టాక్షరవత్త్వలక్షణము దుష్టమనుట నిర్వివాదము. ఆర్ష్యాది ఛందస్సులలో పాదమునకు ఆరక్షరము లుం డుటచే నీలక్షణమవ్యాప్తిదోషగ్రస్తము. అనుష్టుప్ ఛందస్సులో పాదమున కెనిమిది యక్షరము లుండుటచే అతివ్యాప్తి దోషగ్రస్తము. అవ్యాప్తి నెట్లో వారించి నను అతివ్యాప్తి దుర్నివారమేయగును. తద్వారణకై పాదత్రయవత్త్వమును లక్షణఘటకముగా నంగీకరింతు రేని త్రిపాత్ ఛందస్సు అనేచోట "త్రిపాన్మంత్ర మునకయిన ఛందస్సు" అనే యర్థమునకై పడినప్రయా సము నిష్ఫలమేయగును. చివరకు ప్రభాతఘట్టకుటీ న్యాయానుసారము తాము త్రోసివేసిన యర్థమే తమకు శరణ్యమగును. "అష్టాక్షరా గాయత్రీ" అని వేదములోనుండుటచే తమ లక్షణము నిర్దుష్టమని యందు రేని యచ్చట గాయత్రీపదము పాదపరమా- లేక, ఛందఃపరమా? ఛందఃపరమంటే వారికి నభీష్టసిద్ధి కాదు. పాదపరమంటే లక్షణైకదేశమే యగునుగాని సంపూర్ణ లక్షణముగాదు. యాజుష సంధ్యావందనములో "చతు ర్విగం శత్యక్షరా త్రిపదావట్కుక్షిః" అని స్పష్టము గా నున్నది. "త్రిపదా గాయత్రీ" అనికూడ శ్రుతిగల దు. కాబట్టి వీరుచెప్పిన లక్షణము దుష్టమే యగును.

"దీని ఛందస్సు "గాయత్రి" అనియే చెప్పఁబడి నది. దీనిని పూర్వులు "త్రిపాచ్ఛంద"స్సని యన్నారు. దాని యభిప్రాయము త్రిపాన్మంత్రమునకైన ఛందస్సని కానోపును. పిమ్మట వారు "మూడుపాదములుగల ఛంద" స్సని దీనినే త్రిపాదిగా దలంచుచున్నారు. ఛందస్సునకు పాదనియమముగలదా? అది పద్యరూపముగానే యుండ వలయునా?" అనిరి.

శాస్త్రిగారు ఛందస్సునకు పాదనియమము లేదని చెప్పి "త్రిపాచ్ఛందస్సనగా త్రిపాన్మంత్రమునకైన ఛంద"స్సని షష్ఠీతత్పురుష పరముగా చెప్పుచున్నారు. ఇచ్చట పాదనియమశబ్దము తత్సంఖ్యానియమపరమా? లేక తత్సద్భావ నియమపరమా? ఈరెండుపక్షములను శాస్త్రికారు లంగీకరింపరు. (చూ. పింగళసూత్రములు 3 అధ్యాయము.) "ఆద్యం చతుష్పాదృతుభిః" "క్వచిత్త్రి పాదృషిభిః" "షట్కసప్తకయోర్మధ్యే౽ష్టావతి పాద

నివృత్" "ద్వానవకౌ షట్కశ్చ సానాగీ" "విపరీతా వారాహీ" "షట్కసప్తకాష్టకై ర్వర్ధమానా" విపరీతా ప్రతిష్ఠా" "తృతీయం ద్విపాజ్జాగత గాయత్రాభ్యాం." ఈ సూత్రములలో ఆద్యంతసూత్రములచే చతుష్పాత్త్వ ద్విపాత్త్వములున్నూ, మధ్యసూత్రములచే త్రిపాత్త్వమున్నూ, గాయత్రీఛందఃప్రభేదములకు నియమితమైయుండ పాదసంఖ్యానియమము లేదని చెప్పుటకు నోరెట్లాడును? పాదసద్భావనియమము లేక పాదసంఖ్యానియమ మెట్లు ఘాసనము? "పాదః" అ. 3 సూ. "పాదశ్చతుర్భాగః" అ. 4. సూ 10 అని పాదసద్భావమును నియమించు సూత్రములకు జలాంజలి నెవ్వ రివ్వగలరు? కాన త్రిపాచ్ఛందః, అనేచోట కర్మధారయసమాసము గాని తత్పురుషసమాసము కాదు. "తత్సవితు ర్వరేణ్యం" "కాత్యాయనాయవిద్మహే" ఇత్యాదులు త్రిపాచ్ఛందస్సులు. చూ. పింగల. 3 అధ్యా. 7 సూ. "ఏకద్విత్రి చతుష్పాదుక్తపాదం." వ్యాఖ్య. ఏభి శ్చతుర్భి ర్లక్షణై రుక్తః పాదః యస్య తదుక్తపాదం. యస్యఛందసోయా దృశః పాదః పరిభాషితః తచ్ఛంద స్తేనైవ పాదేన క్వచిదేకపాత్, క్వచిద్ద్విపాత్, క్వచిత్త్రిపాత్, క్వచిచ్చతుష్పాత్ భవతి. గాయత్రీదత్రిపాదేవ. చతుర్భి రష్టాక్షరైః పాదై రనుష్టు భేవ భవతి".

ఈ సూత్రవ్యాఖ్యలవల్ల మూడుపాదములుగల ఛందస్సు గాయత్రి యని కర్మధారయసమాసార్థమే స్పష్టమగును. కాని తత్పురుష సమాసార్థముకాదు.

కొన్ని లౌకికవైదికఛందస్సులకు నామసామ్య మున్నను లక్షణము వేరుగనున్నదని చెప్పి దానికి నుదాహరణముగా వైదికగాయత్రీఛందః పాదమునకు ౮ అక్షరములనిన్నీ, లౌకిక గాయత్రీఛందః పాదమునకు ౬ అక్షరములనిన్నీ చూపినారు. నేను లక్షణసామ్యమును కూడా చూపినచో శాస్త్రిగారు తమ సిద్ధాంతమునకు స్వస్తి చెప్పవలసియుండునుగదా!

చూ. పింగల. సూ. "ఆద్యం చతుష్పాదృతుభిః" "అత్ర లౌకికం" "ఆత్రైష్టుభాచ్చ యదార్షం." వ్యా॥ అయమర్థః. గాయత్ర్యాది త్రిష్టుప్ పర్యంతంయదార్షం ఛందోజాతం వైదికే ఖ్యాతం. లౌకికేఽపి తత్తథైవప్రద్రష్టవ్యం"— ఈ సూత్రములుకొన్ని వైదికలౌకికఛందస్సులయందు లక్షణసామ్యమును గూడా నిరూపించు చున్నవి. ఈ పింగలఛందస్సునయినను గమనింపక ఛందోవ్యాసమును వ్రాసి యపసిద్ధాంతములను జేసి చదువరులకు భ్రమను గలిగించుట కేవలాజ్ఞానమో, లేక, మోహమో నేను నిరూపింపజాలను.

త్రిపాన్మంత్రమునకయిన ఛందస్సని శాస్త్రిగారు శ్రౌతవ్యాఖ్యానము నొకదానిని బయలుదీసి పరమతములో "ఛందస్సుకు పాదనియమముగలదా?...పింగలాది ఛందస్సులు సూత్రరూపమున లేవా?" అనునవి మొదలుగా ప్రశ్నవర్షమును కురిపించిరి. వారిశైలి ననుసరించి వారి మతములో నేనిట్లు ప్రశ్నించుచున్నాను. మంత్రములకు పాదనియమముగలదా? అవి పద్యరూపముగానే యుండవలయునా?

"హుం," ఫట్, "స్వాహా," ఇత్యాదియాజుష మంత్రములకు పాదనియమముగలదా? పంచాక్షరీ షడక్షరీద్వాదశాక్షర్యాదిమంత్రములు పాదబద్ధములా? "శేషే యజుశ్శబ్దః" అనేజైమినిసూత్రము యాజుష మంత్రములన్నియు పాదబద్ధములు కావని చెప్పలేదా? "సోఽచింతయ త్తదా తత్ర మమ త్వా కృష్టచేతసః" ఇత్యాది సప్తశతీ మంత్రములు ద్విపాదులును, త్రిపాదులున్నూ అయియుండలేదా? వీటిని ఏకపాది, ద్విపాది, త్రిపాదిమంత్రము లనవలయునా? ఈ మంత్రములే వాక్యరూపమున నుండరాదా? ఉన్నప్పుడు వాటికి పాదనిర్ణయమెట్లు? ఈప్రశ్నలకు వారి మంత్రపక్షములో వారెట్లు సమాధానమిత్తురో ఛందఃపక్షములో నేనట్లేసమాధానము నిత్తును. పరమతములో తాము చూపిన జొన్నగంటి ప్రశ్నపరంపర స్వమతమును గూడ నాక్రమించుచున్నదని వీరెఱుంగరు కాబోలు! — ఈ వ్యాసములో ప్రతిపాద్యవిషయము గాయత్ర్యాది ఛందస్సు గాని తత్ప్రతిపాదకశాస్త్రము గాదు. అట్టిశాస్త్రము ఏరూపముననున్నను ఎవ్వరికిని తగవులేదు. అట్టివిషయను అధిక్షేపించుట యనవసరము.

శ్రు. "త్రిపదా గాయత్రీ." "త్రిపదా షట్కుక్షిః" అని త్రిపాదవత్త్వమును గాయత్రీలక్షణఘటకముగా చెప్పుచున్నది. కావున శాస్త్రిగారు "త్రిపాచ్ఛందస్సు" అనేచోట బహుప్రయాసములో సాధించిన తత్పురుషార్థము సర్వప్రమాణబహిష్కృతము.

“విష్ణుభాగవతము, దేవీభాగవత”మని రెండుగలవు. ఈ రెంటిని జూచి విచక్షణులు నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నిరూపింపవలసి యున్నది...”

“వ్యాసప్రోక్తమే మహాపురాణము. మహాపురాణమునకే గౌరవాతిశయమని తలంచిన యుపోద్ఘాతకారులు వ్యాఖ్యాతలును తామవలంబించిన దానికే గౌరవాతిశయముగోఱ కట్లు వ్రాయుట యాచారమే” అనివ్రాసిరి.

ఈ యుపక్రమమును బట్టి యేది మహాపురాణమో ? యేయుపోద్ఘాత కర్తపొరబడెనో నిరూపించెదరను కొంటిమి గాని యట్లుచేయ లేదు. విష్ణుభాగవతమునుండి మచ్చుకైనను ఒకపదమును స్పృశింపలేదు. పూర్వోపక్రమమునకు ఉపసంహారము విచక్షణులకెత్తి పైనుంచబడినది. వీరిపంక్తులలో సత్యమెట్లున్నదో చూడండి. దేవీభాగవతోపోద్ఘాతకారుడు దేవీభాగవతమే మహాపురాణము, విష్ణుభాగవత మట్టిదికాదని నుడివినట్లు వ్రాసియున్నారు. దీనిని బట్టి వీరుపోద్ఘాతమునయినను సమగ్రముగా చదువలేదని ఖండితముగా చెప్పవచ్చును.

చూ. “వస్తుతస్తు ద్వయోరపి భాగవతయో రస్వస్వమతే ప్రమాణత్వాత్ విష్ణుభాగవతపక్షపాతినాం వచనానా మసాంగత్యం విరోధాభావేన తల్లాపనే ప్రయోజనాభావవేవ, తథాచ నారదీయాదిపురాణమతేన శ్రీ విష్ణుభాగవతం మహాపురాణం. దేవీభాగవతంతు తన్మతే ఉపపురాణం. శైవమాత్స్యపురాణాది మతేతు దేవీభాగవతం మహాపురాణం. విష్ణుభాగవత మర్థా దుపపురాణమితిసిద్ధం.” అని యుపోద్ఘాతసమాప్తిలో వారి సిద్ధాంతము నిరూపింపబడినది. నారదీయాది పురాణమతములో విష్ణుభాగవతము మహాపురాణము, దేవీభాగవతము ఉపపురాణము. శైవమాత్స్యపురాణాది మతములలో దేవీభాగవతము మహాపురాణము. విష్ణుభాగవతము ఉపపురాణము. నా మతములో రెండుపురాణములున్నూ ప్రమాణములేయని, దేవీభాగవతోపోద్ఘాతకర్త ఉపసంహారములో వ్రాసియుండ వారిప్రమాణబుద్ధిని, నిష్పక్షపాతత్వమును, ఔదార్యమును, అపహ్నవించి దోషారోపణముచేయుట మోసము, మహాదోషము, విశృంఖలత్వమేయగును. కొందరిచే నుపపురాణములుగా పరిగణింపబడిన నారదశైవ వాయువ్యాదిత్య పురాణములు వ్యాసప్రోక్తములైయున్నవి. మిగిలిన యుపపురాణములన్నియు మహర్షికృతములేకాని సామాన్యపండితకృతములు కావు. మహాపురాణోపపురాణములన్నియును మహర్షిప్రోక్తములగుటచే వాటికి ప్రమాణతారతమ్యమును తన్మూలకగౌరవ తారతమ్యమును నే పండితుడున్నూ చెప్ప నుద్యోగింపడు. మొదట నుద్భవించినవి మహాపురాణములు. వానినుండి ప్రవర్తించినవి యుపపురాణములని గాని ప్రామాణ్యాదితారతమ్యములచే గాదు.

మత్స్యపురాణములో శ్లో. “అష్టాదశభ్యస్తు పృథక్పురాణం యత్ప్రదృశ్యతే, విజానీధ్వం ద్విజశ్రేష్ఠా స్తథా తేభ్యో వినిర్గతం.” ఈ వచనము పై యర్థమునే నిరూపించినది. శాస్త్రిగారి కరుణాకటాక్షము ప్రసరింపనంతమాత్రమున దేవీభాగవతము వ్యాసప్రోక్తపురాణత్వమును ప్రామాణ్యగౌరవాతిశయములను గోల్పోదు. ప్రతిపక్షులున్నూ దేవీభాగవతమునకు మహాపురాణత్వమునే అపలపింప జూచిరిగాని వ్యాసప్రోక్త పురాణత్వాదులను అపలపింపలేకపోయిరి. శాస్త్రిగారు ఆ కార్యమును నిర్వహించెదరు కాబోలు ! చూతము.—

“వారుచూపిన ప్రమాణము లెవ్వియనగా దేవీభాగవతోపోద్ఘాతమందు; “మాత్స్యే: “యత్రాధికృత్య గాయత్రీం వర్ణ్యతే ధర్మ విస్తరః; వృత్రాసురవధోపేతం తద్భాగవత మిష్యతే.” దేవీ. ‘త్రిపదా గాయత్రీ’ తి గాయత్రీలక్షణం శ్రూయతే, తేన త్రిపాచ్ఛందశ్చ దేవీభాగవతే ప్రథమశ్లోకే.” సర్వచైతన్య రూపాంతా మాద్యాం విద్యాంచ ధీమహి బుద్ధిం యా నః ప్రచోదయాత్.” ఇతి. నవిష్ణుభాగవతే తచ్ఛందో౽స్తి. “గాయత్ర్యాచ సమారంభ స్తద్వై భాగవతం విదు” రితి. “మంత్రాః పుందేవతాః ప్రోక్తాః విద్యాః స్త్రీదేవతాస్స్మృతా.” యద్యప్యాధునిక పుస్తకేషు క్వచిచ్చతుశ్చరణ శ్లోకో౽పి దృశ్యతే. తథాపిన ప్రతీత్యా గుప్తవతీటీకాకారాదిభిః త్రిపాచ్ఛ్లోకస్యైవ వ్యాఖ్యాతత్వాత్ సఏవ సాంప్రదాయికః పాఠ ఇతిబోధ్యం” అని వ్రాసియున్నారు. వీరెట్లువ్రాసినను దేవీభాగవతగ్రంథకర్త యభిప్రాయము “సర్వచైతన్య” అను శ్లోకము గాయత్రీ మంత్రపరమనియా? దేవతాపరమనియా? అనునది మనకు విచారణీయము. ఆ శ్లోకములో “ధీమహి”

"నః" "ప్రచోదయాత్" అనే మూడుపదములు మాత్రము వేదగాయత్రీమంత్రస్థములుగా గాన్పించుచున్నవి. తక్కిన నెవ్వియును లేవు. లేకున్న నామమాత్రముచేతనే యాశ్లోకము గాయత్రీమంత్రముగా గ్రంథకర్త యభిప్రాయమయినచో దేవీ. భా. స్కం. ౧౨. అ. ౧ శ్లో. యే గాయత్రీగతావర్ణాః......తత్పదంపాతుమూర్ధానం...తకారవ్యంజనంచైవ సర్వాంగం మే సదావతు." ఇట్లుచెప్పుచున్న గ్రంథకర్త "సర్వచైతన్య" అను శ్లోకమును గాయత్రీమంత్రముగా నెట్లుచెప్పును?.

గాయత్రీమంత్రము సకారముతో నారబ్ధమని గ్రంథకర్త యభిప్రాయపడునా? ఉపోద్ఘాతకారులు తాము పొందిన విభ్రాంతి పాఠకులకును గలుగునట్లు వ్రాసియుండిరి. వారివిభ్రాంతికి కారణము . "యత్రాధికృత్య గాయత్రీం" అనుదానిలో "అధికృత్య గాయత్రీం" అనుదానికి గాయత్రినధికరించుటు యారంభ మనుగాని "గాయత్ర్యాద సమారంభః" అను దానికి "గాయత్రీ మంత్రముతో నారంభమని యర్థముచేసి కొనుటయే యయియుండును. ఒకభ్రాంతి మరియొక భ్రాంతిని పుట్టించును." అని విపులంగా వ్రాసినారు.

ఈ శాస్త్రిగారు దేవీభాగవతోపోద్ఘాతకర్త యొక్క వాక్యముల నుదాహరించుటలో గొప్పవ్యత్యాసమును జేసి పూర్వాపరగ్రంథసందర్భములను పోనాడి పాఠకమహాశయులకు ఉపోద్ఘాతకర్త వచనములయందు రోతపుట్టించుటకున్నా, స్వపక్షాభిముఖ్యమును కలిగించుకొనుటకున్నా, ఒకగొప్ప మహేంద్రజాలమును జేసిరి. ముందు పాఠకప్రత్యయమునకుగాను ఉపోద్ఘాతగత వాక్యక్రమమును ఉదాహరించుచున్నాను. "శ్లో. యత్రాధికృత్య...ఇష్యతే ఇతి" మాత్స్యవచనమపి దేవీభాగవతస్యైవ మహాపురాణత్వం బోధయతి. వేదే త్రిపదా గాయత్రీతి గాయత్రీలక్షణం శ్రూయతే. తేనచ త్రిపాచ్ఛందోఽధికృత్య యత్ర ధర్మవిస్తరో వర్ణ్యతే తద్భాగవత మితి తదర్థః. త్రిపాచ్ఛందశ్చ దేవీభాగవతే ప్రథమ శ్లోకే. సర్వచైతన్య...ప్రచోదయాదితి శ్రూయతే. నవిష్ణుభాగవతే తచ్ఛందోఽస్తి. ముఖ్యార్థసంభవే...... ఉదాహృతే మాత్స్యవాక్యేతు ముఖ్యవిషయసంభవే సామంచితా యద్వ్యాప్యాధునికపుస్తకేషు.... సఏవ సాంప్రదాయికః పాఠ ఇతిబోధ్యం. యత్తుగాయత్ర్యర్థశ్చ.... స్తావకమేవేతి. కించ. శ్లో. హయగ్రీవ బ్రహ్మవిద్యా... గాయత్ర్యాద సమారంభ స్తద్వై భాగవతం విదురితి" పురాణాంతర వాక్యమపి......ఉభయ భాగవత సాధారణ మితిచేన్న. నారదీయే; శారదాతిలకాది గ్రంథేషుచ: మంత్రాః పుందేవతాః ప్రోక్తా విద్యాః స్త్రీదేవతాః స్మృతాః? ఇతి" ఇట్లు ఉపోద్ఘాతగ్రంథక్రమమునుబట్టి "గాయత్ర్యాదిసమారంభః" అనే దానికి పూర్వమందున "యద్వ్యాప్యాధునిక"...ఇత్యాది గ్రంథముండవలయును. "మంత్రాః పుందేవతాః" అనే వచనము నుదాహరించి దానిని విచారింపకుండ విడచుటకు కారణమేమో తెలియరాదు. "వేదే త్రిపదా గాయత్రీతి గాయత్రీశ్రూయతే" దీని తరువాయియున్న "తేనచ త్రిపాచ్ఛందోఽధికృత్య యత్ర ధర్మవిస్తరో వర్ణ్యతే తద్భాగవత మితి తదర్థః" అనేవాక్యము నేల జారవిడచిరో తెలియదు. ఈ శాస్త్రిగారు ఉపోద్ఘాతకర్త యొక్క యభిప్రాయమును పరిగ్రహింపక యకాండతాండవము నాచరించియున్నారు. "గాయత్ర్యాదిసమారంభః" "యత్రాధికృత్య గాయత్రీం" అనేరెండుస్థలములయందున్నూ ఉపోద్ఘాతకర్త గాయత్రీ పదమును ఛందఃపరముగా ఘంటాఘోషముతో చెప్పియున్నాడు. మంత్రపరమని చెప్పియుండలేదు. అట్టిస్థితిలో "దేవతాపరమా? మంత్రపరమా" యని మీరు వికల్పించుటకు అవకాశమేకానరాదు మంత్రపరత్వమే. అభిప్రేతమయినచో "త్రిపాచ్ఛందోఽధికృత్య" అనుచోట "త్రిపాన్మంత్ర మధికృత్య" అనిన్నీ "త్రిపాచ్ఛందశ్చ దేవీభాగవతే" అనుచోట "త్రిపాన్మంత్రశ్చ" అనిన్నీ, "తచ్ఛందోఽస్తి" అనుచోట "తన్మంత్రశ్చ" అనిన్నీ, వ్రాసియుండును.

(సశేషము)

అధికార్ల సూర్యనారాయణ రావు గారు, బి. ఏ., బి. యల్.,

సుందరాంగుల నెందర చూచియున్న
జానకీ! ఆత్మనిల్చు నీ యాననంబె!
చోద్యముగ మింట నలరారు చుక్కలున్న
చందమామయె మదికెక్కు చందమునను. ౧

చిత్తసీమ జీకటిరీతి చింతగప్ప
వలపువెన్నెల బచరించి తొలగజేతు,
వాకసంబును దలపులు తాకుచుండ
హృదయ ముప్పొంగు జలనిధి యేచులీల! ౨

చెలియ! నీయాత్మ నలరారు వలపుకలిమి
లలితమా పూలవాసనవలె చెలంగు,
సంతసమొసంగు చంద్రునికాంతివోలె
చల్లనై హాయికలిగించు నుల్లమునకు. 3

పక్షిపలుకులు తెలుపు నీ పలుకుతీపి
జిగివసంతంబు తెల్పు నీ సొగసుతెరగు
వెన్నెలలు తెల్పు నీయెదనున్న కరుణ
పరిమళము తెల్పు సఖియ! నీవలపుపొలుపు. ౪

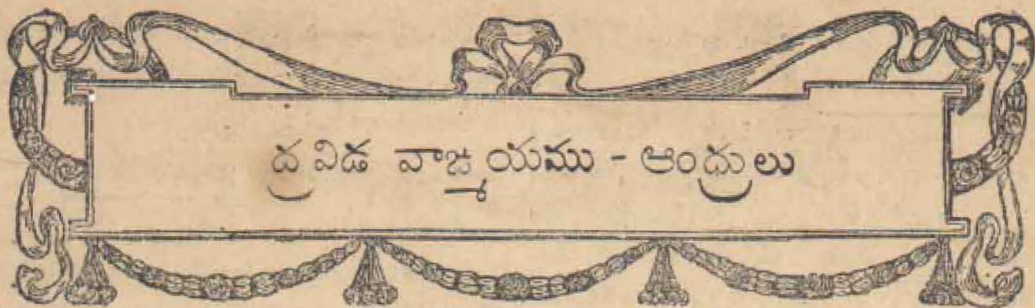
కడు మనోహరమగునట్టి కథలయందు
తనువు మరువంగఁజేయు నందములయందు
విమలమాధురీకలితగానములయందు
మానినీ! తోచుచుందువు మానసమున. ౫

అలఘుసుఖమిడు నీపైని కలుగుతలపు
నిర్మలంబగు నీయందు నిలుచువలపు
చెలియ! నినుఁగూర్చికలిగెడు తెలివికలలు
నతిపవిత్రము లతిమనోహరములౌను. ౬

తరుణి! నాచిత్తమనియెడు దర్పణమున
బింబితంబగునీముఖబింబ మెపుడు
తలపు లేవేళ యెన్ను నీ వలపుకలిమి
చేడరో! నీదుప్రేమయే జీవనంబు! ౭

మది నిను న్నిల్పి శోకంబు మాయమగును
స్వాంతమున నిండు నొక వింతసంతసంబు
ప్రోడమము నుత్సాహ, మవ్వేళ పూని సేతు
గొప్పకార్యంబులను సానుకూలముగను! ౮

నెరపూర్ణమ్మ

ఆ. రంగస్వామి సరస్వతి గారు, బి. ఏ.

(రెండవసంపుటము-౧ వ సంచిక తరువాయి)

శ్రీ విజయనగరము: ఈ విజయనగరయుగమునందు ద్రవిడభాషలలోనికొన్ని గ్రంథములయందలి ఆంధ్రులవిషయము విస్పష్టమొనర్పఁబడును. విజయనగర చరిత్రారంభమున దక్షిణదేశముపై దండెత్తి యప్పుడు మధురయొద్ద నొకచిన్న రాజ్యముగా నేర్పడియుండిన మహమ్మదీయరాజ్యమును రూపుమాపి శ్రీరంగము మొదలగు ప్రాచీనదేవాలయములపునఃప్రతిష్ఠ విజయనగరచక్రవర్తులు చేసిన దండయాత్రను తెలిపినవిషయమే కదా. అట్లు చేసిన విజయనగర దండనాథులలో ముఖ్యుండు సాళువమంగరాజు. ఈసాళ్వమంగునిగూర్చి యతనివంశమున బుట్టినరాజుల కంకితమీయఁబడిన రాజనాథడిండిమకవి సాళువాభ్యుదయము పిల్లలమఱ్ఱిపినవీరభద్రకవి జైమినిభారతము మొదలగు గ్రంథములయందు విస్తారమైన వర్ణన కలదు. ఈ సాళువ మంగరాజుయొక్క మనుమలలో నొకఁడు సాళువ గోప దండనాథుఁడు. ఈ సాళువగోపరాజున కిరువురు కొడుకులు. సాళువతిరుమలరాజు సాళువతిప్పరాజు. వీరికే శాసనములందు గోప తిప్పరాజు గోపయ తిరుమలరాజు నని పేర్లుండెను. వీరిరువురును కవిత్వము చెప్పుటచేతను కవుల నాదరించుటచేతను ప్రసిద్ధులు. సాళువగోప తిప్పరాజు సంస్కృతమున వామనుని కావ్యాలంకారసూత్రములకు కామధేనువను వ్యాఖ్యను, సంగీతశాస్త్రమున తాళదీపికయను గ్రంథమును, నాట్యశాస్త్రమున మరొక గ్రంథమును రచించెను. ఈగ్రంథములనుగూర్చి యతఁడే కావ్యాలంకారకామధేనువున నిట్లు చెప్పుచున్నాడు.

ప్రబన్ధం తాళానాం ఘనమతిమిమీష్టే తమనఘో యః
శివాస్త్రప్రాకారాః సరసకరణానాం సువిధిదాః;
సవృత్తే కావ్యవ్యాఖ్యానం పరిశోధనం వామనకృతేః
విధత్తే గోపేంద్రత్రిపురహర భూపాలతిలకః

ఇతనితమ్ముఁడు గోపతిమ్మరాజు ద్రవిడదేశమందు విజయనగరచక్రవర్తికి ప్రతినిధిగా నుండెను. అంతలో కవుల ననేకుల నాదరించి వారిచే స్తోత్రముచేయఁబడెను. కాలమేఘప్పులవర్, అనుకవికిని యీతిరుమలరాయలకును జరిగిన కథలు కొన్ని కలవు. తిరుమలరాయల సభకుఁ జేరకపూర్వము కవి యీ క్రింది అరవపద్యమును వ్రాసి పంపెనట.

తూదైన్దునాఴిగై యిలాఱు నాఴిగైయి నిల్
పలశొద్దమాలై శొలవుమ్
మూఴలావద్దాది యేఴు నాఴిగైయి నిల్
ట్రోగై పెఱవ నత్తోదవుమ్
పాతఱు శెమ్మడల్ కోవై పత్తు నాఴిగైయి నిల్
పరకొక్కడిక్కట్టినేన్
శీతఴయున్దొగర్ మార్బినా నికులిశై
తెరిన్ద తిరుమలై రాయన్మున్

శీతఱ్ఱేవాఴ కవిపాడుదఱ్కు దిర్వురు
తిరుట్టుక్కువిప్పులవరై.
కాదుమ్ ఫిశిత్తు క్కువిత్తు కదుప్పిల్
కాతిట్టిడిత్తు ముదుగిల్

కలశై వైత్తే ముగక్కాశివాళ మిన్టేలు
కవికాళమేగనానే

ఈపద్యములో కాలమేఘకవి తనకవిత్వశక్తి నధికముగా వర్ణించుచు, తూదు, పలశోద్దమాలై, అంతాది, తోగై, మడల్, కోవై, మున్నగు ద్రవిడప్రబంధముల నరుసగా, నైదు, ఆరు, ఏడు, పదిగడియలలో చెప్ప గలిగినట్లు చెప్పుకొని ఇయల్, ఇశై, అనఁబడు రెండు విధముల కావ్యముల నెఱిఁగిన తిరుమలరాయలయొద్దకు వచ్చినట్లును తనతో వాదము చేసి యెదుర్కొను దొంగ కవుల ననేకవిధములుగా నవమానించుననియు చెప్పుకొనెను. పైగ్రంథమున కవిచేసికొన్న యాత్మశ్లాఘయందు నమ్మకముపుట్టక ననేకవిధముల నతని గతినపరీక్షలకు లోఁబఱచెననియు, వాళ్ళోకనలలో వారిలేకిన కవికి చాలసంతోషించి యనేక బిరుదులును, వరుసలును మున్నగు గౌరవచిహ్నములతో చాల ద్రవ్యమిచ్చి యతనికి శేరభుల్యుని చేసెనట. ఇట్లు తనదారిద్ర్యమును బోఁగొట్టిన తిరుమలరాయలపైఁగవి యీక్రిందిపద్యములఁ జదివెనట.

"ఇన్దిరక్కై కలై కూరుమ్ వక్షుగ్గిరుద్దాన్
అగ్గిని యుదరమ్ విగట్టగలాన్
ఎమకెన్నై క్కురుదానల నెనక్కురుది
నిరుతివన్దైన్నెరుమ్ స్వయమ్వన్
అన్దమామ్ వరుణ నిరుక నీట్టగలాన్
ఆకత్తులు మక్కళుమ్ యానుమ్
అనిలముదాగు మముదినై క్కోళ్వోమ్
ఆరెన్నై యుఁలగిని లోప్పార్
శత్తనమిన్ద నశిశైయే పెట్టు
తఁద్దిర రాశైన వాడ్గిత్
రలైనెయుమె న్నెనిలై శెయ్య కల్యాణిమ్
చాళువ తిరుమలై రాయన్
మన్తరబుయవాన్ గోప్పయనుదవు
మధిపతి విరరారామన్
వాక్కినా ఉక్కు శేరవాక్కినా నవనే
మాశిలీ శాన నావానే".

ఈకాలమందే యరవమున షణ్ముఖుని (స్కన్దని) పైతిరుప్పుగళ్ అను గొప్పగ్రంథమును వ్రాసిన 'అరుణగిరినాథుఁ'డను కవి తనగ్రంథములో నప్పటి చక్రవర్తియైన ప్రౌఢదేవరాయని నుదాహరించి యున్నాఁడు. ఆయుదాహరించిన పద్యమిది:

"ఉదయ దాహమాన్యైన ప్రపుడదేవమారాజ
నుళముమాడవాష్ట దేవర్పరమాళే"

'అప్రుకుపుష్పించినమాలధరించినవాఁడును ప్రౌఢదేవమహారాజు హృదయమందుండునట్టియు దేవదేవుఁడు'

ఇఁక విజయనగరచక్రవర్తులందఱిలో నధికప్రఖ్యాతిగన్నది కృష్ణరాయలుగదా. ఇతని ప్రజాపరిపాలనము, రాజనీతి, కవిజనపన్యాసము, కవిత్వము, మొదలగు ననేకవిషయములఁగూర్చి క్రొత్తగాఁ జెప్పవలసిన విషయము లధికముగా లేవు. అయిన నిప్పటి క్రొత్తగాఁ జెప్పవలనది కొంతగలదు. ఇతఁడు సంస్కృతమునందును ఆంధ్రమునందు నెట్లు ప్రఖ్యాతిగా కవులనాదరించి గ్రంథములఁగొనెనో అట్లే కన్నడమందును, ద్రవిడమందును ప్రసిద్ధుఁడు. కన్నడమందు వ్యాసభారతము నాతని యాస్థానమందలి యొకకవి కన్నడించి యాగ్రంథమునకు 'కృష్ణరాయభారతము'ని పేరిడెను.

చిన్నన్న ద్విపద కెఱఁగును
పన్నగ పెదతిరుమలన్న పదముల కెఱఁగున్
మిన్నంది మెఱయు నరసిం
గన్న కవిత్వంబు పద్యగద్యశ్రేణిన్.

అను తాళ్లపాక కవులపై చాటుపద్యములోని పెదతిరుమలన్న యీకాలమందే తిరుపతివెంకటేశ్వరులపై ననేకవేల గ్రంథపరిమితిగల పాటల నొనర్చెను. ఈవంశము వారి కందువలన సంకీర్తనాచార్యులని పేరువచ్చెను. తిరుపతిలో నేటికిని వెంకటేశ్వరుల పొన్నుసేవసమయమున తాళ్లపాకవంశమునఁబుట్టినవారే పాడుచున్నారు. ఈ పాటలన్నియు తాటాకులపైఁగాక శాశ్వతముగా నుండుటకు రాగిరేకులపైఁజెక్కఁబడి తిరుపతిదేవాలయములో నుంచఁబడియున్నవి. ఈ తాళ్లపాకవారివలెనే కన్నడమందును భక్తిపరవశులై భగవంతునిపైఁ బదములఁ బాడిన కవిశ్రేష్ఠులుఁ గొందఱుండిరి. వారిలో ముఖ్యుఁడు పురందరవిఠ్ఠలుఁ డను నామాంతరముగల పురందరదాసు. ఈ పురందరదాసు బ్రాహ్మణుఁడు. మొట్టమొదట నధి

కైశ్వర్యమందుఁడి భగవత్సంకల్పముచే నైహికసుఖముల నశ్వరత్వ మెఱింగి, ధనసంపదను విడనాడి అప్పుడు ప్రసిద్ధుఁడైయుండిన వ్యాసతీర్థులను నాచార్యునొద్దకుఁ జేరెను. అటుపిదప భగవంతునిపై వచనరలెను సంకీర్తనమందే కాలము గడిపెను. పురందరదాసు వ్రాసిన కీర్తనలు కొన్ని వేలుఁ గలవు. తాళ్లపాకవారి పదములవలెఁ గాక యివి నేఁటికిని వాడుకలోనున్నవి.

ఆకాలమునందును కృష్ణరాయలగూర్చి క్రొత్తగా నెఱుఁగఁదగినది చాలవిషయమున్నది. కుమారసరస్వతి యని యొక ద్రవిడకవి రాయలయాస్థానమున నుండెనట. రాయలు కళింగదేశమును జయించి యాదేశపు రాజైన గజపతిసుతుఁ బెండ్లాడినప్పు డీకవి యీక్రింది యుఱవపద్యమును జెప్పెనట.

కళిఙ్గ మిన్ననుమదియై చ్చుజ్జద్దట్టు
మెన్దు కటక స్నిఘనపిట్టాళ్ మక్దమలర్
పొన్నిట్టమాన కృష్ణభూపాలా వున్దనక్కు
ప్పిన్నిట్ట మానవొడ్డియన్ పొత్తెన్.

ఈపద్యమందు కళింగదేశపురాజగు గజపతి సుతుఁడకె నతిని రాజ్యలక్ష్మికి సైక్యముకల్పింపబడి యిరువురను గృష్ణరాయలుఁ బతిగాఁ పరిగ్రహించిరని యందముగా వర్ణింపఁబడినది,

ఆసమయమునఁ బ్రసిద్ధమైన 'చూడామణి' యను నిఘంటువును వ్రాసినమండల పురుషుఁడను జైనకవి కృష్ణరాయలయాస్థానమందే యుండెనని కొందఱియభిప్రాయము. ఇందులకాధారముగా నాకవి తనగ్రంథములో నీక్రిందిపద్యమునుఁ జెప్పియున్నాఁడు.

"పడైమయక్కట్టపొదుమ్పడైమడమెయ్యిలాదాన్
మడైకెటకక్తోళాన్ మతిక్కుడైమన్నగత్తన్నన్
గడిమన్నర్వణఙ్గుస్దాళాన్ కిరుట్టినరాయన్ కైపోర్,
కొడైమడమెన్పతిమ్మనక్కై యాదుకోడు రిలావే"

దీనికర్థము ప్రత్యర్థిసేనలెన్ని యెదిరించినను పరాఙ్ముఖుఁడుకానట్టియు, కటకము అంగదము గల భుజము ... ఁడు, ధవళచ్ఛత్రముగలరాజును, గడిమన్నులు నమస్కరము చేయు పాదములు కలవాఁడు నైన కృష్ణరాయని చేతివలె సకలమైనవారికి దానము చేయుటకే "కొడమడం" అని పేరు.

అయిన నిందుదహరించిన కృష్ణరాయఁడు విజయనగరచక్రవర్తి కాదనియు నంతకుఁ జాలపూర్వముండిన రాష్ట్రకూటకృష్ణరాయలనియు నితరులయభిప్రాయము. ఈవిషయమై యింకను ద్రవిడమునను నాంగ్లమునను పత్రికలలో నుత్తరప్రత్యుత్తరములుగా వ్యాసములు వచ్చుచున్నవి.

కృష్ణరాయలపై 'మంజరిపా' యను నొకప్రబంధమును 'జ్ఞానప్రకాశర్' అను శైవాళవంశమునఁ బుట్టినకవి పాడినట్లు 'తొండైమండలశతకమ్' అనుగ్రంథమున నొక పద్యమున్నది. ఆపద్యమిది :

"జ్ఞానప్రకాశప్పుకళ్ఞకిట్టు రాయర్ మేల్ మంజరిప్పా
కానప్రకాశప్పగళ్ఞాయన్దు కచ్చిక్కలంబ కళ్ఞాయ్
జ్ఞానప్రకాశగురురాయ న్వాపక్ న్దునలజ్ఞిలన్ద
మానప్రకాశముడై యోర్ పకర్ తొణ్డమణ్డలమ్."

కచ్చిక్కలంబక మనుగ్రంథమును వ్రాసిన జ్ఞానప్రకాశగురురాయఁడు కృష్ణరాయనిపై 'మంజరిపా' అను గ్రంథమును వ్రాసెననియు నతఁడు తొండమండలమునఁ బుట్టెననియు నీపద్యమున కర్థము.

ఆకాలమున 'తిరువారూర్' అను ప్రసిద్ధశైవక్షేత్రమున నర్చకులు చక్కగా పనిచేయక దేవునిస్వాజావరోహణము కాకుండిన దానిఁజూచి దుఃఖించిన శైవాచార్యుఁడైన తత్త్వప్రకాశకవి ఈ క్రిందిపద్యములను వ్రాసి రాయలకంపెనట.

"మరువుపుగళ్ కృష్ణమహారాశరాజై
అరియవడిముడై యా రాజై తిరువారూర్ ప్
పాగల్కొడియిఱుప్పార్ పాదన్ తిరువాజై
త్యాగక్కొడి యిరక్కాదే"
ఉచ్ఛితులుక్కెల్ల వొడ్డికూన్ తామపల్ల
పిచ్చితులుక్కవన్దుమేల్కట్టె యాచ్చి
శిరన్ద తిరువారూర్ త్యాగరుడైప్పూసై
ఇఅన్దదే కిట్టినరాయా"

ఈపద్యములయందు స్వామిపూజను సరిగా జఱుపని పూజారులను 'తురకలు'గా తిట్టియున్నది. త్యాగ

రాజస్వామి పూజనిలుచుటకు కారణము, వట్టెతురకలు నుగారు, ఒడ్డియన్ (ఓడ్రరాజును) గాదు. తిప్పియనుగ్రామమందలి తురకలతో సమానులగు పూజారులు అని తిట్టియున్నది. ఈతురకలచే స్వామిపూజ కాబంకము కలిగెను అని ఈపద్యములను చదివి కృష్ణరాయ లాయూరి పూజారులను మార్చివైచెనట. పిదప దేవునిపూజ యథాప్రకారముగాఁ జరిగెనట. అప్పుడీకవియే యీక్రింది పద్యమును చెప్పెను.

"ఉణ్డవయిట్టెలు మిక్కొన్దు లిట్టదే
తొణ్డరేపిష్టులుక్కు-రే-పణ్డెల్లామ్
అప్పముమలె న్దదిరసము న్దోశై గళుమ్
కప్పవముపోచ్చే కవిష్టదు"

ఇందు కవి శిక్షకుపూర్వము పూజారు లుండిన స్థితియు, ఆకాలమున వీరికి వమ్ముఅప్పరులు, అటుకులు, అతిరసములు, దోశెలు పోయినవే అని హేళనము చేసెను. ఈతిరువారూర్ దేవాలయమందే యింకొక కాలమునందు నాగరసనంబి యనువాఁ డధికారిగా నుండినట్లును, అతఁడు దౌర్జన్యముచే నాలయమందుండిన 'అఱువత్తుమూవర్' అను అఱువదిమువ్వుర విగ్రహములలో రెంటిని గూఁగడీసెనట. ఈసమాచారమును ఒకపద్యముగా వ్రాసినట్లును ఆపద్యమొక చిలుకకు నేర్పి యాచిలుకను రాయలకు బహుమానముగా నీయ నాచిలుక చెప్పిన పద్యముచే రాజాసక్తి మెఱింగించి యా 'నాగరసనంబి' యుద్యోగమునుండి తొలగింపఁబడెననియు నొక యైతిహ్యము కలదు. చిలుకకు నేర్పిన పద్యమిదియటః

"మున్నాళిలుబత్తు మూవరిరున్దారవరిల్
ఇన్నాళిరండు పేరేగినార్-కన్నాన్
వరుక్కిన్దాన్ విట్టువిట్ట నాగరసనంబి
ఇరుక్కిన్దాన్ కిట్టినరాయా."

ఈపద్యమునకు పూర్వము దేవాలయమున నఱువదిమువ్వు రుండిరనియు ఇప్పుడు వారిలో నిద్దఱిని రనియు కంసాలి కరగబెట్టు చున్నాఁడనియు వారికమ్మిన నాగరసనంబి యున్నాఁడనియు నర్థము. శైవవైష్ణవవాదములనుగూర్చి 'ఇరుశమయవిళక్కమ్' అని యొక గ్రంథము కలదు. దానికి కర్త 'హరిదాసు' అను నొకకవి. ఈ హరిదాసు కృష్ణరాయలకాలమం దుండిన ట్లాగ్రంథావతారికపద్యములచే దెలియును. ఈపద్యమునందుఁ బెద్దన

చం॥ అఖిరతిఁ గృష్ణరాయఁడు జయాంకములన్ లిఖియించి
తాళస, న్నిఖముగఁ బొట్టునూరికడ నిల్పిన కంబము
సింహభూధర, ప్రభుతిరువాళ్లకుం డిగు సురప్రకరం
బు కళింగమేదినీ, విభు నపకీర్తి కజ్జలము వేమరు
పెట్టి పఠింపు నిచ్చలుఁ.

అని పెద్దనచే నుదహరింపఁబడిన జయస్తంభ ముదహరింపఁడినది.

'కిరిబోల్ పళ్గ్గి కిళరుంబు యక్కిస్తరాయర్
తిరై మాదు శింగాద్రియిల్బ్బయ తెంబవాట్ట
వరమాదరవాలశిత్తే వడకూవమేవుమ్
కరుమామణివణ్ణనై నీడు కరుత్తుశైవ్వాహ్మ్'

ఇందు సింహాద్రిలోని స్వామిని వర్ణించుచో 'వడకూవమేవుం' అనియొక విశేషణమున్నది. ఇది ఉత్తరదేశమందలి కూవమున కధిపతియని స్వామిని వర్ణించియున్నది. ఇచ్చటి 'కూవమ్' అను ప్రదేశమేదో యిప్పుడు తెలియ లేదు.

కృష్ణరాయలమంత్రివర్గములో నొక యఱువమొదలారిగారు నుండెనట. 'అఱువళిత్తిమొదలియార్' ఈయన నామము. ఈపేరే గ్రంథమూల్యతో 'అఱుమాత్తుంగణ్' అని ద్రవిడగ్రంథములలోఁ గనుపడుచున్నది. ఇతనికి తన స్వగ్రామమునుండి 'శేంబూర్ అఱుమాత్తుంగణ్ శేంబూరు అఱువళిత్తమొదలియా'రనియు నుద్యోగము చేసిన స్థలమైన 'హంపి' నగరమును బట్టి 'అంబియు అఱువళిత్తమొదలియా' రనియు పేళ్లుపడుచున్నవి. కృష్ణరాయలకాలములో నిరునికనేక పాండ్యవంశమునఁ బుట్టిన రాజులు సామంతులుగా నుండిరి. అట్టివారిలో నొకఁడీ 'యఱువళిత్త మొదలారి'కంకితముగా నొక 'కలంబక'మను ద్రవిడకావ్యమును వ్రాసెనట. తాను క్షత్రియుండై రాజవంశమందు బుట్టియు నట్లు చతుర్థకులమునఁ బుట్టిన మొదలారికి కావ్యమీయవగునా యని యొకకవి యడుగఁగా నాపాండ్యుఁడీక్రిందిపద్యము బదులిచ్చినట్లు "తమిష్ నవర్ చరిత"లో నున్నది.

"అఱువళిత్త మొదలియార్ పాణ్డియన్ క
కంపాడలామో ఎన్ప పులవర్క్కు [illegible] రియది"

"ఉఙ్గళ్ మనత్తెరియుమ్పుల వీరాదశీర్త్తరభోగ
తిఙ్గళ్ మరబినన్ తిఙ్గళిన్ కూడచ్చెయ్యార్త్తఅమా
తుఙ్గన్ మరబినిల్ గఙ్గయుం కూడినన్ శోదియన్ఱో
ఎఙ్గాత్తరబుక్తెనక్కుబిపాడినమ్ యామవర్క్కే"

శివుఁడు తన జటాజూటమందుఁ జంద్రునితోఁ గూడ గంగను ధరించియుండుటచే, చంద్రవంశమునఁ బుట్టిన పాండ్యునికిన్ని గంగావంశమునఁబుట్టిన ముదలియారికిని సంబంధము కలదనియు నందుచేతనే తానతనికి గ్రంథమిచ్చెననియుఁ జైపద్యమునకుఁ దాత్పర్యము.

ఒకకాలమున గొందఱు వీథినాటకము లాడు నటులు, తాము వేగాళజాతివారివలె వేషములతో వచ్చి యాడినట్లును ఆయాటచే వారు 'అఱంపళ్ త్తముదలారి' యను వేగాళజాతి నవమానించినట్లును ఆయవమానమును సహింపక నామొదలారి వారిని కత్తిచే నఱకించినట్లు నొకయైతిహ్యమున్నది. ఈవిషయము తొండైమండల శతకమను గ్రంథమున నొకపద్యమున్నది. ఆశతక వ్యాఖ్యానమునం దీకథ క్రీ. 1511లో జరిగినట్లు గూడఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఆపద్యమిచ్చట నుదాహరించెదము.

"తానైత్తియుమ్ల్ పుగళ్ కృష్ణరాయన్ శెముగత్తిలే
వేగాత్తవాళ్ శైప్పాశే వినోదిత్తు వేడక్కొణ్డు
కోకార్వయిరియర్ హత్తాడ త్తగ్గళ్ కుడిమైయెణ్ణి
వాగాలవరయిర్ మాఱ్ త్తవన్ఱో తొణ్డనాడ్డలమే"

కృష్ణరాయలకుఁ బిమ్మటఁ గొంతకాలమునకు 'రామరాజు విఠ్ఠలరాయలను రాజు, చోళపాండ్యదేశములలో విజయనగరచక్రవర్తికిఁ బ్రతినిధిగా రాజ్యమేలెను. ఈవిఠ్ఠలరాయలు కృష్ణరాయలయల్లుఁడై యతనికిఁ బిదప మిగుల ఖ్యాతిగా రాజ్యమేలిన అళియరామరాయల పితృవ్యపుత్త్రుఁడు. ఈరాజు అచ్యుతదేవరాయల కాలమందును అళియరామరాయలకాలమందును అనేకరాజ్యముల కధిపతియై యనేక యుద్ధములలో వాసిగాంచెను. ఇతని పరాక్రమము లన్నిటిలోను పాండ్యకేరళదేశములపై నితని దండయాత్రయు నచ్చటిదిగ్విజయములును ముఖ్యములు. కేరళదేశమున నొకదిక్కున రాజులసహాయము చేసికొని యాకాలమున 'పోర్చుగల్' దేశమువారును పాండ్యకేరళదేశములలో విజయనగరరాజులకు విరోధముగావించుచుండిరి. అట్టివిరోధమును రూపుమాపి యూపరంగులను (పోర్చుగీసువారిని) పోఁదోలి, వారికి సహాయులైన పాండ్యకేరళరాజులనోడించి విధేయులుగాఁ జేసిన దీవిఠ్ఠలరాజే. ఇట్లుజయించిన పిదప నీవిఠ్ఠలరాజునకు పుణ్యార్థముగాను, అతనిదిగ్విజయసూచకముగాను ప్రచురించిన శాసనములునుఁ గొన్ని యున్నవి. ఈవిఠ్ఠలరాజు కన్యాకుమారిని జయించినప్పు డతనిపై సామంతుఁడైన పాండ్యరాజీక్రిందిపద్యముఁ జెప్పినట్లు తమిళ్నావలర్ చరితలో నున్నది.

"తొట్టిలిరుక్కత్తొడక్కియు నాణుత్తిడలా
అట్టదిక్కు నిన్కుడైక్కీళ్ త్తాయిట్టే విఠ్ఠలేశా
తన్కుమరియన్ఱే త్తనిక్కు మరికొళ్ళానీ
తెన్కుమరిక్కుగువదెన్ శెప్పు,"

ఈపద్యమునకర్థము "ఓవిఠ్ఠలరాయా! నీవు శిశువై తొట్టెలోనుండినవాఁడు మొదలు నెనిమిదిదిక్కులును నీ ఛత్త్రము క్రిందనమరినవి. తన(కుమరి) స్త్రీనితప్ప నితర కుమరిస్త్రీనిఁ బరిగ్రహించని నీవు 'తెన్కుమరి' కన్యాకుమారిపట్టణము (ఒకస్త్రీ) నెట్లుగ్రహించితివి.

విజయనగర సామ్రాజ్యము క్రీ. 1565కు వెనుక ప్రభతగ్గినందున సామంతరాజ్యములు క్రమేణ స్వతంత్రరాజ్యములైనవి. అందుచేత నాంధ్రదేశమునకును ద్రవిడదేశమునకును సంబంధము కొంతతగ్గినను ద్రవిడదేశములో స్వతంత్రులై రాజ్యము లేర్పరచుకొన్న వారనేకు లాంధ్రులుగానే యుండిరి. అట్టివారిలో ముఖ్యులు చెంజి, తంజావూరు, మధురదేశముల నాయకులు ప్రధానులు. చెంజి తంజావూరు పట్టణముల నాయకవంశములు శీఘ్రకాలముననే మహారాష్ట్రులకులోఁబడినను మధురయందలి నాయకవంశముమాత్రము నూటయేబది సంవత్సరముల వఱకు, అనగా దాదాపు క్రీ.వె. 1750 వఱకును ఇంగ్లీషువారికి ఫ్రెంచివారికిని కర్ణాటకదేశమునజరిగినయుద్ధముల వఱకు నుండెను. ఈనాయకవంశపు రాజు లాంధ్రులు. వీరిలోఁ గొందఱు స్వయముగాఁ గావ్యములవ్రాసిరి. అనేకులు కవులనాదరించి వారిచేఁ బ్రస్తుతులై, గ్రంథములఁ గొని యున్నారు. చెంజినాయకుఁడైన కృష్ణప్పనాయకుని యాస్థానమందు దక్షిణదేశమంతటను వ్యాకరణమీమాంసావేదాంతశాస్త్రముల నసమానుఁడైన శ్రీనివాస

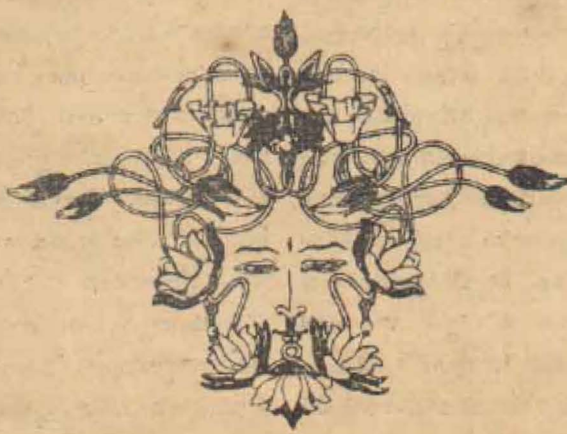
దీక్షితులుండెను. ఈదీక్షితులకే బిరుదములతోఁగూడి 'దంతిద్యోతదివాప్రదీప సత్యమంగళ రత్నఖేట శ్రీనివాసదీక్షితుల'ని పేరయ్యెను. తంజావూరు నాయకుల విషయము తెలుఁగువారికి దెలిసినదే. అత్యుత్తమాంధ్ర కావ్యములైన విజయవిలాస, సారంగధర చరిత్రాదులచట బుట్టినవేకదా. తంజావూరు రఘునాథరాయలు సంస్కృతాంధ్రముల కవిత్వముచెప్పి కావ్యములనందినట్లే యరవమునందును గొన్ని కృతులనందియున్నాఁడు. తిరుమలై యార్యర్పురాణమను నొక ద్రవిడకావ్యము రఘునాథరాయలకంకితమీయఁబడెను. ఈకావ్యమందు రఘునాథరాయలును వరిని ప్రధానమంత్రియగు గోవిందదీక్షితులునుచాల పొగడఁబడియున్నారు.

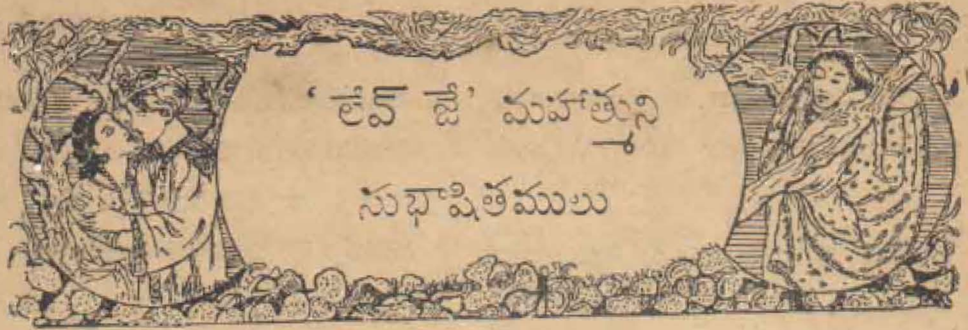
మధురనాయకులు తామాంధ్రులై యనేకాంధ్ర కవులనాదరించియు వారి ఖ్యాతియాంధ్రవాఙ్మయమునకన్న ద్రవిడవాఙ్మయమందే విస్తారముగా వెలుఁగఁజేసియున్నది. ఈనాయకవంశములో నందఱికన్నఁ బ్రఖ్యాతుఁడు తిరుమలనాయకుఁడు. మధురలో తిరుమలనాయకుని ప్రాసాదమును గూర్చి వినని వారెవరు. ఈతిరుమలనాయకునిసభలో "కుమరగురుపరమునివర్" అను ద్రవిడకవి యుండెను. ఈకవి 'మధురమీనాక్షి'పై 'పిళ్లైత్తమిళ్' అను నొక ద్రవిడప్రబంధము వ్రాసెను. ఈగ్రంథము తిరుమలనాయకునిసభలో మొట్టమొదటఁ జదువఁబడునపుడు 'మీనాక్షీదేవియే యొకకన్యరూపమునవచ్చి వినుచుండెనని యైతిహ్య' మొకటి చెప్పుదురు. ఈకవియే 'మీనాక్షియమ్మైకుఱమ్' అని యింకొక ద్రవిడకావ్యమునుఁగూడ వ్రాసియున్నాఁడు. ఆగ్రంథమునందు మలనాయకుని యీ క్రిందిపద్యమునఁ బ్రశంసియున్నాఁడు.

"నీర్వాఙ్షి తెన్నవనై నిన్నలవారరుళ్వాఙ్షి
కార్వాఙ్షి యగ్గయల్కణ్ కన్నితిరువరుళ్వాఙ్షి
శీర్వాఙ్షి కచ్చినగర్ తిరుమలై భూపతి వాఙ్షి
పేర్వాఙ్షియవన్ శెల్వమ్ పెరిమాఙ్షివాఙ్షియవే."

ఇందు కవి మధురలోని యీశ్వరుని, దేవిని, తిరుమలభూపతిని మంగళాశాసనము చేసినాఁడు. ఇందు తిరుమలనాయకుని కచ్చినగర్ తిరుమలైభూపతి యని ప్రశంసించెను. ఇందు 'కచ్చి' యనుపదము మధురలో నేలిన నాయకరాజుల యింటిపేరు. ఈ వంశమువారు మొట్టమొదట 'కంచి' యందుండి యచ్చటినుండి మధురలో రాజులైరి. అందువలన వీరివంశమునకు కచ్చియని యింటిపేరయ్యెను.

ఈవ్యాసము నందింతవఱకును అఱవమున నాంధ్రదేశమునకు సంబంధించిన చరిత్రవిషయమే యధికముగాఁ జూపఁబడెను. ఇట్లే యాంధ్రవాఙ్మయమునకును నితరవాఙ్మయములకు నెన్నియో సంబంధములుండవచ్చును. ఈసంబంధముల నెఱుఁగుట యత్యావశ్యకము. అట్లెఱుఁగుట కాయాభాషలలో జ్ఞానము ముఖ్యముగా నుండవలెను. అట్టి జ్ఞానముచే యాంధ్రదేశమునకు సంబంధించిన విషయము లెఱుఁగుటేకాక యాయావాఙ్మయములలో నుత్తమములైన గ్రంథములను, గ్రంథాభిప్రాయములను బరివర్తించుటకు నుపయోగించును.

ఆదిపూడి సోమనాథ రావు గారు

(రెండవ సంపుటము—౧ వ సంచిక తరువాయి)

౨౪

గీ. ఆశయే లేదుగాన మహర్షి తాను
పరమ దుస్సాధ్యకార్యమై పరగుచున్న
దానిఁ గూడను గొప్పగాఁ దలఁపకుండు

౨౫

సులభసాధ్యము లనుకొని సలుపఁగడఁగు
నతని కెన్నియొ కష్టసాధ్యమ్ము లగును
సాధు వన్నియుఁ దనకుదుస్సాధ్యములుగఁ
దలఁచుఁ గావునఁ దన జీవితమ్మునందు
నొక్కటేనియు దుస్సాధ్య ముండఁబోదు

౨౬

గీ. దివ్యపథ మిలయందు నదృశ్యమైనఁ
గరుణయునున్యాయమునువచ్చి కానిపించుఁ
దెలివితో లాభనష్టముల్ దెలియుటకును
మొదలిడినతో నెకపటంబుపొదలఁదొడఁగు

౨౭

గీ. సత్య ధర్మమ్ము తా నిలఁ జాటుకొనదు
ధర్మమని కాన నద్దియే ధర్మమగును
అనృతధర్మంబు తానెపో యమలమైన
ధర్మమని చాటుకొనుచుండు ధరణియందుఁ
గాన నయ్యది ధర్మంబుగాకయుండు
నిష్క్రియాలక్షణంబయి నెగడునదియె
ధర్మమైయొప్పుఁ గావున ధర్మ మిలను
గార్యపరతనుగోర దెక్కాలమందు
అనృతధర్మంబునకుఁ గార్య మవసరంబు
గాన నదిగోరుచుండును గార్య మిలను

౨౮

గీ. దైవపథ మస్తమించిన ధర్మముండు
ధర్మ మడుగంటిపోయిన దానిచోటఁ
బ్రకటమగుచుఁ బరోపకారంబు దనరు
నవని నది యంతరింప న్యాయంబుపొదలు
న్యాయమడిగిన నాచార మతిశయిల్లు
సత్యకృత్రిమరూప మాచార మెన్న
భువి నశాంతికి హేతువై పొలిచి నిలుచు

౨౯

గీ. దివ్యపథమును నుత్తముల్ దెలిసిరేని
మించు రయమున దాని సేవించుచుంద్రు
దివ్యపథమును మధ్యముల్ దెలిసిరేని
విడిచిపట్టుచుఁ బట్టుచు విడుచుచుంద్రు
దివ్యపథమును నధములు దెలిసిరేని
నవ్వుచుందురు వారటు నవ్వరేని
దైవపథమునునామంబు ధన్యమగునె?

౩౦

గీ. చాలఁగలవాఁడె భువిఁ జాలఁగోలుపోవు
పరమసంతృప్తిగలవాఁడు భంగపడఁడు

చెదరకుండెడు మదివాఁడు చెఱుపుగనఁడు
పృథ్వి నాతఁడు చిరము జీవింపఁగలఁడు

౩౧

బ్రతుకుతోడనె యుండును మృతియుఁ గాన
బ్రతుకులోఁ జొచ్చినప్పుడే మృతినిజొచ్చు
నష్టమొందిన దేహంబు నష్టమేమి?
సత్యమైనట్టి తెలివితో స్వప్రకాశుఁ
జేరఁగల్గినఁ జాలును జీవునకును
అనఁగ నిత్యత్వమందుచే యాత్మ కవధి

౩౨

అల్పవస్తువులనుగూడ నధికమైన
శ్రద్ధతోఁ జూడఁగలుగుటే సత్యమైన
సభ్యతకుఁ జిహ్నమైయొప్పు సాధుగుణమె
బలమునకు లక్షణంబయి వెలయుచుండు

౩౩

అజ్ఞుఁడని తన్నెఱుంగుట యగును ప్రజ్ఞ
అట్టు లెఱుఁగమి యొకవిధమైనజబ్బు

౩౪

మంచిమాటలు నరు నుద్ధరించుఁ గాని
మంచిపనులన్న వానిని మించియుండు.

౩౫

గీ. అచలమగుదాని సులువుగా నాఁపవచ్చుఁ
గలుగఁగలదాని నవలీల నిలుపవచ్చు
వేడుకగ లేఁతదానిని విఱువవచ్చు
జల్లుమని సూక్ష్మవస్తువుల్ చల్లవచ్చుఁ
గానఁ దగుతఱిఁ బనులకుఁ గడఁగవలయుఁ
గలఁతకుంబూర్వమే శాంతి గొలుపవలయు

౩౬

గీ. కడఁకతోడఁ బ్రవృత్తిమార్గమును మాని
యమలమైన నివృత్తిమార్గమును బూని
చులుకుఁదనమును నెంతయుఁ దఱుగఁజేసి
మించుసిరులను విరివిగాఁ బంచిపెట్టి
యున్న యాడంబరములెల్ల సున్నచేసి
దుమ్మువలె నుండువాఁడె జగమ్మునందు
నైకమత్యమ్ము గూర్పగా నర్హుఁడగును

౩౭

గీ. ఆర్ద్రసుకుమారతనువుతో నవతరించి
పరమశుష్కాంగుఁడై తుది నరుగునరుఁడు
మొక్కలును జెట్లు ప్రాణులు పుట్టునప్పు
డార్ద్రసుకుమారతనులతో నలరుచుండి
అతికఠినశుష్కతనులతో నంతరించుఁ
గానశుష్కత్వమునుమఱి కఠినతయును
మరణసహపాంథులయియుండుధరణియందు

౩౮

గీ. మనుజుఁ డింద్రియములనోర్చి మసలఁజాలు
నవనిఁబలుకుల బోధింప ననవసరము

౩౯

గీ. నీటికంటెను మృదువును నీటికంటెఁ
బరమసుకుమారమైనది ధరణి లేదు.
గాని బలుగట్టిగా నుండువాని నెల్ల
సమయఁజేసెడుశక్తిలో జలము మించి
వఱలుచుండెడువస్తువుల్ వసుధ లేదు
బలముగలవానిగెలుచుదుర్బలుఁడుమఱియు
మిగుల కఠినుని గెలుచును మెదకుండు
వసుధలో దీనిఁదెలియని వాఁడు లేఁడు
గాని యొకఁడైన నడుపఁడు దీనిఁబట్టి

౪౦

గీ. విషయభోగంబు భువిలోన విహితమంచు
నొప్పుకొనుకంటె మించిన తప్పు లేదు

౪౧

తృప్తిలేమిని మించు దుస్థితియు లేదు

౪౨

వసుధయం దాశ మించు పాపమ్ము లేదు

౪౩

రాజభవనాళి శివితోఁ బ్రబలెనేని
పంటపైరు లవెల్లను మంటఁగలయు
నుర్విలో గాదెలెల్లను నుత్తవగును

౪౪

గీ. మతగురులస్తోత్రపాఠముల్ మానుకొనుఁడు
జనులలో దెబ్బలాటలు శాంతమగును

౪౫

కష్టసాధ్యములకు వెల గట్టకుండు
అపహరింపరు వానిని నప్పుడెవరు
విషయభోగేచ్ఛఁగొలిపెడు విషయములను
వెలిపఱుపకుండు శాంతమ్ము వెలయుభువిని

౪౬

గీ. అవనిరాష్ట్రంబునేల న్యాయ్యంబు వలయు
ఆయుధంబులు ప్రజనుండి యపహరింపఁ
బ్రబలమైనట్టియుక్తిని బన్న వలయు
స్వర్గరాజ్యము నిష్క్రియ వలనఁగలుగు
మహిని దీని సమర్థించు మార్గమెద్ది?
ప్రబలనిర్బంధములచేతఁ బ్రజలయందు
నంతకంతకు దారిద్ర్య మతిశయిల్లు
వాడిగలయాయుధమ్ములు ప్రజలయందు
హెచ్చుకొలఁదిన శాంతియు హెచ్చుచుండు
ప్రజలలోపలఁ గపటంబు ప్రబలుకొలఁది
హెచ్చుగా ఘోరకృత్యముల్ పెచ్చుపెరుఁగు
ప్రకటనల్ హెచ్చుకొలఁదిని రాష్ట్రమందు
బందిపోటులుచౌర్యముల్ ప్రబలమగును
గాన సాధువు బోధింపఁ గడఁగెనిట్లు
నేను నిష్క్రియుఁడైయున్న నిక్కముగను
ప్రజలు పరిపూర్ణ వృద్ధినిఁ బడయఁగలరు
నేను శాంతిపథమ్మున నెగడుచున్నఁ
దమకుఁదామె జనమ్ములు ధరణియందు
న్యాయపథమున నెంతయు నలరఁగలరు
నిష్క్రియాశీలుఁడయి నేను నెగడుచున్న
ధరణిలోపలఁ దమ ప్రయత్నములవలన
నఖిలధనవంతు లగుచుండు రఖిలజనులు
ఆశలన్నియు నే విడనాడియున్నఁ
దమకుఁ దామె జనంబులు ధరణియందు
సరళవర్తనమును గల్గి సంచరింత్రు

౪౭

ఇలను ముని వ్రేళ్ల మీఁదను నిలుచువాఁడు
నేలపై సుస్థిరంబుగ నిలువలేఁడు
పంగకాళ్లను ధర నిలఁబడెడువాఁడు
సాగఁజూచిన ముందుకు సాగలేఁడు
వెలుఁగులోనిల్చువాఁడు దా వెలుఁగలేఁడు
తన్నుఁదా నెన్నుకొనువాఁడు తనకునుండు
మంచిచెడ్డలఁ దాఁబరీక్షించలేఁడు
తన్ను భూషించుకొనువాఁడు తథ్యముగను
తన్ను యోగ్యునిగా మదిఁ దలఁపలేఁడు

౪౮

పరులఁదెలిసినఁ గుశలుఁడై పరగఁగలఁడు
తన్నుఁదెలిసినఁ బ్రాజ్ఞుఁడై తనరఁగలఁడు

౪౯

అన్యులను గెల్చి బలశాలి యగును గాని
తన్నుఁ దాఁ గెల్చియగును ప్రతాపశాలి

౫౦
తనివితోనుండఁ దెలిసిన ధన్యతముఁడె
ధనికుఁ డనఁబడ సర్హుఁడై తనరుచుండు

౫౧
నేర్పువీడి వివేకము న్నిలుపుకొనుము
శతగుణమ్ముగఁ బ్రజలకు హితముహెచ్చు

౫౨
ఆశలేనిమహాత్ముని యాత్మయందె
శాంతి నెలకొనియుండు నిరంతరంబు

౫౩
వచ్చినా కీర్తిపోవున్ భయముగలుగఁ
దొలఁగినా వచ్చువఱకును దోఁచకుండు
తుచ్ఛమగుఁగాదె కీర్తియం దిచ్ఛ భువిని

౫౪
నీవె నిను నమ్మకుండిన నిన్ను నెవఁడు
నమ్మఁజాలును జెప్మ జగమ్మునందు

౫౫
నాల్గుగుఱ్ఱాలుగట్టిన నవ్యరథము
నందు వెడలుటరాజయి యలరుచుంట
అధికతరసౌఖ్యమే యైన నగునుగాక
అంతకంటెను నేకాంత మందునుండి
పూజ్యదివ్యపథమ్మునఁ బూర్ణవృద్ధి
గాంచుటింతయుసౌఖ్యమై మించుఁగాదె

౫౬
చెఱుపుఁ జేసినవానికిఁ జెఱుపుఁగాక
కరుణఁజూపెడువాఁడెపో ఘనుఁడనంగ

౫౭
కలదు సిరి గౌరవమ్మును గలదటంచు
విపులగర్వమ్ముచే విఱ్ఱవీఁగువాఁడు
మూర్ఛకొనుచుండు నాపదల్ కోట్లకొలఁది

౫౮
వార్ధులును మఱిసదు లిల వాగులకును
లొంగుచుండును వానిని లొంగఁదీయు
అల్ల సాధుపుకూడ నీ యవనియందు
లొంగఁదీయంగఁ బ్రజలకు లొంగవలయు

౫౯
నడుపఁగలవాఁడు తొందర పడకయుండు
గెలువఁగలవాఁడు కీడును దలఁపకుండు
పోరఁగలవాఁడు పోరును గోరకుండు
జనులసన్మార్గమునఁ బెట్టఁ జాలువాఁడు
వారికాధీనవర్తియై పరఁగుచుండు
ప్రజలశక్తుల నుపయోగ పఱచికొనఁగఁ
దనకుఁగలశక్తి దీనిచే ధరకుఁ దెలుపు
ఉత్తమప్రజ్ఞయన నిదే యుర్వియందు
ఆత్మపరమాత్మసంయోగ మనఁగ నిదియె

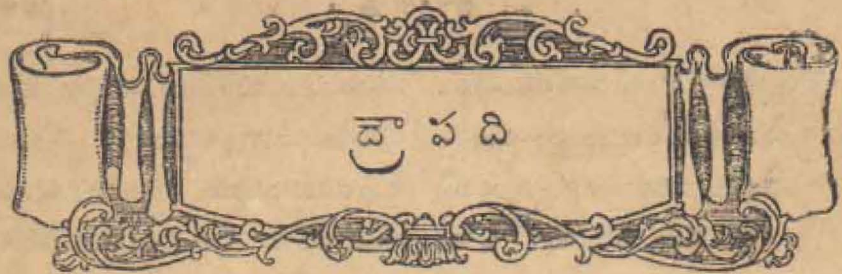
౬౦
భీకరంబగుదానికి బెదరఁడేని
అతిభయంకరమైనది యతనికొదవు

౬౧
తననివాసము నిరుకుగాఁ దనదు బ్రతుకు
నెంతయును నల్పతరముగా నెన్నఁదగదు

౬౨
బ్రదుకును బ్రియంబుగానెంచు వానికంటె
దానిఁ దలపనివాఁడె ప్రజ్ఞానఘనుఁడు

౬౩
తెలియుననువాఁడుగొంచెమే తెలిసియుండు
తెలియదనువాఁడె యెంతయో తెలిసియుండు

౬౪
వినఁగ సత్యము ప్రియమయి వెలయకుఁ
వినఁగఁబ్రియ మిల సత్యమై వెలయకు

(రెండవభాగము)

పులుగుర్తి లక్ష్మీ నరసమాంబ గారు

(రెండవసంపుటము మొదటిసంచిక తరువాయి)

ద్రౌపదీచరిత్రమునకును, ఇతరార్యనారీమణుల చరిత్రమునకును నెంతటి గురుతర ప్రభేదమున్నదియు మొదటిభాగమునందు యథాసాధ్యముగాఁ జూపఁబడినది. ఇఁక ద్రౌపదీచరిత్రమునకు మధ్య గ్రంథిగా నున్న తత్త్వమునుగూర్చి విమర్శింతము

ఈతత్త్వసంబంధమగు బహిర్వికాసము మిక్కిలి దీప్తిమంతమైనది. ఒక్కస్త్రీ కేవురు భర్తలైనను ఆమెను గులట యని యోజించుట కెట్టి యవకాశమును గనఁబడదు. ఇట్టి యసామంజస్యమునకు సామంజస్య మెక్కడ నుండి వచ్చినది?

ఈప్రశ్నకు మన యాంగ్లేయపండితులు మిక్కిలి తేలికగా సమాధాన మిచ్చుచున్నారు. "భారతీయులు బర్బరజాతివాండ్రు వారిలో స్త్రీలకు బహుభర్తృవివాహపద్ధతి పూర్వకాలమునం దాచరణలో నుండెడిది; ఆకారణముచేతనే పంచపాండవులకు ద్రౌపది యొక్కతయే పత్నియైనది" అని వారు చెప్పుచున్నారు. ఐరోపీయార్యవర్గమునకు మఱియొకటి సాధ్యమైనను గాకపోయినను భారతవర్షమును గూర్చి యింత తేలికగా మాటలాడుటమాత్రము వారికిఁ జక్కఁగా నభ్యాసమైనది.

ఐరోపీయులు భారతదేశప్రాచీన గ్రంథముల నన్నిటి నేవిధముగా బోధపఱుచుకొనిరో యాసంగతి నే నించుక తెలియఁబఱిచెదను.

సంస్కృత సాహిత్యమునందలి వేద శాస్త్ర, దర్శన, పురాణ, ఇతిహాస, కావ్య ప్రభృతులకు వారొనరించిన యనువాదములు, టీకలు, విమర్శనములు మున్నగువానిని బఠించుటకంటెను గురుతరమైన మహాపాతకము సాహిత్యజగత్తునం దింకొకటి యుండఁబోదు; మఱియు మూర్ఖతను సంపాదించుటకుఁగూడ నింతకంటె సహజోపాయ మింకొకటిలేదు. ఇప్పుడును మనవా రనేకు లట్టివానిని బాఠముచేయుచునే యున్నారు. వారలను బ్రార్థించుటకే, యీసందర్భములో నప్రాసంగికములైనను గొన్నిమాటలను వ్రాయవలసిన బాధ్యతగల్గినది.

సంస్కృతగ్రంథములసంఖ్య యింతయని చెప్పఁజాలము. ప్రయత్నించినకొలఁది నూతన

గ్రంథము లెన్నియో లభించుచునేయుండెను. సంస్కృత గ్రంథములతోఁ బోల్చి చూచునప్పు డాంగ్లేయ గ్రంథముల నేవిధముగను గ్రంథము లని చెప్పుట కేవలను పడదు. ఏనుఁగుతో దోమను వటవృక్షముతో వల్మీకమును భాగీరథితోఁ బల్వలమును బోల్చిన నెట్లుండునో, మహాభారతముతోఁగాని శ్రీమద్రామాయణముతోఁ గాని యాంగ్లేయ గ్రంథమును బోల్చినట్లుండును. వేదసంహితలు, బ్రాహ్మణములు, నారణ్యకములు, నుపనిషత్తులు, గృహ్యసూత్రములు, శ్రౌతసూత్రములు, ధర్మసూత్రములు, దర్శనములు, వానిభాష్యములు, వానిటీకలు, టీకాభాష్యములు, పురాణములు, నితిహాసములు, స్మృతులు, కావ్యములు, నలంకార వ్యాకరణ, గణిత, జ్యోతిశ్శాస్త్రములు నిఘంటువులు మొదలగు నానావిధసంస్కృత గ్రంథములతో నిప్పటికిని భారతవర్షము నిండియున్నది. అపారము లిపిబద్ధము నగు నీ ప్రాచీన గ్రంథసముద్రమధ్యమం దెచ్చటను, ఘుణాక్షరన్యాయముగానైనను బ్రాచీనార్యులలో స్త్రీలకు బహుపతిత్వమున్న ట్లగపడదు. అయినను పాశ్చాత్యపండితులు, ఒక్క ద్రౌపదీవివాహమును నిదర్శనముగాఁగొని ప్రాచీనభారత స్త్రీలకు బహుపతిత్వము వాడుకలోనున్నదని సిద్ధాంతము సేయుచున్నారు. అట్టి యాంగ్లేయపండితులలో నొకరగు ఫర్గుసన్ దొరగారు భగ్నములైన గోపురప్రాకారములందలి వివస్త్రస్త్రీమూర్తులం జూచి, ప్రాచీనభారతదేశస్త్రీలకు వివస్త్రలుగానుండుట యాచారమనియు సీత, సావిత్రి, ద్రౌపది దమయంతి మొదలగు సతీమణులు మామలు బావలు మున్నగువారియెదుట నగ్నావస్థయందే సంచరించుచుండెడివారనియు సిద్ధాంతీకరించియున్నారు. అందుచేతనే యీయాంగ్లేయమహాపండితుల రచనలు చదువుటకంటె సాహిత్యజగత్తునందు మహాపాతకములేదని చెప్పియున్నాను.

ద్రౌపది పంచపతిత్వమునుగూర్చి విమర్శించుటకుముందు ఈకథ కేవలకల్పనమాత్రమా ఐతిహాసికమా? నిజముగా ద్రౌపది కైదుగురుభర్తలుకలరా లేక కవి యట్లు కల్పించియుండెనా? అను సంగతి విమర్శింపవలసియున్నది. మహాభారతమునం దెంతవఱ కైతిహాసికకథకలదో, "శ్రీకృష్ణచరిత్రము" (విమర్శనము)నందుఁ దెలుపఁబడియున్నది. మహాభారత మితిహాసమని చెప్పినంతమాత్రమునఁ భారతమునందలి కథలన్నియు నైతిహాసికములనుటకు వీలులేదు. అందు స్పష్టముగాఁ బ్రక్షిప్తములని తోఁచునవిమాత్ర మైతిహాసికములుగావు; కాని ద్రౌపదిచరిత్ర మైతిహాసికము. మూలమహాభారతమంతయు ద్రౌపదికథ ననుసరించియే యున్నదిగాన నిది ప్రక్షిప్తమనుటకు వీలులేదు. అయినను మూలమహాభారతకథ యంతయు నైతిహాసికమే యని కాని సత్యమే యని కాని చెప్పుట దుస్సాహసము. కవి, చరిత్రకారుఁడైనప్పుడుగాని చరిత్రకారుఁడు కవియైనప్పుడుగాని, కావ్యచరిత్రములకు మిశ్రమస్థితిగల్గుట సహజము. సత్యచరిత్రమునకుఁ గవి స్వకపోలకల్పితరచనలచే మెఱుఁగుపెట్టు టాశ్చర్యము గాదు. ద్రౌపది యుధిష్ఠిరునకుఁ బట్టమహిషియే

యనుట యైతిహాసికమని తప్పక యంగీకరింపవచ్చును, గాని యామె పంచపాండవులకును బత్నియనుటఁగూడ నైతిహాసికసత్యమేయని యంగీకరింపవలెనా ?

ఈ ద్రౌపదీవివాహముదక్క భారతవర్షీయార్యజాతియందుఁ గాని, భారతదేశగ్రంథసముద్రమునందుఁగాని స్త్రీలకు బహుపతిత్వవివాహమున్న ట్లెట్టి నిదర్శనములు గాని కాన్పించుటలేదు, విధవాస్త్రీ కన్యవివాహమున్న ట్లగపడుచున్నది, కాని యేకకాలమునం దొక్కస్త్రీ యేకాధికభర్తలను వివాహమైన ట్లగపడదు. ఎక్కడనైన నొక్కమనుష్యునిచేతి కాఱువ్రేళ్లనుజూచిగాని, యొక్కపుట్టంధుఁడైనమనుష్యునిఁజూచిగాని, యందఱిచేతులకు నాఱేవ్రేళ్లనియు, నందఱుఁ బుట్టంధులేయనియు సిద్ధాంతము చేయవచ్చునా? అట్లే కేవలము నొక్క ద్రౌపదీ బహుపతిత్వవివాహమునుజూచి పూర్వమం దార్యస్త్రీ లందఱకును బహువివాహమాచారమైయున్నదని నిశ్చయింపరాదు. మఱియు నిట్టివివాహమప్రసిద్ధమని మహాభారతమునందే స్పష్టీకరింపఁబడియున్నది. కారణమేమన ? ద్రౌపదీ సంబంధమున నిట్టిలోకవిరుద్ధమగు వివాహసంఘటనమును సమర్థించుకొనుటకు మహాభారతకారుఁడు, పూర్వజన్మ సంఘటితములగు ననేకవృత్తాంతములను నిరూపించి చెప్పుటకు బాధ్యుఁడు కావలసివచ్చును.

సంఘమునం దెన్నఁడునులేని యాచారమును సంఘమునందుఁ బ్రవేశపెట్టుట లోకనిందకుఁ గారణము గాకమానదు. అట్టిది, పాండవకులమువంటి లోకవిఖ్యాతమగు రాజవంశమునందు సంఘటిల్లునని యనుమానించుటకైన నవకాశములేదు. కాని, యొకతత్త్వవిశేషమును బ్రస్ఫుటము చేయుటకుఁ గవి యిట్టికథనుగల్పించుట విచిత్రముగాదు.

ఇది కల్పితకథయనుట కనేక ప్రమాణములు గలవు. ద్రౌపది యైదుగురు భర్తలవలన నైదుగురు పుత్త్రులను మాత్రమే వడసినది. ఎవ్వరివలన, నిరువురనుగాని, మువ్వురనుగాని గాంచియుండలేదు. ఎవ్వరివలనఁ బుత్త్రికను బడసి యుండలేదు. ఎవ్వని యౌరసుఁడును నిష్ఫలుఁడు గాలేదు. ఆ యైదుగురిలో నొక్కఁడును భూపతి గాలేదు. అందఱు నొక్కమారే యశ్వత్థామచేతిలో నిహతులైరి. అందొక్కఁడును బ్రధానకార్య మొక్కటియుఁ జేసియుండలేదు. అందఱును గురుక్షేత్రయుద్ధమున నొక్కమాఱు, ఏకముగా వచ్చి సేనలతోఁ గలిసి యుద్ధముచేసిపోయిరి. ఇంకేమియును జేయలేదు. పత్న్యంతరమున నభిమన్యుఁడు, ఘటోత్కచుఁడు, బభ్రువాహనుఁడు, నెంతటి జీవత్ప్రతిభాశాలులై యుండిరో చూడుఁడు !

ద్రౌపదీపంచపతిత్వవివాహము కల్పితకథయైనయెడల ద్రౌపదిధర్మరాజున కొక్కనికే భార్యయైనయెడలఁ దక్కిన నల్వురుపాండవులును నవివాహితులేనా ? యను ప్రశ్న పుట్టవచ్చును. దీనికిఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పుట కష్టమే.

భీమార్జునుల కన్యవివాహము లున్నట్లు మన మెఱుఁగుదుము; కాని, నకులసహదేవుల

కన్యావివాహములైనట్లు మహాభారతమువలన మనకుఁ దెలియవచ్చుటలేదు. అంతమాత్రమున వారికివివాహములే కాలేదని చెప్పుటకు వలనుపడదు. మహాభారతము ముఖ్యముగా, ధర్మజ భీమార్జునులమువ్వుర జీవితచరిత్రము మాత్రమే యైయున్నది; తక్కిన యిర్వురు పాండవులును వారికిఛాయామాత్రులైయుండి, వారితోఁగలిసి కార్యము లొనరించిరి. వారి యన్యవివాహములను గూర్చి చెప్పుట యంత ప్రయోజనకారి కాకపోవుటచే నాప్రసంగమును భారతకారుఁడు విడిచియుండిన నుండ వచ్చును. అదియొకలోపముకాదు. ద్రౌపదీ పంచపతిత్వ వివాహవిషయమున నిదివఱకుఁ జేసిన పూర్వపక్షము చాలును.

ద్రౌపదీ పంచపతిత్వవివాహము కేవల కవికల్పితమేయైనచో నిట్టి విచిత్రకల్పన మొనరించుటకుఁ గవి యుద్దేశ మేమైయుండును? విశేషగూఢాభిప్రాయ మెద్దియైన లేకున్నచోఁ గవి యిట్టికుటిలమార్గము ననుసరింప నేల? అట్లయినచో నాతని యభిప్రాయమేమై యుండును? ఇందలి నిగూఢతత్త్వమును మన మిప్పుడు నిర్ధారణము చేయవలసియున్నది. దీనిని నిర్ధారణచేయుటకుముందు, ఒకానొక పండితుని యభిప్రాయము నిచ్చట నిచ్చుచున్నాను. ఆయభిప్రాయ మిదివఱకుఁ బ్రచారములోనున్న "శ్రీకృష్ణ చరిత్ర"మునకు సంబంధించి వ్రాయఁబడినది.

"శ్రీకృష్ణుఁడు మనుష్యావతార మెత్తి భూలోకమున సంచరించెను" ఈమాటమేమును అంగీకరించెదము. కాని భారతరచనకుఁ బూర్వమునందుండియు నతిమానుష మగు నీశ్వరావతారమని శ్రీకృష్ణునిగూర్చిలోకము విశ్వసించియుండెను. ఈవిశ్వాసము సప్రమాణమే యని తోఁచుచున్నది. కేవలము మొదటినుండియు మహాభారతగ్రంథమునందుఁగూడ నావిశ్వాససంబంధమగు ప్రతిబింబము పడి యుండవచ్చును. అది యాశ్చర్యము గాదు. అట్లు జరుగుటసంభవమే. మహాభారతకారుఁడు, కర్మకాండమును గూర్చి తెలుపుట వేదసారమునుగూర్చి ప్రబోధించుట మొదలగు నుద్దేశములతో నర్జును నాదర్శనరునిగను సుభద్ర నాదర్శనారీమణిగను వర్ణించినట్లును; ఈశ్వరునియందలి నిశ్చలభక్తియు నీశ్వరప్రీతియుఁ గల యాదర్శపురుషప్రకృతిని బ్రదర్శించుటకొఱకు సర్వోత్తముఁడగు శ్రీకృష్ణుని యందు విశేషమగు నీశ్వరశక్తిని మూర్తీభవింపఁజేసి చూపుటకును గవి ప్రయాసపడినట్లును, గన్పడుచున్నది. అట్టి యీశ్వరశక్తి యే మానవప్రకృతియందును, ఏదేశమందును, ఏ కవిచేత నెప్పుడును బ్రదర్శింపఁబడియుండ లేదు. ఆదికవియగు వాల్మీకిగూడ నిట్టి సంఘటనమునకుఁ బ్రయత్నింపలేదు. మహాభారతకవి యిమ్మహాకార్యమునకుఁ గడంగెను. అతని ప్రయత్నము సకలముఖముల సఫలీకృతమగుటచేతనే మహాభారతము పంచమవేదమని ప్రఖ్యాతమయ్యెను, ఆ యీశ్వరశక్తికే నిర్లిప్తతయని పేరు. మూర్తీభవించిన నిర్లిప్తతయే శ్రీకృష్ణుఁడు.

ఈనిర్లేపము వైరాగ్యముగాదు. ఇది సాధారణముగా వైరాగ్యమని చెప్పుకొనునది

యును గాదు. దీని రహస్యమును నేనెంతవఱకు గ్రహించితినో భగద్గీతనుండి యొకశ్లోకము నీక్రింద నుదాహరించి తెలియఁ జేయుచున్నాను.

శ్లో॥ "రాగద్వేష వియుక్తైస్తు,
విషయా నింద్రియై శ్చరన్;
ఆత్మవశ్యై ర్విధేయాత్మా,
ప్రసాద మధిగచ్ఛతి"

రాగద్వేషవిరహితంబులు, నాత్మవశీభూతంబులు నగు నింద్రియములచే విషయోపభోగంబు లనుభవించుచు సంయతాత్ముఁడగు వాఁడే శాంతిని బొందుచున్నాఁడు.

అందుచేత నిర్లిప్తునకు నింద్రియ విషయోపభోగవివర్జనము నిష్ప్రయోజన మగుచున్నది. వర్జించుటయన సంలేపమే యగుచున్నది. వర్జనమునకుఁ బ్రయోజనము గలదు; ఇంద్రియముల కాత్మలోఁ బడినప్పుడు విచ్ఛేదమెన్నఁటికి నసాధ్యమని తెలియుచున్నది, కాని యింద్రియవిషయోపభోగము లనుభవించుచు, వానియం దనురాగశూన్యుఁడై, సకలేంద్రియములను జయించి, యనుష్ఠేయ కర్మసంపాదనమునకు విషయముల నుపభోగించువాఁడే, నిర్లిప్తుఁడు. వానియాత్మకును భోగ్యవిషయములకును సంబంధము లేదు. వాఁడు పాపదుఃఖముల కతీతుఁడు.

ఈవిధముగా నిర్లేపమును, అనాసక్తిని ష్టముగాఁ బ్రదర్శించుటకై హిందూశాస్త్ర లొకవిధమగు కౌశలము నవలంబించి న్నారు. వారు నిర్లిప్తుని, అనాసక్తుని, అధికములగు నింద్రియ విషయభోగములచేఁ బరివేష్టింపఁ జేయుచున్నారు. ఇందుకొఱకే, మహాభారతమునకుఁ దరువాతిపురాణకవులు, శ్రీకృష్ణు నసంఖ్యవారాంగనా మధ్యవర్తిని గాఁ జేసియున్నారు. ఇందుకొఱకే తాంత్రికుల సాధనక్రియలయందు నింద్రియోపభోగ వస్తువులు విశేషముగ నుపయోగింపఁ బడుచున్నవి. ఎవ్వఁ డీ యన్నిటియందును యథేచ్ఛముగా సంచరించుచు ననాసక్తుఁడై యుండునో యాతఁడే నిర్లిప్తుఁడు. ద్రౌపది బహుపతిత్వముగూడ నిందుకొఱకే.

స్త్రీజాతియందు ద్రౌపది మూర్తీభవించిన యనాసంగ ధర్మస్వరూపము. ఆస్వరూపముతో నామెను బ్రతిష్ఠించుటయే కవి యాశయము. అందుచేతనే ద్రౌపది గణికవలెఁ బంచభర్తృసమన్వితయయ్యును, సాధ్వియుఁ, బతివ్రతపరాయణయు నయ్యెను. ద్రౌపదికిఁ బంచపతిత్వ మేకపతిత్వమాత్రమే, ఉపాసించుట కేకవస్తుమాత్రమే, ధర్మాచరణమున కభిన్నంబగు నేకోపలక్ష్యమాత్రమే ధర్మాత్మునకు బహుదేవత లేక దేవతాస్వరూపమైనట్లు, జ్ఞాని కీశ్వరుఁడే యేకమాత్రంబగు నభిన్నోపాస్యం బైనట్లు, యనాసక్తయగు ద్రౌపదికిఁ బంచభర్తలు నేకమాత్రధర్మాచరణస్థాన మగుచున్నారు. వారి యందామెకుఁ బక్షపాతములు, భేదాభేదములు, మొదలగునవి లేవు. ఆమె గృహధర్మముల యందు నిష్కామయు, నిశ్చలయు, నిర్లిప్తయునై యుండి కర్తవ్యపాలనముఁ గావించుచుండెను. ఇదియే ద్రౌపదీచరిత్రమునందలి

యసామంజస్యమున సామంజస్యము, కాని యిట్టి ధర్మనిర్వహణ మతి దుస్సాధ్యమైనది. మహాభారతకవి మహాప్రస్థానికపర్వమునం దీ సంగతిఁ జెప్పియేయున్నాఁడు. ద్రౌపది యర్జునియం దించుక పక్షపాతముగల్గియున్నదని చెప్పి యాపాపఫలమువలన నశరీరస్వర్గారోహణమున కనర్హయయ్యెననియు, నందుకంటె ముందుగా మార్గమధ్యమునఁ బడిపోయినదనియుఁ జెప్పఁబడియున్నది.

ద్రౌపది కైదుగురుభర్తలవలన నైదుగురుపుత్రులనుమాత్రమే పడయుటకుఁ గారణమేమో మనకిప్పుడు బోధ యగుచున్నది. హిందూశాస్త్రాను సారముగా గృహస్థునకుఁ బుత్రసంపాదనము ధర్మము. దానియెడల విరతి యధర్మము. పుత్త్రుఁడు పుట్టినప్పుడే వివాహధర్మము సఫల మగుచున్నది. కానిచో నాధర్మ మసంపూర్ణమే యగుచున్నది, కాని యాధర్మ మేకపుత్త్రలాభమాత్రముననే సఫలమగుచున్నది. ఏకాధికపుత్త్రుల బడయుట ధర్మముకొఱకుఁ గాదు; అది కేవల మింద్రియలోలుపత మాత్రమే యగుచున్నది. ద్రౌపది నిర్లిప్తురాలు. అందుచేతనే ధర్మనిర్వహణమైన తరువాత నామెకుఁ బతులయెడల నింద్రియసుఖలోలుపత విచ్ఛిన్న మయ్యెను. పతి ధర్మపాలనముకొఱకు ద్రౌపది కైదుగురుపతులవలన నైదుగురు పుత్త్రులను మాత్రమే పడసెను. నిర్లేపవశంబున నింక సంతానమును బడయలేదు. కవి కల్పనమున కిదియే ముఖ్యకారణమని తోఁచుచున్నది.

ఇందువలన ననేకభర్తలను వివాహమాడినఁగాని, స్త్రీయనాసంగధర్మమును నిర్వర్తింపవలనుపడదని యెవ్వరును దలంపఁబోకుఁడు. దీని తాత్పర్యమిది. చిత్తశుద్ధిగలవారొకప్పుడు మహాపాతకమునఁ బడినను వారిని పాపము లంటఁబోవు. ద్రౌపది జీవితమునందలి యీసంఘటనముకంటె స్త్రీలోకమునకు మహాపాతకమింకొకటి లేదు. కాని ద్రౌపది చిత్తశుద్ధికలదగుటచే నామె యీమహాపాపమును గూడ ధర్మముగానే పరిణమింపఁ జేసికొనఁగల్గెను.

ద్రౌపది ధర్మబలంబున నతి దర్పితయని మొదటి ప్రకరణమునందే చెప్పియున్నాము. ఆదర్శమొక్కొకప్పుడు ధర్మమునుగూడ నతిక్రమించుచుండెను. ఆదర్శమునకును, ఇట్టియింద్రియ విజయమునకును నెట్టి యసామంజస్యమును లేదు. కాని యామె నిష్కామధర్మము సంపూర్ణముగా ఫలించెనా? లేదా? యనునది ప్రత్యేకవిషయము.

ఆశీర్వాదము

తుమ్మల సీతారామమూర్తిచౌదరి గారు

అఖిల దేశోద్ధారకాగ్రగణ్యుండైన
నాగేశ్వరుని పోషణమున వెడలి
ప్రఖ్యాతపండిత ప్రవరు లర్పించిన
వ్యాసరాజములచే వాసికెక్కి
సకలాంధ్రజనకరాబ్జములందు నివసించి
యతులితంబైన మర్యాదఁ గాంచి
సారస్వ తార్కిక సాంఘిక నైతిక
సర్వవిజ్ఞానతేజం బొసంగి
గీ. వత్సరప్రాయమున వన్నె వాసిఁగాంచి
యున్న నిఁక జిరకాల మాంధ్రోర్వియందు
నెలమి వెలయించుఁగాత సర్వేశ్వరుండు
భారతీపత్రికామణీ! భవ్యవాణి.

ప్రపన్నుడు

సాహితీ సమితి సభాపతి శ్రీ శివశంకరశాస్త్రి

కాన వచ్చుట లేదు మార్గమ్ము నాకు,
ఊహ జనియింప దేమి చేయుటకుగాని,
అణచుకోజాల నీ మనోవ్యథల, నింక
నేమి చేతు ప్రభూ, సెలవిమ్ము నాకు!

ఆవరించెను నన్ను గాఢాంధకార
మన్యశరణమ్ము లేదు నా కార్తిహరణ,
దివ్యదీధితి పటల దేదీప్యమాన
మహితభవదీయ పాద యుగ్మమ్ము కన్న!

దేవ, నీయిచ్ఛ యెట్టిదో తెలియరాదు!
బుద్ధివైభవ మేను సంపూర్ణ గతిని
వదలి, నీమీది గాఢ విశ్వాస మునె
మసలుచున్నాడ నెటో లోక మధ్యమందు.

శిథిల మైపోయె నాథ, నిశ్శేషముగను
దాసజనునకు నిపుడు స్వతంత్ర బుద్ధి
యంత్ర సదృశుని తావకేచ్ఛానుసార
సరణి నడిపింపు మో ప్రభూ, సత్పథమున!

భమిడిపాటి పట్టాభిరామయ్య గారు, బి. ఏ., ఎల్. టి.

౧. సత్కుటుంబచరిత్ర

బ్రహ్మశ్రీ వేదుల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు గోపాలపల్లి (అను) కాపురస్థులు, సదాచార సంపన్నులు, బహునిష్ఠాపరులు. ఈ యగ్రహారమునం దుండిన యితరవైదికు లందరు స్వగ్రామము వదలి పట్టణములం జేరిరి. కాని శాస్త్రిగా రట్లు చేయ నొల్లక, తండ్రితాతలుండిన యగ్రహారమే కురుక్షేత్రముగ నెంచి, పొలముల భూకృషిచే లభించు వందరూపాయలే లక్షలుగ భావించి, 'పూరికులైన నేమి గహనాంతరసీమల కంద మూలకాద్యాలికు లైన నేమి నిజదారసుతోదరపోషణార్థమై' యను మత మవలంబించి కాలము గడపుచుండిరి. ప్రాతఃకాలమున నిదుర లేచి యేటిలో స్నానముం గావించి సంధ్యాదినిత్యములు సలిపి, పొలముం జూచికొని, మధ్యాహ్నమున నిల్లుచేరి గృహిణి తన కిడిన యన్నము భుజించి, యపరాహ్ణమున జందెములు వడుకుచు, కుమారునికి వేదము నేర్పి, దినములు గడపుచుండెను. అయాచితముగ ప్రాప్తమగు దానిని గ్రహించునేకాని యాచింపనొల్లఁడు.

వేదమునందు పారంగతు లగుటయే కాక, గానమునందుసైతము శాస్త్రిగారు నిరుపమాన పాండిత్యము గలవారు. ఇందు భక్తియుక్తము లగు పాటలం బాడుదురు. తదితరముల వర్జింతురు. గానము వీరికుటుంబవిద్య యనందగు. అనేక సంవత్సరముల క్రిందట వారి పూర్వులలో నొకరు నారాయణ తీర్థులవారి శిష్యులట. అందుచేత, తరంగములు, అష్టపదులు, అధ్యాత్మరామాయణమునందలి కీర్తనలు, త్యాగరాయకృతులు మున్నగు వానిం బాడుటయందు శాస్త్రిగారు ఖ్యాతి వహించిరి.

శాస్త్రిగారి బాల్యమున గోపాలపల్లిలో నుండి తరువాత పట్టణముల కేగిన కుటుంబములలో నిష్ఠలవారి కుటుంబమును, శాస్త్రిగారిబంధువులగు అనపిండివారి కుటుంబమును చేరొక్కనఁదగినవి. ఈ వంశముల బాలు రిరువురు చిన్నతనమున వీథిబడిలో శాస్త్రిగారి సహపాఠులు—నిష్ఠలకృష్ణశర్మయు, అనపిండి నరసింహసోమయాజియు. వీరిరువురియందు బాల్యముననే వేర్వేఱు గుణముల యంకురములు చూపట్టినవి. కృష్ణశర్మ కేవల సత్త్వమూర్తి. బడియందు నియమితపాఠములం జదువుట, గురువుగారి ప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తర మిడుట, మరలి యింటి కేగుటయే తప్ప, యనవసరవిషయములం దగులు కలుగఁ జేసికొనఁడు. ఈతఁడు మితభాషి, బుధవిధేయుఁడు. కావున గురువుగారి కీతనియందుఁ బ్రీతి యెక్కువగ నుండెను.

సోమయాజి పూర్వులలో నొకండు యజ్వ. కావున నీతనికి వంశక్రమమున నీ పావననామధేయము కల్గెను; కాని, యీతఁడు బహుదుర్వర్తనుఁడు; కుటిలచిత్తుఁడు; తనకంటె బాగుగ నుండువారిం జూచిన నసూయఁ జెందువాఁడు.

ద్విపద. "ఒక్కచోటనె గుమిగూడు నిక్కముగను
రెక్క లొక రంగు గల్గిన పక్కిగుంపు"
అని యాంగ్లేయులోకోక్తి కలదు. మఱియు,

ఆ. "కప్పురము చందనంబును కలయుభంగి
సజ్జనుఁడు గూడు ననిశము సజ్జనులనె;
భంగు ధత్తూరు చేరడి భంగి నెప్పుడు
దుర్జనుం డిలఁ జేరును దుర్జనులనె."

అని భక్తాగ్రేసరుఁడు కబీరువల్కె. అట్లే బడియందును క్రీడారంగమునందును, శాస్త్రియు శర్మయు నరనారాయణులవలె ననోన్యమైత్రితో మెలఁగుచుండిరి. సోమయాజియో తనవంటి దుష్టులంజేరి పైయిరువురికి

సతతము హేళనసేయుచు, పెక్కుతెఱంగుల బాధపెట్టుచుండెను.

ఒకనాఁడు వీరుచదువుచుండెడి బడికి చిన్న ఇన్స్పెక్టరుగారు పరీక్షార్థమై విజయముచేసిరి. సోమయాజి చదువులోఁగూడ దొంగయై యితరులచేతఁ బని చేయించుకొనుచుండెను. ఇక్కారణముచేఁ, బ్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తరము లొసఁగుటకుఁ దా నసమర్థుఁడని వెఱచి, తనకు పరీక్షయందు సాయముచేయకుండినచోఁ గొట్టుదునని సోమయాజి శాస్త్రిశర్మలను ముందుదినము బెదరించెను. ఈసంగతి యుపాధ్యాయుం డెఱిఁగి, ఇన్స్పెక్టరుగారు రాకమునుపే తాను ప్రశ్నలువేసి, ప్రత్యుత్తరము లిడినవారిని పైకి పంపి, సోమయాజిప్రభృతులను దరగతి చివరకు దింపెను. ఇట్లు మంచికుఱ్ఱవాండ్రకు దూరమువం జిక్కి పరసాహాయ్యప్రాప్తి లేమింజేసి సోమయాజి మఱియొక వత్సర మాతరగతిలోనే యుండవలసివచ్చెను.

కావున బాల్యమునుండి శాస్త్రిశర్మలకు మైత్రియు సోమయాజికి వీరిరువురియెడ వైరము నుండెను. కాలక్రమమున నీ రాగద్వేషములు హెచ్చెను.

౨. పెండ్లిమాటలు

నలుబదిసంవత్సరము లాయెను. శాస్త్రి యొక్కఁడే తనగ్రామమునందుండెను. కాని తదితరులు పట్టణాంతరములకేగిరి. సోమయాజి పోలీసు సబిన్స్పెక్టరై ఇన్స్పెక్టరు కానుండెను. అతనికి పిల్లలనేకులు పుట్టి చనిపోయిన తరువాత "సన్యాసయ్య ధర్మవరమున" కేగి మ్రొక్కిన తరువాత కుమారుఁ డొకఁడుకలిగె. కావున నీతనికి "సన్యాసయ్య" అను నామంబిడిరి. విత్తమెంత ఖర్చుపెట్టినను ఈతనికిఁ జదువంటదాయె. పదునెనిమిదవ సంవత్సరమున మాఁడవఫారములో మూఁడేండ్లుముఱుఁగుచుండెను. సోమయాజి తన భూముల సమరకము చేయుటకున్ను, శిస్తు వసూలుచేయుటకున్ను స్వగ్రామమునకు తఱుచు వచ్చుచుండెను. వచ్చినప్పుడెల్ల శాస్త్రియింటనే "తిష్ఠ" వేయుచుండెను.

శాస్త్రికి యిరువదిరెండేండ్లకుమారుఁడు ముకుంద శాస్త్రియు, తొమ్మిదిసంవత్సరముల కూఁతురు రుక్మిణియు నుండిరి. కుమారుఁడు స్కూలుఫైనలు ప్యాసుచేసి "ట్రెయినింగు" పూర్తిచేసికొని, యాగ్రామమందే బోర్డుబడిలో పాతికరూపాయల జీతముపైఁ బ్రధానోపాధ్యాయుఁడుగ నుండెను. తండ్రిగారియొద్ద వేదాధ్యయనమును చేసెను. కావున వైదికకర్మలు జరిపించుటకు నైతము సమర్థుఁడై యుండెను. అదియునుంగాక తండ్రియొద్ద సంగీతము నేర్చుకొని భగవన్నామసంకీర్తనముకూడ చేయుచుండె.

కృష్ణశర్మ చదువులో బహుకుశాగ్రబుద్ధి యగుటంజేసి సర్కారువారి ద్రవ్యసాహాయ్యముచేఁ బట్టపరీక్షలలో నుత్తీర్ణుఁడై గొప్ప యుద్యోగముంబొందె. కాని, తొమ్మిదవయేఁట నాగ్రామము విడిచినమొదలు తన స్నేహితుఁడగు శాస్త్రిని కలుసుకొనలేదు.

ఒకనాఁడు రాత్రి పదిగంటలాయెను. కృష్ణశాస్త్రి నిత్యభజన వేణుగోపాలస్వామియాలయమున నొనర్చి యింటికివచ్చి పరుండి నిదురించుచుండె. ఎవరో తలుపు తట్టిరి. ఎవరనియడుగ, "నేనేనోయి, శాస్త్రీ!" అని బదులువచ్చె. గొంతుకంబట్టి సోమయాజియని యెఱింగి శాస్త్రి యాతనిని లోనికిరమ్మని తలుపు తీసెను. అంతట సోమయాజి, భార్యాపుత్రసమేతుఁడై లోనికి వచ్చి "అబ్బ! ఈదిక్కుమాలిన గ్రామానికి రావాలంటే యమయాతనరా! బాబు! ప్రొద్దున ఆరుగంటలకు నంద స్టేషనులో రైలుదిగితే బండిలేదు. పోలీసువుండా వాణ్ణిగనుక ఎలాగో ఓలాగ బండిచేయించుకుని ఇక్కడికివచ్చి పడేటప్పటికి, చూశావా రాత్రిపదిన్నర. అబ్బ! కాస్త ప్రసాదంమాట చూతూ!"

పాపము; శాస్త్రిభార్య ఇంటివెలుపలనుండెను. కుమారుఁడు, ప్రెసిడెంటుగారి సెలవైనదని యొక యుపాధ్యాయుల సమావేశమునకుఁ బట్టణమున కేగి యుండె. పాపము! ఆ నడిరేయి రుక్మిణి పొయ్యి రాజవేసి, వచ్చినవారికి, బండివానికి వంటి వడ్డించి, వారల సంతృప్తులంజేసె. అంతట వారెల్లరు నిదురించిరి. చిరుచీఁకటి, కోడికూసినవెంటనే, రుక్మిణి నిదురలేచి, గోమయముతో నిల్లువాకిలి యలికి, ముగ్గువెట్టి, బిందెయు, పూలసజ్జయుఁ జేఁబూని, యేటికేగెను. స్నాతయై, బిందియనిండుగ నీరు నింపి, వేణుగోపాల

స్వామి యాలయమునకేఁగి, స్వామికి నమస్కరించి, తండ్రిగారి పూజార్థము బుట్టలోఁ బూవుల నునిచి, యింటికివచ్చి మడిచీర, కుంకుమ ధరించెను. పసుపుఁ బూసికొనిన మేనఁ గుంకుమ పెట్టినంతనే యాయింటి లక్ష్మియో! "రమా భగవత్యంశభవ" యగు నభినవ రుక్మిణియో! యన నొప్పె. వంటచేసి, తులసిపూజ, గౌరీపూజ సలిపి, వీణ కేలంబట్టి, స్వీయకల్పనములు కలియ, మధురగానము సేయుకరిఁ, బ్రత్యక్ష సరస్వతి యనవొప్పె.

సోమయాజి కుటుంబక్షేమముగా వచ్చుటకుఁ గారణమేమన, తన కుమారుఁడగు సన్యాసయ్యకు రుక్మిణికి వివాహముచేయుట కేర్పాటుకొనుటకే. రుక్మిణి, తనయన్నయొద్ద చదువు నేర్చియుండుటయేకాక, పని పాటలు సైతము నేర్చియుండుటం జూచి, సోమయాజి యానందభరితుఁడై తన భార్య నేకాంతమునఁ జెంతఁజేరి యిట్లని సంభాషణము సేయఁదొడఁగె.

సో:—ఏమిటే! కబురు.

భార్య:—ఏమిటండోయి?

సో:—పిల్ల ఎలాగుంది? నేం జెప్పినట్లా నిజమేనా?

భా:—బాగాచెప్పారు. అలాంటి భార్యరావడం మన దద్దమ్మకు కలగాలెగదా! మనవాడికాపిల్ల నిస్తారని నేనమ్మను.

సో:—ఇవ్వడం పూసు నీకెందుకు? ఇవ్వకుంటే ఇప్పిస్తాను. నీమనసుకు నచ్చిందా?

భా:—అటువంటి మణిని చూస్తే ఎవరికి నచ్చదు? ఆపిల్లను పెండ్లాడేటంత భాగ్యము మనవాడికున్నదా అని సందేహమే కాని ఈ మొద్దు కాపిల్లను కట్టపెడితేమట్టుకు సంసారం ముచ్చటగా వెళ్లుతుందా? అదొకటి ఆలోచించండి.

సో:—ఓసి! పెద్దమ్మా! శకుని పలుకులు పలక్కు! ముడిపడితే ముచ్చట్లవే వొస్తాయి. అద్దుగా జైనవ కబుర్లాడకుమీ!

భా:—నేనేమన్నానండీ? పిల్లయేమో ముద్దులమూట. పనిపాటలన్నీ వొచ్చు. కాని ఆపిల్ల రూపురేఖలు పనిపాటలు, తెలివితేటలు చూస్తే, ఎక్కడనో గొప్పయింటిలో మంచి చదువరిని పెండ్లాడే యోగమున్నట్లు కనిపిస్తుందిగాని, మన నిరక్షరకుక్షికి భార్య అయ్యే యోగమున్నట్లు తోచదు. అదిగాక మనసులోవున్నది చెప్పాను. కోపమెందుకు?

సో:—గొప్పయింటిలోనికి పిల్లనివ్వడమంటే మాటలటే? దానికి తగినట్టే కట్నాలు కానుకలు లాగరా? రెండువేలరూపాయలు చేతపట్టుకుంటే నూర్కలు సైనలు పంచాంగంపట్టు దొరకునేమో? ఆపైని చదువు స్థితిగతులుంటే దానికి తగినట్టే ఉంటాయి కట్నాలు కానుకలున్నూ! శాస్త్రిగాడివద్ద, వాణ్ణి అమ్మినా, రెండువేలు కాదు గదా రెండువందలు కూడా లేవు. పెద్దసంబంధాలు వీడికెలా వస్తాయి?

భా;—అయితే వీరుకూడా కట్నం అడుగుతారా ఏమిటి?

సో:—తప్పకుండాను. వెయిన్నీ మాటపదహార్లడక్క మానను.

భా:—అయితే అసలు పోవడానికే దారి.

సో:—ఛీ, వెధవా! వెళ్లిపో అవతలికి. ఒళ్లు మండుతుంది. సామితచెప్పినట్లు శుభంపలకరా పెండ్లికొడకా అంటే........

భా;—మీ యిష్టం మరి. [నిష్క్రమించును.]

3. భీతి

ఈసంభాషణ కొంత గోడ అవతల వంటగదిలో నుండి రుక్మిణివినెను, తండ్రి దరిద్రుండనియును గొప్ప కట్నములు కానుకలు నతఁడివ్వలేఁడనియుఁ దెల్లమాయెను. తత్కారణముచేత నెవఁడో యభాజనుని కిచ్చునేమోయను భీతి గూడఁ గల్గెను. "ఇవ్వకున్న ఇప్పించెద" నని సోమయాజి పల్కె. ఇచ్చినట్లు చేయుటకుఁ దనతండ్రినేమి చిక్కులఁబెట్టునో, యీశ్వరా! యని రుక్మిణి భయముఁ గొనెను. సాయంకాలము మరల యేటికి నీళ్లకుఁబోయి, తలదువ్వి జడవేసికొని, పువ్వుల ధరియించి గోపాలస్వామి కోవెలకుపోయి స్వామికి నమస్కరించి, మనసులో నిట్లు మొఱలిడెను:—

"దేవా! వినవలదట శీవులమాటలు, చనుదట చనరాని చోట్ల, శరణార్థుల గాయనుదట." నిజమేనా? అయినచో నీభక్తుని విప్రకులోత్తముని సద్బ్రాహ్మణుని మాతండ్రిని రక్షింపుము. నా కట్టిపెనిమిటి నిచ్చినను సరే. నీచిత్తమని సహించెదను. కాని నావలన నాతండ్రి ఋణగ్రస్తుఁడైనను, దిక్కులలోఁ బడినను, సహింపఁజాలను. ఇప్పుడు నీపాదములచెంతనే ప్రాణత్యాగముఁ జేసికొందును. నిక్కము, నిక్కము, ముమ్మాటికి నిక్కము. ఈసోమయాజిని జూడ నాకు యమదర్శనముపలె నున్నది. నామాట కేమి? నాన్నగారి కీతని వలలలోఁ బడకుండఁ గాపాడుము జగద్రక్షకా! నీకు దయ రాకున్నచోఁ జెప్పిన పనిచేసి తీరుదును సుమీ!"

అని యెదుటనున్న వానితో మాటలాడునట్లు, కన్నీరు బొటబొట రాలఁగా విలపించెను. కనులు విప్పి స్వామిం జూడ విగ్రహము చిరునవ్వు నవ్వినటులఁ దోఁచెను. రుక్మిణి హృదయము ధైర్యమునొందె. అంతట నాపిల్ల యింటికి వెడలిపోయి మరల రాత్రి వంటమొదలగు పనులఁ జేయందొడంగె.

తా నేకాంతమునఁ బ్రార్థించెనని రుక్మిణి యనుకొనెను కాని, దుఃఖోద్రేకముచే నుడికినమాటల నొకఁడు వినెను. ఈతఁ డాకోవెల పూజారి కుమారుఁడు రంగాచారి. బడిలో నితఁడు, ముకుంద శాస్త్రియుఁ గూడి బాల్యమునఁ జదివియుండుటం జేసి రుక్మిణియెడల సోదరభావము వహించి "చెల్లమ్మా" యని ప్రీతితోఁ బిలుచుచుండును. ఈకరుణమున రుక్మిణిపలుకులు విన్నట్టి వటించిన నాచిన్నదాని మనసున కాయాసము కల్గునని యెంచి మిన్నకుండెనే కాని, తన చేతనైనంత సాయముఁ జేయుటకు దీక్ష వహించెను.

రుక్మిణిని దవకోసలుగాఁ జేయుటకు బహుకాలముక్రిందనే సోమయాజి దూరాలోచనతో నెత్తు వేసి యుండెను. మూఁడుసంవత్సరములు ముందు ముకుందశాస్త్రి వివాహము జరిగెను; తండ్రి మహానీతిపరుఁడుగాన కట్నముల నంగీకరింప లేదు. ఉపరి, పెండ్లిఖర్చుల నిమిత్తము, అయిదువందల రూపాయలప్పుచేసెను. 'దేహి' యని యడిగినచో నీసన మాత్రనికి లభించి యుండునుగాని యుచితముగాఁ బరపిత్తము గ్రహింప నొల్లక, తనకున్న గోష్పాదము భూమిని సోమయాజియొద్ద తనఖాపెట్టి, అయిదువందల రూప్యములకు దస్తావేజు వ్రాసి యిచ్చెను. కాపున తన యిచ్ఛానుసారముగ శాస్త్రి వర్తించనిచో నొక్కుటకీదస్తావేజు సోమయాజిచేత బ్రహ్మాస్త్రమువలె నుండెను.

ఈ రోజునఁ బగలంతయు శాస్త్రియు సోమయాజియుఁ బొలములం జూచుకొనుచుండిరి. రాత్రి భోజనము సేయు సమయమున సోమయాజి తలపెట్టిన సంబంధము విషయమై యిట్లు చర్చఁజేయఁదొడంగె.

సో:—అయితే, అబ్బీ! రుక్మిణి కేదైనా సంబంధము చూశావా? దాదాపు పదకొండేండ్లు నిండిన వను కొంటాను.

శా:—ఆలోచింపవలసినదే. ఎవరి నడిగినా కట్నాలు కావాలంటారు. ఛీ! కాలగతి చూశావా?

సో:—ముకుందానికి పిల్లతో నీవు కట్నం పుచ్చుకొని ఉంటే ఎంతబాగుండును? ఇప్పటి యవసరానికి పనికివచ్చియుండునా?

శా:—శ్రీహరీ! చేసినపాపాలు చాలక యిదికూడానా?

సో:—సింగినాదం! జీలకర్ర! లోకమంతా తొక్కుతోవ మనంకూడా తొక్కితే పాపమేమి? అదికాక నీ కాడపిల్ల యుండుటచే లాభించి యుండునుగదా? రేపు రుక్మిణి పెండ్లిచెయ్యాలగదా, యేంజేస్తావు? మాపన్నగారికి కెవరైనా పిల్లనిస్తామంటే నామట్టుకు నేను వెయ్యిన్నీ నూటపదహార్లు కక్కించకమానను.

శా:—పీకపోయినాసరే ఇంత తులసీదళము తీర్థము ధారపోసి, ఒకపసుపుకొమ్ముతో త్రోవను పొయ్యే బ్రహ్మచారి కిస్తానే గాని కట్నాలిచ్చి కన్యాదాన ఫలం పోగొట్టుకుంటానా!

సో:—ఓరి! నీచాదస్తంగూల! పోనీ, కట్నమే లేదనుకుందాం మాటకు, పెండ్లిజరగవలెనా? పదిమంది రావడం పోవడం; సంతర్పణలు చదివించడాలు, లేనిది కాదుగదా, దాని కేమంటావు? నీభూమి నాతాఖాలోనున్నది. మఱి యెవ్వఁడు దానిమీద దమ్మిడీ నీకివ్వఁడుగదా. ఏంపెట్టి పెండ్లిచేస్తావు? [తనలో] యిహ కట్నాలుకావాలంటే అసలు చెడేలాగుంది వ్యవహారం.

శాస్త్రి:—వరుడు లభిస్తే చేనేతోవ కృష్ణుడే చూపెడుతాడు.

సో:—నీ విల్లుకదలక కూర్చుంటే పైబడి వరుడెవడొస్తాడోయి? నాలుగు చోట్లకు వెళ్ళి, వాళ్ళను వీళ్ళను అడిగి సంబంధాలు తెచ్చే శ్రమ నీవు పడలేవని తెలిసే, నేను మా సన్నిగాడి పేరెత్తాను. గ్రహించావో లేదో!

శాస్త్రి:—అంటే, మీ సన్నయ్యకు రుక్మిణిని పుచ్చుకోవలెననా నీ తలంపు?

సో:—మరేమి?

శాస్త్రి:—బాబూ! మీరందరు కట్నాలగాళ్ళు. నీకివ్వడానికి వెయ్యిన్నీ నూటపదహార్లువన్న మిత్తి లేవస్తుందా?

సో:—అచ్చె! ఏదో మాటకలాగన్నానుగాని, మనలో మనకు కట్నాలేమిటోయి! అథవా, నీవిచ్చినా నే పుచ్చుకుంటానట్రా? [ఎవరో తలుపు తట్టిన శబ్దము విని రుక్మిణి తలుపు తెఱచును]

రుక్మిణి:—నాన్నా! అన్నయ్యొచ్చాడు.

సోమ:—బాబూ! వచ్చావూ? పట్నంలో నేమి వింతలు? శాస్త్రీ! వీడు పెరగ్గా పెరగ్గా అచ్చా! నీలాగ తయారౌతున్నాడోయి!

శా:—(ఏమియు లోచక) ముకుందం! మన రుక్మిణిని నన్నయ్యకిమ్మంటున్నాడ్రా సోమయాజి. ఏమంటావు?

ముకుం:—మామా! మీకు కోపం రాదుగదా? పెద్దలకు నేను చెప్పదగ్గవాణ్ణి కాను గాని, నాలుగు సంబంధాలు చూచిన తర్వాతే నిశ్చయించడము శ్రేయస్కరమని నామనవి.

రుక్మిణి:—(తనలో)—భలే! శ్రీకృష్ణుడు నాపాలిట నుండి అన్నయ్య నిలా పలికించాడు.

సో:—(తనలో) ఓహో! ఈ గుంటవెధవ అడ్డపుల్లలు పెట్టేటట్టు కనిపిస్తున్నాడు. కాస్త చెట్టుమీద వుంటే గాని మర్యాద దక్కదు. వీడు అబ్బలాంటి చాదస్తుడు గాడు. గడుసుబుజ్జి. (బహిరంగముగా) భేష్! బాగా చెప్పావు నాన్నా! వయసులో చిన్నవాడైనా మంచి లోకానుభవం గల పెద్దవాడి లాగ పలికావు. నేను ఆమాటే మీ నాన్నతో చెప్పానిప్పుడు. నాలుగూళ్లు తిరిగి నాలుగు సంబంధాలు చూడమనే. నేను సన్నిగాడి మాటయెందుకెత్తానంటే, నాకు సంబంధాలు లేక కాదు. స్థితిగతులున్న వాణ్ణి గనక పైబడి వచ్చి అడుగుతున్నారు; గాని, శాస్త్రి చిరకాలపు స్నేహితుడు. ఎక్కడనో తెలియని సంబంధాలు కలిగించుకోవడాని కంటే, మన రుక్మిణి అయితే వంశమంతా తెలిసినవాళ్లే. రేపు మా యింటికి వచ్చినా కొత్తగా వుండదని ఆలోచించానే కాని వేరులేదు.

ముకుం:—నాకు వట్టుకు సమ్మతంలేదన్నానా? నాలుగు చోట్ల, చూడడం మంచిదన్నానే కాని వేరులేదు.

సో:—మరి నాకేదో నిశ్చయంగా తెలిస్తే గాని, ఇతర సంబంధా లంగీకరించడరూ మానడమా!

ముకుం:—అయితే! తమరు నాన్నగారి చిరకాల స్నేహితులు గనుక సంవత్సరాదిదాకా నాకు "టై" మివ్వండి.

సో:—(గొణుగుచు) ఔనులే. ఈలోపుగా యెన్ని సంబంధాలు జారిపోతాయో. అదీకాక మరియొకరైతే కట్నాల దగ్గర తప్పరు. నేను, మీరిచ్చినా పుచ్చుకునేవాణ్ణి కాను. మీ నాన్న యిచ్చే స్థితిలో లేడు. నీవెఱుగవా?

ముకుం:—(మనసునొచ్చి):— ఆయన యివ్వడనండి. సమ్మతంకాదు. స్థితి క్షేమిటెండీ, భగవత్కృపయుంటే, ఇచ్చే స్థితి కలుగగూడదా?

సో:—వహవా! శాస్త్రి కొడుకులాగే మాట్లాడావోయి!

ముకుం:—[మాటలు పెంచుట కిష్టములేక] చెల్లమ్మా! ఏదో కాస్త ముద్దపడేమా. చెవులు ఘుమేలు పడి పోతున్నాయి.

సో:—(తనలో) వీడు ఘట్టిగా అడ్డుతాడు. నిశ్చయం. (బహిరంగముగా) అబ్బీ! శాస్త్రీ! లేవా? ఏమిటేమో పరధ్యానముగావున్నావు? చేతులు కడుక్కొని వీధరుగుమీద కాసుదాము రా.

ఆరాత్రి విశ్రమించి మఱునాడు ఉదయమున సోమయాజి కుటుంబ సమేతముగా వెడలిపోయెను.

"అబ్బీ! శాస్త్రీ! అయితే సంవత్సరాది లోపుగా రుక్మిణి సన్నగాడి కిచ్చేదిలేనిది తేలిస్తేనేగాని, మా చెల్లె చిక్కి పడి పోతానుసుమా" అని బండియెక్కెను, "అలాగే" అని శాస్త్రిపలికెను.

ముకుందశాస్త్రి యూరు చేరినవెంటనే వాడుక చొప్పున వేణుగోపాలస్వామి దర్శనము చేయుచుండ, రంగాచారి రుక్మిణిచేసిన శపథముం గూర్చి యాతనితోఁ జెప్పి "నీవు మెలకువగా నుండకపోతే ఘోరం జరుగుతుంది ముకుందం!" అనెను. ఇంటికి వచ్చినతోడనే సోమయాజి మాటలంబట్టి యాతఁడు తనతండ్రిని నిర్బంధించుచున్నాఁడని గ్రహించి, పైఁజెప్పినరీతి మాటలాడెను. తర్వాత రుక్మిణియు భీతిగాఁపుము మాటలాడెను కాని తాఁజేసిన శపథముమాత్రము చెప్పలేదు.

మరునాఁ డీ విషయముంగూర్చి ముకుంద శాస్త్రి తండ్రి నడుగఁగా నాతఁడు "వరాన్వేషణకై నేను దేశాటనము చేయజాలనురా" అనెను.

ముకుం:—నాన్నా! సెలవైతే తిరిగితిరిగి యెన్నితంటాలైనా నేపడుతాను గాని, ఈసన్నగాడి కిచ్చేమాట కలలో తలపెట్టకండి.

శాస్త్రి:—నాకు అంత యిష్టములేదురా. ఎందుకంటే, సోమయాజి మొదటినుండి దొంగవెధవ, వాడి సంతతితో సంబంధము మంచిదికాదు. నిజమేకాని, యేంజేయను? మఱియెవరైనా అయితే కట్నం తెమ్మంటారు. అదీకాక, వీడి కోర్టుకెక్కిస్తానంటే, తనఖాసొమ్ము అసలుఫాయిదాలో క్రిందపెట్టి మరి మాట్లాడమంటాడు. ఏంగతి? వాడంతటివాడౌను. దయాదాక్షిణ్యాలులేవు. స్వభావము—పాముపగ.

ముకుం:—అంచేతనే; వాడితో సంబంధం తలపెట్టకండి. నేనెలాగైన చచ్చి చెడి మఱియొక సంబంధం తెస్తాను. మీకెందుకు? కాస్త తంటాలు పడకుంటే తగిన వరుడెలా వస్తాడు?

శాస్త్రి:—కృష్ణుడేదిక్కు.

ముకుం:—నిజమే; అయినను మనుష్యయత్నము చేసి, తరువాత దేవునిపై భారము వేయవలెనే కాని, ఊరక కూర్చుని భగవంతునిపై భారమువేయుట తగదు. తనకు తాను సాయము చేయువానికే దైవము తోడ్పడునని యాంగ్లేయ లోకోక్తి కలదు.

శాస్త్రి:—నీకు ధైర్యముంటేవెళ్ళు. నే నడ్డుచెప్పను.

ముకుం:—రేపు క్రిస్మస్ సెలవులలో గోదావరిజిల్లా వెళ్లితే మన ద్రావిడివారు పుష్టలున్నారు. మంచి శ్రోత్రియులు గూడాను. సద్వంశము లోని పిల్ల దొరికితే కట్నాలుకూడా మానివేదురేమో.

శాస్త్రి:—శుభం! వెళ్ళవా నాన్నా. [తపాలావాఁడు ముకుందశాస్త్రి చేతికొక యుత్తర మిచ్చును] ఏమిట్రా అది, సోమయాజి దస్తూరిలా గనిపిస్తుందే.? ఎక్కడిదీ పోస్టుముద్ర?

ముకుం:—రైలులో తపాలాబండి ముద్ర. వెళ్ళుచూ వ్రాసినట్టు కనిపిస్తుంది.

శాస్త్రి:—ఏమంటాడ్రా? చదువు.

ముకుం:—[చదువును] బ్రహ్మశ్రీ వేదమూర్తులైన వేదుల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి బావగారికి అనపిండి సోమయాజి అనేక నమస్కారములు చేసి వ్రాయుంగల విన్నపములు—ఉభయకుశలోపరి.

నిన్న సంబంధంమాటలలో ఒకటి చెప్పుటకు మఱచినాను. ఒకవేళ చి. సౌ. రుక్మిణిని మాసన్నయ్య కిచ్చుటకు నీకిష్టము లేనియెడల నావద్ద నీవుంచిన తనఖా బాలాకు అసలుఫాయిదాలు ఈవుత్తర మందిన నెల రోజులలో నాకు చెల్లించవలసియుండును గాన యిందు మూలముగా తెలియపరచడమైనది. ఇంతే నమస్కారములు. చిత్తగించవలెను.

ఇట్లు విధేయుడు
"అ. నరసింహసోమయాజి."

ముకుం:—నే ననుకుంటూనే వున్నా, యిలాటి పిడుగేదో తెస్తాడని.

శాస్త్రి:—అయ్యో! ఏందారిరా! బాబూ! ఇప్పుడైదు వందలరూపాయ లియ్యమని పీకలమీద కూర్చుంటే నేనెక్కడికిపోనురా?

ముకుం:—ఎన్ని బాధలైనాపడి యాతని యాధీనత నుండి తప్పుకుంటేనే కాని మనకు క్షేమం కాదు. పెండ్లికంటే ముందీప్రయత్నము కర్తవ్యము.

శాస్త్రి:—(మాసిన గడ్డము తడవుచు) కర్తవ్యమే! ఒక్కన్నా. దారి కనిపించదు.

ఇంతలో తండ్రిపడెడి మనోవ్యాకులమును గ్రహించిన రుక్మిణి చింతాక్రాంతయై గోపాలస్వామి సన్నిధి కేగి మ్రొక్కె. అంతట మనమున ధైర్యము పొడమె. బిరబిర యింటికి మరల వచ్చె. ఆనాటిరేయి రుక్మిణికి వింతయగు స్వప్నము గానిపించె. వేణుగోపాలస్వామి దివ్యసుందరమూర్తిగాఁ గాన్పించి "గోదావరీస్నానము నొనరించిన నీకు సద్గతికల్గు" నని చెప్పి యదృశ్యుఁడాయెను. మఱునాఁడు తల్లిదండ్రులతోను అన్నతోడను చెప్పెను. తల్లిదండ్రులు ఖర్చునకు జంకి రాఁజాల మనిరి కాని, ముకుందశాస్త్రి యామెను ప్రతిఘటింపఁడయ్యె. తాను గోదావరిజిల్లా కేగ నిశ్చయించుటయు, చెల్లెలికిఁ గల్గిన యాస్వప్నమును బహూకరింపఁగాఁ దోఁచె. తాఁ బూనిన కార్యము సిద్ధించుటకుఁ గృష్ణుఁడు తోడ్పడు ననుధైర్యము కలిగె. తీర్థయాత్రకు వెళ్ళినట్లు చెల్లెలింగూడ వెంటఁబెట్టుకొని వెళ్ళినయెడల, పలుగురు పిల్లను చూచుట కవకాశము కల్గునని చెప్పఁగాఁ దండ్రి యంగీకరించెను.

క్రిస్టమసు సెలవులలో ముకుందశాస్త్రియు రుక్మిణియు రాజమహేంద్రవర మేగుదురని విని, రంగాచారి యాయూరనుండు తన మిత్రవారి యింట వీరికి బస యేర్పాటుచేసెను.

బయలుదేరుటకు శుభదినము నిశ్చయించిరి. క్రొత్త యూరిలో నగలు దాచుట కష్టమని తన నగలను రుక్మిణి తల్లి కప్పగించెను. వెంటనే వేణుగోపాలస్వామి కోవెల కేగి సగము గొణుగుచు నిట్లు మొఱలిడెను.

"దీనరక్షకా! అలనాఁడు నీవు కుచేలునికి సిరు లియ్యలేదా? అటులనే నేఁడు మానాన్నగారికి దారిద్ర్య బాధ తొలగింపలేవా? వేయేల? నీ కృపయుండినచో నీదర్శనము చేసికొనయెద; లేదా నగలు సైతము అమ్మకు అప్పఁజెప్పి ఆఖరు సెలవు నీయొద్దఁ బొందుటయే. కడసారి దండముఁ గైకొమ్ము."

మునుపటివలెనే యీమాటలు సైతము రంగా ... చెను

౪. భగవదనుగ్రహము

ముకుందశాస్త్రియు రుక్మిణియు రాజమహేంద్రవరముఁ జేరిరి. ప్రతిదినము రుక్మిణి గోదావరిలో స్నానముచేసి మడినీరు తెచ్చి వంటచేయుచుండెను. అనుదినము ముకుందశాస్త్రి యాయూరనుండెడి ద్రావిడ కుటుంబము లెవ్వియో కనుఁగొని ఒక్కొక్కరి యింటికి వరాన్వేషణకై వెళ్ళుచుండె. అనేకులు కట్నము లడిగిరి. మఱి కొందరు నోరు తెఱచి యడుగలేక, "ఏమి తొందర? మావాడి కింక రెండుమూఁడు సంవత్సరములవఱకు వివాహము చేయు సంకల్పము లేదు. ఈలోపుగా మంచి సంబంధములు చూచుకున్న 'టైము' ఉంటుంది" అను సూచనగాఁ బల్కిరి. తుదకు మ.రా.రా. శ్రీ శేరి వెంకటేశ్వరపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. యల్., హైకోర్టువకీలు, రావుసాహెబు, జిల్లాబోర్డు ప్రెసిడెంటు, (ఇంకను పేర్కొనఁబడని బిరుదము లనేకములు) వీరియింటికి ముకుందశాస్త్రి వెళ్ళియడుగఁగా "అయ్యా! ఈకాలపుకుఱ్ఱవాళ్ళకు మనమేమి చెప్పలేము. వాళ్ళకే తిక్కతిరగాలెగాని, లేకుంటే మనమాట సాగదు." అని బంగరు ముక్కుద్దములతోడు తగిలించుకొని ముకుందశాస్త్రిని మఱి పలుకరించక "కేసులప్రసంగము" "పార్టీల"తో సలుప నారంభించిరి. ప్రాణము విసిగి ముకుందశాస్త్రి 'సెలవు పుచ్చుకుంటా'నని వెడలి వచ్చెను.

ఈవకీలుగారి కుమారుఁడు శేరి కృష్ణమూర్తి. తండ్రిగారి మాటలంబట్టి పెద్దలయెడల నవిధేయతతో వర్తించువాఁడేమో యని ముకుందశాస్త్రి ప్రప్రథమము దురభిప్రాయపడెను గాని, విచారణసేయఁగా సుగుణోత్తముఁడని తెలిసె. ధనకాంక్షగల తండ్రి కట్నము దిట్టముగా లాగి యొక సంబంధ మేర్పాటుచేయు తఱి "నాన్నగారూ! కట్నము గ్రహించి వివాహమాడుట నాకు సమ్మతముగాదు. పెద్దలకు సేవ మనవిచేయదగినది కాదు కాని, ఈ వివాహవిషయము నా స్వేచ్ఛకు వదలి వేయవలెనని నా ప్రార్థన" అని వినయపూర్వకముగాఁ జెప్పెనఁట. అందుచే తండ్రి యాగ్రహము వహించి కుమారుని వివాహవిషయముం గూర్చి యుత్సాహము లేకయుండిరి. చి॥ కృష్ణమూర్తి ఇప్పుడు సర్కారు కళాశాలలో బి. ఏ. పట్టపుపరీక్షకు చదువుచుండె.

ఈతఁడు గోదావరీ ప్రవాహమందు "స్కౌటు" గా బహుజనోపకారముఁ జేసికీర్తి వడసె. "స్కౌటు క్యాంపుతో" ధవళేశ్వరమున కేగియుండెను. "త్వరలో మరలి రానున్నాఁ"డని యందరనిరి. "కట్నము కాసింతని యిట్టి సుగుణవంతుఁడు మనరుక్మిణికిలభించిన నెంతబాగు! తండ్రి యడ్డునేమో" అని ముకుందశాస్త్రి యనుకొని చెల్లెలితో నీవృత్తాంతమంతయు చెప్పెను.

రాజమహేంద్రవరమున వీరలిట్లుండ, గోపాల పల్లిలో వీరితలిదండ్రులు, పిల్లలను విడిచి యెన్నఁడుండ కుండుటం జేసి, యేమియు తోచకయుండిరి. ఉత్తరములంబట్టి యింకను కార్యసిద్ధి కాలేదనిమట్టుకుఁ దెలియవచ్చెను. ఒకనాఁ డుదయమున వీరింగూర్చి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి మనసు మిగుల వ్యాకులమొందె. ఏల నొకో యని యాలోచించుచుండఁగా నాతని భార్య, రుక్మిణి గోదావరిలోఁబడి కొట్టుకొని పోయినట్లు

శ్రీ వేణుగోపాలస్వామి సన్నిధియందు శాస్త్రిగారు తన్మయులై యుండుట

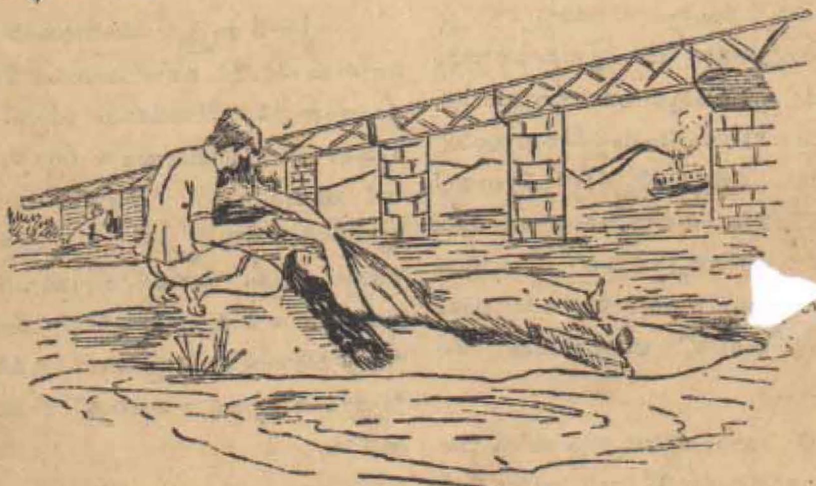
స్వప్నముఁ గన్న వార్త తెలిపె. వెంటనే క్షేమము వ్రాయుమని యుత్తరము వ్రాసి పడవైచి, తంబుర, చిరుతలు చేతంబూని వేణుగోపాలస్వామి సన్నిధికిం జని యేకాగ్రచిత్తుఁడై భజనచేయఁ దొడంగె. అప్పుడు రుక్మిణి యొక ప్రవాహములోఁ బడికొట్టుకొని పోవు నట్లు తనకు కనఁబడె. అంతట—"ఎపుడు కృప కల్గునో" "ఇకనైన నామొఱవినరాదా." అను కృతులు పాడి "ఏహి ముదం మమదేహి" యను తరంగము పాడుతఱిఁ, శ్రీకృష్ణుఁడు చేయూఁత యొసఁగి రుక్మిణిని పైకిఁదీసినట్లు కనుపించె. అంతట నానందబాష్పము లొలుక, శాస్త్రి తరంగపరంపరఁ బాడం దొడంగె. చివరకుఁ దనయింటికి వచ్చి "భయములేదు విపత్తువచ్చినను కృష్ణుఁడు కాపాడును. నా కభయ మిచ్చె"నని భార్యతోఁ జెప్పి శాస్త్రి యామెకు దుఃఖోపశమనముఁ జేసె.

ఈ దినమున రాజమహేంద్రవరములో స్నానఘట్టమునొద్ద నున్న జను లున్నట్లుండి గొల్లుమని కేకలు వేసిరి. స్నానము చేయుచున్న పిల్ల యొకతె యఖండ ప్రవాహములోఁ గొట్టుకొని రైలు వంతెన గుండాపోయెను. ఇంతలో జబ్బీబంగాళా చెంతనున్న రాళ్లనుండి యొక యువకుఁడు ప్రవాహములోనికి దుమికెను. జనులు గుంపులుగూడి చూచుచుండిరి. దవ్వున యానము చేయుచున్న నౌకలకు సంజ్ఞలుచేసిరి.

ఇంతలో నాయువకుఁడు రుక్మిణిని కేశములం బట్టుకొనెను. గట్టుచేర్ప నెన్నిమారులో యత్నించెను. గాని నీటివిసురుచే వీడలేకపోయెను. ధైర్యము విడువక ప్రవాహములో నీది యొకదిబ్బపైకి పిల్లనీడ్చిచూడఁగా, దివ్యసుందర యువతి. ఎవరు? రుక్మిణియే. యువకుఁ డెవరు? స్కౌటు కృష్ణమూర్తి. అప్పుడే ధవళేశ్వరము నుండి యాగట్టువెంట వచ్చుచు నబ్బాలిక పడుటఁ జూచి బనియను చడ్డీ తప్ప నితర వస్త్రముల విసరివైచి ప్రవాహములోఁ బడి పిల్లను పైకిఁ దెచ్చెనుగాని యూపిరి యాఁగిపోయెను. అంతట దాను నేర్చిన విధమున బాహువులను సాగించి మడచి ప్ర[...] జేయఁగా నెట్టకేలకు శ్వాస పునరపి వచ్చెను. లోఁగ[...] నీరు కక్కించుటకై కాళ్లు పట్టుకొని గిరగిర త్రిప్పఁగాఁ ద్రావిననీరు వెలుపలికి వచ్చెఁ" గా[...] యింకను ప్రజ్ఞ తప్పియుండెను.

మేనం బూసిన పసుపుచేత బంగరుబొమ్మవలె వెలిగెడి యాసుందరాంగనం జూడ కృష్ణమూర్తి మన మునం బ్రీతినొందెను. రుక్మిణి యొక్కసారి కనులు విప్పి చూచి చిరునగవుతో "కృష్ణా! రమ్మంటివి గాన వచ్చితి." అని మరల ప్రజ్ఞలేక పడియుండెను.

కాని వేంకటేశంపంతులుగారు కొమారునితో "ఏడ్వాకు బిడ్డా! ఎప్పుడూ ఏటిలోనో నిప్పులోనో మరణం కోరుకుంటావ్" అని యాగ్రహపడెను. కాని జడ్జీగారికి కలెక్టరుగారికిని దనకుమారునివలనఁ గల్గినదయు తనకుఁ గూడ లాభించునుగదాయని యుల్లమందు సంతసించెను.

స్కాటు కృష్ణమూర్తి రుక్మిణిని గోదావరినుండి పైకితీసి యూపిరి తెప్పించ ప్రయత్నము చేయుట

ఇంతలో, భద్రాచలమువైపు పర్యటనమునుండి వచ్చుచున్న కలెక్టరు గారు దూరదర్శినిం జేబూని జరిగినదంతయుఁ జూచి తన "ధూమనౌకను" (Steam launch) అచ్చటికిం గొనిపోవ నాజ్ఞాపించెను. దిబ్బఁజేరి వీరిరువురిని లోనికిఁ దీసికొనిరి. ఆయన భార్య రుక్మిణిని దనగదిలోనికిఁ గొనిపోయి తడిబట్టలఁ దీసి పొడి బట్టలిచ్చి వేడిపాలు త్రాగించెను. రుక్మిణి తెలివొంది "ఎక్కడనున్నాను? కృష్ణుఁడేఁడీ?" అనెను. కలెక్టరు గారుకూడా కృష్ణమూర్తికి క్రొత్తబట్ట లిప్పించిరి. తన బంగాళానుండి చూచుచుండిన జడ్జి నిమ్మల కృష్ణశర్మగారు మోటారు పడవబోటు తెప్పించి యొకారొకగా నచ్చటి కేతెంచి వీరిరువురిని తనగృహమునకుం గొనిపోవ నిచ్చఁ జూప, బ్రాహ్మణు లగుటం జేసి వీరల కచ్చట సౌఖ్యము కల్గునని కలెక్టరుగారు సమ్మతించి స్నానఘట్టమున దింపిరి.

కృష్ణశర్మగారు కృష్ణమూర్తిని తనమోటారులో నింటికిఁ బంపిరి. అబ్బాలునితండ్రికి కుఱ్ఱవానిసాహసముం గూర్చి శ్లాఘించియు త్తరము వ్రాసిరి. ఈయు త్తరముచదువు

మఱునాఁడు సబ్‌కలెక్టరుగారి కచ్చేరిలో పెద్ద కలెక్టరుగారు సభచేసి యాయూరమందు గొప్పవారిం జేర్చి కృష్ణమూర్తి సాహసముం గొనియాడి జనోపకార సంఘమువారిచే హ్యూమేన్‌పతకమున కీతని సిఫారసుచేసి నట్లు చెప్పిరి. చెన్నపట్టణమునుండి తంతివార్త విని వచ్చిన స్కాటుకమిషనర్ గారు, కృష్ణమూర్తికి "కింగ్స్ స్కాటు" అను గొప్ప బిరు దిచ్చిరి.

ఇంతలో జడ్జీగారి కుఱ్ఱవాఁడు కాపాడిన చిన్నది తన చిరకాలపు స్నేహితుఁడు సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి కూఁతురని తెలిసి, ముకుందశాస్త్రిని రుక్మిణిని తనయింటనుండ నియమించెను. శాస్త్రికి సొమ్ముఁబంపి భార్యా సమేతుఁడై రమ్మని వ్రాయ నాతఁ డట్లువచ్చెను. కలెక్టరుగారి సభలో కృష్ణమూర్తితో నేకాంతముగా సంభాషించి వేయిన్నూటపదహార్లు చదివింప నిచ్చఁజూప నాతఁ డిట్లనియె. "నేను స్కాటు కావున చేసెడియుపకారమునకు ప్రతిఫలము గ్రహింపఁగూడదను నియమము కలదు. అట్లే ప్రమాణము చేసియున్నాఁడను. కావున యీపిల్ల తల్లిదండ్రులు రిక్తదశలో నున్నట్లు

న్నపుడుమండుటంజేసి యీ పిల్లను జదివించిన నాకిచ్చి పెళ్లి సంతసించెద "నని పిస్తలోఁ గూడిన చిరునగవుతోఁ జెప్పెను. ఆకుఱ్ఱవాని ధైర్యము నౌదార్యమును శ్లాఘించుచు జడ్జిగా రుపన్యసించిరి. వకీలు వెంకటేశంపంతులు జడ్జిగారు తనకొమారునింగూర్చి శ్లాఘించుట యిష్టమైనను వచ్చెడి వేయిన్నీ నూట పదహార్లు పోఁగొట్టుకొనెనని మిగుల చింతించిరి. అంత జడ్జిగారు సభామధ్యమునకు రుక్మిణిం జీరి వేయిన్నీ నూటపదహార్లాపిల్లకిచ్చిరి. అంతట జనులెల్లరు "వీరిరువురికిం బెండ్లిచేసిన బాగుండు" నని కేకలు వేసిరి. కలెక్టరుగారు లేచి "సభ్యులారా! మీరిప్పుడు కోరిన కోరిక నాభార్యకును నాకును బరమ సమ్మతము, కాని [illegible] వాహకార్యక్రమముతో సంబంధించిన విషయముకా[illegible]న, తరువాత వివాహ లాలోచింపఁ దగిన విషయము. ఇంతటితో సభ చాలింతము" అని "వర్తము" చేసిరి.

తరువాత జనులు జడ్జిగారి చుట్టు మూగి, "మా యభీష్ట మేమి నెరవేర్చెదరా?" అని యడుగ, జడ్జిగారు, కుఱ్ఱవాని సమ్మతి వాతని పిస్తు చిరునగవుం బట్టి గ్రహించిరి కావున, వకీలుపై పు తిరిగి "ఏమండీ, వేంకటేశం పంతులుగారు! తమరికి సమ్మతమా? మీరందరేక శాఖవారే కదా?" అనిరి. వేంకటేశం పంతులుగారికి కట్నము లేమింజేసి తృప్తిలేకున్నను, జడ్జిగారి యనుగ్రహము సంపాదించుట మంచిదని "తమ సెలవుకభ్యంతరమేమి; శుభం, కానివ్వండి" అనిరి. తర్వాత జడ్జిగారు శాస్త్రిపై పు మళ్లి "ఏంశాస్త్రీ! నీవేమంటావ్!" అని యడుగ, శాస్త్రి యభినవ కుచేలునివలె "నీమాటకెన్నడైన నే నెదురాడెడ ముండునా? అదియుంగాక బహుజనసమ్మతము భగవత్సమ్మతము" అనిరి.

జడ్జిగారే శాస్త్రిని ఋణబాధనుండి తొలఁగించి వివాహము జరిపించిరి. వివాహసమయముననే జనోపకార సంఘమువారిచ్చిన హేమపతకము వచ్చెను. తరువాత కృష్ణమూర్తి పట్టపరీక్షయందు తీర్ణుఁడై, సర్కారువారి యనుగ్రహముచే "డిప్యూటి తహశీలుదా"రై త్వరలో డిప్యూటికలెక్టరుగా గోదావరిపై యానము చేయవలసివచ్చెను. మునుపటి దిబ్బప్రక్కనుండి వెళ్లుచుండఁగా, నాతఁడు రుక్మిణిం బిలిచి యాదిబ్బ చూపి, "నిన్ను నీటినుండి యీదిబ్బ మీఁదికి నే నీడ్చినవెంటనే "కృష్ణా! రక్షించితివి గాన బ్రతికితి" నంటివి!" అని యడిగెను.

రుక్మిణి:—గోదావరీ స్నానము చేయుమని నాతోఁ
గలలోఁ గృష్ణుఁడు చెప్పినప్పుడు మీవలెనే కన్పడె.
కావున మిమ్ముంజూడఁగాఁ గ్రొత్తగాఁ దోఁచలేదు.

కృష్ణ:—ఏమి యీవింత!

రుక్మిణి:—వింతయేమి. మీరు కృష్ణుఁడు గారా! ఇదం
తయుఁ గృష్ణునికృప.

అభావప్రాదుర్భావము

జంధ్యాల శివన్నశాస్త్రి గారు

నాఁడు ప్రలాపమ్మునకు గర్వపడనో కో, అదియు నీతోడ మాటాడఁ జేసె
నా యసంగత జీవనమునకు వాపోంగనో, యదియుఁ గా నీపొందు నందఁజేసె
నాయంధతకు నుబ్బనా యదేకద విశ్వ,చక్షు వొసఁగి రహస్యంబు చూపె
నా యకించనత కానందింపనా యదే,కద నాకుఁ బెన్నిధిఁ గలుగఁజేసె

గీ. నేను నాదు రోదనముపై నేల హర్ష,మూననో కో నేర్పె నా కది గాన మొకటి
దాని నేనియెడ వశంగత మ్మొనర్చు,కొంటి సద్దానివాంఛ యెక్కొండె నాదు
జీవనాకాంక్షయై మున్ను చెలఁగుచుండె.

నావెండిరూపాయ

భమిడిపాటి సుబ్బారావు గారు

౧

శీతకాలమున అధికమైన చలిబాధ. చలిపేరు చెప్పినంతనే భయంపడి గృహముల దూరు భీరువులనే చలి వెంబడించి గ్రహము వలె నావహించును; కాని భయమొందక యెదురించువారి కేరికి నది భీకరముగా గోచరింపదు. అట్టివీరులలో నొక్కనిగ వీరన్నను జేర్కొనందగు. అందునకుఁ గారణములను ముందుముందు గ్రహింపఁగలము. ప్రత్యేకము చెప్పుట యంత ముఖ్యముకాదు.

వీరన్న కిప్పటి కేఁబదియేండ్ల వ్యవసాయానుభవము గలదు. ఇప్పు డాతని కింట గంపెడు బలగము. 'నల్లబంగారమును నమ్మినవాఁ డెప్పుడును చెడిపోఁ' డనుమాటయొక్క యాథార్థ్య మీతని జీవితమున నిశ్చయమైనది. అట్లు కాకయున్నచోఁ గొడుకులు, కూఁతుండ్రు, కోడండ్రు, నల్లుండ్రు, మనుమలు, దౌహిత్రులు, వీరిచుట్టములు, చుట్టముల చుట్టములు మొదలగువారలను సమాదరించుటయు, శుభకార్యములు, పండుగలు, పబ్బములు మొదలైన ...న్ని యో యథావిధిగ సాగించుటయు నాతని ...ట్లు సులభసాధ్యమైనవి ?

వీరన్న కున్న భూవసతి పెరుఁగుట యెఱుఁగము. సంసారాభివృద్ధి యన్ననో, శాఖోపశాఖలుగాఁ బెంపొందుచుండె. బహువిధశాఖాసమన్వితంబయిన విటపి, యొక్క కాండముపై నాధారపడియున్నట్లీ యీ బాహుళ్యమగు కుటుంబమంతయు వీరన్న యాజమాన్యముపై నుండుట చాల నానందదాయకమైన విషయము.

అనుదినమును 'అయ్యా! —తాతా! —మామా! యను వరుసవరుస పేరులఁ బిలుచుచుఁ బిల్లలందఱు వీరన్న చుట్టును జేరి యాతని గడ్డమును లాగుచు, మోము నిమురుచుఁ జేతికఱ్ఱలాగుచుఁ, గథలు చెప్పుమని విసిగించుచు, నాతఁడు కసరిగొట్ట నవ్వుచు, లాలనఁ జేయుచు మఱింత దగ్గఱఁజేరుచుఁ, బలుతెఱఁగుల బాలక్రీడావిశేషముల నప్రమత్తులై యుందురు. ఒక్కొక్కెడఁ జీకాకు చెందినను, వీరన్న యాత్మబలగవ్యాపారములవలన నపారమగు నానందము ననుభవించుచుండెననుటయే నిక్కము. అట్లుగాక యాతనికి గృహమున నే మనోవ్యాకులతాహేతువో యున్నచో నొక్కగడియయైన నిల్లు విడిచి, యేనిర్జన

ప్రదేశమునకో, వాహ్యాళికో, లేదా పుర మందిరమునకో విలాసార్థ మరుగఁడా?

౨

పిల్లలకు నిర్వ్యాపారతయన్న నసహ్యము. అది పెద్దలకే చెల్లినదిగాని, మానవబాలమానసశరీరములకు వ్యతిరిక్తము. ఎప్పుడును వారేదో వ్యాపారమున మగ్నులయి యుండవలసినదే. తగినంత పనిలేనప్పుడు వీథులవెంటఁ బరుగెత్తవలసినదే! కత్తి చేతఁ బట్టి చెట్లను చేమలను నఱకవలసినదే! ఏదో సందర్భము చూచుకొని యేవతో డెందమునో బొంఁడెనో రెంటినో యుడ్డాయించవలసినదే! ఈ నైసర్గికధర్మమును శిశు తెలియని తలిదండ్రులు 'విద్య గరపుచున్నామన్న నెపమున' రూపుమాపుచున్నారు. పెద్దలు తాము చేయునదియొకటి చెప్పునదియొకటి యగుటచేతఁ బిల్లలు దుర్మార్గప్రవర్తన మాదర్శము చేసికొనుచున్నారు. తా మాచరించు నుత్తమకార్యముల, నేతల్లిదండ్రులు తనయులకు, మనసార నుపదేశించెదరో, యా జనకులచే శిక్షితు లగు బిడ్డలే పౌరు లనఁదగువా రగుదురు. ఆ విద్య మోసమునకు దూరమైనది. ప్రపంచభయరాహిత్యమైనది. ఫలాపేక్షా పూజ్యమైనది. బోధనమునకుఁ గాలనిర్ణయము

లేదు. ఈ విషయముల నిర్ధారణము గావించుకొనుట కొక్కసారి వీరన్న సదనమువంకఁ జూడనగు!

వేకువను వీరన్న చలియనుకొనక, దొడ్డిలోనికిఁబోయి పసులఁ బరిశీలించి, యింత గడ్డిని దెచ్చి యొక్క చలిమంట వేసెను. చలిచేఁ బిల్లలందఱును నిద్రమేల్కాంచి ప్రక్కపై దొరలుచుండిరి. లేచుటకు శీతలబాధ; పరుంటకు నిద్రలేమి; వారొకరితరువాత నొకరుగ చలిమంటచుట్టును జేరిరి. ఒడలంతయుఁ గాఁచుకొనుచుండిరి. మధ్యమధ్య వీరన్న 'నిప్పు—జాగ్రత్త' యని హెచ్చరించుచుండెను. అతనిమాట లెవరు లక్ష్యము చేయుదురు; లక్ష్యము చేయలేదనుటకు వా రా మాటలను బెడచెవిని బెట్టిరా? ఒకఁడు తనయల్లరి చేయుచునే యుండెను. మఱొకఁడా యల్లరిచేయువానిని వీరన్న వోలె వారింపఁ బ్రయత్నించుచుండెను. యదలించువానికి నల్లరిచేయువానిని మ

ప్రదేశమునకో, వాహ్యాళికో, లేదా పుర మందిరమునకో విలాసార్థ మరుగఁడా?

౨

పిల్లలకు నిర్వ్యాపారతయన్న నసహ్యము. అది పెద్దలకే చెల్లినదిగాని, మానవబాలమానసశరీరములకు వ్యతిరిక్తము. ఎప్పుడును వారేదో వ్యాపారమున మగ్నులయి యుండవలసినదే. తగినంత పనిలేనప్పుడు వీథులవెంటఁ బరుగెత్తవలసినదే! కత్తి చేతఁ బట్టి చెట్లను చేమలను నఱకవలసినదే! ఏదో సందర్భము చూచుకొని యేవతో డెందమునో బొందెనో రెంటినో యుఢాయించవలసినదే! ఈ నైసర్గికధర్మమును శిక్ష తెలియని తలిదండ్రులు 'విద్య గరపుచున్నామన్న నెపమున' రూపుమాపుచున్నారు. పెద్దలు తాము చేయునది యొకటి చెప్పునది యొకటి యగుటచేతఁ బిల్లలు దుర్మార్గప్రవర్తన మాదర్శము చేసికొనుచున్నారు. తా మాచరించు నుత్తమ కార్యముల, నేతల్లిదండ్రులు తనయులకు, మనసార నుపదేశించెదరో, యా జనకులచే శిక్షితు లగు బిడ్డలే పౌరు లనఁదగువా రగుదురు. ఆ విద్య మోసమునకు దూరమైనది. ప్రపంచభయరాహిత్యమైనది. ఫలాపేక్షాపూజ్యమైనది. బోధనమునకుఁ గాలనిర్ణయము లేదు. ఈ విషయముల నిర్ధారణము గావించుకొనుట కొక్కసారి వీరన్న సదనమువంకఁ జూడనగు!

వేకువను వీరన్న చలియనుకొనక, దొడ్డిలోనికిఁబోయి పసులఁ బరిశీలించి, యింత గడ్డిని దెచ్చి యొక్క చలిమంట వేసెను. చలిచేఁ బిల్లలందఱును నిద్రమేల్కాంచి ప్రక్కపై దొరలుచుండిరి. లేచుటకు శీతల బాధ; పరుంటకు నిద్రలేమి; వారొకరితరువాత నొకరుగ చలిమంటచుట్టును జేరిరి. ఒడలంతయుఁ గాచుకొనుచుండిరి. మధ్యమధ్య వీరన్న 'నిప్పు—జాగ్రత్త' యని హెచ్చరించుచుండెను. ఆతనిమాట లెవరు లక్ష్యము చేయుదురు; లక్ష్యము చేయలే దనుటకు వా రా మాటలను బెడచెవిని బెట్టిరా? ఒకఁడు తనయల్లరి చేయుచునే యుండెను. మఱొక్కఁడా యల్లరిచేయువానిని వీరన్నవోలె వారింపఁ బ్రయత్నించుచుండెను. యఃలించువానికి నల్లరిచేయువానిని మం

లించుట ముఖ్యోద్దేశమా? వీరన్న ననుకరించుట ముఖ్యోద్దేశమా? ఇట్టి మానసపరీక్ష యేవిజ్ఞానశాస్త్రజ్ఞునకుఁ దెలియును?

ఒక బాలుఁడు సగముకాలిన జనుపకట్టెను దీసి రెండవకొనను నోట నిడికొని చుట్టకాల్చువారి నవహసించుచుండెను. వేఱొక్కచో బాలిక యొకతె 'హా' యని నోరు దెఱచి నోటినుండి వెల్వడు నీటియావిరిని ప్రక్కనున్న తన చెల్లెలికిఁ గన్పఱచుచు, గారడీవాని ననుకరించుచుండెను. ఇట్లు వీరందఱుఁ గ్రీడామగ్నులయియుండఁ గ్రమముగా వెలుతురు చీకటిఁ ద్రోలివేయఁగడంగె. ధరాసమీపాంబరమున 'పొగమంచు' దట్టముగఁ బట్టి, చుట్టును యవనికవలెఁ గన్పట్టుచుండె. ఆ సూక్ష్మ జలకణసముదాయభారమునంతను వహింపజాలని సమీరుఁ డందుఁ గొంత చేర్చి హిమబిందురూపమున నెత్తగు వస్తువులపై ననఁగాఁ జెట్లమీఁద, గడ్డిమీఁద, బ్రోవుచేసి యుంచె ఆజలబిందుభారమునే వహింప నోల్లనియట్లు, వానిచేతనే పరిశుభ్రమైన పత్రములా 'మంచును' సర్వభారవాహకత్వమును వహించిన భూదేవిపాలొనర్పఁ జల్లఁగ రాల్చుచుండెను. పవనుండును మెల్లగ సాగి పత్రములఁ దమయుద్యమంబున మఱింత ప్రోత్సహించుచుఁ దరంగములుగా లోకవ్యాపారము చేయుచుండెను.

అట్టిసమయమున వీరన్న 'ఓపిల్లలారా' ని పిలిచెను. ఆ పలుకును దనబొమ్మకు టలఁ గరపుచుఁ గథలఁ జెప్పుచున్న వీరన్న త్తి, తక్క తక్కినవారందఱును విని యాతనివంకఁ జూచిరి. ఆతని నెఱసిన శిరోజములు, దయాప్రపూరితవదనము వెలుఁగులో వెలుఁగుచుండెను. ఆ బాలురలోఁ బెద్దవాఁడగు గోపన్న తాతయగు వీరన్న పోలికనుండెను. ఆతఁడు బలహీనుఁడు. తమ్మునివలెఁ గాక మితభాషి. తాత కథలను వినుటయన్న నాతని కాసక్తిమెండు. అక్కతనసే తాత ముఖగహ్వరమునుండి వెల్వడు మాటల నామూలాగ్రముగ గోపాలుఁడు వినుచుండును. తాను వినినదంతయు జ్ఞాపకముంచుకొనును. నాఁటి వేకువను తాతచెప్పిన కథను గోపన్న యాలించి దాను పెద్దయైనపిదప నొకచో వ్రాసి యుంచుకొనెను. ఆకథ మన మిప్పుడు చెప్పుచున్నదే!

3

నా జననీజనకులు పేదలు. నేను బాలుఁడనైనప్పుడు నన్నుఁగాక మఱి యాఱుగురు బిడ్డలను వారు పోషింపవలసియుండిరి. దినము గడచుటయే కష్టముగా నుండె. ధనమువచ్చుమార్గము లేదు. నా కెనిమిదేండ్ల ప్రాయము రాఁగానే నన్ను 'బసివిరెడ్డి' యను నొక ధనికునియింటఁ బ్రవేశపెట్టిరి. నాకాతఁ డన్నము పెట్టుటకును పొలము పని నేర్పి చేయించుకొనుటకును నిర్ణయము. తమకీమూలమునఁ జేతిలో నొక దమ్మిడియైనఁ బడకపోయినఁగాని యంతకే నాతల్లిదండ్రులు సంతసించిరి.

బసివిరెడ్డి నౌకరులచేఁ బనిచేయింపఁగల సమర్థుఁడని ప్రతీతి. తమ కేమి బాధ కలుగునో యని యెవ్వరు నాతని దగ్గర పనిచేయుట

కియ్యకొనరు. ఒప్పుకొన్నచో వారు తప్పక జవదాటక పనిచేయుటకు సిద్ధముగానుండి రన్నమాటయే. అనుదినమును వేకువజామున నే లేచి పొలమునకుఁ బోయి, పాలుపితుకుట పిదపఁ బశువుల నింటికిఁ దోలుకొనివచ్చుట నా వంతుపనులలో నొకటి. వాతావరణస్థితి యెట్లున్నను, నాపని చేసితీరవలసినదే. పిమ్మటఁ జేనిలోఁ బిట్టలఁ గొట్టుట, కలుపుదీయుట, దూడల మరలించుట నాపనులు.

అయినను నాపని నేను శ్రద్ధతోఁ జేయువాఁడను. ఆవులన్నియు నన్నుఁజూచి యఱచెడివి. ఆమందలోని జంతువులు దూరమునుండియే నన్నుఁ బసిపట్టి గంతులిడెడివి. సూర్యోదయకాలమునఁ బక్షిరుతములు నా చెవుల కింపుగా నుండెడివి. పొలముగట్లపై మొలచెడు మొక్కలు, పూచెడి పూవులు నాకుఁ గన్నులపండువొనరించెడివి. ఈయానందములోఁ బాఠశాలకుఁ బోవలెననికాని చదువుకొనవలెననికాని నా కెన్నఁడును దట్టలేదు. విద్యనేర్చుటవలన ధనము సంపాదింపవచ్చుననునూహ నాకుఁ బొడమనే లేదు. పొడమినను గొనసాగకపోయియే యుండుననుటలో వింత యిసుమంతయు లేదు.

‘ఏ పండుగుకో దొరకిన యొకటి రెండు డబ్బులుతక్క నా చేతితో నెన్నఁడును ద్రవ్యమును ముట్టి యెఱుఁగను. ఆ రెండుమూఁడు డబ్బులు వచ్చినప్పుడు నాయానందమునకు మేరయే లేదు. అట్టియానంద మెప్పుడో యేఁటికొక్కనాఁడు కలిగెడిది. ఈ సందర్భమున, ద్రవ్యము పెట్టి పుట్టిన యే కొలఁదిమందికో కాని యందఱకు లభింపదనియు, నట్టి యదృష్టవంతులలో నేనొక్కఁడఁ గాననియు నా నమ్మకము. బసివిరెడ్డి దగ్గర నౌకరీచేసిన మూఁడేండ్లలో రాగినాణెములఁ దప్ప వెండినాణెములను నే నెన్నఁడును ముట్టి యెఱుఁగను. రూపాయ యన్న నా కెట్లు తెలిసినదో యా వృత్తాంతమే నా కథావిషయము. శ్రద్ధతో వినుఁడు:

౪

అప్పుడప్పు డంగడికిఁబోయి కావలసిన వస్తువులను కొని యజమానుని యింటికిఁ దెచ్చుట నా కలవాటు. ఆ ప్రకార మొకనాఁటి సాయంకాలము కోమటిదుకాణమునకుఁ బోయి సరుకులఁ గొని చేతఁ బట్టుకొని గృహోన్ముఖుఁడనై యరుగుచుంటిని. నేను బయలుదేరునరికే సూర్యాస్తమయ మగుట వలనఁ గనుచీకటిలో నడచుచుంటిని. దారిలో నొక చిన్న తెల్లనివస్తువు కంటఁబడెను. దానిఁ దీసుకొనవలయునన్న యభిప్రాయము లేకయే దానివైపు నిర్లక్ష్యముగా నడచితిని. దాని నెత్తితిని. అరచేతిలో నుంచుకొంటిని. అం దరయైన లే దయ్యెది. అది యొక కాగితపుఁ బొట్లము. దానిఁ దిరుగఁ బారవేయ నుద్యమించి మానితిని. దాని లఘుభారమే దానిపై నాకుఁ గల నిర్లక్ష్యమును బెంపొందించె. ఏ బాలుఁడో నన్ను మోసము చేయుట కీయుపాయముఁ బన్నెనని యూహకూడఁ బొడమినది. ఈయాలోచనములదూరముగఁద్రోలి కుతూహలముచేత నా పొట్లముం దెఱచి నాయానందము హద్దులనతిక్రమించిపో

దానిని బట్టc బగ్గములు లేవు. ఎందు
దానిలోనుండి జారి క్రిందcబడి టంగు
ధ్వనిc జేసిన వస్తువే దీని కంతకును మూలc
అది యేమయి యుండునా యని ద్రా
దిలకించితిని. అది స్వచ్ఛముగ నుండెను.
గుండ్రముగ నుండెను. 'డబ్బు' మాత్రము
కాదు, అంతకంటె విలువ గల నాణెమే,
రూపాయ; వెండిరూపాయ; సరిక్రొత్త వెండి
రూపాయ. నాసొత్తైన సరిక్రొత్త వెండిరూపాయ.
నేలమీదనుండి దానినీసి గుప్పిడిలో గట్టిగా
నొక్కి కొంత యానందము నడంచితిని. పండ్ల
సందున నిడి కొఱికితిని. దానితత్త్వ మొక్కింత
బోధపడినది. అది తిరిగి నన్నుc బాసిపోకుండ
భద్రముగc గోటుజేబులో నుంచుకొంటిని.
ఈ కార్యనిర్వహణమం దించుక కంప
మంకురించినది. అది జేబులో నున్నదో
లేదో యనుక్షణమును బైకిc దీసి తేరిపార
దానివంకc జూచుకొనుచు నింటికిc బోవు
చుంటిని. ఎవ్వcడైనc గంటcబడి నప్పుడు
నాణె మాతని దృష్టిని బడకుండ దాcచు
చుంటిని. నే నొక నేర మొనరించినట్లు, కార
ణము స్పష్టమగుట లేదు కాని—భయపడు
చుంటిని. 'నీ దగ్గరనున్న రూపాయ నా'దని
యెవ్వcడు వచ్చి యడుగునో యని సంకో
చించుచుంటిని.

'ఒకవేళ నెవ్వcడును వచ్చి రూపాయ
నాదని చెప్పకున్నచో, నది న్యాయముగ నా
సొమ్ముగదా యని నిశ్చితాభిప్రాయుcడ నైతిని.
కాని యీనిస్థ్నిమిత మెక్కడిది? దాని నెవ్వరు
పోcగొట్టుకొనిరో వారి నారయc లేదని విచార

రడ్డికిcగాని యాల
గాని నేc జెప్పలేదు. ఎందులకుc జె
సాధనము పోవునేమోయనెడి భీతిమాత్రి
నామానసవీథిని దాండవించుచుండె. భయ
మునకుc గారణముకూడ గలదు. నన్నుc
గాంచినవాcడు తప్పక నాదగ్గర రూపాయ
యున్నదని తెలిసికొని తీరునని నా దృఢనమ్మ
కము. అక్కతమ్ముల నరిగ నెవ్వరి ముఖమ్ము
వైపుc జూడలేకుంటిని. ఒంటరిగ నుండవలయు
ననియే నా యాశయము. రాత్రియంతయు
జాగరము. అకారణముగ లభించిన ద్రవ్య
మును దాcచు విధంబునుగూర్చి కొంతకాల
మును, దరువాత దానిని వ్యయమ్మొనరించు
విధమ్మునుగూర్చి కొంతకాలమును యో
జించు కొనుచుంటి.

ఉదయముననే వాడిన మొగముతో,
జేవురించిన నేత్రములతో, దుర్బల శరీర
ముతోc జావడిలోనికి వచ్చితిని. సాధారణ
ముగ నా కన్నివేళల క్షుధానలబాధ మిక్కు
టము. అయ్యది వెల్లడిగాకుండcజేయుటకో
యన్నగతిని నైజముగc జిరునవ్వుతో వద
నము వికాస మొందుచుండెడిది. ఈప్రొద్దున
మాత్రము నేనాcకలికి దూరమైతిని. అన్నముపై

...వము

...ను. అతఁడు నన్ను ...ముగుగార్చి ప్రశ్నించు ననుకొన్నం...న మామకముఖము వివర్ణమైపోయె; శిరము వనతమయ్యె. “నీకు దొఱకిన రూపాయ యేదీ! దొంగా! ఎక్కడ దాఁచితివి? ఎవ్వరిదో వారి కియ్యవది యియ్య నక్కఱలేదా?” అని యాతఁ డడిగిన నే నేమి చెప్పుదునా యనుకొంటి. యజమాని నన్నుఁ జూచి “పేరన్నా; నీవు రామస్వామి దగ్గరకుఁ బోయి యీదినము పని లోనికి వచ్చునో రాఁడో కనుఁగొని ర"మ్మని నుడివె.

ఆ పలుకులు చెవిఁబడినంతనే యొక్క పెద్దబరువు నాహృదయమును బాసిపోయెను. కడకు యజమానుని యాజ్ఞ యిది. ఇట్టిపను లెన్నియైనఁ జేయ సంసిద్ధుఁడనై యుంటి నను కొని సంతోషముతో బయటకు గంతువేసి యాతని దృష్టిపథమునుండి తొలఁగి పోతిని.

ఒక్కసారి నా రూపాయను జేబులో నుండి పైకిఁదీసి కన్నులారఁ జూచి సంతోషించితిని. దాని వెచ్చించి నేను కొనఁగిలవస్తువుల పట్టికనూహించి యాశ్చర్యానంద నిమగ్నుఁడనైతిని. నా హృదయమునకు స్థైర్యములేదు. నాధనము లభ్యమైనందున నదృష్టవంతుఁడనని ...సంతసింతునా? అదియెవ్వఁడిదో తెలిసి...టకుఁ బ్రయత్నింపకపోవుట యపరాధ... విచారింతునా? ఈవిషయముల వితర్కిం...కొన్నకొలఁదిని నా దుఃఖ మభివర్ధిత మగుచుండె. నన్ను రూపాయతోఁ బట్టుకొనిన దొంగయనరా? నాకు దొఱకినది దాఁచుకొనుట నేరముకాదా? అట్లయిన నా కీనాణె మక్కఱలేదు. దాని యధికారి నన్నడిగిన వెంటనే యాతని కియ్యవది యొసంగుదు. కాని, యెవ్వ రది పోఁగొట్టుకొనిరో తెలియనప్పుడు దాని నెవ్వరి కందఁజేయుదును? ఈవిధముగా వితర్కించుకొనుచు రామస్వామి సదనము సమీపించితిని.

‘ఎట్లయిన సొత్తు నాకడ నున్నంత కాలము నా డెందమున కొక పెద్ద యినుప గుండు తగిలించినంత భారముగ నుండె. దుష్టధన వ్యామోహముచే నా కీ ఘోరపరితాపము. వంగిపోయి యఱిగిన రాగిదమ్మిడి దొరకినప్పుడు కలిగిన యానందమున నర్థభాగమైన నిప్పుడు కలుగకపోవుట యద్భుతము. అదమ్మిడిని తోమి సుత్తెతో బహిరంగముగ నఱిమొనరించితిని. ‘ఆ పైస మా’ దని యెవ్వరు ననలేదు; అందు రన్న భయమును లేకపోయె. నాతోడి వారా స్వల్పధనమునకే నాపయి నీర్ష్యఁగొనిరి. ఆహా! అప్పుడంతకే మహారాజ నైతి నని యెగిరిపడితి. ఇప్పుడో! యీ వెండిరూపాయ నా దృక్పథమునఁ బడకుండిన మేలయ్యెడిది! దీనివలన నాకానందము రాలేదు. నరిగదా లేనిపోని మనోవ్యాకులత్వ మబ్బినది. మఱల నా కెన్నఁడు నిది కనఁబడ

కుండ మాయ మొనరింతునా? యనుకొనుచు గమ్యస్థానముఁ జేరితిని.

౬

రామస్వామి గృహమున లేఁడని తెలిసికొని స్వగృహాభిముఖుఁడ నైతి. మాయింటి తోఁటచుట్టు నున్న కోరడిదగ్గరకు వచ్చితిని. నాకన్న లోక యశ్వమునుఁ దోఁటలోఁ గాంచెను. ఆ కంభాణము గ్రామాధికారిది. నాగుండె నీరయిపోయినది. ఆ గుఱ్ఱమా యధికారిది కానిచో నాభయమునుఁ గూర్చి విన్న వారెల్లరు నవ్వెదరు కాబోలు! ఆయనదనియే నాకుఁ దట్టినది. నాభయమే యింతకును హేతువు. అతఁడు రూపిక యావద్వృత్తాంతమును విని నన్ను గారాగారమునకుఁ గొంపో

వుటకై వచ్చినాఁడని నాయుద్దేశము. నాగుండె తటతట కంతరాయము లేదు. అది నిలిచిపోయి యుండునా కడకు? నా నడుము క్రుంగిపోవఁ జొచ్చె. కాళ్లు తొట్రుపడియె. మొగము తెల్ల బాఱె. గుఱ్ఱము నిల్చియున్న పథము ప్రక్క నున్న పొదలలోఁ దాఁగుకొన వలెనని, యట కేఁగి, యందలి ముండ్లకు సరకుచేయక, యొక పొదమాటున వగర్చుచుఁ బడిపోతిని.

అక్కడ నేను గడపినది స్వల్పకాలమే; అదియొక యుగమువలెనుండె. ఈకాలములోనే గ్రామాధికారి వాజి నధిరోహించి వెడలిపోయె. అతని మాటల యలుకుడువలన నాతఁడు వెళ్లిపోవుచున్నాఁడని నేను గ్రహించి తొంగి చూచితిని. అతఁడు కనుచూపు మేర దాటి పోయినపిమ్మటఁ జెదరిపోయిన నా బుద్ధితునుకల నన్నింటిం బ్రోవుచేసితిని. ఇప్పుడు కాకున్న మఱొక్కింతసేపుండియైన లోఁపలికరుగక తప్పదు కావున నప్పుడే యట్లొనర్పఁదలఁచి, లేని ధైర్యమును దెచ్చుకొని, పొదవిడిచి బయటకు వచ్చి, బట్టలు దులుపుకొని, మెల్లఁగా లోని కరిగితిని.

బసివిరెడ్డి నాదెస కొక్కరూక్ష వీక్షణమును బ్రసరింపఁజేసె. 'ఒక్కసారి భూమి బ్రద్దలయి నన్ను మ్రింగివేసిన మేలుగ నుండుఁగదా శంకరా!' యని యూహించితి. నాపని యప్పటితోఁ జెల్లు; నన్ను గారాగారమున కంపును గాబోలు ననుకొంటి; కాని యట్లు జరుగలేదు. 'ఇంతయాలస్యమేల చేసితివిరా?' యని యతఁడు నన్ను నిందింపఁదొడఁగినప్పుడు నా యాశ్చర్య మేమనందును? 'ఎందు కాలస్యమైనది?

ఎక్కడ నుంటివి ఇంతకాలము?' మొదలగు ప్రశ్నలవర్షము కురిపించెను కాని యొక్కదానికైన జవాబునకు వేచియుండ లేదతఁడు. నేను వాని కనుమును మినుమును జెప్పలేదు. దీనికేమి కారణము? ఈతిట్లుతిను నప్పుడు నే పొందునంతటి యానందము నా జన్మలో నేను పొందలేదు. ఆతఁడు రూపాయ సంగతిగాని, కారాగారము సంగతిగాని మాట్లాడలేదు. కనుక నింక నెన్ని తిట్టుకొన్న నేమి? యవి గాలికి పోవుననుకొనుచు నిలుచుంటి. అతని దూషణవాక్యములు నా శ్రోత్రములకు గానమువలె వినంబడె.

రెడ్డి తిట్టితిట్టి పొలములోఁ బనిసేయ నన్నుఁ బంపె. నా రూపాయ నా జేబులో నుంచుకొనియే దినమంతయుం బొలములోఁ గలుపు తీసితిని. నా విషయమయి యజమానుఁడేల యనుమానము పొందలేదని నా యాశ్చర్యము. నా పని నప్పుడప్పుడు నిలిపివేసి, జేబుతడుముకొని రూపాయయందున్నదని నిశ్చయించుకొని, సంతసించుచుంటి. ఇంతటి దారుణమైన చిత్తక్షోభమునకుం గారణము రూపాయగదా! ఆ విషాద హేతువగు నాణెము పోయినచో నా విచారము పోవునా? కల్ల. అది యుండినను మనోవ్యాకులతయే! పోయినను మనోవ్యాకులతయే! నాకయ్యది లభింపకున్న మేలుగా నుండునని లక్షసారులు తలంచితిని. ఏ విధముగా నయ్యది పొట్లములో వచ్చుట దొరకినదో యావిధముగనే దానిని బొట్లము గట్టి యిచ్చుటనే విడువ నూహ కలిగె. అప్పుడే, తమకు హక్కులేని ద్రవ్యము ప్రాప్తించినప్పు డితరులు నావలె మనోవ్యథపాలగుదురా యను సంకోచమును గలిగె. ఈరీతిని పవలు వెళ్లఁబుచ్చి యింటికిఁ జేరితిని.

౭

సాయంకాలము బసివిరెడ్డి నన్నుఁ బిలిచి 'రామదాసు నింటికిపోయి రేపు పనిలోనికిరమ్మని జెప్పు' మని యానతిచ్చె. ఈ సారి నేనరుగునరికి రామస్వామి యింటనే యున్నాఁడు. 'రేపువచ్చి యజమానునితో మాట్లాడుడు నను వార్త' నాతనికిఁ దెలుపవలసినదిగా నా కానతిచ్చె.

తిరిగి యింటి దారి పట్టితిని. చీకటి. నా కింకొక హృదయవికార మంకురించినది. అది దొంగలభయ మను వేధ. ఏదేండ్లవాఁడను. ఇతరులు దొంగిలించు భయము పుట్టించుపాటివస్తువేదియు నా దగ్గర నిదివఱ కెన్నఁడును లేదు. నేఁడో, నా గుండె బెదరున కంతములేదు. సాధారణముగా, వాతావరణ స్థితి యెట్లున్నను, నడచునప్పుడీలఁ గొట్టుకొనుచుండుట నా కలవాటు కాని యీ సాయంకాలమున నీలవేయ మనసు రాకుండె. కుతూహలము లేదు. పైఁగా భయమొకటి ధాపురమయ్యె. దారి కిరుప్రక్కల నున్న పొదలఁ గని యులికిపడుచుంటి. వేయేల? నా నీడఁగని నేనడలిపోవుచుంటి. నాదని నేఁగలుగుచుకొనిన వెండితునక నిజముగా నాదనిదో, కనుక దానిని నాయొద్దనుండి యేవిధమున నైన లాగుకొనుట కెల్లరు నధికారులేకదా!

ఈ రీతి నాలోచించుచు మా సదన సింహద్వారము చేరువకు వచ్చునరికి మా జాగిలంబు మొఱుఁగఁదొడఁగె. అప్పుడు నా గుండె యించుక కుదుటబడియె. కాని, ఆ మొఱుఁగు నాకుఁ జాలసిగ్గును గల్గించె. నేఁటి వఱకు నా కొక్కఁడే స్నేహితుఁడు. అను దినమును దాని కింత యాహారము వేయు చుంటిని నేను. అన్నముం గాంచి తన కాఁకలి లేనట్లు బెట్టుసరి చేసిచేసి, నే లాలన చేసినం తనే, యా యాహారము దినఁ బ్రారంభించెడిది. ఈ దినమున నా కీ సంతాపకారణధనము సంప్రాప్తించుటచేతఁ గాబోలు దాని కాహార మిడుటయే మఱచితిని. నా నిర్లక్ష్యభావమును సరకుగొనక యది సంతోషముతో నేయున్నది. నేను నా రూపాయ నా జేబులోనున్నను మహాదుఃఖి నైతిని. అక్కడనఁ గుక్కను జూచి సిగ్గుపడి తలవంచుకొని తిన్నఁగా లోనికిఁబోయి లజ్జాదుఃఖప్రకంపిత హృదయముతోఁ గ్రమముగ సుషుప్త్యవస్థలో నున్న తస్థాయిఁ జేరితిని.

౨

మరునాఁడు యజమానుఁ డగు రెడ్డి భోజనముచేసి కూరుచుండెను. రామస్వామి వచ్చి యాతనితో మాటాడఁబోవుచుండెను. అతఁడు చాటున నున్నను నిజము చెప్పకొనవలెను. అతఁడు విశ్వాసపాత్రుఁడు. కుటుంబికుఁడు. పరపతి గలవాఁడు. అన్న మాటఁ దప్పనివాఁడు. ఆతనికిఁ బౌరులు నిర్ణీతభృతి నిచ్చుటయే కాక పనిముగిసినతోడనే పండ్లో, కాయలో, వస్త్రమో బహుమానముగా నిచ్చుచుందురు. అతఁడు వచ్చినతోడనే నేనును బాలమునని సరిపెట్టుకొని మధ్యాహ్నభోజనమునకై వచ్చితిని. రూపాయపొట్లము నా దగ్గరనే యున్నది.

అప్పుడు మా కీసంభాషణ జరిగెను.

రా—అయ్యా! నాకుఁ దటస్థించిన నష్టమును గూర్చి మీరువింటిరా?

బ—నష్టమా?—నీకే? ఏదీ! ఏమది! చెప్పు!

రా—బాబూ! ఏమని చెప్పను. ఈ యుదంతము ఊరంతయు నెఱుఁగునని నా యభిప్రాయము. నిన్నరాత్రి నేను పని నుండి తిరిగివచ్చుచు మార్గమధ్యమున నా కూలి రూపాయ — పొట్లముఁ గట్టిన రూపాయ— వెండిరూపాయ— పారవేసి కొంటిని.

* * * *

రూపాయ యన్నమాటతో నా ప్రాణము లెగసిపోయెను. ముఖమునఁ జేరిన రక్తము, నల్దెసలఁ జిమ్మునా యేమి యన్నట్టులుండెను. బసివిరెడ్డి రామస్వామివైపు చూచుచు నాతని మాటల శ్రద్ధతో వినుచుండుటచేత నావదన రక్తిమఁ గనలేదు.

* * * *

రా—కాగితములోఁ జుట్టి యయ్యది సురక్షితముగ నుండునని జేబులో నుంచుకొంటిని. ఎప్పుడో జేబులోనుండి యాపొట్లము జారి పడిపోయినది. కాగితమున నుంటచేత క్రిందపడినను రూపాయ చప్పుడుకాలేదు. ఎక్కడ పడినదో నా కెరుక లేదు; కాని యింటికిఁ బోయి జేబ తడుముకొనునరి కయ్యది లేదు. వచ్చినదారినే వెనుకకుఁ బోయి వెదకితిని. అయిన నది యలభ్య మయ్యె. అనేకులా త్రోవనే పోవుచుందురు

కావున నెవ్వరికో అది దొరకి యుండును.

బ—దొరకినవాఁడు సంగతి వెల్లడింపఁడా?

అది నిజమైనయెడల నీపాటికి నలుగురి నోళ్లలోఁ బడదా?

*　　*　　*　　*

నేను నేలలో క్రుంగిపోవుచున్నట్లు నాకుఁ బొడగట్టె. ఈసంభాషణము నాకు వినశక్యము గాకుండె. నామనస్సులో నున్నది యున్నట్లు వెల్లడిచేసి చిత్తవ్యాకులంబును బాపుకొన నెంచితిని. రూపాయపొట్లము పైకితీసి వణకు చున్న వ్రేళ్లతో రామస్వామి కిచ్చితిని. ఇది

నీదేనా యంటి. నామాట నాకే వినఁబడనంత మందస్వరములోనుండె. అందుచేత, నదే ప్రశ్న మఱల నడిగితిని. నా చేతిలోనున్న పొట్లము విప్పి చూచుకొని రూపాయయు పొట్లపుఁ గాగితమును దనవే యనియుఁ బొట్లము మాత్రము తాఁ గట్టినట్లు లేదనియు నతఁ డనె.

నీ కిది యెట్లువచ్చెనని బసివిరెడ్డి నన్నుఁ బ్రశ్నించె. నేను బాష్పపూరితనేత్రములతో యావద్వృత్తాంతము స్పష్టముగా వెల్లడించితిని. నన్ను యజమానుఁ డింటనుండి తరిమివేయు ననుకొంటి; లేదా దండతాడనము నాకు సిద్ధించునని యెంచితిని. ఎట్లులైనను సరే; నిజముచెప్పితిగదా యన్న యనిర్వాచ్యానంద మపారమై నాభీతిని బారఁద్రోలెను.

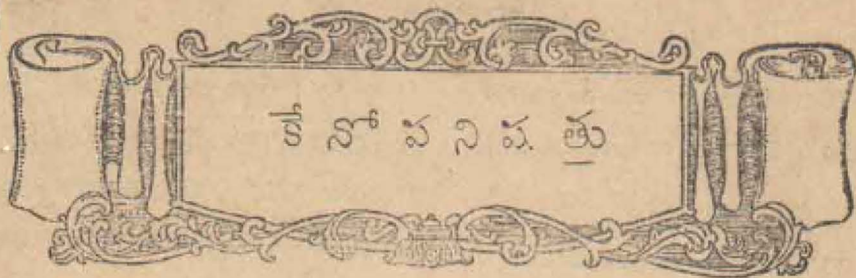
బసివిరెడ్డి నన్నుఁ గొట్టుటకు మాఱుగ బుజ్జగించి యపూర్వకారుణ్యవృష్టి నాపైఁ గురి యించె. 'ఋజుమార్గవర్తి వన్న నీవే' యని నన్నుఁ గొనియాడె అంత నా మనోభార మదృశ్యమైపోయె.

అంత రామస్వామి యానందముతో నన్ను గౌఁగిలించుకొని యా రూపాయలో సగము నాకీయ వాగ్దాన మొసఁగె. ఆమాటకే నియ్యకొనలేదు. వదలిపోయినదిరా ఈశ్వరాయని సంతసించిన నాకందు భాగమేల? రూపాయతో వచ్చిన యాధిబాధ నే నెఱుఁగనిదికాదు. ఇంకను అనుభవింపవలయునా? వలదు. వలదు. అట్లొనర్చినందు కేనెన్నఁడు విచారముఁ జెందలేదు.

*　　*　　*　　*

ఈ ప్రకారము తన చిన్ననాఁటికథ నీతిబోధకమైన కథ—బాలురకు వీరన్న చెప్పెను. ఈ వృత్తాంతమును వినిన గోపన్న తాత తనకు నేర్పిన శ్లోకమునే యప్పుడు పాడ నందఱును చలిమంటదగ్గరనుండి లేచిపోయిరి.

అర్థానామార్జనే దుఃఖం
ఆర్జితానాంచ రక్షణే;
రక్షితానాం వ్యయే దుఃఖం
కి మర్థం దుఃఖభాజనమ్.

కవిరాజు పల్లాది వేంకట విశ్వనాథ శర్మ గారు

ప్రథమ ఖండము

శిష్యుఁడు

ఎవ్వనిచేతఁ బూన్పఁబడి
యీప్సితమునందున వ్రాలు మానసం?
బెవ్వనిచేతఁ బూన్పఁబడి
యెద్దియు స్వకార్యచికీర్ష ప్రాణ? మిం
కెవ్వనిచేతఁ బూన్పఁబడి
యీపలుకుల్ బలుకుం జనంబు? లా
మెవ్వనిచేతఁ బూన్పబడి
యీక్షణమున్ శ్రుతియేపుమీ తెఱుఁగ?

గురువు

శ్రోత్రమునకు శ్రోత్రము, మనస్సునకు మనసు,
వాక్కునకు వాక్కు, ప్రాణమ్ము ప్రాణమునకు,
దృష్టికిని దృష్టి యగుదానిఁ దెలిసి ధీరు
లధిగమింతురు మరణించి యమృతసిద్ధి.

పోవ దచటికిఁ జక్షువు, పోదు వాక్కు,
మనమునుం బోదు, తెలిసికో ననువుపడదు,
శిష్యునకు దాని నేరీతిఁ జెప్పవలెనొ
యెఱుఁగఁజాలక యున్నాము తెలివులేమి.

విదితావిదితములకు న
య్యది మీఁదై మఱియు నన్యమై తగునంచున్
విదితముచేసిన పూర్వుల
సదమలవాక్యమ్ము మాకు శరణంబయ్యెన్.

వాక్కుచేత నేది వఱలదు దీప్తమై
వాక్కు దేనిచేత వఱలు దీప్తి
నదియె బ్రహ్మమంచు నాత్మ నెఱుంగుము
ఎద్ది గొల్తు రద్ది కాదు కాదు.

మనసుచేత నేది తనరదు వ్యాప్తమై
మనసు దేనిచేతఁ దనరు వ్యాప్తి
నదియె బ్రహ్మమంచు నాత్మ నెఱుంగుము
ఏది గొల్తు రద్ది కాదు కాదు.

కనులచేత దేనిఁ గాంచ నశక్యంబు
కనులు దేనిచేతఁ గాంచఁగలవు
అదియె బ్రహ్మమంచు నాత్మ నెఱుంగుము
ఏది గొల్తు రద్ది కాదు కాదు.

శ్రోత్రములను నేది శ్రుతము కాకుండును
శ్రోత్రవితతి దేన శ్రుతినిఁ బడయు
నదియె బ్రహ్మమంచు నాత్మ నెఱుంగుము
ఏది గొల్తు రద్ది కాదు కాదు.

ఏది ప్రాణమునను గాదు సప్రాణము
ప్రాణమునకు నేది ప్రాణ మగును
అదియె బ్రహ్మమంచు నాత్మ నెఱుంగుము
ఏది గొల్తు రద్ది కాదు కాదు.

ద్వితీయ ఖండము

ఇచటనో దేవతలయందో యెచటఁగాని
బ్రహ్మరూపము నెఱిఁగితి బాగుగనని

తలఁచితివయేని దెలిసిన దలఁపమె యగుఁ
దరిచి మఱియు విచారింపఁదగును నీవు.

శిష్యుఁడు

తెలిసితిని బాగుగ నటంచుఁ దలఁపఁ, దలఁపఁ
దెలియనని, తెలిసితినని తలఁతుఁ "దలఁపఁ
దెలియనని, తెలిసితినని తలఁతు" ననఁగఁ
దెలియువాఁడె మాలోఁ దానిఁ దెలియువాఁడు.

వేదము

తెలియరా దనుకొనువాఁడె తెలియఁగలఁడు
తెలిసె ననుకొన్న వాఁ డది తెలియలేఁడు
జ్ఞానసంపూర్ణులకు నవిజ్ఞాత మదియు
జ్ఞానహీనుల కది సువిజ్ఞాత మగును.
అదియు నెప్పుడు ప్రతిబోధ విదితమగునొ
అపుడె విజ్ఞాతమై కూర్చు నమృతసిద్ధి,
బ్రహ్మవేత్తయుఁ బొందు వీర్యము తనంత,
విద్యచే మోక్షసంపత్తి వెలయఁగాంచు.
ఇచట నెఱిఁగితేని నచట సత్యముగద్దు
ఇచట నెఱుఁగకున్న నచట సున్న
సర్వభూతములను సమత పాటించి యం
తమునఁ గాంత్రు ధీరు లమృతసిద్ధి.

తృతీయ ఖండము

బ్రహ్మమె జయించె మున్ను దేవతలకొఱకు
తజ్జయమునఁ బొందిరి సమర్థతను సురలు
'ఈజయము మాదె మాదెయీ మహిమము'
అనుచుఁ దలపోసి రాత్మలందునను సురలు.
సురల మిథ్యాభిమానంబును జూచి బ్రహ్మ
మతులదీధితిఁ బుట్టె దేవతలకొఱకు
'ఇదియెదో గొప్పభూతమహా! ఏమిది!' యని
తెలిసికొన లేకపోయెను దేవగణము.

'జాతవేద! ఏతన్మహాభూత మేదొ
తెలిసి రమ్మ'ని పంపిరి త్రిదశు లగ్ని
'సరియె గనుగొందు' నని యగ్ని సమ్మతించి
పరుగు పరుగునఁ దత్సమీపమున కరిగె.

అదియు వానిని గాంచి 'యోయయ్య! నీవు
నెవ్వఁడవొ చెప్పు' మంచుఁ బ్రశ్నించె మొదట
'అగ్నియన జాతవేదుఁడు ననఁగఁ బరగు
వాఁడ నే'నని యాతండు ప్రతివచించె.

'అంతవాఁడవు! నీదు సామర్థ్య మేమి
చెప్పుమా?' యంచు వానిఁ బ్రశ్నించె మఱల.
'ఈ సమస్తము, ఈ పృథ్వి నెఱుఁగు నిన్ని
భస్మమొనరింతు' నని వాఁడు ప్రతివచించె.

'అయిన దహియింపుమీ తీని' నంచు నగ్ని
దేవుముందఱ నది యొక్క తృణము వైచె.
తృణముఁ దరిసియు నతఁడు దహింపలేక
క్రమ్మఱి 'యిదేదొ తెలియంగరాని' దనియె.

'మాతరిశ్వ! ఏతన్మహాభూత మేదొ
తెలిసిరమ్మ'ని వాయువుం ద్రిదశు లంప
'సరియె కనుగొందు'నని వాఁడు సమ్మతించి
పరుగు పరుగునఁ దత్సమీపమున కరిగె.

అదియు వానిని గాంచి 'యోయయ్య! నీవు
నెవ్వఁడవొ చెప్పు'మంచుఁ బ్రశ్నించె మొదట
'వాయువను మాతరిశ్వుఁడ వచ్చినాఁడ
భవ దుపాంతమ్మునకు' నంచుఁ బ్రతి వచించె.

'అంతవాఁడవు! నీదు సామర్థ్య మేమి
చెప్పుమా?' యంచు వానిఁ బ్రశ్నించె మఱల.
'ఈ సమస్తము ఈ పృథ్వి నెఱుఁగు నిన్ని
పట్టి గ్రహియింతు'నని వాఁడు ప్రతి వచించె.

'అయిన గ్రహింపుమీ దీని' నంచు వాయు
దేవు ముందట నదిరెయొక్క తృణము నైచె
తృణముఁ దరిసియు నతఁడు గ్రహింపలేక
క్రమ్మఱె, 'యి దేదొ తెలియంగరాని' దనియె.

'ఇంద్రుఁడా! ఈ మహాభూత మేదొ తెలిసి
రమ్మనుచు వారు మఘవుఁ గోరంగ నతఁడు
పరుగు పరుగునఁ దత్సమీపమున కరిగె
అది తిరోధానమయ్యె నాయయ్యనుండి.

ఆయాకాశమునను శో
భాయుత యైయున్న హైమవతి నుమఁ దరియం
బోయి మహాభూతం బిది
యేయఁట?' యని యడిగె నెఱద నెనసిన
రమితోఁ

చతుర్థ ఖండము

'ఇదియె బ్రహ్మము ఇయ్యదియే జయింప
విపులసామర్థ్యమున మీరు వెలసినారు ?'
అనుచు నాయుమ వచియింప నమరపతియు
'ఇదియె బ్రహ్మస్వరూప'మం చెఱుఁగఁగలిగె,

దాపునందున్న బ్రహ్మముఁ దాఁకు కతన
'ఇదియె బ్రహ్మ'మని మొదట నెఱుఁగు కతన
నగ్నియును వాయు వింద్రుఁడు నన్య సురుల
నతి తరించిరి మహిమచే నతితరముగ.

దాపునందున్న బ్రహ్మముఁ దాఁకు కతన
'ఇదియె బ్రహ్మమని మొదట నెఱుఁగు కతన
నందఱినిమించి యింద్రుఁడే యన్య సురుల
నతితరించెను మహిమచే నతితరముగ.

ఇదియె తదాదేశం 'బె
య్యది ధ్యానింపంగఁ దగిన దందురొ కన న
య్యది స్ఫురియించును మెఱుపటు
లది బ్రుంగు నిమేషమున నెయాశ్చర్యముగాఁ.'

'మొదట గ్రహించిన రూపము
సదమలగతి విరతిలేక సంకల్పింపన్
బొదలును బ్రహ్మమునకు దగ'
ఇది యధ్యాత్మోపదేశ మీడిత మరయన్.

ప్రాణు లెల్ల బొందనగునట్టి బ్రహ్మము
ప్రాణులెల్లఁ బొంది యలరునంచు
భావమునఁ దలఁచి యుపాసించు వానిని
ప్రాణులెల్లఁ గొల్చు బ్రహ్మము నటు.

'ఉపనిషద్రహస్యము చెప్పుమో మహాత్మ!'
అనుచు శిష్యుఁడు గురు వేఁడ ననియె గురుఁడు,
'ఉపనిషద్రహస్యమె యిప్పు డుక్తమయ్యె.
ఇపుడు చెప్పితి బ్రాహ్మి యన్నుపనిషత్తు.'

'దానికిఁ దపమ్ముఁ గర్మయు దమము నాది,
గలవి స్థితిహేతువు లటంచుఁ దెలియు మాత్మ
సాంగముగ నొప్పు వేదముల్ సత్యనిష్ఠ
అరయ దీనికి నిలయతమా నాయతనము.'

'ఎవ్వఁ డీ బ్రహ్మవిద్యని తెలియఁగఁ గలఁడో'
వాఁడు సంసార పాపముల్ వదలివైచి
యంతమెఱుఁగని శ్రేష్ఠమౌ సమ్మతపదవి
నధివసించును - తప్పక యధివసించు.

కానరానికష్టాలు

శంకరదీక్షితులు

౧

రెండు మాసముల క్రితము నాభార్యను బిడ్డను రాజమహేంద్రవరమునకు 18 మైళ్లదూరముననున్న పట్టిసమా యామె పుట్టింటి కంపియుంటిని. క్షేమవార్త మధ్య మధ్య నాగ్రామమునుండి వచ్చుచున్న రైతులవలన దెలియుచుండినను పోయి వారినొకసారి చూచిరావలయునను నుద్దేశము మనస్సున జనించి నన్ను తొందరపెట్టుటచే పోయి వచ్చుటకు నిశ్చయించుకొని, శుక్రవారము మధ్యాహ్నము బయలుదేరుపడవలో బోవలయునని తీర్మానించుకొని, తహసీల్దారుగారి యొద్దకు బోయి నాకు సోమవారము మొదలు నాలుగుదినములు శెలవునిప్పింపవలయుననియు, మూడవశనివారము నాదివారమునుగూడ గ్రామమును విడిచిపోవుట కనుజ్ఞనీయవలయుననియు వేడుకొంటిని. మాతహసీల్దారుడు కేవలము దయార్ద్రహృదయుడు కాకపోయినను, కఠినుడుమాత్రము కాడు. తాలూకా గుమాస్తా తన కెందఱు పిల్లలో ఎఱుంగుటకైన నవకాశములేనంత పనిగలవాడని లోకములో ప్రతీతియున్నను మాతహసీల్దారుడుమాత్రి మంతకఠినముగా మాచే రాత్రింబగళ్లు పనిచేయించకుండుట కీనడుమనే చిన్నకారణము కలిగినది.

తహసీల్దారుడు, హెడ్డు గుమాస్తాతో సర్క్యూటు పోయినప్పు డొక గ్రామములో సత్రమున మకాముగా నుండిరట. ఒకనాటి మధ్యాహ్నము మూడుగంటలకు ప్రక్కగదిలో నాతడు నిద్రించుచున్న సమయమున హాలులో హెడ్డుగుమస్తా పనిచూచుకొనుచు కూర్చుండెనట! లోపలిగదిలో తహసీల్దారుని భార్య స్థూలదేహముచే వేసవితాపమును భరింపలేక, విసరుకొనుచు, తలుపువైచుకొని యుండెనట! అప్పుడొక కరణము హెడ్డుగుమాస్తానుజేరి కూర్చుండి కుశలమడుగుచు అయ్యా తమ కెందఱుసంతానమని" ప్రశ్నించెనట! హెడ్డుగుమాస్తా (పేరెందుకులెండు) చమత్కారి, దేవాంతకుడు, మాటలతో పొట్టచెక్కలగునట్లు చేయుగల విదూషకుడు, గొంతు సవరించుకొని ఈరీతిగా నారంభించినాడట!

"నాయనా! అడగరానిప్రశ్న నడిగినావు! తాలూకాగుమాస్తాయంటే ఏమనుకొన్నావు? చెప్పెదవినుము. సూర్యోదయమింకను గాకుండగనే బయలుదేరి, యజమానియొద్దకుపోయి, కాల్యకృత్యములకైనను తీరికలేకుండ 10 గంటలవఱకు నున్నపని లేనిపనియు జూచికొని, అవురాపురని

...కీహాముతడనీయు తడియనట్లు నీరు ద్రిమ్మ ...ముకొని, సంధ్యావార్చుట కైనను దీరిక లేకుండ నోటినిండ గ్రుక్కుకొని, తొడుగుకొనుచున్న కోటుతో చుట్టుకొనుచున్న తలపాగాతో పదునొకండుగంట లైపోవునేమో యను బెదరుతో పోయి, ఆఫీసులోపడి, రాత్రి పహారాజవాను బలవంతముగా దీపములార్పు ...అ కుండి గాలి యనక, వాన యనక, యంధ... మనక, రాత్రి పదిపదింటికో పండ్రెం...టికో యిల్లుచేరునరికి నిశ్శబ్దముగా నున్న ...టిలో, ఏమూలనో గుర్రుపెట్టుచు ...ంచుచున్న యిల్లాలిని, లేపుటకుగాని, ...డిదినినదో లేదోయని విచారించుటకైన నోపికలేని హేతువుచే, నింటనామె వండిపెట్టిన మెతుకులను నిద్రాపరవశుడై నోటియందు వైచికొనుచున్నాననుసమ్మకముతో క్రిందకు జారవిడచుచు, ఆపీటయొద్దనో, లేక సమీపమున నెచ్చటనో హస్తప్రక్షాళననైన సరిగా జేసికొనక నిద్రించుట మాకు నిత్యవిధి. తిరిగి తెల్లవారకమునుపే, యధికారి యింటికేగవలయునగదా యను బెదురుతో సరిగా నిద్రకూడ బోవుటకవకాశములేని మాకు పిల్లల కవకాశమెక్కడిది? ఏవ్రతబలముననో, మతేకారణముననో సంతానముకలిగినను, చేసికొనిన భార్యగతినే విచారింప నవకాశములేని తాలూకాగుమాస్తాకు, వారలసంగతి దెలిసికొనుట కవకాశ మెక్కడిదినాయనా!" అని యింకను ...నమాట లాప్రక్క... ...సముచే నిటునటు ...ఇల్లాలు వినవిధిలేక పోయెను. తరువాత నామె పెనిమిటితో నేమి చెప్పెనో నాకు దెలియదుకాని, సాయంకాలమాయన హెడ్డుగుమాస్తానుబిలిచి, "శేషప్పా! ఏమిటి మధ్యాహ్న ముపన్యాసమిచ్చినావట? యని యడిగినాడట! "ఏదో సంసారతాపత్రయమండి! కష్టసుఖములు చెప్పుకొనుచున్నాము" అని శేషప్ప బదులు చెప్పెనట. తిరిగి రాజమహేంద్రవరమున కరుదెంచినది మొదలు తహసీల్దారు"సాయంకాల మారుగంటలు దాటిన తర్వాతగాని, ఉదయము పదునొకండు గంటలకు బూర్వముకాని కచ్చేరియందు గుమాస్తా ఎవ్వరు కన్పడినను జుల్మానావిధింపబడును" అని నోటీసును పంపించినాడు. నాటినుండియు మా శేషప్పను "సంసారసంక్రందనుడు" అని మేము పిలిచెడివారము. ఆనాటినుండియు మాతహసీల్దారుని కఠినత్వముకూడ మాటుపడుట కారంభించెను.

"అన్ని దినములు నీకు శలవిచ్చుటకు వీలులేదు. ఒక్కసోమవారముమాత్రము 'రజా' నిచ్చెదను కావలసినచో ఈదినముననే, ఒంటిగంటకు పడవకుబోవచ్చును" అని. ప్రత్యుత్తరనిరోధకముగా యధికారిపలికినమాటలకు సంతసింపవలసివచ్చెను. భార్యాబిడ్డలను జూచి రావలయునని నేనుచెప్పియుండుటచే నాతడా దినమైనను శలవిచ్చి యుండెను. లేనిచో నాతడు వృధగా నెవ్వరిని శలవుదీసికొననీయడు. వెనుక నొకదొర, తద్దినమనిచెప్పిన తప్ప, గుమాస్తాలకు శలవియ్యకుండెనని చెప్పెడివారు. అందుచే వారు, ఉన్నట్టియు లేనట్టియు, గతించినట్టియు, జీవించినట్టియు బందు

గులపేర్లు చెప్పి, వారితద్దినమని ఆ "తద్దినాల దొర"యొద్ద శలవుదీసికొని పోవుచుండిరని ప్రతీతి. అదియొక్క పెద్దగాథ. తరువాత నెప్పుడైనను జెప్పెదనుకాని అదేవిధముగా, భార్యాబిడ్డలవిషయ మనినప్పుడు మాత్రము మాతహసీల్దారు ఇంతవఱకెన్నడును శలవర్జీని వృథాపఱుపలేదు.

ఆదినమున (శుక్రవారము) మధ్యాహ్నా మాఫీసునుండి యొంటిగంటకు బయలుదేరి, యింటికివచ్చి, నాతల్లితో చెప్పి, పిల్లవానికి బజారులో మిఠాయినిగొని, రెండుగంటల లోపుగా పడవలరేవును జేరి, ముందుబయలు దేరనున్న పడవను కనుగొని యెక్కితిని. నేను నాయిల్లు దాటివచ్చునప్పుడుమాత్రము, వీథిలోని రాయియొకటి కాలిబొటనవ్రేలికి తగులుటచే నది యపశకునముకాదని నిశ్చయించికొని బయలుదేరితిని కాని, వ్రేలిబాధ మాత్రము మధ్యమధ్య నావిషయమును జ్ఞప్తికి దెచ్చుచుండెను. స్వల్పముగా వీచుచున్న పైరుగాలి సహాయమున మాపడవ బయలుదేరెను. దినమెల్ల బడలియుండుటచేతను, లోనికేగి, త్వరలో గాఢనిద్రామగ్నుడనై పోతిని.

సుమారు నాలుగుగంటలకు ఉక్క ఎక్కువగ నుండుటచేతను, ఎండతీవ్రతచేతను దేహమంతయు స్వేదమయమగుటచే, నిద్రనుండి మేల్కాంచి, పడవలోపలిభాగమునుండి పైతట్టుపైకరుదెంచి కూర్చుంటిని. సాయంకాలము కావచ్చినను, ఎండ నిప్పులజెఱుగుచుండెను. ముక్కురంధ్రములనుండి వేడిశ్వాస వెలువడు

చుండెను. ఎచ్చట నొక్కయాకైనను
కుండుటచే, వాయుదేవుడు కూడ నిలిచి
యెను. ఆవేసవికాలమున నిట్టిలక్షణములు ప్రకృతియం దెట్టితీక్ష్ణతను గలుగజేయునో అందఱు నెఱింగినవిషయమే. పడవకళాసులు తెరచాపదించి అందిన ప్రదేశములయందు గడలసహాయమున పడవను ముందునకు సాగించుచుండిరి. రాజమహేంద్రవరమునుండి ఆరే
మైళ్లదూరము వచ్చియుండనోపునని మే
హించి, నడుమనడుమ, గోదావరినుండి
కము నంగవస్త్రసహాయమున చెంబుల
పైకెదీసికొని త్రాగుచు, స్వేదరూపమున
నంతయు వెలికిగ్రక్కుచు, బహిరంతస్తాప
లచే నేనేకాకుండ, పడవలోనివారెల్లరును గూడ తహతహపడుచు, నీటిలో కూర్చుండినచో, శీతలముగానుండునేమో యని మేము నుకొంటిమి.

ప్రకృతి మాప్రార్థనల నాలించెను కాబోలును ఆకసమున నొకమూల చిన్న నల్లటి మచ్చవలె గన్పడుచుండిన ప్రకృతి సేవకుడుప్పొంగినట్లు కొంచెముకొంచెముగా నభివృద్ధి నొందుచుండెను. కళాసులు దానిని గమనించి "వచ్చెగాలిదుమారము— సుడిగాలివచ్చింది" అని కళవళపడుచు పడవను సుమారు నూటయేబదిగజముల దూరమున నున్న యొడ్డునకు జేర్చుటకై విశ్వప్రయత్నము జేయనారంభించిరి. తనస్వేచ్ఛాప
చారమున కీతప్ప
రనికాబోలును, త
దేవుని సహాయమ

మంతయు గప్పివైచెను. ఒడ్డును జేరగలమా లేదా అని, చీకాకుపడుచు, తటతట కొట్టుకొనుచున్న గుండెలతో దిగులుపడుచున్న ప్రయాణికుల ప్రశ్నకు సమాధానముగా కాబోలు "రంయి, రంయి"మను ధ్వనితో సుడిగాలి వీవ మొదలిడెను. పడవయొక్క తెరచాప నదివలకే దింపియుండుటచే కొంతవఱకు వాయుతాడనము మాకు మొదట బాధకరముగా గన్పడలేదు. అప్పటికి మే మొడ్డునకు సుమారేబదియిరువది గజముల దూరము వఱకు పడవలో చేరగల్గితిమి. గాలి విజృంభించెను. ఇటునటు నుయ్యాలవలె, పడవ, యూపబడుచుండెను. కళాసులు సర్వవిధముల ప్రయత్నించుచుండిరి. 'పట్టిసము వీరభద్రా! రక్షింపు'మని గోలపెట్టుచు ఏ నిమిషమున, పడవ తలక్రిందగునో యని భయముతో నిల్వబడియున్న ప్రయాణికుల'నున్న స్థలములనుండి కదలినచో పడవ తప్పక తలక్రిందగు'నని కొంచెము మోటుగా పడవవాండ్రదలించుచుండిరి. గాలితాకుడుచేతను, పడవవాండ్ర ప్రయత్నముచేతను, గట్టునకు ముప్పది గజముల దూరమువఱకు పడవపోగలిగెను. అప్పుడొక కళాసును,నొక ప్రయాణికుడును ధైర్యము దెచ్చుకొని పడవత్రాటిని పట్టుకొని, గట్టున కీదుకొని పోయి, తమవెంట పడవను లాగుకొనవలయునను సంకల్పముతో నీటనురికి, గట్టున కేగుచుండిరి. కాని ఆగాలిలో నెంతవానికైన కన్నులను మూసికొని, ఎదురీదుట కష్టసాధ్యమే! వారింకను నొడ్డును జేరనేలేదు! ఇంతలో పడవ తెరచాపకొయ్య, ఆగాలి దెబ్బకు, "ఫుర్ర"ని విఱిగి, "దబ్బ"ని క్రింద పడెను. ఆతొందరలో నిటునటు తప్పుకొనగల వారము తప్పుకొంటిమి కాని దురదృష్టవశమున నాకొయ్యపడుటలో నొకనిజబ్బపైబడి, వానిని పడవతట్టుపై పడద్రోసి, యొకముసలి యామె తలపైబడి క్షణములో తట్టంతయు రక్తమయమగునట్లు చేసెను. ఆముసలియామె, యాక్రందనమును, రక్తసిక్తమగు నాతట్టును జూచి నాగుండెలు "గుభిల్లు" మనెను. ఈ హడావిడిలో పడవ ఇటునటును భయంకరముగా నూగజొచ్చెను. "బ్రతికియుండిన బలుసాకైన దిని జీవింపవచ్చునని" తలంచి చిన్ననాడెప్పుడో పదిబారలదూర మీదినజ్ఞాపకము దెచ్చుకొని, నేనును, నీటిలోని కురుక నిశ్చయించుకొని, పడవ పట్టిసమెప్పటికైన జేరినచో, నాసామానును జాగ్రత్తగా తేవలయునని కళాసులకు జెప్పి నీటిలోని కురికితిని. నీటిని తాకినంతనే నాకొడలంతయు జలదరించెను. చేతులార బుద్ధిపూర్వకముగా గంగాప్రవేశమైతిని!

ఏనా డీదినయాత్ర! కాకినాడలో కాలువలో నెప్పుడో పదిబారలదూరము పదిమంది మిత్రులమధ్య ఈదనేర్చిన నాకీయఖండగోదావరిలో నొకబారమైనను పడకపోవుటలో నాశ్చర్యమేమున్నది! ఆజలరాశిని, ఆప్రకృతి భయానకరూపమును జూచి, గట్టుచేరగలనా యని నాకనుమాన ముదయించెను. ఆ యనుమానముతోడనే నీరసముకూడ బయలుదేరెను. పడవలోనే నిలిచియుండినచో నలుగురితోపాటే పోగలదనియు, నీవిషమావ

స్థను నేనే తెచ్చుకొంటిననియు, నిందించుకొనిన నేమి ప్రయోజనము? ఎట్టులో పదిబారల దూరముపోవునరి కాయాస మారంభించెను. చేతులు లాగజొచ్చెను. ఒకసారి నీటిపై నిలువ లేక, యొక గుక్కెడునీరుకూడ మ్రింగవలసి వచ్చెను, "చచ్చె, బ్రాహ్మణుడు చచ్చె" నని పడవలోనివారి యాక్రోశము స్ఫుటముగా నాకు వినబడెను. ఇంతలో మొదటబయలు దేరినయిద్దరును నాయవస్థనుజూచి, తమ చేతియందున్న బలమైన పడవత్రాటినిపట్టుకొని నెమ్మదిగా రావలసినదని నాకు ప్రోత్సాహము గలుగజేయుచు నీటిపై యాత్రాటిని నాయొద్దకు జేర్చుటచే దానిని బట్టుకొని, బహుకష్టముతో నిక నొకరెండు బారలు వేయగల్గితిని, అప్పుడాయిద్దఱిలో కొంచెము బలవంతుడైన ప్రయాణికుడు తిరిగి నీటిలోనికుఱికి నాయొద్దకుజేరి, తానొక చేతితో నీదుచు, రెండవచేతితో, నాకు నడుమనడుమ సహాయముజేయుచు, నాగాలిదుమారములో నన్నెట్టకేల కొడ్డున కీడ్వగలిగెను. గాలి యింకను తగ్గలేదు. నాలుగు నిమిషముల కాలము శ్రమదీర్చుకొని, పడవ నొడ్డునకీడ్చుటకు మేము ముగ్గురము నెంత ప్రయత్నించినను గాలిభారముచే, మాకది సాధ్యముకాకపోయెను. తుదకు విసిగి వేసరి, చేరువనున్న యొకతుమ్మచెట్టున కాత్రాటిని గట్టిగా బంధించితిమి. అరగంటవఱకు నాగాలి మరల లేదు. తరువాత నాలుగైదునిమిషములవఱకు చినుకులుపడి, తిరిగి ప్రకృతి నిర్మలమై పోయెను. గడలను తెల్లగావాడికళాసులుమాకుసహాయముచేయుటచే, ఈసారి పడవ నొడ్డునకీడ్వగలిగితిమి. కాని, పడవవాండ్రా రాత్రికి దాని నచ్చటనే కట్టియుంచెదమనియు, తిరిగి పైరుగాలి తిరిగినగాని, బయలుదేరమనియు చెప్పుటచే సమీప గ్రామస్థులిద్దఱు నాకు తోడువచ్చెద మనుటచే, నావస్తువులను పడవవాండ్ర కప్పజెప్పి, నాబిడ్డకై కొనిన మిఠాయిపొట్లమును దీసికొని, అచ్చట కింకను పట్టినము 11 మైళ్లున్నను, రాత్రి 10 లేక 11 గంటలకైన నిల్లుచేరగలనను నమ్మకముతో నీరసముగా నున్నను, భార్యాబిడ్డలను జూడవలెనను . నాత్రముతో బయలుదేరి, నడుమనడుమ కూర్చుండుచు, అర్ధరాత్రికి పట్టిన గ్రామసమీపమును జేరితిని. అచ్చట నాతోవచ్చిన ప్రయాణికులిద్దరును నాకు దారినిజూపించి, తమదారి నేగుటచే, నొంటిగా గ్రామమును బ్రవేశించి, తిన్నగా నామామగారియిల్లు జేరి, తలుపు దట్టితిని. అర్ధరాత్రమగుటచే కాబోలును నాకెవ్వరును బదులు పలుకకుండుటచే తిరిగి రెండుమూడు సారులు తలుపును గట్టిగతట్టి "తలుపు! తలుపు!" అని అరచితిని.

‘ఎవరువారు? దూరముగానుండండి తలుపుదీసెదను" అని కాబోలును నిద్రాముద్రాంకితమైన యస్ఫుటనాదము విని "నేను- తలుపుతీయండి" అని తిరిగి హెచ్చరించితిని. ఆలోపలనుండి వచ్చినశబ్దము మాయత్తగారిమూలుగువలె నుండుటచే నేనీసారి సగౌరవముగా నంటిని. ఇంతలో నాపతివ్రత "తలుపు ముట్టుకొనకండి, తీస్తాను" అని సహజస్వరముతో, మేల్కొని తలుపుదీయుటకు లేచెను. తల్లి

కూతురు బిడ్డలు నోకేన్వరముగలవారని నేను మరచితిని. తలుపుదీసి కొంచెము వెనుకకొత్తిగిలి, "సన్నట్లువీథిలోనికి పోనీయండి, మీరు లోపలకు బోవచ్చును" అనెను. ఇదివఱకున్న స్వల్ప ఉత్సాహము కూడ నింతటితో నశింపగా, నాయరుగుపై చతికిలబడితిని. నాభార్య యింటిలోనికి పోకూడదని గ్రహించుటయే నావిషాదమునకు గారణము; కాని నాకష్టము లంతటితో తీరలేదు.

"మంచిసమయమునకు వచ్చినారులెండు! ...న్నయుదయము, అమ్మయు నాన్నయు, ...నగరము పోయినారు, తాతయ్యమాత్ర ...టిలో నున్నాడు. నేనీసాయంకాలము బయ ...జేరితిని. గ్రామములో నింకొక బ్రాహ్మణుల యిల్లు లేదు కదా, ఎట్లుచేయవలెనని యను కొనుచున్నాను, తాతయ్యకు కండ్లు కనబడవు గదా గోదావరి నీరెట్లు"

"ఛీ, నోరుమూయుము. పాడుగోల నీవును!" అని నావిసుగుదలనంతయు వెల్లడించితిని. ఆమె నాకిప్పుడు చెప్పుచున్న దానికర్థమిది. "ఇంట వంటచేయుటకు దిక్కెవ్వరును లేనికాలమున, సమయమునకు నేను వచ్చితిని కదా, ఇక నామెకు భయములేదట. సోమవారమువఱకు వంటచేసి, నాభార్య బుతుస్నాతయైన మధ్యాహ్నమో, సాయంకాలమో బయలుదేరి నేను తిరిగి రాజమహేంద్రవరమునకు బయనమైపోవలయును కాబోలు"నను విసుగుచే నేనామె నదలించితిని కాని నాయవస్థ యంతయు వినినతర్వాత నామె పడిన సంతాప మింతింతకాదు. ఆసంతాపములో వాయుదేవుడును, వడవాంద్రుడును, అధికముగా కలపీయుని నాయధికారియు, నామె శాపాగ్నికి గురియైనను, నాకేమియానందము? ఆమూడుదినములును వంటరాని హేతువుచే నుడికియు నుడకనిపాకము భుజించుటచే గలిగిన కడుపుబాధతోడను, అలవాటులేనిసలత్వముచే కాలిన చేతిబాధతోడను, అచ్చటనే యవలంబింపవలసిన గంగాధరత్వముచే గలిగిన యొడలినొప్పులచేతను, కేవలమును కొంటెయగు నామూడేండ్ల ప్రాయముగల బిడ్డచేసెడు నల్లరివలనకలిగిన చీకాకుతోడను, అన్నింటికంటెను, నాప్రయాణము తుదకిట్లు పరిణమించెనుకదా యను నవమానముతోడను, నేను పడినయవస్థ శత్రువునకైన కొరరాదని నేననుకొనుచు, సోమవారమునాడు సాయంకాలము కొవ్వూరున కేర్పాటు చేసికొనిన యొంటెద్దుబండికై వీథియరుగుపై కనిపెట్టుకొనియున్న సమయమున, నేను తన చమత్కారమునకు మెచ్చుకొందునను నుద్దేశముకాబోలును, నాభార్య నాయొద్దకువచ్చి, "సమయమునకు దేవుడువలె వచ్చి ఈమూడుదినములు గడిపినారు—"అని ప్రారంభించెను.

"ఎవరినైన పంపి, శీతానగరమునుండి, నీతల్లిదండ్రులను బిలిపించి, సరిగా వారము దినములలో రాజమహేంద్రవరమునకు నీవు రాకపోయినచో ఇక నాసంగతి; తెలియునా?" అంటిని. ఆమెకు నవ్వువచ్చుచున్నను, పరాభవాగ్ని నన్నుపీడింపజొచ్చెను. కాని, ఈ పరాభవమున కామె నేల నిందింపవలెనని, నాలోనేను శాంతిబొందితిని. తిరిగి పడవపై బ్రయాణముజేయువలదని నాభార్య నిర్బంధించుటచేతనే, నేనాదినమున కొవ్వూరున కొంటెద్దుబండిపై బయలుదేరవలసి వచ్చెను. "కానరానికష్టములకు" గర్తలెవ్వరో, ఈనాకష్టములకుకూడ బాధ్యులువారేయని నాలో నేను తృప్తిబొందవలసి వచ్చెను.

అనిపెద్ది జగన్నాథశాస్త్రి గారు

కనులన్ సమ్మదబాష్పముల్ గురియఁగా గాత్రంబు రోమాంచముం
గనఁగాఁ జిత్తము పారవశ్యమునఁ దూఁగన్ గుత్తుకన్ గద్గద
స్వనమొప్పారఁగ నస్ఫుటంబులగు బాసల్ వల్కుచున్నాఁడ వె
వ్వనితో నో? వివరించి చెప్పు మిట భావంబిచ్చి, భక్తాగ్రణీ!

మ. చిరజీర్ణంబు, విశాలపత్ర శతసజ్జీభూత, ముద్యద్ఘునా
క్షరముం, జందనపంకసిక్త పటురత్నాపత్రముల్, యుష్మ దా
దరపాత్రంబు, హృదంతరస్థితకరాంతస్థంబు, శ్రీరుక్మిణీ
వరచిత్రాన్విత, మద్ది భాగవతమా? భాషింపు భక్తాగ్రణీ!

మ. తగుకాలంబుల నిత్యకర్మముల నిద్ధ శ్రద్ధ గావించుచున్
సగుణబ్రహ్మముఁ బార్థసారథిని బూజల్ సేయుచున్, రజ్జు స
ర్పగతిన్, దేహ మనాత్మనాఁ గనుదు వైరాగ్యంబుఁ, బూర్ణంబుగా
భగవద్గీత పఠించినాఁడ వని నే భావింతు, భక్తాగ్రణీ!

శా. నీచిత్తంబునఁ దోఁచురూప మది వర్ణింపంగనౌ నేని నీ
ధీచాతుర్యముఁ జూపి చెప్పు మది యేదీ? బర్హచూడంబొ? నీ
తాచేతోహరమో? సుధాకర కళోత్తంసంబొ? మూర్తిత్రయ
ప్రాచుర్యావసథంబొ? ముక్తజనతాభావ్యంబొ? భక్తాగ్రణీ!

మ. తులసీమాలలు కంఠభాగమున ముద్దుల్ గుల్క, హస్తాబ్జమం
గళతాళధ్వని మిన్నుముట్టఁ బద యుగ్మం బంటి సత్కింకిణీ
కలనాదంబు సెలంగ, నృత్యమును వేడ్కం జేయుచున్, మాధవుల్
దలలన్ ద్రిప్పఁగఁ జేయఁ జాలితివి జోతల్ నీకు భక్తాగ్రణీ!

మహాపతివ్రత

కొత్తపల్లి సూర్యారావు గారు

మహాపతివ్రతలకు నమస్కారము. అసూయ లేని తల్లులకు దండములు. గర్వరహితలైన లకు ప్రణామములు. శాంతస్వభావముగల మాత జోతలు. ఏ ముగ్గురు తల్లుల దయ లేకున్నఁ బ్రపం ములోనివారు తలయెత్తుటకు వలనుపడదో వారికి సాష్టాంగములు. ఏ పురుషుఁడు రాకున్న లోకములోని కథలకు గాథలకు మొదలుగాని తుదగాని దొరకదో వారికి మోడ్పుఁగేలు. సకలకల్మషములను దొలఁగించు గంగాదేవికి వందనములు. తలయెత్తి గగనముమీఁదికి రెండుచేతులు జాఁచి జయజయధ్వానము చేసితిమా వైకుంఠమును మర్త్యలోకమును మనస్తోత్రములు చేరినట్లు వెంటనే ప్రత్యుత్తరమిచ్చు తంత్రీమార్గము ఖేచరవాణికి స్తుతికదంబము. లోకులకు భక్తి కుదురుటకును, గర్వము తొలఁగుటకును, మంచిపేరు గడించుటకును, మహాత్ముల మహిమముఁ దెలిసికొనుటకును లోకజ్ఞానము సంపాదించుటకును, దోషములు నశించుటకును, సన్మార్గమున బుద్ధి నిలుచుటకును బుద్ధిశాలులైన మన పెద్దలు బహుకాలము క్రిందటనే విశేషముగాఁ బ్రసంగవశమునఁ గథలక్రిందఁ గొండంతచారిత్రములు వ్రాసిపెట్టిరి. అట్టివానిలో నేను నిన్నమొన్న నొక్కచో నొక్కకథ విని నా చెల్లెండ్రకు వినిపించుచున్నాఁడను. ఒక్కసారి చదివినంతనే తెలియునంత తేటగా నున్నది. వ్రాఁతలోనే కాని కథలోఁ దికమకలు లేవు. విమర్శసంధులు లేవు. సందేహములకు సందు లేదు. నా చెల్లి నన్ను విడువలేదు. సహోదరీతిలకములార! దినదినమును దీనిని బఠించి నా చెల్లి యేదియో కనుఁగొంటిరా కొన్ని దినములకు నాకు సంతోషము గలుగును. నిర్మల హృదయములతో నా వ్రాఁతలను జదివి పరీక్షించిన నా మేనగోడండ్రును గొన్ని రహస్యములు మీరు తెల్పఁగలరు. కథ చెప్పెదను వినుండు.

అగ్గికిఁ జెదపట్టునా! పట్టినదని చెప్పుకొనుచున్నారు. ఒకప్పుడు తనలో దిగి మునిఁగిన వారి పాపములను బటాపంచలు చేయు గంగాదేవిని మనము విడిచిపెట్టిన పాపములన్నియు మొత్తమై "చూచితిరా బుద్ధిలేని నరులకు బుద్ధిచెప్పుటకై మనము పట్టుకొని వారిని బాధించుచుండ సహింపక గంగ మనదారికడ్డు వచ్చుచున్నది. కాఁబట్టి దీనినెట్లయినఁ గష్టపెట్టవలయును. అర్జునుని సంశప్తకులు చుట్టుకొన్నట్టులు దీపము మీఁదికి దివ్వారుపుఁ బుర్వులు ముసరికొనునట్లు చుట్టఁబెట్టుకొని యెవ్వరికిని లొంగక గంగను గలఁతపెట్టుటకంటె వేఱుమార్గము మనకుఁ బగతీర్చుకొనుటకు లేదు." అని గూడుపుఠాణీ చేసినవి. చూచితిరా దురాత్ముల లక్షణములు. లోకుల కష్టములను దొలఁగింపఁజాలు భాగీరథీ ప్రయత్నము హానికి పరిపడలేదు. పట్టుపట్టుమని నడుము గట్టినవి. వానిశరీరములు మసిబొగ్గులకు గురువులు. నీలమేఘములకుఁ దాతలు. కంబళి పురుగలకు మూలకుంపలు. మిడిగ్రుడ్లు, పండ్లు కుఱుచచేతులు, తుప్పతలలు, దోస దోసకడుపులు, తొంటకాళ్లు తేలుకొండ్ల చాలు, చిరాకుగా మీకు భయము పుట్టు పెట్టెదను. ఇట్టి దరిద్రవర్ణనలపై వారికై నవలలు నేఁడు శే

...త్యము చెప్పెదను. ఇప్పు డిట్టి వర్ణన ...చి. ముఖము పద్మమును బోలునని ...ఖములో రేకులున్నవా, కింజల్కములున్న ...డ్డిలున్నవా, పరాగమున్నదా, సరియైన పోలికె ...ను. స్వభావముగా వర్ణించుటచేతగాదు. చూడుఁడు యామినీతిలకలో - జగదేకసుందరిని శోకపాలుఁడు వర్ణించినాఁడు. ఆమెముఖము చూడఁగనే దుఃఖహృదయులకు దుఃఖము పుట్టును. సంతోషముగా నున్నవారికి మఱింత సంతోషము కలుగును. ఏడ్చుచున్నవారు చూచిరేని యేడ్చుచున్నట్టే కనఁబడును. దుఃఖమునకుఁ జెల్లెలు. సుఖమునకు తోడఁబుట్టు. ఆనందమునకు వేఱువిత్తు. ఆహా! యిట్లుండవలదాయని యిప్పటికవులు పూర్వులను దెగడుదురు. పోనిండు మనము వీరిని దెగడనేల. ఎవ్వరికిష్టములైన గ్రంథములు వారిని జదువనిండు. పాపములు గంగను జుట్టుకొన్నవి. పైఁబడలేవు. వెంబడించును. ముట్టుకొనలేవు. తోఁకఁబోవును, గిల్లఁజూచును, అక్కఁదలమును. కొఱకఁగడలగును. ముందునడచుటకుఁ గాలాడునంతస్థలమీయవు. చేయి విదుముకొనుటకు వీలేదు, లొడితేఁడు, తత్తేఁడు సందుండనీయక క్రిక్కిఱిసి, నేఁడుగాదు, నెలగాదు, సంవత్సరము గాదు యుగములకొలఁది బాధింపఁజొచ్చెనని. మనకుఁ గష్టముల నడుమ రెండుదినములు వానుక్రయైనదా సహించి వానిలో మెలఁగఁగలము. గంగకు మాత్రము పాపముల నడుమ నెన్నివాళ్లుండినను భ్రాంతముకాలేదు. కొన్నినాళ్లు పాపాసముచేసిన వారు వీరగురుదురన్న సామ్యము గంగయెడ్డ వ్యర్థమైనది. పాపము! పాపము లొక్కసారిగాఁ గఱచుటకు నోరు దెఱచినఁ గంగ కన్నులు మూసికొనును. బరుపుటకు నోళ్లువిప్పి మొగము మీఁదికిఁ జేతులెత్తినఁ రెండుచేతులు మోముపైఁగప్పుకొనును. సాధనములు చెదకినది. పెరటిచెట్టు మందు ...రాదు. తాను సరస్వతిలోనో యమునలోనో మునిఁ ...పాపములు తొలఁగునా యని తలఁచెను. ఏపుట్ట ...ముస్నదోయని తొంగిలించియున్న సమస్త ...ను చాటిపడియలలో - మునిఁగినది. ...కొన్నదిగాని తగ్గలేదు. ఎక్కడి ...క్షము చూచుకొనవలయును.

డొల్లపెట్టెల వేఁయులూడఁదీయు కాలునకుఁ దనవేఁ కూడఁదీసికొనుట కింకొక కాలు కావలయును. అందఱ పాపములను బోఁగొట్టు దాననైనను నాపాపములను బోఁగొట్టుట కింకొరిసహాయము కావలసివచ్చినది. అట్టి మహాత్ముఁడెవ్వఁడు? పరమేశ్వరుఁడు గాక మఱియెవ్వఁడు? గంగ యోజించినది. ఈపనికి మగవారి దాఁకఁ బోవలయునా. ఆఁడువారి బాధ లాఁడువారే తొలగించుకొనుటకై - స్త్రీలవైద్యశాలలు, స్త్రీలపాఠశాలలు, స్త్రీలసభలు, స్త్రీలకు స్త్రీలే. ఆహా! భూలోకమా! మూఁడు లోకములకు నీవు మధ్యవర్తివి. మగవారికంటెఁ బ్రతికార్యమునకు స్త్రీలే ముందు - ఆఁడుఁ... చేయఁబూనని పని లేదు. ఉద్యోగము మొదలు యు... మునఱకు - సపరికరము, సాయుధము, సవాహ... సపతికము, సపుత్త్ర పరివారము. ఓ స్త్రీ సమాజ... నవ్వుచున్న దానను. అయ్యో! పరమేశ్వరుని గా... యఁబలల వేఁడుట యేల? ఉండనీ, యెప్పటికైనఁ బని వత్తును. మనముగఁబలను వేయేండ్లు వర్థిల్లనిమ్ము. నిస్సందేహముయిన స్థలమునకుఁబోయి త్వరలోఁ గుదుర్చుకొనక- అగునాకాదా! ఏమో! అనుసందేహస్థలమున కిపుడువలదు. ఇట్లని తనలోనిలోపములను దలఁచుకొని - భగవంతుని వైపునకే మరలినది; దేవా నాపాపములను బోఁగొట్టుము. నీ సెలవుపై నేను పాపుల పాపములను దొలగించు నుద్యోగములో గుదిరితిని. పలువురకై చేసిన లేఁత మందు తనకుఁ బనికిరాకపోయిన నతని వైద్య మేమిపనికి? చేఁదుకాఁకరకాయను జక్కఁగాపండి యందఱకుఁ బెట్టు వంటవాఁడు దానిందినఁజాలఁడు. ఓ సకలేశ్వరా! నన్నుఁగాంచి లోకులు నవ్వకుండఁ గాపాడుము. ఎప్పుడుదీపము సన్నగిల్లునా! యెప్పుడు చుట్టఁబెట్టుకొందుమా యని దీపస్తంభము నాశ్రయించుకొన్న చీకటులవలె నన్నాశ్రయించుకొన్న పాపములు నావాశమును గోరుచున్నవి. కల్లుద్రాగిన వారి చేతిలోని బిడ్డవలె నున్న దానను. అలజడి యెక్కువయినది. కలుగుండు పడుచుంటిని. పంకమగ్నను నన్ను లేవదీయుము. దుఃఖప్రవాహమునుండి నన్ను దరిఁజేర్చుము. అని పరిపరివిధముల దేవుని వేఁడికొనినది. రాజుగారికిఁ వ్రాసికొన్న ప్రార్థనాపత్త్రమునకు ముఖ్యమంత్రి యొద్దనుండి ప్రత్యుత్తరము

వచ్చినట్లు జగదీశ్వరునకుఁ జేసికొన్న వేడికోళ్లకు గగన సరస్వతినుండి యీక్రిందిరీతిని ప్రత్యుత్తరమువచ్చినది.

“ఓ గంగాదేవి! విలపకుము. నీయాపదలు కాఁపురముచేయవు. వ్రేలుపైఁ గొండయెత్తిన కృష్ణుఁడు మఱ్ఱి యాకులోఁ దేలినాఁడు. కాలగతిఁ దప్పించుకొనుటకు వశముగాదు. లోకుల పాపములన్నియు నిన్ను గాప వరపు తేఁడివలెఁ బట్టుకొన్నవి. నీది దీర్ఘ జాడ్యము. కాలమునుబట్టి స్త్రీలకు వైద్యము స్త్రీలే చేయవలయును. సంధికట్టుగల వైద్యురాండ్రను వెదకుము. పట్టణములోని వైద్యము పనిచేయకున్నఁ, బల్లెలలోఁ బడి నీరు గాలి మార్చికొనుము. మందులు మాత్రలు నీరోగము గుదుర్పఁజాలవు. ఏవేరో వల్లంకో రసప్రాగో మంత్రపు నీరో చేర్చిన సిద్ధురాలిని సేవింపుము. తిరుగుము. కర్మ పరిపక్వము కావలయును. ఏనీమవైద్యుఁడుగాని నవజ్వర పక్వముగాఁజగిన రోగిని సాయంకాలమునకు లేవఁదీసి కూర్చుండఁ బెట్టలేఁడు. రోగము రొట్టునీయును. అతి గర్వముగల దుష్టశివవలె నీకర్థముగాకుండ మాటలాడుచున్నదాననేమొ, అన్న తెనుఁగుగాఁ జెప్పెదను వినుము. కలలోనైనను జరిగొచరముగాఁ దనపెనిమిటి నెదురాడక యలలో నాల్కవలెఁ బూసలలో దారమువలెఁ దోడునీడవలెఁ ద్రాడుతో బొంగరమువలెఁ జరించు పతివ్రతను వెదకుము. పతివ్రతయను మాటకర్థము, పతివ్రతకు నీకుఁ దెల్పనక్కఱలేదు. కావలయునేని వేఱొకచోటఁ దెల్పెదను. అట్టి యిల్లాలివలన నీకష్టములు నష్టమగును. కొప్పుపెట్టినదెల్లఁ బప్పువండఁజాలదు. బల్లగట్టినంతనే బ్రమసిపోదుము.” అని మాటలు చాలించిన యాకాశవాణికి మ్రొక్కి నాకు మేలుచేయుట కేపతివ్రతకడకుఁ బోవుదునాయని గంగ చింతించినది. పతివ్రతను గుర్తించుట యెట్లు? ఏమైనఁ బరీక్షలా, పారితోషికములా? నేను పతివ్రతనని, పెద్దపెద్దలిచ్చిన యోగ్యతాపత్రములున్నవని ప్రకటించుకొందురా? ఇండ్లపైఁ జేటబల్ల లుండునా? లేకున్న నామె ప్రసిద్ధికి లోపము కలుగునా? మహాపతివ్రతయని యాతులలోని పిండివలె నడఁగి మడఁగియుండును. కన్నులేనివారే గాజుకన్నుఁ బెట్టుకొని కన్నుగలవారివలె మెలఁగుదురు. పద్మాక్షి విశాలాక్షి యని పేరులు పెట్టుకొందురు. తప్పుసాక్ష్యములు వ్రాయు వారికె శతావధానుల కవిత్వము నిర్ధారణచేసికొన నవసరముకలుగును. కలియుగములోనవి నిపుణమైన వృత్తాంతపత్రికలున్న, వీ మాహాత్మ్యకీయ విశేషరీతిగా లేము భ్యాగపనింపో, ఒక్కయూరిలో నొకస్త్రీ - రాత్రిపడిన దెవ్వరికిఁ గనఁబడదు. తెల్లవారకుండ నోరులకంటఁ బడకుండ నిల్లుసేరును. ఆ స్త్రీ లేచెప్పు యత్నము చేయుచున్నారట యని తెలియఁబరచును. అదియును లేదు. అటుమండి నటికి కొనిరమ్మనివారు. ముందుగాఁ గైలాసమునకుఁ జని పార్వతిని దర్శించెదను. పతియని యాతల్లి కన్వర్థనామము. సర్వమంగళ, పెట్టుకున్నఁ బోయెఁ దెట్టుడు చోటైనఁజూపును. ఎల్లలోకముల స్త్రీలును నచ్చుమిఁ బోవుచుందురు. ఆయమ్మకొలువుకూటము వార్తాపత్రికవంటిదియగును. కొంతవృత్తాంతము తెలిసికొనవచ్చునని గంగమ్మ కొండకొండకుఁ బ్రయాణమైనది.

రజతగిరిమీఁదికి ..గంగ...ఎదురెక్కి- లే తొట్రుపడినది.

రజితగిరి మీఁదికి మిక్కిలి కష్టముతోఁ గంగ యెక్కినది. ఎదు రెక్కలేక తొట్రుపడినది. బాతిబండలలో తోర్లు గింకలు పెట్టి పలుచనై చక్కనివారికిఁ జిక్కుటయు. పాగనే యనిపించినది. నేను గొప్పదానను, నాతండ్రి ధనవంతుఁడు, మాయింకేమవకుఁ గావలసినంత ప్రసిద్ధి కీర్తియునుగలవు. మేము శ్రీమంతులము అని పొంగుటకు సమయముగాదు. కార్యము సాధించుకొనఁదలఁచినవారికిఁ ద్రుళ్లిపాటుతగదు. వినయగుణము మంచిది. ఎట్లో యెక్కినది. 'అక్కా!' అని యొక్క కేక పెట్టినది. గౌరిదేవియుండు మేడ కుమ్ముకడకుఁ జనినది. ఒక్కముసలి ముత్తైదువవచ్చి, 'అమ్మా! ఏవో పండుగలంట. నిన్ననే వైకుంఠములోనికి వెళ్లినారు. కొన్ని దినములక్కడఁ గడుపుదురఁట.' అని మనవి చేసినది. "కార్యార్థినః కుతో గర్వః." కార్యము కావలసినవాఁడు గర్వింపరాదు. సరియే పోయివచ్చెదను. మన పనిగాని వానిపనిగాదు. పోనీ తిరిగివచ్చి నపుడు చూడరాదా. ఏయుత్సవమో, నన్నుఁ బిలువలేదు. ఇతర సమయములందువలెఁ బంధుగులలోఁగూడఁ బిలువకుండఁ బోవుట చిన్నతనము. పిలువని పేరంటము, చేయని విస్తరి. కాని, పార్వతిబసలోనికి మాత్రము వెళ్లి తిరిగివత్తునా. ఎవ్వరైన నారాకఁ దెల్పిరా, 'పద్దుమాడుము. శుభలేఖపంపలేదు! కానిమ్ము, ఇప్పుడొక లేఖవ్రాసి పంపుము. మీకు లేఖ పంపినాము, మీరిక్కడికివచ్చినారు, అది యక్కడను వెళ్లినది'యని బొంకుదురు. మెరమెచ్చుల మట్టితికములు నాకు నచ్చవు. పిలువకున్ననేమి? పుట్టినిల్లు, తండ్రి పాదదర్శనము చేసిరావచ్చును. ఒకవేళ దాక్షాయణీ 'యిట్టిపను లేకూడవు, పిలువని తావున కేలవచ్చితి'వని, అనుభవమునుబట్టి కూకలు పెట్టునేమో. కూఁతును మఱచిన తండ్రి, యెంత తొందరపనిలో నుండునో. దానికిఁ గాదు. పదిమంది చేరుదురు. నాపరితాపము తీఱుటకు దారి దొరకునేమో గుడగకొమ్ముల సందేహము తీర్చుకొనుటకు. ఇట్లని గంగ పరిపరి విధముల వితర్కించినది. చివరకు వెళ్లుటకే నిశ్చయించినది. వైకుంఠమునకుఁబోయినది. తిన్నగా గౌరిదేవి బసలోనికి కిక్కురు మన కుండ నేగినది. చల్లచల్లగ నమస్కరించినది.

గౌరి—నీకప్పుడందినది. నీవు నాకంటె ముందే వచ్చియుందువని తలఁచి పిలువకుండ వచ్చితిని. లేకున్న నిన్నుఁ బిలిచియుందును.

గంగ—నే నేమియు నెఱుఁగను. మీయింటి యొద్దఁ దెలిసినది.

గౌరి—నాకు రావలయునని లేదు. క్రొత్తగా రవ్వల ముక్కఱ చేయించుకొంటిని; ప్రాఁతవి చిల్లరపల్లెరలు కరఁగించి యేదో పెద్ద వస్తువు చేయించుకొంటిని; ఏవో కొంటిని. వానిని ధరించువాఁటికి మీరు రావలయును. పూజకుఁ బిల్లవాని నొక్కనిఁబంపి యూరకుండవలదు. అని నిష్ఠురముగా, నిర్బంధముగా, వేడుకగా వ్రాసినారు. మీ బావలేరు.

గంగ—జట్టు విడిపోయినారు. ఆయన కెక్కడ ప్రవణ! మీరిద్దఱుఁగలసియే వచ్చిరనికొంటిని. (తనలో) ఈమె పతివ్రతల పద్దులో మొదటిది. పతిని విడిచి-

గౌరి:—ఎక్కడనో లక్షపత్రి పూజలు, సహస్రఘటాభిషేకములు.

గంగ—పోనీ, యీక అపుదినములలో నింటఁ గూర్చుండినఁ బొట్టగడవదు. తిరిగి రానిమ్ము.

గౌరి—పిలువలేనట్టున్నది. పిలువనిదే యేలవచ్చితివి?

గంగ—నీయొద్దకు రావలసి, అని చెవిలోఁ జెప్పెను. గంగ పలుకులు గౌరిచెవిని బడినవి. గడుసరి. నేను సుప్రసిద్ధురాలనే, లక్ష్మితోఁ జెప్పి యేమైనఁ జేయఁగలదేమో చూచెదను. నేను పతివ్రతనని గర్వముగలది. అని లక్ష్మికడకుఁ దీసికొని పోయినది.

గంగనుజూచి లక్ష్మి 'మీ నాయన నీకుఁ దల్లికంటె మిక్కిలి దగ్గఱవాఁడు. ప్రేముండఁబట్టునా, పిలువఁగానే వచ్చితివి. చాలసంతోషము.' అనినది. గంగకు దింకర్తైనది. ఇదియేమిటి, నే ననుకొన్నదే. అని లోలోన నవ్వుకొని 'నేనొక్కచోట నుండునా, పిలుపు నాకందలేదు.' అని పలికినది. లక్ష్మి తనలో "పట్టి పిలుపులందవు. ఏయూరికోలోఁబంపినపుడందును." 'నేనిపుడేమియన్నను నాకు గజ్జెలపట్టెడ చేయింపలేదని కోపముచే ననుచున్నట్లు తలంతురు. కొందఱున్నారు. తాము చీర

చేయింపు కొన్నపుడు తమ భార్యలకుఁగూడ నొకటి చేయింతురు. తమరు దండకడియములుగాని మట్టెలు మంగళసూత్రములుగాని చేయించికొన్నపుడు తమ భార్యలకింకొక జత దానితోపాటుగానే చేయింతురు. మా యింటిలో నట్లుగాదు. తమ సొమ్ముగాదు. కాకపోయినను మాకుఁ బెట్టునప్పు డెంత మప్పితమైనను వచ్చును. ఏతిరుపతివారో కిరీటము, ఏశ్రీరంగమువారో హారములు, ఏకంచివారో రత్నములు సమర్పింతురు. అపత్నీకునికై నను విడిచి కట్నమువలె నొక్కరి కీయఁగూడదని కొందఱు, బావమరదితోఁ గూడ- భోగుపాట్లకాయలావుడి- యొక్క నాలుగుమూరల గడ్డయో రెండు తులముల యెత్తుమట్టెలో, కన్నుల నీరు తుడిచిన నికవంతే- అని కొని- పరితెలిపినది. 'నీవువచ్చిన కార్యము- ఈదినములలో మాపాతివ్రత్యము, ప్రాతపడింది పనికిరాదు. ఆనాటికి మేమే. ఇపుడందఱు నేఁటి నేసని లేమమన్నారు. కష్టకాలు విచ్చలవిడిగా లేచినవి. అసతీపతుల యొద్దిక అసహాయానము- అపల్లాపము- ఆదనవు- ఆరూచితేకేమ. ము వేఱు- మేమే దో మూలఁబడి యుండువారము- మమ్మెవ్వరు చూచెడువారేకారు. మాకోడలు సావిత్రికిఁ, బైకిఁ జెలియనీయక గుట్టుగానున్నను, నాసేదో కొంచెము కొమ్మమీఁద కొంగను బడఁగొట్టెదనని గర్వమున్నది. నేనంటినా- కోడలిగుణము లత్తకు వచ్చునని యందురు. పైకి మేము శాఖాభేదములు పాటింపము. స్త్రీలని పురుషులని యెచ్చు తగ్గులు మాకు లేవని పలుకుచున్నను గౌరవము మాత్రము స్వపక్షమునకే ములుచూపుచుండుట తెలియుటలేదా. కనఁగొనవలయును. గంగమ్మకూఁతురా! మే మీకాలపువారముగాము. మాకట్టు మాబొట్టు చూచి పడుచుకాలువాండ్రు నవ్వుదురు. మామాటలు చెల్లవు- మాకాలము గడచినది. శేరు పెద్దతనముగాని కార్యములు మాపనఁగావు. మేము తెగించి, యెంతచనవున్నను, భర్తలతో సభలకెక్కుటకు, ముసలితనములోఁ గూడ జంకే. పతివ్రతయనఁగాఁ బతితోఁ గూడ నుండుటయే వ్రతమఁట. అనువ్రతి- యనఁగా నతఁ డెక్కడకుఁ బోయిన నక్కడికల్లఁగూడ బొక్కిసావలె వెంటాడుటయఁట. మీవదినె నడుగు; ఎన్ని యర్థములు చెప్పునో,' అని యుపన్యసించిన లక్ష్మి మాటలకుఁ గోడలును నిందించుట- తాను జల్లఁగఁ దప్పుకొనఁజూచుట. కనిపెట్టి గంగ పీఠిపలకఁ బని సాగదనిశ్చయించెను.

కుంకుమభరిణి చేతఁబట్టుకొని సావిత్రివచ్చి గంగకు బొట్టుపెట్టి 'మామగారికి ముసలితనములో సొగసులెక్కువ యగుచున్నది; సాయంకాలము పీటలమీఁదఁ గూర్చుందురు. నలుఁగులు రాహుకాలము రాకుండనే మొదలుపెట్టెదము.' అని చెప్పుచుండఁ దన్నుఁ గూర్చి కోడలు హేళాకోళము చేయుచున్నదోయని లక్ష్మి పని కల్పించుకొని లోనికిఁజనినది. సావిత్రి, గంగతో, 'నీవు చిన్నదానవై నను పెద్దదానవై నను- ఇంటి యాఁడుబిడ్డవు- ఎల్లప్పుడు నింటనుండు కోడలికి నాకొక్కనగ లేదు. మసలితు మైదుమను, అత్తగారికి ముక్కులో ముల్లవరు- మగవారికి ముసలివారికి నగలేమిటి! మీ నాయన నంటినని కోపమువలదు; నీచెట్టఁగవా! అఱువది యేండ్లవాఁడు. రెండవపెండ్లి చేసికొని పారసాల పీఁటలపైఁ గూర్చుండినట్లు, మామగారు పీఁటలమీఁదఁగూర్చుండెదురఁట. నలుఁగులఁట, నగలు ధరింతురఁట. కావ్యపీఠధబిరుదములు నాకుఁ బండితు లిచ్చుచున్నారు. మీ రానాఁటికి రవ్వని యందఱకు నుత్తరములు వ్రాయువారివలె, నగలుచేయించి యిచ్చువారొకరు, ధరించు తాము, శుభలేఖలా! దీని కనువ్యయమైనను దమడిగాను. అందఱు గౌరవముగా నీయుత్సవ జ్ఞాపకార్థము కల్పనములు, కానుకలు, చదివింపులు- లక్షలు మూలధనము ప్రోగుచేసి, ధర్మకార్యములఁట- దురాచార నిరాకరణములఁట.) ఇట్టి వేడుకలకు రమ్మనిన పీరు తగుదునని, పోయి యలంకరించుకొని యున్నతస్థానమునఁ గూర్చుండి లోకులు పొగడు పొగడికలకుఁ జెవియిచ్చి వినుటయెట్లు? పోనీ, ఇంట మాలుగుమన్నది. లక్ష్మీపంతులు- ఆమూలధనములోనికిఁ దామొక్క- చిల్లిగవ్వ, తమ కష్టార్జితము- పోనీ ఒక్కనాలుగు వీసవిద్యార్థిలతము- మాకాయువ్యము, మాకారోగ్యము- ఊరందఱును దమ్ము బ్రహ్మరథము పట్టుచున్నపుడు సంతోషము, నాకెందుకు- మీకీ వ్యయమేల! యనిమాటవరుసకైన- ఇట్టి వారొక్కరి నాక్షేపించుటయా. ఘంటామీఁద దెబ్బకొట్టి శిశుపాలుఁడు తెగవేసి యడిగినాఁడు. ఏమయినను గాని యాతఁడే నాకు నచ్చినవాఁడు. పతినవో మఱఁదలివో, నిన్నుఁ

జాగ రెదము. రమ్యమైన సభలోని కెల్లవచ్చుటకు మనకు పుట్టినమ్మ తల్లి! లోకోపకారకమైన శ్రేష్ఠ సభ జరుగు చున్నపుడు మీరు-నాకిట్టిని వచ్చునని యేమూలనో కూర్చుం దురు. పని యున్నదని గ్రామాంతర ప్రయాణము పెట్టు కొని యభిలాషపడువారినిగూడ దీసికొని పోదురు. ఆహా, లోకమా!' ఈవిధి సంభాషణము గౌరి వినియు విననియట్లున్నది- సంభాషణము ముగియ నప్పటికి 'ఏలేడంత తంతు ముందు బెట్టుకొని యింటికై వచ్చారే యిక్కడ గూర్చుండినను బని యెట్లుజరుగును రండు-' అని లక్ష్మి మరలవచ్చినది. ఎక్కడనుండియో నారదుడు వచ్చినాడు. ఈపురుషుడు లేనిదే కథకు,గాథకు తుద మొదలు కనబడవు. నలుగురకు నమస్కరించినాడు. తనలో, మూడు కొప్పు లిమువంటివి- నాలు గె ట్లయినవి? మూటికేగాని నాలుగింటి కానిపించము లేదాయని విచారించెను.

గంగ—అల్లుడా, మేనల్లుడా. తాతగారింటనే ఫలాహారముల గది పై త్తినది నీకు వచ్చిన దనుకొంటిని.

నార—నాకిదియే పనిగాదు. డోలువాద్య దెబ్బపడినంతనే వచ్చి వాలుదునా. కలిగిన వారియింట గడియ గడియకుం బందులే.

గంగ—మరి యేలవచ్చితివి?

నార—మరి నీవేలవచ్చితివి?

గంగ—నీకు దెలియకుండునా, నన్ను వేగా కోళము.

నార—ఒట్టు పెట్టు. నేనేమియు నెఱుగను.

గంగ—నాతోడే.

నార—ఛీ! అత్తా! ఎఱిగి మరల చెప్పుమం దువా. అది మనుష్యులపద్ధతి. నదిలో స్నానము చేసి వచ్చు స్నేహితునిజూచి స్నానముచేసి వచ్చుచున్నారా? అందురు. అన్నము తినుచున్నవానిని జూచి భోజనముగు చున్నదా? అందురు. మీరు నలుగురును గూడి యున్నారు. ఏకోవింత గలదని తలచితిని.

గంగ—చెవిలో చెప్పుచున్నది.

నార—చింతకొమ్మలు పట్టుకొన్నావు. నీకేమి పార్వతమ్మగారు, మాయవ్వ- మాయమ్మ- వాడువారికి- అందులో నీకు - దేవతలకు దేవతలు. పతివ్రతలకు పతి వ్రతలు. చెప్పవలసినది లేదుగదా-మీరు మిక్కిలి స్త్రీ లకు స్త్రీలు.

గౌరి—నారదా! నీవు తెగని తంత్రీవార్త గాడవు. నీచెవిని బహుసంపద నుండదు.

నార—అమ్మా! మీరును మామేనత్తగారివలె ననుచున్నారు. నేను క్రొత్తగానే వినుచున్నాడను.

గౌరి—మేము ముసలివారము. కాలముచెల్లినది. ఏదో మిమమీద మాపాతివ్రత్యము బరీక్షించుటకై గంగ వచ్చియున్నది.

గంగ—అక్కా! నాబావగారి నేర్పడు గాక పోలు- ఏచెడ్డది? మిమేమి, నేనేమి, పరీక్షలేమి? గగన వాణి లేదా.

నార—(తనలో) "వృద్ధనారీ పతివ్రతా" నవ్వు కొని, మీకు వచ్చిన వేళకో యిదివఱకే వచ్చినది. అదుసు ద్రొక్కనేల- కాలుగడుగనేల- మీకీ పనిలో దిగవలదు.

గౌరి—ఆ! ఆ! తెల్లముసంబీన ప్రాయ్య-యేలు గదువా.

నార—మిమ్ము నేనెఱుగుదు- కావుననే నేను మిమ్ము తప్పుకొమ్మని చెప్పుచున్నవాడను. గోపాలా చార్యులుగారని యొక వైద్యులుగలరు. అతడు నే యేసభ కును సభాధిపతిగా బిలుచుచున్నప్పుడు, 'నేనేదో కొంతగట్టిగట్టి యాడితిని. బైటికి రావలసినవారు బుద్ధి మంతులు చాలమందియున్నారు. ఈసారి వారిని బిలువుడ' దని చెప్పినారు. కాబట్టి, యింకమీద లోకములో దలయెత్తుచున్న కుఱ్ఱ జట్టును లేవదీయవలయును

గౌరి—పోనీ నేను గాను. మీయమ్మగాదా- మీ యవ్వగాదా.

నార—నేను దప్పుచెప్పలేదు. మీరు ముగు రమ్మలు. చాల పెద్దమ్మలు.

సావి—కొడుకా! నీయుక్తి ప్రాయమేమి?

నార—అమ్మా! నీవు రాక- నలుగురితో నారా యణా. నేను మాయవ్వలతో, మనుష్యుడను గనుక. మీరం దఱు పతివ్రతలే యగుదురు, కాకపోవుదురు, ఈకార్య మాత్రము మీవలన గాజాలదు.

గంగ—నీకడుపుచల్లగ, నీకని మనచేతిలోనివారిని- ఇట్లు జగద్విదిత ప్రభావముగలవారిని దాఁచుకొందుము. ఎవ్వరివలనఁ బ్రస్తుతకార్యము జరుగునో తెల్పుము.

ముగ్గురుతల్లులును శిరము లెత్తి-'ఇంకెక్కడనున్నారు- ముందు మామీఁద వైరమెత్తి పుట్టవలయును.'

నార—అక్కఱలేదు- సిద్ధముగా నున్నది.

గంగ—ఎవ్వ రామె?

ముగ్గురమ్మలు—ఔఁ; వట్టిమాట వేమి వినకుండ నున్నామా?

నార—మీవలె మిద్దెలమీఁద మేడలమీఁదఁ దిరుగునట్టిదైన మీకుఁ దెలిసియుండును.

ముగ్గురు- ఎవ్వరయ్యా! అంత కూరలుదిని నారలు గట్టి యడవులు పట్టియున్న పతివ్రత?

నార—అమ్మలారా! భూలోకములో.

ముగ్గురు—ఆ! మనుష్య స్త్రీలలో?

నార—అవునమ్మలార! భూలోకములో- మనుష్యస్త్రీలలో-'దుంపలు, తూండ్లు దిని యడవులవెంటఁ దిరుగుచున్నది. అత్రిముని యిల్లాలు! అనసూయ' మహాపతివ్రత!

ముగ్గురు—(తమలో) అనసూయ తెలుఁగకేమి! రామాయణములో వచ్చినది.

నార—అవును, అనసూయ.

ముగ్గురు—సీతకు నలుఁగుఁబిండి, తెలుఁగు బిళ్లలు చేసి యిచ్చినది.

నార—ఆమెయే- ఆమెయే- అత్రిరువుల బొమ్మవలె మీకుఁ దోఁచుచున్నది. రాక్షసాంశకరణమను కడియ మిచ్చినది యీమెయే.

ముగ్గురు—తెలుఁగుదుము. చెప్ప నక్కఱలేదు. జానకీ పరిణయ నాటకములో.

నార—మీ తెలుఁగకేమి. నన్ను క్షమింపుఁడు.

ముగ్గురు—మంచిది- నీవు నడుమఁ ద్రోపుడుగాఁ కలవుగదా! మంచిది, మానవమానవతి మాచేతఁ బని చేయఁగలదని నీవు తలఁచుచున్నవాఁడవు- యుంపుము.

నార—అందుకే క్షమింపుఁడని కోరితిని. మిమ్ము గాదని యెన్నఁడును గాదు. మీరూరకుండుఁడు- మీరీ పనికి రావలదని మొదటనే యంటిని.

ముగ్గురు—కానిమ్ము; ఏమట్టిపిల్లగాని, బ్రాని పిల్లగాని యెలుకను బట్టుట ముఖ్యము. దీని పర్యవసానము మాకుఁ దెల్పెదవుగదా!

నార—మీకుఁ గోపమువచ్చి నట్లున్నదే.

ముగ్గురు—లేదు, లేదు.

గంగ—అమ్మలార! యీదీనురాలికి సెలవిండు. నేను గార్యము సాధించుకొనఁ బోయెదను. నారదుని బట్టి మీరు సాధింపుఁడు. నాకు సందుదొరకినది.

అని గంగ వారి సమ్మతి గైకొని భూలోకమునకుఁ బోయెను.

నారదుఁడు ఉత్సవసమయమునకు విష్ణుమూర్తి గారలంకారము చేసికొనుచున్న తావునకుఁబోయి 'తాతగారు! లక్ష్మిగలవారికి నాలుగు చేతులున్నను, ఇరువది గాదు ముప్పది వ్రేళ్లున్నను మురుగులు, మురిడీగొలుసులు బొట్టనవ్రేలు మొదలుకొని బటువులు వజ్రపుటుంగరాలు, దట్టీలు, కవచలు, పెట్టుకొనవచ్చును. భూలోకములోఁ గొన్ని కులములుగలవు. వారు జన్మములోనుండి స్త్రీపురుషులు స్థూలశరీరముగలవారే. మగవారికేమిగాని స్త్రీలు మీవలె నలంకారప్రియులు. నిర్భయముగా వారికిఁ బరిమాణాతీతములైన నగలు చేయించి పెట్టుచున్నారు. కొన్ని రోగభూములలో బోదకాలికిఁగూడ వారు కడియములు చేయించుచున్నారు. మీకు మీసములు లేవు. గనుక ముత్తెముగల కమ్మిగాని యడ్డబాసగాని బాగుగా నుండును. గద్దాల వైరవుల, మహాదేవాదులకు వికారముగా నుండును.' అని హాస్యము చేయుచు దగ్గఱఁ గూర్చుండెను.

వైకుంఠమునుండి గంగ వెల్లఁగాఁదిగుచున్నది. భూమికి సమీపించినది. ఇంతలో నాలుగైదునాళ్లు, పండుగలు, వేడుకలు, కాలక్షేపములు, పంపకములు, విందులు జరిగిపోయినవి. గౌరి, లక్ష్మి, సావిత్రి వరల నిట్లాలోచన సభగావించిరి. మన యొద్దకువచ్చినది మన చేతనగునో కాదోచూడకుండ నారదుని మాటలువిని గంగ

భూలోకములోని పేరంటాలు దగ్గఱకుఁ బోయినది. మనసునఁ జిన్నతనము గదా. అనసూయ యెంతపతివ్రతయో చూడఁగలననుచు. ఇతరులకుఁ దెలియరాకుండ గంగను వెంటాడి చూడఁబోవను రండని యొకరి నొకరు పిలుచుకొని చప్పుడుగాకుండ మనుష్యలోకమునకు దిగి, అత్రిముని యాశ్రమములోనికి గంగాభవాని దిగినది. 'ఆశ్రమము సమీపమున మనుష్యులు కనఁబడుదురా? ఏదయిన పనిమీఁద గొప్పవారిని జూడఁబోయినవారు తమంతట తాము గోత్రనామములు చెప్పుకొనుచుఁబోయి దర్శించుట యీభూలోకములో మర్యాద గాదు. మధ్యవర్తి యొక్కరు తీసికొనివెళ్ళిచూపించి వీరు వీరనిచెప్పి పరిచయముకలిగించిన మీఁదట, రెండవసారి యెప్పుడు వెళ్ళినను కొత్తేఁడు చీటి ముక్క వ్రాసి లోనికిఁ బంపవలెను. నన్నుఁ దీసికొనిపోయి యెదుటఁబెట్టి చెప్పువారెవ్వరు! ఈభయముల నెఱిఁగిన వారలుఁ డుండవలసినది. పోనీ, నేనే దర్శనముచేసెదను. వీరు మహారాజులు, ధనవంతులు, నరులపై గొప్పయధికారులును గారు. వీరికి సువర్ణములో, సేవకులు లేరు. నేను వారిచేఁ బొగడించుకొనవలసినపని లేదు. నా గొప్పలు, నా యుక్తులు పదుగురు వారియొద్దఁ గనఁబఱుపనవసరము లేదు. నేను గ్రంథము వ్రాసితినా? నా గ్రంథము పఠనార్హమని వ్రాసియిమ్మని, తప్పులతడిక నొప్పులకుప్పయని, పొగడించుకొనవలయునా! నేను జనోపకారకమైన యేపెద్దపని చేసెదనని—లేదు. నా విరోధులనుండి తప్పించుమనుటకు నా రోగము కుదుర్చుకొనుటకు వారిపాదముల పైబడుటకు— సమయములు, మధ్యవర్తులు, రాయబారులు, నక్కఱలేదు. ధర్మవైద్యశాలలవారు ప్రాణాపాయకర రోగములకుఁ జికిత్స చేయుటకై వేళపాళలు చూడరు. ప్రతిక్షణము సిద్ధముగా నడుము కట్టుకొని - యే సమయములో నెవ్వరు పిలుతురోయని. రాత్రి ప్రక్కపైఁగూడ సన్నాహముతో నిద్రింతురు. అనసూయ మహాత్మురాలు. అత్రి మహాతపస్వి. నన్నుఁగాంచి కొంచెమైనను గారవింపరు,' అని జోరీఁగలగొడ్డువలెఁ దనచుట్టునున్న పాపములను దోలుకొనుచుఁ జేతులతో మసరికొనుచుఁ బర్ణశాలదాపునకు నడచినది.

ఎండలు తీక్ష్ణముగాఁ గాయుచున్నవి. అత్రి కమండలువులోనిజలము చెల్లినది. మరలఁ గొంచెము నీరు త్రాగవలయునని- యాచమనము చేయవలయునని తలంపుగలిగినది. భార్యను నీరు తెమ్మని యానతిచ్చెను. ఉటజములో (పర్ణశాలలో) నీరు లేదు. వెదురు బిందెలో నీరుచుక్క కూడలేదు. చెలువులా, నూతులా. నాపతియాజ్ఞ నెట్లు నెఱవేర్తును! నీరుకోరెను, గోనేరు చాలదూరము; ఏఱు కడుదవ్వు, తెల్లవాఱుజామున నదికి వెళ్లివచ్చువారము. ఈయెండలో నడువఁజాలను. ఎక్కడనయినను నీరు వెదకవలసినదే. పెనిమిటి మాటకుఁ బ్రతిచెప్పుటగాని, బద్ధకించుటగాని కూడదు. నీరే ప్రాణాధారము. దానికై వెదకెదను. అని పతివ్రత కలశము పట్టుకొని యీవలకువచ్చి, చుట్టు ప్రక్కల మునలనయిన యాచించి తెచ్చెదను. ఉదయమున లేనినదులు ప్రవాహములు నేనెట్లుగనిది యీ యడవిలో నెక్కడనుండి యిప్పుడు నాకోసమెవ్వరు తెత్తురు. అని దీనవదనముతో రాతిక్రింద, బండక్రింద వంగిచూచుచు, చెవియిచ్చి వినుచు గన్నుదెఱచి చూచుచుఁ దిరుగాడుచుండిన పతివ్రతాతిలకమును గంగ దర్శించినది. ఆమె వెంగళు, తలంపులు, పెదవులు తడవుకొనుట, మెల్లగ మాటలాడుట, కనిపెట్టినది. 'అమ్మా! నమస్కారము. నీవేమి వెదకుచున్నదానవు. నాతోఁ జెప్పుము సెలవిమ్ము' అని గంగ ప్రార్థించెను. 'నా పతి నా దైవము. ఎంతకష్టపడియైనను వారి యాజ్ఞ గావించుచుందును. ఇది నా వ్రతము. నేఁటినుండు సాగినది. ఇక దానికి భంగము రానున్నది. జలము తెమ్మనిరి. ఇంటలేదు. ఎండమిక్కుటముగానున్నది. నీరు త్రాగకున్న నొకప్పుడు ప్రాణహాని, సంకల్పాదుల కాచమనమునకు లేకున్నఁ గర్మహాని, యెట్లురా భగవంతుఁడా యని చింతిల్లుచున్నదానను. ఎక్కడనైన దొనయున్నదా? సెలయున్నదా? తాతిగుంట కనఁబడునా? అని తిరుగుచున్నదాన.' ఇట్లని పతివ్రత తనకుఁగావలసిన విషయము తెల్పెను. 'దీనికై మీరు శ్రమపడవలదు నేను దెచ్చెదను. ఆ పాత్రమిటు తెండు. నేను తేఁగవచ్చునా? యనిచేయిచాఁచెను. 'సరిసరి, మీకంటె నాకాచారమా?' మీకేల శ్రమ? మీతో నేను వచ్చెదను.' అని యనసూయ యుపచరించినది. ఇటురండు ఈ బాయిదొరకించిన మీకుఁ గావలసినంత జల అని చేతితో నొక్కపడుకుఁ దిరుగవైచినది. ఆవం నెక్కడనుండి లేచినదో, జలజల-గలగల- ప్రవా

ఎక్కడనుండి లేచినదో, జలజల - గలగల - ప్రవాహము! ... ఒక్క శిలలోనుండి.

ఒక్క శిలలోనుండి - అద్భుతము! తొలుతవచ్చిన కళ్లలము తొలఁగనిచ్చినది. పిమ్మటవచ్చిన కలకనీరు విడిచినది. తర్వాత తేటనీరు రాఁగాఁ బాత్రము పట్టి యనసూయ నింపించి, యంత ముఖము చేసికొని -'చల్లని తల్లి మీరెవ్వరో తెలిసికొనవచ్చునా? నావలె మీరును మిట్టమధ్యాహ్నమున రాఁగతం బేమి? రండు నీరుకొని పోయి నాభర్తకిచ్చి యాశ్రమములో మాటలాడుకొందము-' అని వేఁడినది. 'తల్లీ! నేను దీనురాలను; ఆయుధము చేతనున్నను గొట్ట జాలనిదానను, కొట్టుటకు స్వాతంత్ర్యము లేనిదానను, గంగను. నన్నుఁ బాపములు మట్టుకొని బాధించుచున్నవి. ధర్మశాస్త్రము గర్వవాక్యములు ...డుఁడు. ఒక్కరు తన్నుఁగొట్టినఁ దానుగొట్టరాదఁట. తనకు మొట్టిపెట్టుకొనవలెనట. మరలఁదామే చెప్పును. కొట్టినదానికంటెఁ గొట్టెదననుట గొప్ప నేరమని. నాస్థితిఁ జిత్తగింపుఁడు. ఆకాశవాణి, మహాపతివ్రతవలనఁ గాని నీకు వచ్చిన యీ బాధ తీరదనియెను.

నారదుని వలన మీమహాత్త్వమ... మీ దర్శనమే పనిగా యీయొండ... టిని.' అని విన్నవించిన మిన్నేఱునకు... మంగళకరంగా!' అని యనసూయ న... 'అమ్మా! నన్ను క్షమింపవలయును. నేనె... నను. నా మహత్త్వ మెంత! కొడుకు... కొమ్మలా! ధనమా! ధాన్యమా! యిల్లా! వా... కలియా! ఉందురు మహాపతివ్రతలు. వారు లేనిదే లోకము నిలువదు. వెదకఁబోవవ్వును. నేనశక్తరాలనైనను నాకు నీవు చేసిన యుపకారమునకై కొంతసేపు మాకుటీరములో నిలుపుకొన నిచ్చ పుట్టుచున్నది. నాతో రావలయు' నని కోరినది. 'ఓజననీ! నీకంటె వేలు మహాపతివ్రతలుందురు. లేకుందురా. నారదుఁడేమియు నాలోచింపకుండ మిమ్ముఁ జెప్ప లేదు. నా కార్యము దీర్చుటకు మీరే సమర్థులు. నా మనోజవము ల్లీయున్నది. నేను వేఱొకరిని వక్కలేదు. "అన్యథా శరణం నాస్తి త్వమేవ శరణంమమ." నాకు వేఱు శరణము లేదు.' అని గంగపలికి చేతులు జోడించినపుడు, 'నేనల్పరాలనైనను నాయందు నీకున్న విశ్వాసమైనను నాకుఁ దోడ్పడుము గాక! నాకుఁ గావించిన యుపకారమునకైన నేను ప్రత్యుపకారము చేయయత్నించుట నావిధి. మా చెడ'నని కాలుసేతులు కడిగికొని యాచమనముచేసి, భర్తను మనస్సునం దలంచుకొని పుడిసెఁడు నీరు చేతఁబట్టి - 'ఓ పాపములార! నేనే పతివ్రతను - నాదే సత్యవాక్యము - అని నారదాదులు తెలిసికొన్నది వ్యర్థము గాకుండ మీరు నశించి భస్మమైపొండు. మీదుష్కార్యములకు ఫలమనుభవించి పెద్దల సత్యవాక్యమును నిలువఁబెట్టుఁ' డని కన్నులు మూయఁబోవునప్పటికే కొన్ని దూరముగాఁ బాఱిపోయినవి, కొన్ని తొలఁగఁబోవుచున్నవి, కొన్ని మమ్మొక్క రేమి చేసెదరని నిర్భయముగా నక్కడనే పండ్లిగిలించి చూచుచున్నవి. కన్నులు విచ్చినీరు గంగకుఁ జుట్టును జల్లినది. అల్లంతదూరమునఁ జిటచిటమ్మను ధ్వని వినఁబడినది. కొంతదూరమునఁ బటపటమను శబ్దము వినవచ్చెను. గంగ చుట్టును ప్రేలాపన నిప్పు

... అనేక విధములుగా - శాపము ...ద్ధులైనవి. బూర్త్రపోగయినది. నీళ్లుగారు ...నే దులగడుగుకొన్నట్లు శరీరము తేలికపడి ...ంగకు సంతోషము పట్టఁజాలకుండఁగలైను. ...డు నాకు మహోపకారి. నాకు నీవు తల్లివలె ...డి నన్నుఁ గాపాడితివి. నీకు నేను కృతజ్ఞురాలను. నీమేలు మఱవను. మీపర్ణశాలకు దాపుగ నీజల ప్రవాహ మెల్లపుడుఁ బాఱుచుండును గాక; ఇది మీస్నాన పానముల కుపయోగించును గాక; దీని నిట్లుండ నిమ్ము. నీదర్శనమైనది, కృతార్థురాల నైతిని. సెలవిండు. నేను బలుతావులకుఁ బోవలసినదానను, ఒక్కచో నిలుచుటకష్టము, నాకుఁ ద్రిప్పుట యెక్కుడు. నాకాలు నిలువదు. నాయనగారికి నానమస్కారములు నివేదింపుము." అని పడిపడి దండములు పెట్టి గంగ వేంచేసెను. అనసూయ తన భర్తకడకుఁ జని సవిస్తరముగ జరగిన దానిం జెప్పెను. ముగ్గురు శక్తులును మూతులు బిగించికొనుచు నిజనివాసములకుం జనిరి.

... సోదరీమణులారా! ముల్లోకములు ముట్టుకొన్నవి. మర్త్యలోకములో సావిత్రిమూలమున వైకుంఠములో లక్ష్మీకారణమునఁ గైలాసములో గౌరికతమునఁ - అనసూయపైఁ గినుకపుట్టి - అసూయలేచి - అహంకారము మెండై పొగ రాఁజుకొనఁ బొచ్చెను. సావిత్రి - తిండితినక, నిద్రపోక, అనసూయపైఁ జూపోపమిచే నెగరోఁజుచుఁ జిక్కులు పెట్టుటకు మార్గములు వెదకుచుండెను. తనయింటిలోనున్న దుర్వాసుఁడు మొదలైన సలతిక్కమునులపద్దులు తిరుగవైచినది. అట్టెముసలి - అట్టెపడుచు కాకుండ నడిమిరము వానిని బిల్చి - 'నీవు నిర్భయముగ భూలోకములో అనసూయయొద్దకు వెళ్లి యెన్నివిధములనైన బాధించి చిక్కులు పెట్టి చీకాకు పఱచిరమ్ము. ఎట్లయిన వంచించి రావలయును.' అని పంపిన మునివచ్చి - అత్రిమునికిఁ బ్రొక్కవైచి పండుకొన్న తరువాతఁ దొడమీఁదఁ గాలు పెట్టి నిద్రపట్టుటకై మెల్లగ నెత్తుమండిన సమయము గని పెట్టి, 'అనసూయా! భిక్షాందేహి. ఆఁకలి, ప్రేఁగులు మాఁడుచున్నవి. గొంతుక యెండిపోవుచున్నది. నాలుక పిడుచగట్టికొనిపోవుచున్న'దని యెండు నాలుకతో నఱచెను. ఈపిలుపు వచ్చుటకుఁగాని నమ్మ్యమన్న దాననని యంఆమునకుఁ గాని సమయముగాదు. కొంతజాగుచేసివచ్చినది. మునికి తలలోని యొకజడను దెజేకి నేలఁ బెట్టికొట్టెను. దా నొకరాక్షసుఁడు పుట్టి నోరు దెఱచికొని పల్లెరములో నన్నము పెట్టుగానివమ్ము పతివ్రతపై నట్టహాసము చేయ బోయి వెనుకకుఁ దగ్గి-నందము నేలఁగొట్టి మునిమీఁదనే పడి గోళ్లతోను గోఱలతోను జీరిచంపి శవమునుబట్టుకొని యెక్కడికో పారెను. సావిత్రికి గర్వభంగమైనది.

పార్వతికూడఁ గొంత చిన్నతనపుఁబని చేసినదని చెప్పుకొనుచున్నారు. అదిచెప్పుట నాకు సిగ్గగానున్నది. లోకమాత యట్లుచేయునా! ఏమిచేయుదును? కిరియాశ్చర్త్రములో శివుని గౌరిని సాగటాలయాటలోఁ బెట్టితిని. శివరాత్రి మహాత్మ్యములో శివునిచే గంజాయిపత్రి పీల్పించితిని. దేశమెల్లవారు నెట్లుచేయించిన నట్లుచేయుటకు సిద్ధపడు వీరు సర్వేశ్వరులని యెంచి లోకులయాటలనే నేను నాడింపనున్న మూర్ఖులు నన్ను నిందింతురు గావున - ఊ! మీరట్లు తలంపవలదు. పార్వతి ముట్టయినది. గంగ చేపలది - కృష్ణుఁడు గొల్లవాఁడు - అరుంధతి మాలది. ఇట్లని చెప్పువారిని, గాదనిన నీకేమి తెలియునని కొట్టవత్తురు. నేను వ్రాసినదాని నెవ్వరయినఁ జదువవలయునను తలంపే నాకున్న - వారని నట్లే యనవలయును. నిజమాడిన నిష్ఠురము. మూర్ఖులే కాదు. ఒక పండితుఁడు. 'కాళిదాసుగారు రాజులేని సమయములో భోగముదానియింటిలో-' అనిరేమొ కథ చెప్పుమన్న నేను నవ్వితిని. ఒక్క కాళిదాసుగాదు; ఇద్దఱో ముగ్గురో యున్నారని చెప్పుదురు. వారికాల నిర్ణయము లేక చరిత్రము తెలియక తలక్రిందుపడుచున్నారు. కాళిదాసేమి భోగముదానియింటిలో నికేమి-యుంటిని. అట్లయిన భోజచరిత్రము - అక్షరలక్షలు - అబద్ధమేనా - నీది వెట్టితనము. అనిపదిమందిలోఁ దిట్టెవాఁడు. ఆయన తిట్టినకొలఁది నాకునవ్వు. పిట్టకథలు నమ్మి నట్టులు సత్యకథనము లోకులు నమ్మరు. తెనుఁగువారు- అంఅవారు కట్టికల్పితకథలు చాలఁ దలిచిన వారుక... అత్రి తనయిల్లాలితోడులపైఁ బాదములుంచి పం...కి...రెను. ఆసమయమునఁ బార్వతి తనమగనియొడలి భూషణములలోని యొక పామును దీసి సేవకుఁడగు భ్రమగుని చేతి కిచ్చి వారి మీఁదఁబడవేయుమని పంపినదఁట. భ్రమథుఁడు మెల్లగాఁ బ్రాఁకుచు అనసూయమీఁద

ఎక్కడనో విడిచిపెట్టెనట - సర్పము మెడమీఁదికెక్కి మెుగముమీఁదికిఁ బడగ త్తి తొంగి చూచుచుండఁగా వాయునుక్కని పెట్టి నిర్భయముగఁ గదలక మెదలక యున్నది పూవులమాలయై మెడలో వ్రేలపడియుండెను. నిద్రనుండి లేచి అత్రిముని యీమాలయెక్కడిదని యడిగెను. గౌరి పంపినదని దానిని హారముగా మార్చితోలి తేచెనట.

లక్ష్మి ధనగర్వముచే సేవచేయించిన దనియను సమ్మతమ్మును. ఆమె తనకుమారుఁడగు మన్మథుని, వసంతుని తోడిచ్చి పంపి, అనసూయకు మనోవికారము కలిగింపుమని ప్రోత్సాహపఱచెను. ఈమదుమ నొక్కవేదరాలు తన మువ్వురు బిడ్డలతో నెక్కడనుండియో వచ్చి యత్రిముని యాశ్రమము దగ్గఱ నిర్భయముగా నుండునని చెట్టులనీడఁగూర్చుండెను. ఆశాలువను గాంచి అనసూయనాకు బిడ్డలు లేరు. పుత్రులుగల తల్లిదే యానందమని మనస్సునఁ గొంచెము విచారము నొంద, దానిని భర్త రయెఱిఁగి నీవు విచారింపకుము. నేను బదరికావనమునకుఁ జని నారాయణమూర్తిం గూర్చి ఘోరతపంబొనరించి పుత్రుంబడయుటకు వరము గొని తెత్తునని తన యిద్దఱు శిష్యులను, "అనసూయకు సహాయముగానుండుఁడు, ప్రాతఃపాకములు వల్లించుకొనుచుండుఁ"డని ఆశ్రమము విడిచి యెందును బోవలదని-"ఇతర మునివరులతోఁ జదువులో గర్వమునఁ బంతగింపరాదని" బోధించి- ఇంకనెన్నియో నీతులు చెప్పెను. వానిని నేను వేఱుగ నొకనీతిగ్రంథము వ్రాయఁదలఁచియుంట విడిచితిని. అత్రి బదరికాశ్రమమునకు వేంచేసెను. ఆవేద బిడ్డలకు రొట్టెలు, పండ్లు పెట్టి వారి యాటలు వినోదములు చూచుచున్న యనసూయకడకు మన్మథుఁడు, అత్రిముని వేషము దాల్చివచ్చి తపచమత్కారములు గారడివానివలె సంచిబిప్పి చూపఁబోయెను. ఈదుష్ట[...]తరులను గ్రహించి- నీమాటలు వారెుద్దనా! నీ[...]ములకుఁ దోడు మాయవేషములు కూడ నేర్చిన లోకమునమర్యాదలు నిలుచునా. తొలగిపొమ్ము. వారెుదుట నుండరాదు. నీవెదుని మునులలో నీసామగ్రితో నీపరివారముతో నాయాశ్రమము విడిచిపోవలయును, అని పలికిన మన్మథుఁడు సిగ్గుపడి వెడలిపోయెను. లక్ష్మి యేమిజరిగినదని కొడుకు నడుగలేదు. మానమును గొడుకు చెప్పలేదు.

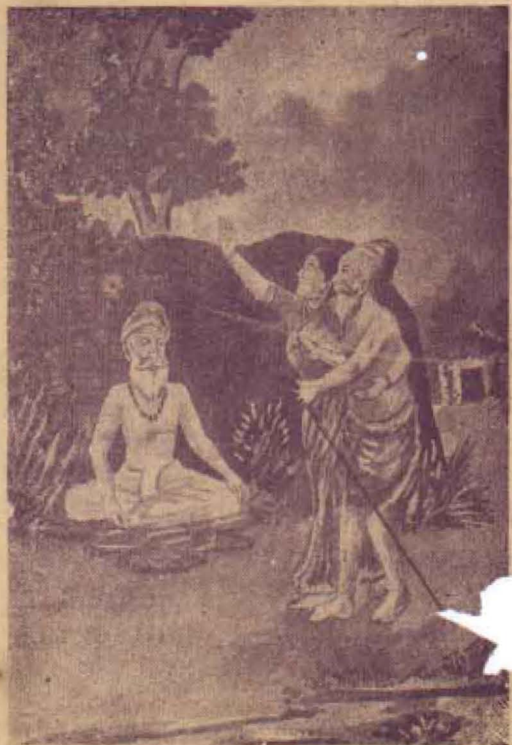
ఒక్కరొక్కరిగర్వము నీరీతిగా న[...] కానివనస్సులో నసూయమతెంత వృద్ధి పొంద[...] అనసూయ పాతివ్రత్యము వారికి ఘనమనిపిం[...] దానికింకొక్క చిన్నవిషయములో నైనది. వినుండు.

ఒక్క బ్రాహ్మణకన్యగలదు. ఆమెపేరు నర్మద. సద్గుణవతి, విద్యనేర్చినది, బుద్ధిగలది, యని పేరుపొందెనది. కన్యాత్వముననే దైవవశమున మరణించి స్వర్గమునకుఁబోయెను. ఏమూలనో యొక్కమూలఁ బడియుండమని యన్నక పెద్దకుండల కెపరు పెట్టు మనవారిం జూచుటలేదా. ధనమున్న హాయిగా నొకరికిఁ బెట్టి తాము తినియుండక, ధనము వ్యర్థముగా నెలవు చేయుచుఁ బెద్ద పెద్దపదవులకు, కార్యదర్శులకు మంత్రులకు, గావలయునని యెన్నికలు, పరాభవములు, న్యాయస్థానము లెక్కుట మనకు విదితమే. నర్మద, చేరితిని, నరకముగాదు స్వర్గము. కడుపులోని చల్లకదలకుండ నొక్కచోట నెక్కడనో వారు చూపించినచోటఁ గూర్చుండమనక, పతివ్రతలలోఁ జేరుదమని యత్నము. నేను పతివ్రతలలో నొక్కతెనుగా నిలిచెదనని యభిప్రాయము నడిగినది. తగునని కొందఱు, కొన్నిగుణములు తక్కువయని కొందఱు, నింద్రసభలోఁ దర్కించిరి. ఇంద్రునకు మనవి వ్రాసికొన్నది. కాగితము సభలోఁ బెట్టెనాఁడు. సభలో ధర్మసందేహము- ఉపసభయొకటి నిర్మించి యీవిషయమై చర్చించి నిర్ధారణచేయుఁడని యింద్రుఁడాకాగితము మీఁద వస్తుగా వ్రాసి బృహస్పతి యెుద్దకిఁ బంపెను. కొన్నిదినములవఱకు దానిని బుట్టలోఁ బడవైచి పెట్టిరి. చిత్రగుప్తులయెుద్ద నాకాగితమునకు బదులువచ్చినదాయని నర్మద యడుగుచుండును. ఒక్కనాఁ డుపసభకూడినది. ఎన్నుట, బలపఱచుట, చప్పటులు చఱచుట, నేనెంతటి వాఁడను, మీరు నాకీ గౌరవమునిచ్చిరి. అర్హుఁడను గానని మీకెఱిఁగియున్నారు. నన్నుఁ బీటమీఁద నాఁడుబనుచునపలెఁ గూర్చుండఁబెట్టి మీరే యీకార్యక్రమమునందు భంగములేకుండ సభను నిర్వహింపుఁ గొందురని ప్రార్థించుచున్నాఁడనని యధ్యక్షుఁడు తన వినయభావమును, నాడుక ముక్కలను వెలిపుచ్చుటఁ గొంతు

కూర్చున్నది మొదలు సభాధ్యక్షునికి
...డి ప్రక్క వారునుఁ జేటుఁ కలిగించుట మీరే
ముక్కలు చెప్పుఁడని ప్రక్కవారిని గిల్లుట
ముగిసిన పిమ్మట- యథావిధిగా కార్యక్ర
...ల్లమీఁదఁ బెట్టలేదేమి యని చిత్రగుప్తునిపైఁ
...శ్నవర్షి కన్నులెఱ్ఱజేసెను. ఇందేమున్నది. ఒక్కటే
యంశము. దీనికిఁ గార్యక్రమ పత్రిక అక్కఱలేదని తేలేదని
చిత్రగుప్తుఁడు సమాధానముచెప్పెను. తేలేదుగదా యని
చెప్పను. అంతియకాని సభాక్రమమునకు విరుద్ధముగదా!
అన్యత్రుని యొన్నిక నేఁడేమి క్రొత్తయనియా యీ
చప్పట్లు మొదలైనవి. ఇది యొకపద్ధతి. కానిండు.
వర్తన ప్రార్థన మొక్కటియే నేఁడు చర్చింపవలసినది.
అని సభవారు సభాధ్యక్షునితో లేచి చెప్పిరి. కట్టిపెట్టు
దను. వినాశీహాస్యము చెప్పను. సభ జరిగినది. తీర్మాన
మిట్టులు చేసిరి.

"ఇంద్రుఁడుగారు నియమించినట్లు వర్తన ప్రార్థ
నమునకీ సభవా రిట్లభిప్రాయ పడుచున్నారు. కొన్ని
కొన్ని చట్టములపుడపుడు రద్దుచేయుట, మార్చుట,
సవరించుట మొదలైనవి కొన్ని రాజ్యములలోఁగలదు.
ఇక్కడ బహుకాలమునుండి యట్టి తలంపే లేదు. పూర్వా
చారము ననుసరించి కవచధారిని గుడిలోనికి రానీయమని
వనిపుడు, కవచములు, మీసములు ముందుజుట్లు లేనివారె
వ్వరు? ఈచర్చయందు ముఖ్యముగా జరుగును. ఇఁక వర్త
కను గూర్చి పూర్వశాస్త్రముల ననుసరించిరే యిప్పటి
తీర్మానము. వితంతుల కట్టడములలోనికి వారెన్ని విధము
లఁగాఁ జెడినను వితంతులే చేర్చఁబడుదురు. కన్యల కట్టడ
ములలోనికిఁ బెంపవరసి వచ్చినను గన్యలనువారే రావల
యును. వివాహమైన వారికట్టడములలోనికి నాకబలి
నాఁడు చనిపోయినను నకుమంగళస్నానములు చేయుమఁ
జచ్చినను వివాహసంస్కారమైనదనిపించుకొనిన వారే
రావలయును. వితంతులన్నీ వివాహితలని భేదము లేకుండఁ
బతివ్రతలందఱు నొక్కభవనములో నుండవచ్చును. కాని
వివాహముకానిదాని పాతివ్రత్యము పరిశీలన కెట్లువచ్చును?
పతివ్రతయనఁగాఁ దాత్పర్యమేమి? పతిని దైవముగా
వ్రతముచేయునది. పతిని బూజించునది ఇట్లెన్నియో
రీతులు. ఎన్ని రీతులనాలోచించినను పెండ్లికాని వారికిఁ
బతులున్నారో లేరో బహిరంగముగాఁ దెలియదుగానఁ
గన్యకలు (కన్యకలనఁగాఁ జిన్నపెద్ద భేదములేకుండఁ
బెండ్లికానివారు) పతివ్రతలలోఁ జేరుటకు వీలుకలుగదు."

ఈతీర్మానము నేకగ్రీవముగా నామోదింపనివా
రున్న యెడలఁ జేతులెత్తుమంటిమి. ఒక్కఁడును జేయెత్త
లేదు. కాబట్టి తీర్మానమయినది అని యధ్యక్షుఁడు
చేవ్రాలుచేయు నప్పటికిఁ గొందఱు సభ్యులు దీనికంటె
ముంగో, దీనికంటె ముఖ్యమైన పనులలోనికి వెళ్లవలయు
నని లేచిపోయిరి. నేను గంటక్రిందనే వచ్చినట్లు వ్రాసి
కొందఱు కూర్చుండిన వెంటనే వెళ్ళిరి. కరతాళధ్వను
లతో (చిత్రగుప్తులుమాత్రమే) సభ ముగిసినది. దేవేం
ద్రుఁడుగారి యొద్దకుఁ బంపిరి. దానిప్రతి యొకటి వర్తన
కిచ్చినిరి. చిత్రగుప్తులట్లు చేసిరి. వర్తన పదిమందికిఁ
జూపించినది. ఎవ్వరికిఁ జూపినను నిష్ప్రయోజనము.
భూలోకమునకుఁ బోయి పెండ్లియైన దనిపించుకొని
రాకున్న వీరి పట్టు వీడుదురు. అయ్యో, తీర్మానముల

సూర్యుఁ డుదయింప కుండునది యని వర్తనపలికెను.

సంగతియే యిట్టిది పొమ్మని యందఱును జెప్పిరి. తప్ప దని నర్మదకుఁదోఁచినది. పెద్ద పేరువచ్చుననియే కాని పడవలసిన కష్టములెన్నో యని యాలోచింపరు. భూలోకమునకువెళ్ళి, కుష్ఠవ్యాధి, దుఃఖలీనము, చిత్తకోపము, పెండ్లి చేసికొనవలయునను నాశయుఁగల యొక బ్రాహ్మణుని, వీఁడు శీఘ్రకాలములో మృతినొందును. విధవయైనను పతివ్రతలలోఁ జేరవలయునను పట్టుదలతోఁ బెండ్లియాడినది. అతఁడామెను బహుబాధలు పెట్టెను. తిట్టెను, కొట్టెను, చెప్పనేల! ఒక్కనాఁడు నడువలేను. నన్నెత్తుకొమ్మని కట్టెలతోఁగొట్టి, పుంటికాలు కడిగి యీఁగలు వాలకుండఁ గట్టుకట్టి నదికి స్నానమునకుఁ దీసికొని పొమ్మని ముసలి బ్రాహ్మణుఁడు పట్టుపట్టెను. భుజముమీఁదఁ బెట్టుకొని మోచి నది యొద్దనఁజేర్చినది. కన్నులు కానరాకతపస్సు అచట చేసికొను నొక యోగిని ద్రొక్కినాఁడు. అతఁడు దానికిఁ గోపగించి నీవు సూర్యోదయము కాఁగానే చత్తువని శపియించెను. నావగఁడు చనిన నేను విధవ నగావలసివచ్చును. ఈరెండు కష్టములు రాకుండుటకై సూర్యుఁడుదయింప కుండునదియని నర్మద పలికెను. లోకములు చీకట్లు కప్పినవి. ఒక్కరికిని దోపకుండెను పట్టపగలు దీపములు పెట్టుకొని తిరుగుటకును గష్టమేగదా! దేవతలు, దానవులు, మానవులు నేకమైరి. ఏమి చేయుదమాయని సర్వవర్ణ సమావ్నాయ సభ జరిగినది. నర్మద మనమాటలకు లక్ష్యపెట్టదని కొందఱు, ఆఁడుదానిని మగవారు ప్రార్థించుటకు సిగ్గులేదాయని కొందఱు, సిగ్గు పౌరుషములున్నచో సూర్యునిఁ బొడిపింపకొనుండని కొందఱు కొట్టుమిట్లాడిరి. ఇంతలో నొక కొఱవి పొలకట్టి వెలిఁగింపుకొని నారదుఁడువచ్చెను. మీరు మీరు గింజుకొన్నను, సూర్యుఁడుదయింపఁడు. నామాటవిని మీరందఱుమగలసి అత్రిమునిభార్య మహాపతివ్రతయగు నన

సూయను వేఁడుకొనుఁడు. ఆమె వచనములకు నర్మద వెనుకదీయదు అని చెప్పిపోయెను. పెద్దకాఁగడాలు వేయించుకొని యందఱును మహాపతివ్రత కడకువచ్చి గోలపెట్టిరి. పాపమామె వారినెల్లర వెంటఁ బెట్టుకొని నర్మద యొద్దకువచ్చి సూర్యుఁ డుదయించుటకు సెలవిమ్ము. నీ పెనిమిటి చనిపోయిన నేను బ్రదికించెదనని నర్మదను బతిమాలెను. ఆమెయట్లు చేసినది. ఈమె యిట్లు చేసినది. పైఁగా నా బ్రాహ్మణుడు రోగములన్నియుఁబోయి దృఢశరీరము, యౌవనమునువచ్చునట్లు ననసూయ యనుగ్రహించెను. ఈపతివ్రతమహిమ గౌరిలక్ష్మి సావి

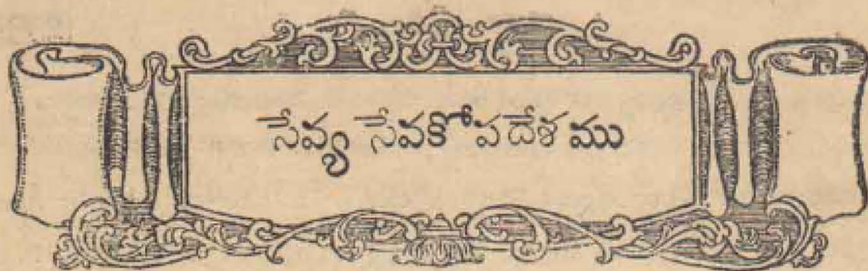

ముగ్గురు మూఁడుచంటిబిడ్డలైరి. కేరుకేరుమని యేఁడువఁజొచ్చిరి.

త్రులకు మతింతయనసూయను గల్గించినదట యింతలేదు గదా.

తమతమ పతులను జేరి 'వలదు; ప్రయోజనము లే' దని వారెంత చెప్పినను వినక మూర్ఖపుఁబట్టుపట్టి మీరు స్వయముగాఁ జని యనసూయను మోసపుచ్చిరమ్మని కోరిరి. అయ్యో, మేమును స్త్రీలమాటలు పట్టుకొని తిరుగవలసినదేనా. అత్రి యింటలేడు. ఎట్టి పనిచేయఁగలమని చింతించుచునే త్రిమూర్తులును (బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు) అనసూయ కడకు యోగిరూపములతో వచ్చి మా కాకలిగానున్నది. మీ యింటనున్నదే చాలును. మేము స్నానము జపము చేసికొని సిద్ధముగ నున్నారము. నీవు వస్త్రము విప్పివైచికొని వడ్డింపుమని కోరిరి. కోరిక యామెకుఁ జిరాకు పుట్టించినది. కాని సమయోచితమైన యూహయామెను గాపాడినది. కూర్చుండుఁడని పీటలు పెట్టినది. కూర్చుండిరి. కమండలువులోని నీరు కొంచెము తీసికొని వారి ముగ్గురిమీఁదఁ జల్లిన ముగ్గురు మూఁడు పసిబిడ్డలైరి. కేరుకేరుమని యేడువఁజొచ్చిరి. ఇంతలో దిగంబరయై పాత్రలలో వడ్డించి మరల బట్టకట్టుకొన్నది. కాని బిడ్డల యేడుపు తనకు జాలిగొలిపినది. తానొకబిడ్డను తన శిష్యులిద్దఱు ఇద్దఱు బిడ్డలనెత్తికొని యూడించుచుండిరి. నారదుఁడు పరుగెత్తుకొని ముగ్గురమ్మల దగ్గఱకుఁబోయి, 'యిట్టిట్టు జరిగినది. మాయమ్మలార! మీరీ గొడవకు పోవలదని చెప్పితిని. నామాట వినలేదు సరిగదా పైఁగా నిట్టి తప్పుపని చేయించిరి. రండు. మీరు వచ్చి యనసూయను బతిమాలుకొనుఁడు. అత్రి యింటలేఁడు. కాఁబట్టి మగవారిమాట లామె వినదు. స్త్రీలను స్త్రీలే పలుకరింపవలయును. మించినది. నాతోఁ జెప్పరాదా. నన్నుఁబంపరాదా. పెద్దతలకాయలకు గౌరవహానికలిగిన లోకములో నెంత చిన్నతనము. రండురండు. జాగుసేయ వలదని గుంజెలు కొట్టుకొనుచు తనవెంటవచ్చు వారికి నారదుఁడు, అనసూయదర్శనముననుగొనివచ్చెను. 'అమ్మా! మమ్ము రక్షించి మాకుఁ బతిభిక్ష పెట్టు'మని గౌరియు లక్ష్మియు సావిత్రియు వేఁడుకొనిరి. 'మీకేమి! పతిభిక్ష యేమి! నేనేమిచేసితినని యనసూయ వింతపడియెను. 'మీరు ముగ్గురు మాభర్త'లని వారు చెప్పుకొనిరి-'నాకు బిడ్డలు లేరు. నేనీయఁజాల'నని యనసూయ పట్టుపట్టి వారిని తిరస్కరించినది. అపుడు వీరు ముగ్గురును గోలుమనిరి. ఆకాశవాణి, 'అనసూయా! నీపతి భగవంతుని వరము గోరి తెచ్చుచున్నాఁడు. ఈ త్రిమూర్తుల యంశమున నీకొక్క కుమారుఁడు కలుగును. వీరి పతులను మరల నిజస్వరూపులను జేసి యిచ్చివేయుము. దీనివలన నీపతి వ్రతాశ్వము మఱింత వన్నెకెక్కు'నని పలికెను. ఇంతలో నత్రిముని వచ్చెను. నీరు మంత్రించి చల్లి బాలురను త్రిమూర్తులను జేసి యెప్పటియట్లనిలిపెను. త్రిమూర్తులును వారివారి భార్యలవంకఁ దలలు వాంచి చూచుచు మీకు శృంగభంగము చక్కఁగానైనదని సంజ్ఞలు చేసిరి. 'నేను, మీరు పరమపురుషులని యెఱుఁగను. ఎవ్వరో యతులని తలంచితిని. నన్ను క్షమింపుఁడని యనసూయ వేఁడికొనియెను. నీ తప్పింతయైనను లేదని వారు సపత్నీకులై దయచేసిరి. నారదుఁడు వారితోఁ గొంత దూరము వెళ్ళి నాకు దత్తాత్రేయదర్శనము చేయవలయుననియున్నది. సెలవిండని తిరిగివచ్చెను. అనసూయ గర్భమునఁ గొన్ని దినములకు బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరుల యంశంబుల నొక్క పుత్త్రుఁడు దత్తాత్రేయుఁడు జన్మించి యాముని దంపతులకు హర్షము గలిగించెను. దత్తాత్రేయుని వర్ణించుట నాతరముకాదు. రవివర్మ పటములోఁ గొంత విషయము జూచి యెల్లవారు నానందింతురు గాక!

సేవ్య సేవకోపదేశము

(క్షేమేంద్రుని కృతికిఁ దెలుఁగు)

శ్రీరాజా వాసిరెడ్డి దుర్గా సదాశివేశ్వర ప్రసాద బహద్దరుగారు

ఉ. వాకిట నడ్డఁబడ్డఁ గని వద్దనఁ దెట్టులొ చేర రా సమా
లోకముచేయఁ డేమనవులున్ గజవాజిలితముల్ పొసర్చుచున్
గైకొనఁ డేఁగినన్ వెదకు గంపెఁడుతప్పులు, తప్పులందుఁ గా
లాకృతియౌఁ బిశాచమున కాతని కేమిట భేదమో కదా!

చ. గురులను రాజపూరుషులఁ గొల్వఁడు కొల్చును రాజదాసులన్
వరదుఁ దలంపఁ డీశ్వరుని వారక విత్తమునే తలంచెడున్
నరపతి కీడుమేళ్లను గనండు స్వకార్యములే కనుంగొనున్
జెఱచుఁ జెడున్ గడున్ జడుఁడు సేవకుఁ డెప్పుడు శ్రీనిమిత్తమై.

ఉ. చేరరు గోతఁగూల్చువిషచిత్తులు మత్తులు, చాటదుమ్మునన్
గూరదు నీమొగమ్ము, పెనుగోలయు నుండదు, ద్వారపాలదో
స్సారపుభీతి కల్గదికఁ జప్పనఁ జేరుము పుణ్యకానన
ద్వారము; మూఢుఁడా యచట దంభనృపాలురబాధ లేదురా.

శా. అన్నా! కష్టవినష్ట! సేవకుఁడ! పోషాశన్ మహాయాసమున్
గన్నా, వే, నయరో నపుంసకుని రాగద్వేషదోషార్తిదున్
మన్నించిన్ భజియింతువే పరతరున్ మాహేశ్వరున్ గొల్వు మా
పన్నత్రాణపరాయణుం డతఁడు నిన్ బాలించు నెల్లప్పుడున్.

గీ. తుచ్ఛతలేశుల యవివేకకారణమున, వెలయు దైన్యంబు లెన్నగా విడుఁడు సుమతు
లెద భవగ్రంథి నిఁక జనియింపనీక, దివ్యవిజ్ఞానమణిఁ గొల్చి భవ్యు లగుఁడు.

సీ. వ్యాజంబులకు నిత్య మావాసమగువారు, విజనసుఖేచ్ఛులై వెలయువారు
వసుధేశ్వరులు వారి బడిపంచలం బడి, యూడిగం బొనరించు టుడుగుఁ డింక

త్రెంపుడీ యాశాఖ్యదృఢపాశబంధంబు, చిత్తంబు నెంతయుఁ జిక్కఁబట్టి
విమలంబు పూతంబు శమజలంబును జల్లి, యార్పుడీ తీవ్రతృష్ణానలంబు
గీ. హృదయకుహరాంతరాంధ్యంబు చెదరఁగొట్టఁ, జాలుపరమామృతజ్యోతిఁ గీలుకొలిపి
నిర్వికల్పసమాధిలో నెగడి మీరు, శుద్ధసౌఖ్యప్రపంచంబుఁ జూడుఁడయ్య!.

గీ. వృత్తిచేతనె జగము జీవించు; నిజము, వేరికో కొందఱకె సేవ వృత్తియగును
దాస్య మస్థానమునఁ దీవ్రతర మగుటను, దెగడుఁడీ దానిఁ బ్రాజ్ఞులు తెగువమీఱ.

గీ. పండితులఁ గొల్వ మక్కువపడెడువాఁడు, లోప సేవారసాంబుధిఁ దోఁగువాఁడు
చెలఁగి క్షేమేంద్రుఁడనువాఁడు చెప్పెదీని, బుద్ధిమంతులు సౌఖ్యంబు పొందుకొఱకు.

గీ. దేశమెల్లను దాస్యంపుఁదెవులుచేతఁ, గూలు నీకాలమున నిది మేలుగూర్చు
నని యథాశక్తిగాఁ దెలుంగునను దీనిఁ, జెప్పినాఁడ మన్నింపుఁడీ తప్పిదములు.

తొలిపలుకు

వ్యాసదాసుఁడని నామాంతరముగల క్షేమేంద్రమహాకవి యీసేవ్యసేవకోపదేశమును సంస్కృతమున రచించినాఁడు. అతఁడు ౧౧-వశతాబ్దివాఁడు. కాశ్మీరదేశీయుఁడు. మంత్రికులమువాఁడు. సంస్కృతమున నాతఁడు ముప్పదిగ్రంథముల రచించెను. వానిలోఁ గొన్ని విమర్శగ్రంథములు. అవి ఔచిత్యవిచారచర్చ, దేశోపదేశము, సువృత్తతిలకము, మొదలగునవి. భారతమంజరి, రామాయణమంజరి, బృహత్కథామంజరి, మొదలగునవి యితిహాసకథాగ్రంథములు. ఔచిత్యవిచారచర్చయం దీతఁ డితరులనేకాక తన్నుఁగూడ విమర్శించుకొని దోషములఁ గణించుకొన్నాఁడు. క్షేమేంద్రుని స్వాతంత్ర్యప్రియత్వము నీచిన్నిగ్రంథము ప్రకటించుచున్నది. ఇందు సేవకుల కుండుసంకటములను ధౌర్త్యములను చక్కఁగా లెక్కించినాఁడు. సేవ్యులకును జక్కనిమందలింపు లున్నవి. పుస్తకము చిన్నదైనను, లోకవృత్తమును జక్కపఱుచునదిగా నున్నదిగాన ప్రియపడి తెనిఁగించితిని. 9-37 శ్లోకములు తెలిఁగింపలేదు. అవి సరిగాఁ దోఁపలేదు.

జయంతిపురము
29-1-1925

వాసిరెడ్డి దుర్గా సదాశివేశ్వరప్రసాద్.

నేతపూర్ణిమ

భావరాజు వెంకటకృష్ణారావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.,

సంపుటము ౧, సంచిక ౧౨ తరువాయి.

రాయల సందర్శన భాగ్యము

"ఇట్లుండ నొకనాడు రాయలవారి సన్నిధినుండి నాకొఱకై చారులువచ్చి, సార్వభౌముని యాజ్ఞయైనదని, తెలియచేసిరి. ఆసాయంకాలము నేను సర్వసన్నద్ధుడనై, కొలువుకూటమున కేగి, రాయలసందర్శన ప్రాప్తికి పరమానందము నొందుచు, మాయేలిక యభిమతానుసారముగ, నైదు పారసీకదేశోత్తమాశ్వములను, తొమ్మిదిరకములు ఎఱ్ఱపట్టు, మొఖమలు పట్టువస్త్రములు, అంగీవడ్డలు, రెండుపళ్లెరములలో పెట్టి, రాయలకు కానుకగా సమర్పించితిని. వెనుక నేను వర్ణించిన నలువది స్తంభములుగల సభామంటపమున నత్యంతవైభవముతో నొకవేదికపై గల సింహాసనముపై రాయలు సుఖోపవిష్టులై, నాకు దర్శనమిచ్చెను. కర్ణాటకసామ్రాజ్యపాలుడగు నా రాయలు ఒకవంక, పండితులు బ్రాహ్మణులు, కవులు, వేదాంతులు, వేశ్యలు ఒకవంక, వీరభటులు, సామంతమండలేశ్వరులు కలసి కొలువుదుండ, మహావైభవముతో కొలువుదీర్చియుండెను. ఆతడు పసుపుపచ్చని పట్టుతో చేయబడిన యుడుపులను ధరించియుండెను. మెడలో, నవరత్నఖచితమై వెలలేని మంచిముత్యములచే చుట్టబడిన కంఠపట్టికను నానావిధరత్నభూషణములను ధరించియుండెను. ఆతని యాభరణముల విలువ ప్రపంచమున నేరత్నవర్తకుడు కూడ కట్టజాలడు; ఆతడు పచ్చని సంపెనపు మేనిచాయ గలవాడు. కొంచెము పలుచగానుండి పొడవైనవాడు ఆతనిరూపరేఖాదులుచూడ చాల చిన్నవయసువాడుగా గానుపించినాడు. [1] ఆతని చెక్కిళ్లించుక పలుచగా నున్నవి. సోగనైన మీసమున్నది. గడ్డము మాత్రము లేదు. ఆతని చూపులును, దృష్టియు, చల్లనివై హృదయానందకరములై విశ్వాస, భయ, గౌరవములను గలిగింపజాలినవిగ నున్నవి. కొలువుకూటమును ప్రవేశించినపుడు నేనును గౌరవసూచకముగ శిరసువంచియుంటిని. ప్రతీహారులు, రాయలకు నన్నెఱిగించిరి. రాయలును అంతట నన్నుచితరీతిని సంభావించి, తన చెంత గూర్చుండ నాజ్ఞాపించెను. నేనపుడు మాప్రభువుపంపిన సుహృల్లేఖను రాయల కందీయ, [2] నాతడు దానిని

---

1 అబ్దుర్ రజాక్ వ్రాసిన దీసందర్భమున సంశయమునకు తావొసంగుచున్నది. అప్పటికిరువదిసంవత్సరముల నుండి యేలుచున్న యిమ్మడి దేవరాయలు యౌవనవయస్కు డెట్లగునో తెలియదు. ఒకవేళ నీ పారసీక రాయబారి సందర్శించినది, యిమ్మడిదేవరాయ లగునో కాదో? కానున్న మఱియెవరై యుండురు? ఒక్కటి నిజమయి యుండవచ్చును. యిమ్మడి దేవరాయలు క్రీ. ౧౪౪౩ ఏప్రిలుమాసమున క్రూరముగ చంపబడబోయిరి. ఆఘాతమున, నాతడు మరణించినట్లు అబ్దుర్ రజాకు దెలుపడు. కావున, యిమ్మడి దేవరాయలు, కాయవంటి వాడు గావచ్చుననియు, వృద్ధకాయుడగుటచేతగాని, చిన్ననాటనే సింహాసనమెక్కి యుండుటవలనగాని వయసు మీఱిన వాడుగాడనియు నూహింపనలయును.

2 అబ్దుర్ రజాక్ రాయలకొసగవలసిన యుత్తరములను పొరబడి సామూరి కర్పించెను. సామూరి ఆయుత్తరములు తనకు గావని తెలిసికొనినపుడు అబ్దుర్ రజాక్న కిచ్చివేసియుండును. అందువలననే కళ్లికోటయందు దీనికి ...ను గౌరవము జరిగియుండలేదు. తనకు సామూరి సన్నిధిని జరిగిన పరాభవమును, నిరాదరణయు, గడుసు...గా నబ్దుర్ రజాక్ చెప్పక దాచినాడు.

తనదుబాసిని గైకొమ్మని యాదేశించి యిట్లని మృదు మధురగంభీర భాషణముల బల్కెను. "మీరాజు అత్యంతాదర గౌరవములతో పుత్తెంచిన రాయబారమును ఈ లేఖను గాంచుటచే నాహృదయము పరమానందభరితమైనది." నేనాసమయమున, నాపేరి సలుపకుండునంతటి దట్టముగా ముడుపులను ధరించినవాడ నగుటచే, తమకమును బాపుకొనజాలమి యున్నను పైకబికి, నాకు ముచ్చెమ్మటలు గ్రమ్మకేసి వైచెను. అంతట నేను చెమటచే బాధనొందుచుండ కరుణార్ద్రహృదయుడైన రాయలు, తమచేతనున్న వట్టివేళ్లవిసనను విసరుకొనుటకై నాకు ప్రసాదించిరి. ఆమహాగౌరవమునకు నేను మిక్కిలి అలరితిని. ఇంతలో సేవకులు కొందఱు ఒక బంగరు పళ్లెములో రెండువొందల తమలపాకులును, ఇన్ని పోకలును, సుగంధద్రవ్యములును, అయిదునూర్ల పణములు గల నొక పట్టుసంచియు, నిరువది దీనారములెత్తు పచ్చకర్పూరమును, దెచ్చియొసంగిరి. ఆ కర్పూరతాంబూలమందిన తరువాత రాయలు సెలవుతీసికొనుట కనుజ్ఞనిచ్చిన విడిదికి వచ్చిచేరితిని. నాకు విజయనగరమున నున్నంతకాలము దినదినమునకై రెండుగొఱ్ఱెలు, ఎనిమిదికోళ్లు, ఒకమణుగు నేయి, ఒకమణుగు పంచదార, రెండువరహాలును, పంపబడుచుండెను. ఈరీతిగనేను ఆనగరముననున్నంతవఱకు జరుగుచునేయుండెను. వారమునకు రెండుపర్యాయములు, రాయలుకొలువునకు నన్ను బిలువనంపుచుండెను. సాయంతనపువేళ, నేను సముఖమున కరిగినపుడు, రాయలప్పుడప్పుడు మాయేలికయగు ఖాకానిషయ్యదు సుల్తానువారిని గూర్చి కుశలప్రశ్నలు చేయుచు వచ్చెను. కొలువుకూటమునుండి సెలవుగైకొని యరుగుసమయమున, తొలినాటియట్లె కర్పూరతాంబూలము బంగారుపణములయిదువందలుగల పట్టుసంచి యొకటియు, నాకొసంగబడుచుండెను. ఇట్లు నన్ను బహూకరించు సందర్భమున నొకనాడు రాయలు, నన్నుచూచి, "ఓయీ,! మీ రాజులు, తమకొలువు కేతెంచు రాయబారులతో సుఖవినోదగోష్టితో తనివినొందక సపంక్తిభోజన మిచ్చి గౌరవింతురు. కాని నీవు విమతస్థుడవు, విజాతీయుడవు నగుటచే నీతో మాకు సపంక్తి భోజనభాగ్యము లభింపదు గావున, అందులకై నీయట్టి చక్రవర్తిచే నంపబడిన రాయబారి కుచితమైన రీతి భోజనమునకు మారుగా, మాగౌరవమును జూపుట కీ సువర్ణటంకము లొసగితిమి." యని పలికెను.

తమలపాకులు - తాంబూలము

* * * * *

ఈ తాంబూలము నవలుటచే గాబోలు నేమి తమలపాకులయొక్క గుణములవలన నేమి, కర్ణాటభూపాలుడు అంతఃపురమున, నించుమించుగా నేడువందలమంది రాణులను, ఉంపుడుకత్తెలను భరించుకొనుచున్నాడు! అంతఃపురములోనికి పదియేండ్లు గడచిన మగచిన్నవాడు సయితము బోరాదు. ఒక్కొక్కయువతికి, రాణిగాని, ఉంపుడుకత్తెగాని, ప్రత్యేకముగ వేర్వేఱు వసతులు, పరిచారికలు, దాసదాసీజనమును గలరు. చివరకిద్దరు రాణులయిన, యిద్దరు ఉంపుడుగాండ్రయిన నొక యింట నివసింపరు. ఈవిశాలరాజ్యమం దెచ్చటనయిన సుందరియగు బాలికయుండుట తటస్థించెనేని వెంటనే రా[illegible]లామె జననీజనకుల యనుజ్ఞ బడసియో రొక్కమిచ్చియో, ఆబాలికను, తీసుకొని వచ్చి మహావైభవముతో, తన విలాసార్థము అంతఃపురమును జేర్చుకొనుచుండును. రాణీవాసమున జేరిన తరువాత నామె యింక పరునికంట బడదు.

రాయలను జంపుటకు జరిగిన ప్రయత్నము

ఈ చరిత్రకారు డింకను కళ్లికోటనగరమున, కారణ వశమున వేచియుండిన కాలమున విజయ నగరమున దారుణ మయిన వింత వృత్తాంత మొకటి జరిగియుండెను. అందలి విశేషము లిట్టివి. రాయలసోదరుడు, తన నివాసముకొరకు నూతన భవనమును నిర్మించుకొనెను. నూతనగృహప్రవేశమహోత్సవమునాడు రాజధానియందుగల సకల సామంత మండలేశ్వరులను, సేనాపతులను, ఉద్యోగులను, విందారగింప నాహ్వానించెను. ఇచ్చటి దేశీయుల యాచారసంప్రదాయములను బట్టి ఒకరు చూచుచుండగ నింకొకరు భుజింపరు. విందున[illegible]యారగించిన అతిథులందఱు, ఆ నూత్న మందిరమున[illegible]గల యొక విశాలమంటపమునందు సుఖాసీనులయి యా[illegible] యజమానియో, లేక యాతని పరివారములో పె[illegible]

యొకరు అతిథులు కూర్చుండియున్న మంటపముకడకు వచ్చి, లోపల సిద్ధముయిన భోజనాదికము నారగించుటకు ఒకని తరువాత నింకొకరిని లోనికి దీసికొని పోవుచుండిరి. ఆ మహోత్సవ సందర్భమునకు పట్టణమునందుగల యన్ని వాద్యములవారిని రప్పించి, రాయల సోదరుడు భేరీ, మృదంగ, ఢక్కా, కాహళాదివాద్యగణముల చేతను, సంగీత వాద్య విశేషముల చేతను, హర్మ్యమంతయు, గింగురుమని మారు మ్రోగునట్లు కోలాహల శబ్దమును చేయించుచుండెను. ఆ గొప్ప సంకుల సమయమున, నొకరి మాట యొకరికి కష్టముమీదనుగూడ వినబడుటలేదు. ఒక్కొక్క అతిథిని లోనికితీసుకొనిపోవుచు, ప్రత్యేక మందిరములందు కూర్చుండబెట్టుచుండిరి. అట్లు ఒక్కొక్కడే లోనికి ప్రవేశించునప్పుడు ద్వారముచెంతను తలుపుచాటున దాగుకొనియుండిన హంతకులిరువురు, హఠాత్తుగా మీదబడి, యాతని కత్తితో బొడిచి ముక్కలు ముక్కలుగ జీల్చివైచుచుండిరి. ఆ నిర్భాగ్యుని శవ మచ్చటినుండి యతిత్వరితముగ గొంపోబడిన వెంటనే, మరియొక యదృష్టహీనుడు లోనికి ప్రవేశపెట్టబడుచుండెను. ఆనాడు అతిథులయివచ్చిన, అదృష్టహీనుడెవ్వడును తిరిగి తన యింటి ముఖమును జూడబోయి యుండలేదు.

ఆనాడు జరుగుచుండిన భేరీ, తాళముల ఘోషవలన, నూతన గృహప్రవేశ సందర్భమున నిరపరాధులను వారెందరి ప్రాణములు, పరులెరుగకుండ క్రూరముగ గైకొనబడుచుండెనో, యాహంతకుని పరివారము తప్ప నొరు లెవ్వరు నెఱుంగరు. ఇట్లు నగరమున నాదును, పేరును పలుకుబడియు గల్గి రాజభక్తిగల ప్రతిమనుజుడును దారుణముగ వధింపబడియెను. ఒక మూల నీ దారుణ కృత్యములు జరుగుచుండ, రాయల సోదరుడు, రాయల యంతఃపురమునకు జనెను. అచట కావలివాండ్రను మచ్చికలాడి, తనయింట జరుగుచున్న విందునకై యాహ్వానించి, మెల్లగా వారినందరి నొకరి తరువాత నొకరిని తనయింటికి బంపివైచెను. ఇట్లు యించుమించుగా, నగరికావలివాండ్రనందరిని బంపివైచి, మెల్లగా రాయలను సమీపించెను. రాయల సమ్ముఖమునకు జనునపు డాతడు చేత నొక బంగరు పళ్లెరము బట్టుకొని, యందొక బాకును దాచియుంచి దానిపై తమలపాకులు కప్పివైచి యుంచెను. రాయలను సమీపించినతోడనే "జగత్ప్రభూ! ఏలినవారు విందారగించుటకై సర్వము సన్నద్ధము చేయబడినది. ఇక తమ రాక మా కనుగ్రహింప వేడెదను." అనిపల్కెను. అదృష్టవంతులును, కారణ జన్ములు నగు మహారాజులకు రాబోవు విపత్తులు సూచితముగుచుండునని పెద్దలవలన విందుము. అందుచేతనే కాబోలు రాయ లదృష్టవశమున తన కస్వస్థతగా నున్నదనియు తమ్ముని యాహ్వాన మంగీకరింపజాలకునికి మన్నింపవలయుననియు వేడుకొని విందునకు బోయియుండలేదు.

రాయ లిట్లు తన మారోపాయమును భగ్నపఱచుట గ్రహించి, యాగ్రహము పట్టజాలక, నాదురాత్ముడు పళ్లెరమునుండి బాకును దీసి రాయల దేహమంతయు తూట్లుపడునట్లుగ హఠాత్తుగ మీదపడి గాయములు గలుగజేసెను. ఈ దారుణ కృత్యమును లేశమయినను అనుమానింపకయున్నవాడుగావున రాయ లసహాయుడై, గాయపడి, సింహాసనముమీదనుండి వెనుకకు పడిపోయెను. ఆ దురాత్ము డంతట రాయలు మరణించెనని భావించి, తన చెంతనున్న సేవకుని కాతని శిరము ఖండించవలసినదని యాజ్ఞాపించెను. తానును తమకము నాపుకొనజాలక, రాజద్వారము కడకు బోయి, యచ్చట నున్న పరివారముతో "నేను రాయలను, మంత్రిని, ధన్నాయకులను, మండలేశ్వరులను ఎల్లరును జంపితిని. ఇప్పుడు సింహాసన మధిష్ఠింపబోవుచున్నాను" అని బిగ్గరగ నఱచెను. ఇంతలో రాయల తలను గొట్టుట కాజ్ఞాపింపబడిన ద్రోహి మెల్లగా రాయలచెంతకు జేరి కత్తియెత్తునప్పటికి, రాయలు సింహాసనపుకాలు నూతగొని లేచి ఖడ్గమును దీసికొని యాహంతకుని హృదయముపై నొక్క వ్రేటువేసి క్రిందకు బడద్రోసెను. ఆ సమయమున రాజభక్తి, విశ్వాసములుగల యొకభటుడు అంతవఱకు భీతచిత్తుడై మూలను దాగియుండి రాయలు లేచుటయు, జీవించియుండుటయు గాంచి ధైర్యము దెచ్చుకొని, రాయలకు సాయముబోయి, హంతకుని యమపురి కంపియుండెను. రాయలును, జరిగిన బీభత్సమునకు వెఱగంది యాభటుని సాహాయ్యమున, అంతఃపురము

లోనికి పారిపోయెను. ఇంతలో నా రాయలసోదరుడు సింహాసన మెక్కి యచ్చటనున్న వారి నందరిని తన్ను రాయలుగా పరిగణింపవలసినదని యాజ్ఞాపించుచుండెను. ఆ సమయమున రాయలే మరియొక ద్వారమునుండి ప్రవేశించి "ఓరోరి రాజద్రోహులారా! నే నింకను జీవించి యుండగనే మరియొక దురాత్ము డెట్లు సింహాసన మధిష్ఠింపగలడు! నా కండ్లయెదుట ద్రోహియై నాసింహాసనము నధివసించియున్న యీతని పట్టుకొనుడు" అని బిగ్గరగ నఱచెను. ఈ సంవడినంతయు నిశ్చేష్టులయి యవలోకించుచున్న జనసమూహము ఆదుర్జాతిమానవుని పై బడి కత్తులతో కండకండలుగ ఖండించి చంపివేసిరి. రాయ లంతట కొలువుదీరి, తన యితర సోదరులను, సామంతులను, దళవాయి, ధన్నాయకులను రాజబంధువులను రావింప నాజ్ఞాపించెను. ప్రధాని* తప్ప నందరును మృతులయిన వృత్తాంతమును దెలిసికొని రాయలు విషణ్ణుడయ్యెను. ధన్నాయకుడనబరగు ప్రధానమంత్రి, ఈ దారుణ విప్లవమునకు కొంతకాలము క్రిందటనే సింహళ ద్వీపమువిూదకు దండయాత్ర వెడలియుండెను. లేకున్న అతడును చచ్చియేయుండును. రాయలును, నిజరాజధానియందిట్టిఘోరకృత్యము జరుగుటకై చాలచింతించి ధన్నాయకుని (మంత్రి) వెంటనే బయలుదేరి త్వరితముగ రావలసినదని సింహళమునకు చారులను పంపెను. ఈ కుట్రయం దేమాత్రమయిన జోక్యముగలవారి నందఱిని బ్రతికియుండగనే కాల్పించియో, ఒడలు చీల్పించియో, మరియొక విధముగనో చంపించి శిక్షించెను. వారికుటుంబముల నన్నింటిని నాశముచేసి వారి సొత్తు స్వాధీనము చేసికొనెను. మొదట విందునకును గృహ ప్రవేశసందర్భమునకును ఆహ్వానము గొనివచ్చినవాడుకూడ మిగిలిన రాజద్రోహులవలెనే శిక్షింపబడెను. ధన్నాయకుడు రాజధానికి తిరిగివచ్చినపుడీవృత్తాంతమంతయు విని యాశ్చర్యమగ్నమానసుడయ్యెను. రాయలు సముఖమున ధన్నాయకుని కటాక్షవీక్షణములతో దయ చూచినపుడు, అతడు సాష్టాంగముగ నమస్కరించి "యేలినవా రీమహోపద్రవమును సుఖముగ దాటచేసిన యీశ్వరునకు నాకృతజ్ఞతావందనము లర్పించుచున్నాను" అని పల్కెను. ఆ సంవత్సరము రాయలకు గొప్పగండము తప్పుటచే, పునర్జీవియయ్యె గావున ధన్నాయకుడు మహార్నవమి మహోత్సవములు ద్విగుణీకృతవైభవముతో జరుపవలసినదని యాజ్ఞాపించి సన్నాహము చేయించెను.

మహార్నవమి† మహోత్సవములు

ఈదేశీయులు భాగ్య, వైభవ, బల సంపన్నులు. అందువలన, తమవిభవమును, ఐశ్వర్యమును, గౌరవమును సగర్వముగ ప్రకటింపవలయునను కౌతుకము గలవారు. ఈ మహార్నవమి పండుగ నీరాయలు, ఆతని మండలేశ్వరులు మున్నగువారలు, తమతమ ధనైశ్వర్యవిభవముల ననుసరించి అతి వైభవముగ జరుపుదురు. ఆమహోత్సవములు కన్నులపండువుగ జూడవలసినదే కాని వర్ణింపనలవి గాదు. అయినను ఆమహార్నవమి వృత్తాంతమును వర్ణించి తీరముచూచెదను. ముందుగా సామ్రాజ్యములోని యన్ని ప్రాంతములనుండియు, మండలేశ్వరులను, మహామండలేశ్వరులను, దుర్గాధిపతులను, దళవాయిలను, మహార్నవమి పండుగలకు రాజధానికి రావలసినదని యాజ్ఞాపించును. కొందరు మండలేశ్వరుల రాజ్యములు రాజధానికి మూడుమాసముల ప్రయాణ దూరమందుగూడ నున్నవి. ఆవచ్చిన సామంత రాజులందఱును తమ పరివారములో జేరేసియేనుగులకు తక్కువగా కుండ నుండును. తుపానుచే నల్లకల్లోలమైన, యలలచే నొప్పారు మహాసముద్రపు కెరటములవలె నీమత్త గజములు తొండములు విసరుకొనుచు, ఊగుచు లేచుచు ఊపుకొనుచు నడచుచుండును. ఆమత్తేభముల ఘీంకారములు మేఘగర్జనములని భ్రమింపజేయుచుండును. తొండములకు ముఖమునకు తళతళ మెరయు యినుపకత్తులు, బాకులు, బల్లెములు, తాపించిన కవచములును సర్వాలంకారభూషణములతో,

* ప్రౌఢ యిమ్మడి దేవరాయల ప్రధాని యెవ్వడో యెచ్చటను తెలియవచ్చుటలేదు. ప్రధానియే ధన్నాయకుడని, అబ్దుర్ రజాకు మందొకచోట చెప్పియున్నాడు. మరియు నాతడు బ్రాహ్మణుడు. రాజ్యమునకు గలసేన కతడే అధిపతి.

† అబ్దుర్ రజాక్ మహార్నవమిని మహానవమి యనిపిలిచినాడు.

వింతవింతరంగులతో, శృంగారింపబడిన పావుదాల నమర్చబడి, యామదకరు లొండొంటి నొరసికొనుచు, తొండములు సాచుచు, మావటీంద్రుని బెదరించుచు, చూపరులు విసరు ఫలముల నందుకొనుచు నడచుచుండును. ఈయేనుగలపైనొక్కొక్క ప్రధానాయామండలేశ్వరుల పరివారమునకు జెందిన కొరడీవాండ్రు, బొమ్మరివాండ్రు, విప్రవినోదులు; మున్నగువారు ఆసీనులయి తమ శౌర్యప్రతిభను, చూపు విద్యలను ప్రదర్శించుచుందురు. ఈయేనుగుల ముఖములపై, తొండములపై, వింతవింతరంగులతో చిత్రింపబడిన రూపములు చిత్రములు చిత్రింపబడి మనోహరముగ గట్టబడియుండును.

రజాబ్‌మాసమున పూర్ణిమనాడు (సెప్టెంబరు ౧౪౪౩ (క్రీ. శ.) విశాలమయిన యొక మైదానముమీద రాయలు డేరాలు వేయించి కొలువుండెను. ఆతడేర్పరచిన ముహూర్తమునకు రాజ్యమునందలి మహాప్రధానులు, దళవాయిలు, దన్నాయకులు, మండలేశ్వరులు, బ్రాహ్మణులు, రాక్షసులనుబోలు ఏనుగులు రాయల సమక్షమున కొలువు బలిసియుండిరి. * ఆవిశాలమయిన మైదానము, నువ్వుగింజలు చల్లిన రాలని యా జనసమూహము, నడుమనడుమ మహోన్నతములయిన యేనుగులు వింతరంగులు కనులు మిరుమిట్లుగొల్పుచిత్రములు, పతాకములు, పావుదాలు, అన్నియు నొక మహాసముద్రము దలపునకు దెచ్చుచుండెను.

సుందరమయిన యాబయలునందు, రమణీయమైన మందిరములు, అయిదేసి అంతస్థులు ఎత్తుగలవి అనేకములు నిర్మింపబడి యున్నవి. ఆయంతస్థులయందు అత్యద్భుతములయినవి యనేక విధములయినవి నానావిధ రూపములతో చిత్రములు, చిత్రపటములు వ్రేలాడగట్టబడియున్నవి. ఆచిత్తరువులలో పక్షులు, జంతువులు, మృగములు, మనుష్యులు, స్త్రీలు, మున్నగునవి యనేకములు చిత్రింపబడియున్నవి. ఇవియన్నియు, నత్యాశ్చర్యకరమైన కళాచాతుర్యముతో చిత్రింపబడిన చిత్తరువులు కాని యొండు కావు. ఇట్టి మందిరములలో కొన్ని పాంచాలికాయంత్ర నిర్మితములయినవి గలవు. అవి యూరక యప్పుడప్పుడు ప్రదక్షిణము సేయుచుండును. అవి, యొక్కొక్క ప్రదక్షిణమునందు నొక్కొక్క వింతరూపమును దాల్చుచుండును. మరియు ప్రతిక్షణమునందును ఆమందిరములు క్రొత్తక్రొత్త శృంగారములతో మనోహరముగ గన్పట్టుచుండును. ఒకమారు చూచి తనివినొందుటకు వీలులేనియుండను, వింతలు, వర్ణింపనలవిగాని శృంగారములు, నాబయలునందెచ్చట చూచినను గానవచ్చుచుండెను.

ఆబయలున కెదురుగా సోపానమంటప మొకటి నిర్మింపబడెను. ఆసోపానమంటపము స్తంభములపైకట్టబడెను. ఆ సోపానమంటపమునకు తొమ్మిది విశాలమయిన అంతస్తులు గలవు. తొమ్మిదవదానిపై రాయలు సింహాసనస్థుడై కొలువుదీరియుండెను. నాకీసోపానమంటపముమీద నేడవయంతస్తుమీద, ఆసనమిప్పింపబడియెను. అచ్చట నాపరివారమును, ప్రాణమిత్రులును తప్ప నితరులెవ్వరికిని స్థల మిప్పింపబడలేదు. ఈసోపానమంటపమునకును మైదానములో నిర్మింపబడిన మందిరములకును నడుమగల విశాలమయిన బయలునందు వింతవింత విషయములు చూపరులకు గన్పట్టుచుండెను. అందు గాయకులు, వీరకథలు పాడువారును విశేషముగా నుండిరి. గాయకులలో జాలమంది జవ్వనులే గలరు. ఆవిలాసినుల తళుకు చెక్కులు చంద్రునిసోయగమును బోలియుండెను. యౌవనప్రాదుర్భావముతో వికసించు వారి నెమ్మోములు వసంతాగమనమున చివురించు తొలకరివలె మనోజ్ఞములయి యుండెను. సర్వాలంకారభూషితలయి, శృంగార కళికలయి, నృత్యముచేయుచున్న, యాబాలికల రూపము, సౌందర్యము, విలాసము, హాయలు, సింగారము, వేయేల వాలుచూపులు మావంటివారి హృదయములను, గులాబిపువ్వులను జూచినపుడువోలె తహతహలాడించుచుండెను. ఈ సౌందర్యవతులు రాయల కెదురుగా నొక అందమైన తెరచాటున కూర్చుండిరి. ఇంతలో తటాలున నా తెర రెండువైపులనుండి లాగివేయబడెను. తెర దింపినంతలో నాబాలికలు నృత్యముచేయ నారంభించిరి. ఆహా ఏమి ఆనృత్యము! సర్వసంగపరిత్యాగులయిన మునులకు మతిచలింపజేసెడి వారి నృత్యములు, హస్తవిన్యాసములు, కడగంటిచూపులు, ఆహా మా

* అబ్దుర్ రజాక్ మహర్నవమి యుత్సవము నాడు విజయనగరమున నుండిన ట్లాతని వ్రాతవలన దెలియుచున్నది.

యాత్మ లానృత్యదర్శనముచే సంతుష్టి వెంది పరవశము లయ్యెను. (పద్యములుగలవు వాటినిట వదలితిమి.)

బొమ్మలాటవాండ్రు, దొమ్మరి, గారడివాండ్రు

గారడివాండ్రద్భుతమయిన వింతలను జూపిరి. గజముపొడవును ఒక మూరెడువెడల్పును, మూడునాలుగు గజము లెత్తును గల దూలములను మూడింటిని కలిపి కట్టి యొకచో నుంచిరి. వానిలో మొదటి రెండు దూలములమీదను, అంతేయెత్తును లావును వెడల్పును గల మరి రెండుదూలముల నమర్చియుంచిరి. వీటిపైననొక చిన్నదూలము నుంచిరి. ఇయ్యది యంతయు మెట్లవలె నమర్పబడియుండెను. ఈవిద్యకే శిక్షణగావింపబడిన యేనుగ నొకదానిని దెచ్చిరి. అది మెల్లగా సోపానములుగా గట్టబడిన యాదూలములపై నెక్కెను. మొదటి సోపానముమీదనుండి, రెండవదాని మీదకు, అందుండి శేషమైన వెడల్పులేని మూడవ మెట్టుమీదకుకూడ నా యేనుగు నేర్పరితనముతో నెక్కి నాలుగు పాదములను మోపెను. అంతట దానిపాదములు మోపినదూలము ప్రక్క దూలముల నన్నిటిని దీసివైచిరి. అచ్చట నిలువబడిన యాగజముక్రింద దొమ్మరివాండ్రు పాడు వింత పాటలకు తొండముతో తాళము వేయుచు, ఎత్తుచు, దించుచుండెను.

మరియొకచోట పదిగజము లెత్తుగల స్తంభము నొకదానిని నిలువబెట్టిరి. ఆ స్తంభముకొనయం దొక రంధ్రమును జేసి యందుండి మరియొక దూలమును దూర్చి త్రాసువలె నమర్చిరి. ఆవాసమున కొకవైపు ఏనుగు బరువుగలయంతటి పెద్దరాతిని వ్రేలాడగట్టిరి. రెండవ వైపున ఒకగజముపొడవును, చాలవిశాలమును గల యొకపలకను త్రాళ్లతో కట్టి వ్రేలాడదీసిరి. ఆపలక కొక బలమైనత్రాడును గట్టిరి. ఒక ఏనుగును దెచ్చి యాపలకమీద నెక్కించి, త్రాసునందువలె, యొకప్రక్క బండరాతిని, మరియొక ప్రక్క యేనుగును ఎక్కించి, త్రాడులాగుచు రాజు ముంగిట ఏతాముతోడు టభినయించిరి. రాయి క్రిందకువచ్చి ఏనుగు, గాలిలో పైననున్నప్పుడు నయితము తొండమును తనపాంగు పాటదారులపాటలకు లయచెడకుండ తాళము వేయునట్లు ఎత్తుచు దించుచు నుండెను.

పౌరాణికులు, కథకులు, పాటలవాండ్రు, సుద్దులవాండ్రు, గాయకులు, నటులు, గారడివాండ్రు, విప్రవినోదులు మున్నగువారలకెల్లను రాయలు, వారివారి విద్యాగౌరవము నుబట్టి, సువర్ణాభరణములను, నూతన వస్త్రముల నొసంగి సత్కరించెను. ఇట్లీ మహోత్సవము ఎడతెఱపిలేక మూడహోరాత్రములు, అత్యంత వైభవముతో జరిగెను. అచ్చటి వింతలను, విశేషములను ఒక్కొక్కటిగా చెప్పినగాని తనివితీరదు. అటు చెప్పుటకు తగినంత సావకాశము గాని కాలముగాని లేదు. వాటి నన్నిటిని జూచియుండవలసినదే.

దేవరాయ మహారాయుల సందర్శనభాగ్యము

పండుగ మూడవనాడు రాయలు సోపానమంటపమునుండి పయనమయి యింకొకచోటకు బోవును. ఆదినమున నన్ను అచ్చటిపరివారము రాయలసన్నిధికి దోడ్కొనిపోయిరి. కర్ణాటాంధ్రాధిపు డధిష్ఠించియున్న సింహాసనము మహోన్నతమయి యుండెను. అంతేయు స్వర్ణమయమును, రత్నఖచితము నయియుండెను. ఆసింహాసనమునుచేసిన యగసాలి యెట్టిశిల్పియోకాని యందలి కళానైపుణ్యము వర్ణనాతీతమయియుండెను. ప్రపంచమందు ఏదేశమునందును ఏరాజున కిట్టిసింహాసన ముండుటనే నెఱుగను. ఇట్టి పనితనమునుగూడ నెచ్చటను జూచియుండలేదు. సింహాసనము మీద మూడువరుసల ముత్తెపుసరు లంచులు కుట్టబడిన పసుపుపచ్చని చీనా పట్టుతో చేయబడిన తల్పముగలదు. ఆముత్యముల సౌరును కాంతియు నద్భుతముగనుండెను. అట్టివానిని నేనెచ్చటను జూచియుండలేదు. ఆమహార్నవమి పండుగలలో రాయ లీసింహాసనముపై యాపట్టుమెత్తపై నాసీనులై యుండెను. మహార్నవమిపండుగ గడచిన మరునాడు రాయలవారు నన్ను నగరునకు రావలసినదని యాజ్ఞాపించిరి. అప్పుడు సాయంసమయము, నమాజు చేసికొనువేళ. నేను నగరు సమీపించునప్పటికి అచ్చోట పదిచతురపు గజములమేర నొకహాటము సోపానమంటపమును బోలినది నిర్మింపబడి కానవచ్చెను. ఆమంటపమునకు పైకప్పు, గోడలును, కత్తివెనుకభాగమున్నంత దళసరి బంగారురేకులతో కప్పబడి యుండెదు వేలయిన నవరత్నములు మనోహరముగ స్థాపితమయి యుండెను.

ఆమంటపములో పైనుండి మొదటి అంతస్తుమీద రాయల సింహాసనము అమర్పబడియుండెను. ఆసింహాసన మంతయు స్వర్ణనిర్మితమే! అది చాలయెత్తుగా కూడ నుండెను. రాయలందు రాజసమొప్ప నిండుగా కొలువు దీరియుండెను. నే నాప్రభుని సమీపించి బహూకరింపబడి యాసీనుడనయిన పిదప మృదుమధుర గంభీరభాషణముల, మాయేలికయగు ఖాకాని సయక్ సుల్తానువారిని గూర్చియు నాతనిసామంతులను గూర్చియు ప్రసంగించెను. మాప్రభువున కెంతసైన్య మున్నదనియు అశ్వబల మెంతయుండునని యు నడిగెను. మాదేశపు నగరములందలి వింతవిశేషములను, అందు ముఖ్యముగ సమరఖండము, హీరాటు, షిరాజు, మొదలగు నగరములగూర్చి ప్రశ్నించెను. నేను మున్నెన్నడు నెఱుగని యపార కరుణావిశేషములతో నాదరించి మన్నించెను. పిమ్మట నన్నుగాంచి "మీరాజు, మాకు నీయట్టిరాయబారిని బంపి మైత్రి నెఱపుచున్నందులకు మే మెంతయుసంతసించినారము. ఇపుడు మేము కొన్ని యేనుగులను, ఇరువురు తుకీబుర్జాలను, అమూల్యములును అద్భుతములును నగు వింతవస్తువులను కానుకలుగానిచ్చి మీఖాకానిసయదు సుల్తానువారికి, యోగ్యుడును, నీతికళారహస్యజ్ఞుడు నగు నొకరాయబారి నిచ్చి, పంపుచున్నాము" అని నాకు సమ్మోదము కలుగబల్కెను.

ఆకొలువు కూటమునందు పరివేష్టితులయియున్న రాజకుమారులలో నొకడు నన్నుజూచి, ద్విభాషిద్వారా రాయలసింహాసనము మీదనున్న జరీపనిపీ, అంచులు లతలు, పుష్పములు అల్లి నవాల్గుమొఖములు పట్టు సోఫాలు ఎటులున్నవని ప్రశ్నించెను. ఆతని యభిప్రాయము అట్టివి మాదేశములో చేయజాలరనుట నేనెఱింగి "అవి చాలబాగున్నవి. అట్టివి మాదేశములో తయారు చేయుఅలవాటు లేదు. ఒకవేళ చేయదలచిన యింత అందముగను చేయగలరని నానమ్మిక" అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చితిని. రాయలును నాప్రత్యుత్తరమునకు సంతసించి ఎప్పటియట్ల అనేకదీనారపణములతో నింపబడిన సంచులను తాంబూలమును,తనకై ప్రత్యేకముగా నుంచుకొనిన కొన్ని ఖుప్రయాపపు ఫలముల నిచ్చి యింటికి బంపివైచెను.

హోర్మజు (హొరుమంజి) నగరవాసుల మాత్సర్యము

విజయ నగరమున కొంతకాలమునుండి నివసించుచుండిన హోర్మజునగరవాస్తవ్యులు కొందఱు నాకు రాజు జూపిన గౌరవమును, ఆదరమును, ప్రేమను జూచి సహింపజాలక, మీదుమిక్కిలి, మాయేలికకు రాయబార మంపలూనుట విని యోర్చుకొనజాలక మాత్సర్యగ్రస్తులయి యెటులయిన మా స్నేహ సౌధమును ధ్వంసముజేయ బ్రయత్నించిరి. ఈ అల్పజ్ఞుడు, నిజముగా ఖాకానిసయదు సుల్తానువారి నిజమైన రాయబారి కాడనియు, కపటవేషము బూని వచ్చినాడనియు నొక యపవాదమును వ్యాపింపజేసిరి. నా దురదృష్టవశమున నీవార్త క్రమక్రమముగా, ఆనోటనుండి యీనోటబడి రాజోద్యోగులనుండి మంత్రి దళవాయులకు, తుదకు రాయలవారికి జేరెను. ఆవల జరిగిన వృత్తాంతమును పిమ్మట జెప్పెదను.

కల్బరిగపై దండయాత్ర

విజయనగరమునందు వృత్తాంతము లిట్లులుండ నన్నింతవఱకు అత్యంతాదరగౌరవములతో మన్నించుచుండిన ధన్నాయకుడు (మహాప్రధాని) కలబరిగె రాజ్యముపై దండెత్తి పోవుట సంభవించెను. కలబరిగె రాజ్యము నా కాలమున సుల్తాను అల్లా ఉద్దీన్ అహమదుషా పరిపాలించుచుండెను. సుల్తాను అహమ్మదుషా, విజయనగరమున దేవరాయలను, ఆతని సామంతులను వధించుటకు జరిగిన ప్రయత్నములనెల్ల విని సంతుష్టాంతరంగుడై, రాయలకు తన ధూర్తస్వభావము తేటపడ "ఏడు లక్షల వరహాల నిపుడు నాకు గప్పముగా జెల్లింపుము, లేనియెడల నీ రాజ్యమును భస్మీపటలము చేయజాలు సైన్యమును బంపి, నిన్ను నీమతస్థులను రూపుమాపెదను" అని వార్తనంపెను. విజయనగరాధీశుడగు దేవరాయ లామాట లాలకించి క్రోధావేశ పరవశుడై "ఔరా! ఏమి యీ కండకావరము, తురుష్కుల ముష్కరత! నే నింకను జీవించియుండగనే, ఎవరో, కొద్దిపాటి మంది, మావారు చనిపోయినంతమాత్రాన అహమ్మదుషా యిట్టి విపరీతపు తలంపులతో నన్ను జయింపదలచెనా! మంచిది, మీ సుల్తానుతో కయ్యము

సేయుటయే మాకుపద్ధతి. మిమ్ములను ఎదుర్కొనుటకు సమరము చేయుటకు నాకు దగిన బలమున్నది. ఒక్కరోజులో నొక లక్ష సైన్యమును గూర్చగలను. సూర్యుడు తేజోమూర్తి వెలుగువంతకాలము ప్రతియణువును కనబడును. నాశత్రువులు, నాకు మహోపద్రవము తటస్థించినదనిగాని, నా బంధు మిత్ర పరివారము నశించిరనిగాని నన్నుండలు ద్రోహులయి పోయిరనిగాని యెంచినయెడల వారు మిక్కిలి పొరబడినవారగుదురు. నా కివి శుభ దినములు, నాకిది మంచితరి, నాకేమాపదయు వాటిల్లదు. నా సైన్యము లెక్కడ బోయిన జయభేరియే మ్రోగింపగలవు గాని పలాయనముకావు. అదృష్టదేవత నావైపున్నది. ఇపుడు మీ సుల్తాను నా దేశములోని ప్రజలను కొల్లగొట్టి ధనమును గొనిపోయి, సయ్యదులకు మాల్వీలకు నొసంగును. నేను అతని దేశమును ధ్వంసముచేసి నా వేట కాండ్రకును, ద్విజోత్తములకు నొసంగుదును" అని గంభీర భాషణముల దిరస్కరించి పల్కి, రాయబారి నవమానించి పంపివైచెను. పిమ్మట ఉభయులును సమరసన్నాహము చేయించి రణరంగమున సైన్యముల నడిపిరి. ఒకరి దేశముల నొకరు కొంతకాలము కొల్లగొట్టి పాడు చేసిరి. *

ప్రధానమంత్రి హంబనుకీర్ † పారశీక దేశమునకు రాయల రాయబారము

కలబరిగె రాజ్యము పై దండెత్తి పోయిన, బ్రాహ్మణ ధన్నాయకుని స్థానమున, దేవరాయలు కార్య నిర్వహణమునకై, "హంబను కీర్" అనువానిని ప్రధానిగా నియమించెను. రాయల యభిప్రాయమున నీతడు ఆ బ్రాహ్మణ ప్రధానియంతటి ప్రజ్ఞావంతుడగుటయే, నాయుద్యోగ మొసగియుండెను. కాని యీతనియంతటి దురాత్ముడును, కుటిలుడును, క్రూరుడును, మరియొకడు లేడు. ఇతడు చూచుటకు పొట్టిగను, అసహ్యాకరముగ నుండును. వీడు మిక్కిలి హీనకులసంజాతుడు, అసూయాపరతంత్రుడు, మకోట్ఠి, కుటిల ప్రవర్తనముగలవాడు, దురాగ్రహుడు, నీచుడు, గౌరవమెఱుగనివాడు, నేయేల? యీతనియందు దుర్గుణములన్నియు మూర్తీభవించినట్లు దోచును. చెప్పుకొనుటకు మంచి విషయ మొకటియైన లేదు. రాజకార్య మీతనిపాలబడినతోడనే ధర్మాసనము గూడ మాలిన్యపూరితమయ్యెను. ఆతడధికారము పూనిన తరువాత మొదట గావించిన ఘనకార్యము నాకు ప్రతి దినమును బంపబడుచుండిన దినవెచ్చమును ఆపివేయుట. హూరమంజి నగరపువారికెపుడు నా మీద తమకుగల అసూయను దీర్చుకొనుట కవకాశము గలిగెను. ఎన్నెన్ని విధముల నామీద చాడీలు చెప్పి మనస్సు పాడు చేయగలరో అన్నియు జెప్పి నా మీద ప్రధానికి మనమున్నదానికంటె నసహ్యము నెక్కువజేసిరి. హంబనుకీర్ యభిప్రాయము దెలిసినవారగుట, నాతని యిష్టానుసారముగ, నేను నిజముగా పారశీక చక్రవర్తిచే నంపబడిన రాయబారిని గాననియు వర్తకము చేయ దలచివచ్చి, కపటరాయబారినై వెలయుచున్నాననియు నెన్నియో మంతనములను జేర్చుచుండిరి. ఈ జకీయోద్యోగులు నమ్మునట్లనేక అనృతములను కల్పించి, మెల్ల మెల్లగా వాటిని రాయల చెవి సోకునట్లు గూడజేసిరి.

* ఫెరిస్టాకూడ నీ కాలమున (౧౪౪౩—౪ క్రీ. శ.) దేవరాయలకును, అహమ్మదుషాకును, యుద్ధము సంభవించె నని తెల్పుచు నందులకు వేరుకారణములను దెలిపియున్నాడు. మూడుమాసములకాలము యుద్ధము సాగెను. అందు మూడు ఘోరయుద్ధములు జరిగెను. మూడింటియందును కర్ణాటాంధ్ర సైన్యములే గెలుపొందుచువచ్చినవి. చూడుడు: Briggs Ferishta Volume II, P. P. 430-435.

† ఈ పదము నిపు డేవిధముగ పూర్వస్థితికి సమన్వయింపవలెనో తోచకున్నది. అబ్దుర్ రజాక్ యీ పేరును తప్పుగా నుచ్చరించి వ్రాసికొనినట్లు కన్పట్టుచున్నది. అబ్దుర్ రజాక్ గ్రంథమువొక్క మరియొక ప్రతియందు "నిమపజీర్" అని యున్నది. కాని పెక్కుప్రతులందు హంబనుకీర్ అని యున్నందున నిదియే సరియైన పాఠమని యెంచ దగును. హంబనుకీర్ అనుపేరు "హంపీన" అనుదాని సమీపమున నున్నది. లేక "హనుమంతపీర" కావచ్చును. లూయిరైసు దొర దేవరాయని ధన్నాయకులలో నాగన్నయను వాడొకడుండినట్లు మాత్రము దెలుపుచున్నాడు. ఇంక నీహంబనుకీర్ యెవరయియుండునో?

ఇట్లు దినవెచ్చము లేక, శత్రువులయసూయకు గురినై, ధనములేక గౌరవము చెడి నిరాశచెంది కొంత కాల మెట్లో యాపాపిష్ఠి రాజ్యమున, దుర్మార్గులయిన విగ్రహారాధకులగు ప్రజలమధ్య కాలము గడపితిని. నే నిట్లు ఇడుమలబడుచుంటినను, అప్పుడప్పుడు పురవీథులందు రాయ లూరేగుచు నా కెదురయినపుడు మదపుటేనుగ నాపై, చిరునగవుతో, దయారసములూర నారోగక్షేమ మారయుచునే యుండెను. నిజముగా మహారాజు చాల ఔదార్యముగలవాడు. సుగుణముల పుంజ మనదగిన మహానుభావుడు.

ఇంతలో బ్రాహ్మణ ధన్నాయకుడు కలబురిగ రాజ్యముపై దండయాత్రలు ముగించి, దురదృష్టవంతులగు కొందరిని బానిసలగను, ఖైదీలుగను బట్టుకొని, రాజధానికి విజయలక్ష్మితో మరలివచ్చెను. ఆతడు రాజధానిని ప్రవేశించినదినముననే, నా దుస్థితిని గూర్చి విని, హాంబనుకీర్‌ను, చాల మందలించి, ఆ దినముననే నా ఖర్చులకై ఏడువేల పణముల నివ్వవలసినదని టంకసాలకు బరాత మిచ్చెను. విజయనగరవాస్తవ్యులయిన ఖ్వాజా మసూద్, ఖ్వాజామహమ్మదు (ఖురాసాను దేశీయుడు) అనువారలను, రాజపరమేశ్వరు డనదగిన రాయలు అనేక అమూల్యాభరణములు, దుస్తులు, రత్నములు, కానుకలు, మొదలయినవి యొసంగి మా పారశీక చక్రవర్తి కడకు ప్రతిరాయబార మంపించెను. ఆ సమయముననే, ఢిల్లీ సుల్తానుగానుండిన ఫిరోజ్‌షావంశీయుడగు ఫత్తేఖానుగూడ, ఖ్వాజా జమాలుద్దీను అనువానిని తన వకీలుగా, నేర్పఱచి, మా చక్రవర్తి కడకు అనేక కానుక లర్పించుచు నొక విన్నపమును బంపించియుండెను.

నేను విజయనగరమునుండి, రాయలయొద్ద సెలవు గైకొని ప్రయాణమగు రోజున, చక్రవర్తి నన్ను జూచి కృపాలుడై "ఓయీ! నీవు నిజముగా, పారశీక సుల్తాను సారూఖ్ వారి భృత్యుడవు గావనియు, మమ్ము మోసముచేయ నేతెంచినవాడవనియు ననేకులు మాతో చెప్పియుండిరి. లేకుండిన ఇంతకంటె గొప్ప యాదరణకును, గౌరవమునకును మావలన, నీవు పాత్రుడవై యుందువు. గడచినదానికై వగవవలదు. ఎన్నటికైన నీవు తిరిగి మాకు విశ్వాసము గలిగినపిమ్మట, మా రాజ్యమునకు మీ సుల్తానువారిచే బంపబడుదువేని మా సామ్రాజ్యగౌరవప్రతిష్ఠలకు దగినరీతిని నిన్ను గౌరవించి బహూకరించెదము" అని పల్కెను.

... ...

మా సుల్తానువారికి వ్రాసిన సుహృల్లేఖలో దేవరాయ మహారాయలు నా విషయమయి, తన దేశములో బుట్టినయపప్రథల నన్నింటిని మరువుడు హోర్ముజు నగర వాస్తవ్యులు జూపిన యసూయలను వర్ణించి, మరియు నీ విధముగా వ్రాయించెను. "మీతోడ మాకు నెయ్యమును, స్నేహమును ఎంతయు మీదానవహములును, వాంఛనీయములును, గాని, కొందఱు మాకు అబ్దుర్ రజాకు మీ భృత్యుడు గాడని చెప్పుచు వచ్చిరి; లేకుండిన యింతకంటె నెక్కువగా, మా గౌరవము జూపుదుము, మాస్థితికి దగినట్లుగా కానుకల నంపియుందుము. మీ రాయబారిని గౌరవించియుందుము."

పిమ్మట నా ప్రయాణ సన్నాహము పూర్తి చేసికొని శుభదినమున స్వదేశమునకై బయనమైతిని.

స్వదేశాభిగమనము నడుమ తుపాను

అప్పట్టమునఆకాశమున దైవకృప అనుభావు డనయమయ్యెను. ఆశాభువనగోళమున, భాగ్యతార ప్రకాశింపజొచ్చెను (?) కటికచీకటి రాత్రియందు, సంతోష కాంతులు వెలుగసాగెను. అంతట నాకు దైవమును నమ్మినవారికే బాధయు నెప్పుడును గల్గదని తోచెను.

... ...

హిందూస్థానమునం దొకచోట మారుమూల నున్నది విజయనగరము. దేశమంతయు, విగ్రహారాధన పరులు. నేను సంపాదింపుకొనినదంతయు, నా కష్టకాలము! వ్యయమయిపోవుటచేత, ప్రయాణమునకు గావలసినంత ధనము నాయొద్ద లేకుండెను. ఇక, నా దురదృష్టపు సంగతులను చెప్పెను. ఎట్లో అల్లా నాయందు కరుణాళుడై యుండినందున ప్రయాణము సాగించితిని. షాబాను మాసమున * పండ్రెండవ దినమున నేను విజయ

* షాబానుమాసము మనకు పుష్యమాసమగును.

నగరమునుండి యితర రాయబారులతోపాటు బయలు దేరితిని. పదునెనిమిదిదినము లహోరాత్రములు పయనము గావించి 'రమజాను'* మొదటిరోజున మంగళూరు నగరమును జేరితిని. మంగళూరులో రమజాను ఉపవాస దినములను జరిపి, పిమ్మట హానూరురేవునకు బయలుదేరితిమి. మంగళూరులో సయ్యదు అల్లాఉద్దీన్ మహాడీ అను మహమ్మదీయఫకీరు గలడు. అతనికి నూట యిరువది సంవత్సరములు వయస్సుండునని చెప్పుదురు హిందువులును, ముసల్మానులునుగూడ వాతని మహనీయునిగా భావించి పూజింతురు. అట్టి మహనీయుని సందర్శించి, యాశీర్వాదము బడయు భాగ్యము నాకు లభించినందుల కెంతయు నదృష్టవంతుడనని యెంచెదను. ఇచ్చట నుండగనే విజయనగర రాయబారులలో ప్రధానుడగు ఖ్వాజామసూద్ అకస్మాత్తుగ మరణించెను.

హానూరు రేవునందు పారశీక దేశమునకు బోవుటకై యొక నౌకదానిని గుదుర్చుకుని నలుబదిదినముల ప్రయాణమునకు వలసిన సామగ్రి నంతయు సమకూర్చితిని. ఇచ్చట శుభశకునమును పరీక్షించి, జిరాకడా మాసమున ౨౫వ తేదీన ఓడలంగరు నెత్తించితిని. ఓడప్రయాణము మాకు చాల యుపద్రవకరమయ్యెను. వరుసగా రెండు మాసము లించుమించుగా తుఫాను రేగుచుండుటవలన మేము చాల యిబ్బందుల పాలబడితిమి. ఎట్టకేలకు హిజరాశకము ౮౪౮ సంవత్సరమున మొహరము పండుగ సమీపించునప్పటికి (ఏప్రిల్=చైత్రము: క్రీ. శ. ౧౪౪౪) సముద్రపుగండములను గడచి మా దేశములోని కలహాట్ † శిఖరమును సందర్శింపగల్గితిమి.

సముద్రయాన సమాప్తి హోర్ముజునగర ప్రవేశము

నా ప్రయాణ చారిత్రముగూడ ముగియుచున్నది. మొహరముపండుగ గడచునంతకు మేము మస్కాటు రేవునుగూర్చి సుఖముగా పయనము సేయుచునే యుంటిమి. మస్కాటు రేవునుజేరి కొంతకాల మచ్చట లంగరు దింపి, సముద్రముమీద తుఫానువలన గల్గిన నష్టమును కూడి తీర్చుకొని హోర్ముజునగరమునకై ఓడ లంగరెత్తించి పయనము సాగించితిమి. మస్కాటురేవు దాటిన పిదప "ఖూర్ఫకాన్" రేవున రెండుదినము లాగి, మరల బయలుదేరితిమి. అప్పటికి వేసవికాలపు వేడి దుర్భరమగుటచేత నారేవున రెండుదినముల నిలుకుండవలసి వచ్చెను. ఖూర్ఫకాన్ రేవునుండి బయలుదేరి సురక్షితముగా హోర్ముజురేవున సఫార్ నెల ౧౨వ తేదిని మధ్యాహ్నమగునప్పటికి లంగరు దింపితిమి. ఆనాడు శుక్రవారము.

హానూరు రేవునుండి హూరుమంజి (హోర్ముజు) రేవునకు మాకు పయనము సేయుటకు డెబ్బదిరెండు దినములు పట్టెను

* రమజాను మొదటిరోజు మార్గశిర శు ౨, యో ప్రథమతిథియో యగును.

† కలహాట్ శిఖరము మస్కాట్ రేవునకు నలుబది మైళ్లదూరమున నున్నది. దానియెత్తు ౬౦౦౦ అడుగులుండును.

నవనాగరికత - విద్వన్నిరాదరణము

వైద్యరాజ దంటు సుబ్బావధాని గారు

శా. ఉన్నారిప్పటికైన నేగుడిసెనో యున్నార లేమూలనో
యున్నావా యనువారి గాన కకటా! యొక్కొక్క ప్రాణంబుతో
నన్నంబే కరవై మహామహులు విద్యాపారగుల్ జ్ఞానులున్
అన్నా! వేంకటశైలభర్త! యభయం బవ్వారి కీవే సుమా!

ప్రాచీనాంధ్రు లెవ్వరు? ఆర్యులుకారా?

— చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు

(రెండవసంపుటము - మొదటిసంచిక తరువాయి)

దక్షిణహిందూస్థానము నలంకరించి యుండిన నేటిపరిశోధకులలో నగ్రపీఠము నధిష్ఠించియున్న శ్రీమాన్ డాక్టరు యస్. కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు మునొక్కప్పుడు హిందూదేశమున సార్వభౌమపదవి నలంకరించిన యాంధ్రులు కొందఱు తామార్యులమని చెప్పుకొనుటచేతను, ఆర్యులకన్నను విశేషనాగరికతాసంపన్నులమని ద్రావిడులు చెప్పుకొనుటచేతను, ఆంధ్రులతోడను ద్రావిడులతోడను చేర్చుట కిష్టపడక తెలుఁగులను బడుగులని వక్కాణించిరి. దీనికిఁ గారణము నూహించి వారిట్లు చెప్పిరి.

"Generally speaking, however, the Andhra power came into touch with the Tamil on the northern frontier marked by Tirupati and Pulikat. The wild people called Vadukar by the Tamils must have interposed between the Tamils and the Andhras * * * * This position is still more difficult by the reference to the Vadukar, which term occurs very often in the literature of this period. Vadukar is the present day vernacular name for the Telugu speaking people in the Tamil country; but they are described still as in the same savage stage of frontier tribes being as marauders. They are located in the region immediately to the north of the Tamil frontier of Pulikat and Tirupati. This would seem to preclude the equation that the Tamils regarded the Vadukar and the Andhras as one"

"అయినను సర్వసామాన్యదృష్టితోఁ జూచినపుడు తమిళులరాజ్యమయిన తమిళకమున కుత్తరపుసరిహద్దులుగ నున్న పులికాట్ (పులికాడు) తిరుపతులకడను ఆంధ్రరాజ్యమునకు తమిళులకు సంబంధము కలుగుచున్నది. తమిళులచే 'వడుగర్' అని పిలువఁబడు నాటవికజనులు తమిళులకును, ఆంధ్రులకును నడుమ నడ్డుపడియుండవలయును...... ఈస్థితి యీ యుగమునాటి వాఙ్మయమునం దఱుచుగా 'వడుగర్' శబ్ద ముదహరింపఁబడి యుండుటచేత నింకను మఱింత కఠినమగుచున్నది. 'వడుగర్' అనుపదము తమిళదేశమున నివసించుచు తెలుఁగుమాట్లాడుచున్న తెగలవారిపట్ల తమిళులచే వ్యవహరింపఁబడు నిప్పటి దేశభాషానామమై యున్నది. కాని వారిప్పటికిని సరిహద్దులలోని బందిపోటు దొంగలవలెనె యింకను కిరాతకలస్థితియందే యున్నటుల వర్ణింపఁబడియున్నారు. తమిళకమున కుత్తరపుసరిహద్దులగు పులికాడు, తిరుపతులకు నుత్తరము నత్యంత సమీపము ననే వారికి నివాస మేర్పఱుపఁబడి యున్నది. ఇదియె 'వడుగర్' అనువారిని ఆంధ్రులను వారిని నొక్కటేయని తమిళులు భావించుటకు ప్రతిబంధక మగుచున్నది."

అయ్యంగారికి తెలుఁగువారినిగూర్చి యెట్టి యభిప్రాయముగలదో పైవాక్యముల వలన స్పష్టపడఁగలదు. ఇంక నాంధ్రులను గూర్చి వీరు వ్రాసినదానిని ఉత్తరింపుఁడు.

The Andhras are described as Aryan people who had given up the Aryan customs and practice in religion, in other words mlecchas or even Vratyas

ఆంధ్రులార్యాచారములను మతాచరణములను విడిచిపెట్టినవారు. అనఁగా మాఱుమాటలలో మ్లేచ్ఛులుగను, వ్రాత్యులుగను గూడ నభివర్ణింపఁబడియున్నారు. * తమకును తమిళులకును నడుమనున్న వడుగు లను కిరాతులనుండి (తెలుఁగువారు) యేయుపాయమును గలుగకుండఁ దమ్మును దమరాజ్యమును సంరక్షించుకొనుటకై యాంధ్రులిప్పటిగుంటూరు మండలములోని యమరావతికడ ధాన్యకటక మనుపేర నొకరాజధాని నేర్పఱచుకొనిరఁట. ఆంధ్రులకు తమిళులకు నడుమ బందిపోటు దొంగలయిన వడుగు లుండుటచేత క్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వమున రెండువందలసంవత్సరములును, బరమున రెండువందలసంవత్సరములును బరిపాలనము చేసి చక్రవర్తులైన యాంధ్రులతోడ నిప్పుడు తెలుఁగుమాట్లాడువారేవిధమైన సంబంధమును గల్పించుకొనుటకు హక్కుగలిగియున్నారా యను ప్రశ్నము పుట్టుచున్నదట! ఇంతవఱకు దొరకినసాధనములనుబట్టి యిదమిత్థమని నిర్ణయించుటకు సాధ్యపడదఁట!

ఈ పైవాక్యములనుబట్టియు, వీరివ్యాసములో వెలువఱిచిన తక్కినవిషయములనుబట్టియుఁ, దేలిన సిద్ధాంత మెట్టిదనిన:— "వడుగర్" అను తెగవారు బందిపోటుదొంగలనియు, తమిళదేశములో నిపుడు తెలుగు భాషమాట్లాడుచున్నవారిని 'వడుగర్' అను నీతమిళ భాషానామముతోనే వ్యవహరించుచున్నందున 'వడుగర్' అనువారు తెలుఁగువారేయనియు, ఈ శబ్దము ఆంధ్రశబ్దమునకుఁ బర్యాయపదముకాదు గనుక యాంధ్రులు తెలుఁగువారుకారనియు సిద్ధాంతమగుచున్నది."

అయ్యంగారి కిట్టిభావములు 1922-వ సంవత్సరములో జనించినవి. కాని 1909 దవ సంవత్సరమునాఁటి కిట్టిభావములున్నట్టు వీరి వ్రాఁతలనుబట్టి కన్పట్టదు; కాని 1909-దవ సంవత్సరము. 'ఇండియన్ ఆంటిక్వేరీ' అను పత్రికయొక్క 'మే' నెల సంచికయందు 'ఆంధ్రపూర్ణ' విరచితమైన 'యతిరాజవైభవ' మనుపేరుగల (శ్రీ) రామానుజచరిత్రమును వీరు భాషాంతరీకరించి దానిని బ్రకటించియున్నారు. అందలిపీఠికలో, నాకవినిగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"Nothing is really known about Andhrapurna, the author of this work. Except what he chooses to tell us himself, Viz, that as he was engaged in the milkservice of Ramanuja." Even tradition has few things to tell about him We find his name however among those of the 74 successors of "Ramanuja" in the propagation of Vishnava Gospel, and the author of Prapannamritam, who lived a Contemporary of Venkatapatiraya (died 1614 A. D.) claims to be a descendant of Andhrapurna (Vaduganambi as he called in Tamil.)

రామానుజునకు క్షీరము సమకూర్చునుద్యోగములో నుంటినని తనంతట తాను

* See the Quarterly Journal of the Mythic Society. Vol. XII, 1921-1922—p. 25.

మనకు వెల్లడించినది తక్క యీకృతికర్తయైన యాంధ్రపూర్ణునిగురించి నిజముగాఁ దెలియఁబడిన దేమియును లేదు. అతనిగుఱించి శాలి వెడుగాథలోఁగూడ వానిఁగూర్చి యేమియుఁ గానఁబడదు. అయినను అతని నామము రామానుజుని తరువాత వైష్ణవమత ధర్మమును బోధించిన డెబ్బది నలుగురు మతప్రవర్తకులలోఁ గన్పట్టుచున్నది. 1614-వ సంవత్సరములో మృతినొందిన వేంకటపతిరాయలతో సమకాలికుఁడై ప్రపన్నామృతమను గ్రంథమును విరచించినకవి తాను ఆంధ్రపూర్ణుని (తమిళభాషలో వడుగనంబియని చెప్పఁబడినవాఁడు) సంతతివాఁడనని చెప్పికొనియున్నాఁడు. ఈ వడుగనంబియనునాంధ్రపూర్ణుఁడు పదునొకండవ శతాబ్దిలో నున్నవాఁడు. ఆంధ్రశబ్దమునకు, బర్యాయపదముగా వడుగశబ్దము వ్యవహరింపఁబడుచున్నందు కింతకంటె దృష్టాంతము మఱి యేమికావలయును? అయ్యంగారు ఆంధ్రులు తిరుపతి, పులికాడులు దాటి తమిళదేశములో నెన్నఁడు ప్రవేశింపలేదని మిక్కిలి ధీరత్వముతో వ్రాసిరికాని తమయభిప్రాయమునకు విరుద్ధముగా తమిళవాఙ్మయమునందు నొక యాంధ్రప్రభువు మిక్కిలి యతిశయోక్తులతో వర్ణింపఁబడియుండుట దలపోసి కాదని నిరూపించుటకై వెఱ్ఱిమొఱ్ఱి ప్రత్యుత్తరములు చెప్పఁ …డంగినారు. వారివ్యాసములో నిట్లు వ్రాసిరి.

"There is a chieftain known by the name of Aay Andiran. The second word of this name is rendered Andhra by some. It is just possible that it is the Tamilised form of the word Andhra."

"ఆయ్ అందిరన్" అనుసామంత ప్రభువు (మాండలికుఁడు) గలఁడు. ఈ నామములోని రెండవశబ్దము కొందఱిచే ఆంధ్రశబ్దముగాఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నది. అయ్యది ఆంధ్రశబ్దమునకు తమిళభాషా స్వరూపమని చెప్పుటకు సాధ్యపడును."

ఇట్లు పైరీతిని వ్రాసియుండియు నడుగుభాగమున(Foot-note)లో నిమ్నోక్తవాక్యమును వ్రాసి యున్నారు.

"If the term Andar used to designate shepherds comes from the Sanskrit Andhaka, a Tamil derivation seems impossible, there is justification for this interpretation. The term Andiran is used in this compound in contradistinction to the term Einan in Aay-Eyinan undoubtedly denoting the caste or tribe from which he came The two names would stand 'Aay' the shepherd and 'Aay' the hunter."

గొల్లవాండ్రకు పేరుగా వాడఁబడిన (Andar), (అండార్) శబ్దము 'అంధక' అనుసంస్కృత శబ్దమునుండి పుట్టినపుడును, ఈశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి తమిళభాషలో సాధ్యము కాకయున్నపుడును, ఇట్టి వ్యాఖ్య చేయుట న్యాయమే. ఈమిశ్రనామములోని 'అందిరన్' అనుపదము 'ఆయ్- ఎయినన్' అను మిశ్రనామములోని 'ఎయినన్' శబ్దమునకు వ్యత్యాసముగా వాడఁబడియుండుటచేత నిస్సందేహముగా నతనికులమునుగాని వర్ణమునుగాని తెలుపుచున్నది. 'ఆయ్' అనఁగాగొల్లవాఁడని, బోయవాఁడని (వేటకాఁడు) రెండు నామము లేర్పడుచున్నవి.

ఇంత వ్రాసియుఁ దుదకు వీరు తమయభిప్రాయము నీక్రిందిరీతి వెలువరించిరి.

"It would be unsafe, however, to assert that the Andhras, as such, came and settled in the South."

"అయినను, ఆంధ్రులు దక్షిణమునకు వచ్చి నివాసులయిరని వక్కాణించుట సురక్షితము కాదు." ఎందుకు సురక్షితము కాదో?

ఇమ్మహాశీయులకడనే 'యూనివర్సిటీ రీసర్చిస్టూడెంటు' గా నుండి తరిబీతుగాంచి నేఁడు 'మద్రాసు ఆర్క్యాలాజికల్ సూపరింటెండెంటుగారి కార్యాలయమున 'అసిస్టాంటు ఎపిగ్రాఫిస్టుగానున్న శ్రీమాన్ ఏ. రంగస్వామిసరస్వతి. బి. ఏ. గారుకూడ 'The Origins of South Indian Dynasties' అను గ్రంథమును వ్రాసి యాగ్రంథములో నీపైవిషయమునుగూర్చి యొకింత వ్రాసియున్నారు. ఆగ్రంథమింకను ముద్రితము గాకయున్నను వారు నాకోరికను మన్నించి యందలివిషయముల నుపయోగించుకొన సనుజ్ఞ దయచేసియున్నందున వారికెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను. 'ఆయ్ అందిరన్' అనువానిని గుఱించి వారు వ్రాసినదానిమాత్రమే నేనిచటఁ దెలుపుచున్నాను.

"దక్షిణహిందూస్థానమును బరిపాలించిన యనేకరాజవంశముల యుత్పత్తులను దెలుపు శక్తి ద్రవిడవాఙ్మయమునకుఁ గలదు. ఆంధ్రశబ్దముయొక్క వ్యుత్పత్తిని దెలుపు జాడ నేమైన నయ్యది తెలుపఁగలదా? ఆంధ్రశబ్దము తమిళభాషలోనికి మాఱినపుడు 'అందార్' 'అందిరన్' అనుపదములుగాఁ గన్పట్టగలదు. ప్రాచీన ద్రవిడవాఙ్మయమునం దీపదము లొకతెగవారికి నామములుగాఁ గన్పట్టుట చిత్రము. సంఘముకాలమునాఁటి గ్రంథములలో 'అందిరన్' అనునొకప్రభువు గన్పట్టుచున్నాఁడు. అతఁడు పరిపాలించిన దేశము తిన్నెవెల్లిమండలములోని 'పొదియిల్' కొండకు చుట్టునుండు దేశమయి యున్నది. అతనిరాజధాని 'ఆయక్కుడి' అనునది. అందమైన నీటిబుగ్గలుగల 'కవిరమ్' అను కొండలవరుస యొకటి యాతనిదేశ మలంకరించియుండెనని 'అగం' అను కావ్యమున వర్ణింపఁబడినది. అతని దేశమున 'ఏనుగ'లు నధికసంఖ్యగాఁ బుట్టుచుండెననియు, వానిని బహుమానములుగా నొసంగుచుండురనియు 'నట్రినై' అను గ్రంథమున వర్ణింపఁబడి యుండెను. అతనికనేకులు భార్యలు గలరనియు, అతఁడు సురపొన్నపూలదండలను ధరించుటయం దెక్కువ యభిలాష గలవాఁడనియు, అతఁడు కొంగులతోఁ బోరాడి పశ్చిమసముద్రతీరమునకుఁ దఱిమివేసెననియు, 'పురం' అను కావ్యమునందు వర్ణింపఁబడియుండెను. మఱియు నా గ్రంథముననే యతని యాస్థానమండపముయొక్క సొగసు 'ఉఱైయూర్ ఏనిచ్చేరిముడమోసియర్' తుఱైయూర్ ఒడైకిల్లర్, కుద్దవాస్ కిరనార్' అనుకవులచేతను, 'అగ'మను కావ్యమున 'పరన్ కొఱ్ఱనార్' 'పరనార్' అనుకవులచేతను, 'నట్రినై' అను గ్రంథమున 'కఱికన్ననార్' మొదలగు కవులచేతను విశేషముగా నభివర్ణింపఁబడియుండెను. వీరిలో 'మోసియర్' అను నాతఁడు ముఖ్యుఁడు. 'అదిగమాన్' అనువాని కవ

యిత్రియగు 'సువైయర్'ను, 'వేల్ పటి'యను వానికి 'కపిలర్' కవియు నెట్లో- 'అయ్- అందిరన్' అనువానికి 'మోసియర్' అట్టి వాఁడని చెప్పఁదగును. మొదట నీతనిగాని యీతని దాతృత్వమునుగాని యెఱుంగక దేశదేశములు తిరిగితిరిగి తుద కీతని ప్రఖ్యాతిని విని యీతని యాశ్రయమును బొందెను. ఈ ప్రభువు నాటక ప్రదర్శనములను బ్రదర్శించుటయందు నభిరుచిగలవాఁడై యనేకములను బ్రదర్శింపఁ జేసె ననియును, ఇయ్యది తనగొప్పకొఱకును, స్తోత్ర పాఠములను బడయుటకొఱకునుగాక తన ధర్మమని నమ్ముటచేతను తనపూర్వు లాచరించినవారగుటచేతనుఁ బ్రదర్శింపఁ జేయుచు వచ్చెనని కవి వర్ణించియున్నవాఁడు. ఇతఁడు మృతినొందినపుడు వీనిభార్యలు పెక్కండ్రు సహగమనము గావించిరట. ఇతని మృతిని గుఱించి 'మోసియర్' 'కీరనార్' కవులిరువురు మిక్కిలి జాలినిపుట్టించెడు విధముగా వర్ణించిరి. వీరిలో 'ముదమోసియర్' అనుకవి వర్ణించినపద్యములలో నొకపద్యములోని సార మిట్లున్నది.

"భూలోకమునుండి "అయి- అందిరన్' ప్రభువు వచ్చుచున్నవాఁడని విష్ణులోకములో ఇంద్ర దేవాలయములో గానములును, పండుగలును మెండుగా జరుపఁబడుచుండెను.

ఇక్కడ నొకచిత్రభాగవతకథ వినిపింప వలసియున్నది. డాక్టరు కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు ఆయ్‌శబ్దమునకు గొల్లవాఁడనియు, వేఁటకాఁడనియు నర్థమున్నట్లొప్పుకొనియున్నారు. శాతవాహనరాజు లాంధ్రరాజు లను విషయము పురాణప్రసిద్ధమనుట యంగీకరించియె యున్నారు. మున్నొకప్పుడుసాత లేక శాతవాహనుఁ డను నాతఁడు సార్వభౌముఁడై విఖ్యాతిఁ గాంచియుండెననుట జగద్విదితము. ఇతనింగూర్చినకథలు భరతఖండమునం దంతట చెప్పుకొనఁబడుచున్నవి. శాతవాహనుని దక్షిణ హిందూస్థానమునందంతట నొకదైవముగాఁ బూజించుచున్నారు. తమిళదేశమున 'అయ్యనార్' అను పేరుతోడను, కన్నడదేశమున "అయ్యప్ప" అను పేరుతోడను మనదేశమున 'పోతరాజు' అను పేరుతోడను పూజింపఁబడుచుండెడి దేవుఁడు శాతవాహనుఁడే. ప్రాచీన తమిళభాషా నిఘంటువులగు 'దివాకరమ్' 'పింగళనిఘంటువు' లలో శాతవాహనుఁడే 'అయ్యనార్' అని వ్యాఖ్యానింపఁబడియుండెనని రంగస్వామిసరస్వతిగారు వ్యాఖ్యానించియున్నారు. తమిళదేశమున 'అయ్యనార్' మిక్కిలి జనరంజకుఁడైన దేవుఁడుగ నున్నవాఁడు. ఇతనికి 'శాస్త' అను మఱియొకనామముగలదు. కాని శాస్త బుద్ధదేవుని నామములలో నొకటిగా నున్నదని అమర నిఘంటువులో నిట్లు వ్యాఖ్యానింపఁబడియున్నది.

సర్వజ్ఞ స్సుగతో బుద్ధో ధర్మరాజ స్తథాగతః,
సమంతభద్రో భగవాన్ మారజి ల్లోకజి జ్జినః.
షడభిజ్ఞో దశబలో ద్వయవాదీ వినాయకః,
మునీంద్రశ్శ్రీఘన శ్శాస్తా మునిః...

"దుష్టాన్ శాస్తి శిక్షతీతి శాస్తా" అనఁగా దుష్టులను శిక్షించువాఁడనియర్థము. మఱియు జనులు వీని నిట్లు ప్రస్తుతింతురు.

"భూతనాథ సదానంద సర్వభూతదయాపర;
రక్షరక్ష మహాబాహో శాస్త్రే తుభ్యం నమోనమః"

కాని యీ 'శాస్త' నామముతోఁ బ్రవర్తింపఁ బడుచున్న 'అయ్యనార్' అను దేవుని (శాతవాహనుని) హరిహరపుత్రునిగాఁ బౌరాణికు లభివర్ణించియుండిరి. వీనిగురించి యీ క్రింది మంత్రములు గన్పట్టుచున్నవి.

"ఓంనమోభగవతే హరిహరపుత్రాయ పుత్రలాభాయ శత్రునాశాయ (గాలిదోష వినాశాయ) మదగజవాహనాయ మహాశాస్తాయ నమః"

"అస్యశ్రీ మహాశాస్త మంత్రస్య రుద్రర్షిః అనుష్టుప్ఛందః మహాశాస్తా దేవతా"

"మమ సర్వాభీష్టసిద్ధయే వినియోగః షడంగం హరిహరపుత్రాయ హృదయాయ నమః అర్థలాభాయ పుత్రలాభాయ శిరసే స్వాహా, శత్రునాశాయ శిఖాయైవషట్, సర్వస్త్రీమోహనాయ కవచాయ హుం, మదగజ తురంగావహనాయ నేత్రత్రయాయ వౌషట్, మహాశాస్తాయ హుంఫట్, స్వాహా అస్త్రాయఫట్"

"ఓం ఐం హ్రీం సౌం క్లీం శ్రీం హ్రీం హ్రీం క్లీం హరిహరపుత్రాయ అర్థలాభాయ పుత్ర లాభాయ శత్రునాశాయ సర్వస్త్రీ మోహనాయ మదగజ తురంగావహనాయ మహా శాస్తాయ నమః"

అయ్యనార్, మహారాష్ట్రదేశమున 'ఖాండోబా' అనుపేరిటను కొడగుదేశమున 'బేట అప్పయ్య' లేక మలెదేవుఁ డనుపేరిట నారాధింపఁబడుచున్నాఁడు. వీని యారాధనము శైవులలో భైరవారాధనముగను, వీరభద్రారాధనముగను, వైష్ణవులలో వేంకటేశ్వరారాధనముగను మార్పుగాంచినది. ఈహరిహర పుత్రునిగురించి పౌరాణికులైన శైవు లొక వింతగాథను బుట్టించిరి. ఒకప్పుడు భస్మాసురుఁ డనువాఁడు తపస్సుచే నీశ్వరుని మెప్పించి తాను చేతితో ముట్టిన నేవస్తువైనను భస్మమగునటుల వరమిమ్మని వేఁడెనట. ఆయన తన కావరమును బ్రసాదించిన వెనువెంటనే యావరముయొక్క యాథార్థ్యము నరయఁగోరి వాఁడు తనకు వరమనుగ్రహించిన యాశివుని నెత్తిపైనే తనచేయి నిడఁ బ్రయత్నించెను. అతఁడు సర్వజ్ఞుఁడయ్యును వానిభవిష్యద్వర్తనమును దెలిసికోనఁజాలక యట్టివర మనుగ్రహించిన మహానుభావుఁడు ప్రాణభీతిచేఁ బఱువిడి యొకకొలనిలో నొకపుష్పములో దాఁగుకొని భయార్తుఁడై ప్రాణరక్షణార్థము విష్ణువునుగూర్చి ప్రార్థించె నట. విష్ణువు వాని యుత్తలపాటును దెలిసికొని మోహినివంటి స్త్రీ రూపధారియై వానిముంగట నిలువంబడి మరులు గొలిపెను. ఆమెనుగాంచి వాఁడు కన్నుచెదరినవాఁడై హృదయముచలింప మదోన్మత్తుఁడై వెంటఁబడ నామె తుద కొడంబడినట్లు నటించుచు, "శుచివైయుండుటకు ముందుగా నీవు కొలనిలో స్నానముచేసి కురులార్చుకొని తలకు చమురురాచికొని రమ్ము" అని పలికెను. కామపీడితుఁడుగావున వాఁ డామాటలను విశ్వసించి యట్లుగావింపఁ దనతలను తానే

ముట్టుకొన్న వాఁడయినందున వెంటనె భస్మమయ్యెను. శివుఁ డాపర్యవసానమును దెలిసి కొని కొలనిలోనిపుష్పమునుండి బైటకువచ్చి విష్ణువు జరిగినవృత్తాంతము నివేదింప మరల నొకమాఱు 'మోహినివిగమ్మ'ని యడిగెనఁట. మరల నొకమాఱుమోహినీరూపమునుదాల్చి యెదుట నిలువంబడ మున్నొకమాఱు తన్ను మరులుగొలిపిన మన్మథునే రూపడంచినంతటి తపశ్శాలియగు భగవంతుఁడే కాలకర్మవశమున మోహమత్తుఁడై యామాయామోహిని వెంటఁబడి సఫలీకృతమనోరథుఁ డయ్యెను. అప్పుడాపురాణదంపతులకుఁ బుత్రోదయప్రాప్తి లభించెను. అతఁడే హరిహరపుత్త్రుఁడు. ఇందలి సత్యమును జదువరులు గ్రహింపవలయును.

దక్షిణదేశమున ముఖ్యముగాఁ దమిళకమున 'అయ్యనార్' అనుశాతవాహనునిగుడి లేని గ్రామ మెచ్చటనోకాని కానరాదు. ఈగుళ్లు సామాన్యముగాఁ జిన్నవిగానుండి యేకాంత ప్రదేశమున నూరునకుఁ బడమరగా నొకచోట నున్నతములైనవృక్షచ్ఛాయలనడుమ నిర్మింపఁ బడియున్నవి. వీనిముందు మట్టిచేఁ జేయఁ బడిన గజతురగాదిజంతువులయొక్క విగ్రహములలోఁగొన్ని చిన్నవియుఁ బెద్దవియుఁ గూడ నుంచఁబడియుండును. అనేకులు ప్రజలు నిరంతరము మ్రొక్కుబడులు చెల్లింపుచుందురు. ఈగుళ్లద్వారముల నిరుపార్శ్వముల నిరువురు ద్వారపాలకులు భయంకరాకారములతో నొప్పుచుందురు. వీనితలలపైన కిరీటములును సింగపుకోరలతో నొప్పెడుమోములును, చేతులలోఁ బెద్దకత్తులును గలిగియున్నట్లుగా వీనిం జిత్రింపుదురు. గుడికి ముందటిభాగమున సప్తమాతృకల విగ్రహము లుండును. ఇవియును బూజింపఁ బడుచుండును. (త్రికరాశూరి, మాయాకరశూరి, రక్తచాముండా ,వనచారిణీ (శాకరి), భగవతి, బాలశక్తి, భువనశక్తి, అనునవి సప్తమాతృకలు). గుడికి లోపలిభాగమున తలుపున కిరుప్రక్కలను రెండువినాయకవిగ్రహములుండును. గర్భాలయమున పూర్ణా(పూరణై) పుష్కలా (పుట్కలై) అనునిరువురు భార్యలు చెరియొకప్రక్కనుండ 'అయ్యనార్' దేవుఁడు తనచుట్టును సప్తకన్య లొప్పుచుండ నడుమ నధిష్ఠించియుండును. ఉత్సవకాలమున నూరేగుటకై కొయ్యతోఁ జేయఁబడిన గజతురగాది వాహనములు ప్రక్కగృహములోనుండును. 'అయ్యనార్' విగ్రహము స్వారి వెడలు సందర్భములఁగాక తదితరకాలముల సామాన్యముగా నెఱుపువన్నెగల చర్మముతోఁ గూర్చుండియున్నటుల విగ్రహము చిత్రింపఁ బడియుండును. తలపై కిరీట ముండును. ఫాలతలమున మూఁడు విభూతిరేఖ లుండును. అనేకములయిన యలంకారములతో నలంకరింపఁబడియుండును. అహింసతోఁగూడిన బలులను బ్రాహ్మణులును, హింసతోఁగూడిన బలులను బ్రాహ్మణేతరులు నాదేవున కొసంగుచుందురు. కష్టకాలములందుఁ బ్రజలు మ్రొక్కుబడులు చెల్లించుచుందురు. పూర్వము మన దేశమున హరిహరారాధన ముండెనని సూచనలు గన్పట్టుచున్నవి. తిక్కనసోమయాజి మహాభారతమును నాచనసోముఁడు యుత్తర హరివంశపురాణమును హరిహరనాథున కే

యంకితము గావించిరి. హరిహరపుత్రుల మూలముననే హరిహరారాధనము సద్వైతమును వెలసినవని తోఁచుచున్నవి. 'అయ్యనార్' దేవేరులలో పూర్ణాదేవి నల్లనికస్తూరి బొట్టు నలంకరించుకొనియుండఁ బుష్కలాదేవి తెల్లని మూఁడువిభూతిరేఖల (తిరునీరు) నలంకరించుకొనియుండును. ఇతనికి పవిత్రకిరీటము గల యోధుఁడను నర్థముగల 'తిరుముడిసేవకర్' అనియు, మంచియోధుఁడను నర్థముగల 'నల్లసేవకర్' అనియు, గ్రామబాహ్యాంతరమున నివసించు దేవుఁడను నర్థముగల 'పురత్తవాన్' అనియు, అందమైన కడలివన్నెగల వాఁడనునర్థముగల 'పూన్ కడల్ వన్నాన్' అనియు, 'యోగి' అనియు, మచ్చలేనివాఁడనునర్థముగల 'బరుమాశత్తాన్' అనియు, భయంకరాయుధము గలవాఁడను నర్థముగల 'చండాయుధన్' అనియు, పూజ్యుఁడను నర్థముగల 'అరియాన్' అనియు, ధర్మరక్షకుఁడనునర్థముగల 'అరకైకాప్పోన్' అనియు, 'తెల్లయేనుఁగుకారు' అనునర్థముగల 'వెళ్ళైయానైయూర్తి' అనియు, యువకుఁడను నర్థముగల 'కుమారన్' అనియు, తండ్రియను నర్థముగల 'అయ్యన్' అనియు, హరిహరుని కుమారుఁడనునర్థముగల 'హరిహరపుత్తిరన్' అనియు మొదలుగాఁగల నామాంతరము లెన్నో గలవు.

తమిళదేశమునకును ఆంధ్ర చక్రవర్తియైన మొదటిశాతవాహనునకును నింతటి పురాణప్రసిద్ధిగల సంబంధము గన్పట్టుచుండినపుడు సంబంధములేదని డాక్టరుకృష్ణస్వామి అయ్యంగారు చెప్పఁబూనుట వింతలలో వింత గదా.

అయ్యదేవర యాంధ్రుఁడైనపుడు మన అయ్యరులు మనఅయ్యంగారు లన్యులగుదురా? అయ్ శబ్దమునకు బహువచన ప్రత్యయమైన 'అర్' అనుదానిని చేర్చినపుడు అయర్ - అయ్యర్' అగుచున్నది. సెట్టియార్, మొదలియార్, అన్నట్లుబహువచనరూపములతోఁ బ్రశంసించుట తమిళుల సంప్రదాయమగుట 'అయ్యరు' అని వ్యవహారములోనికి వచ్చినది. 'గారు' అనుపదము తెలుఁగులో గౌరవసూచకమైనపదము. అయ్యన్ + గారు'= అయ్యంగారు' అని యేర్పడుచున్నది. తెలుఁగులో 'అయ్యగారు' అనుదానికి 'అయ్యంగారు' అనునది పూర్వరూపము. 'గారు' అనుదానిని తెలుఁగువారు మాత్రమే వాడుదురు. కన్నడులు 'గారు' అనుదానికి బదులుగా 'అవర్ గళు' అనివ్యవహరింతురు. కావున మన 'అయ్యంగార్లు' కూడ పూర్వము తెలుగు వారయి యుండి తెలుఁగు దేశమునుండి తమిళదేశమునకుఁ బోయినవారని చెప్పఁదగును. ఇయ్యది పెక్కుదృష్టాంతములను జూపి సమర్థింప నవకాశము గలదు.

'వడుగర్' అనుశబ్దము మొదట తెలుఁగువారికి వర్తింపఁబడియుండలేదని తెలిపెడువాక్యములు డాక్టరుకృష్ణస్వామి అయ్యంగారికి, ప్రత్యుత్తరముగా వారివలన తెరిబీయుగాంచిన వారి శిష్యవర్గములోనివారయిన శ్రీమాన్ రంగస్వామిసరస్వతిగారి "ద్రవిడవాఙ్మయము

యమ్. హెచ్.
స్ట్రాఘర్డు దొరగారి సతీమణి
చెన్నపురి గౌరవ న్యాయాధికారిణి

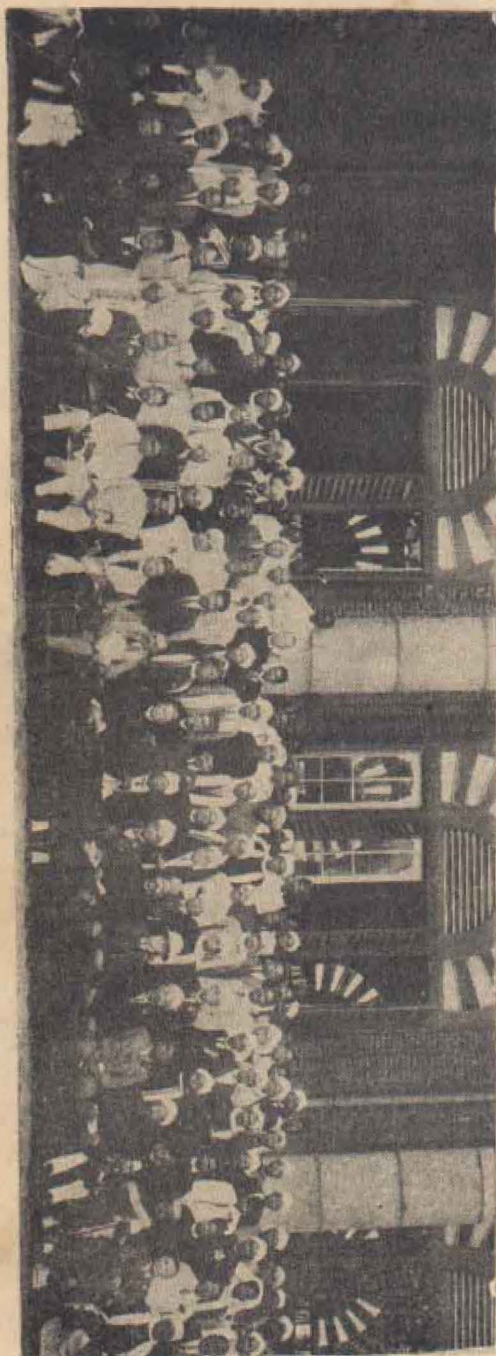
శ్రీయుత
పాండురంగరావుగారి సతీమణి
చెన్నపురి గౌరవ న్యాయాధికారిణి

న్యాయమూర్తి
శ్రీయుత సదాశివయ్యరుగారి సతీమణి
చెన్నపురి గౌరవ న్యాయాధికారిణి

శ్రీమతి కోకా కృష్ణవేణమ్మగారు
కాకినాడ పురపాలకసంఘ సభ్యురాలు
గోదావరిజిల్లా విద్యాసంఘోపాధ్యక్షురాలు

అఖిల భారత ప్రాచ్య విద్వత్పరిషత్తు
మూడవ సమావేశము
1924 వ సంవత్సరము డిసంబరునెల 22 వ తేది చెన్నపురి

1924 వ సంవత్సర డిసంబరునెలలో చెన్నపురియందు సమావేశమయిన మూడవ అఖిల భారత ప్రాచ్య విద్వత్పరిషత్తువారిచే సమ్మానింపబడిన పండిత బృందము

ఆంధ్రులు," అను శీర్షికగలిగి క్రిందటినెల భారతిపత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడినవారి వ్యాసమునుండి యెత్తిచూపినఁ జాలును'

"భాషల నెన్నుచో నీక్రిందియగస్త్య వ్యాకరణపఙ్క్తి ముఖ్యమైనది" "కొఙ్గక్కన్నడ కొల్లంతెలుఙ్గం" దీనినే యనుకరించి పదునొకొండవశతాబ్దిలో వెలువడిన 'నన్నూల్' అను వ్యాకరణమునకు వాఖ్యాన మొకదానియందు 'కన్నడమ్‌వడుగు కలిఙ్గమ్ తైలుఙ్గమ్' అనియున్నది, 'వడుగ' అను పద మిప్పు డఱవములో దెనుఁగుభాషకును, దేశమునకును వ్యవహారమునందుండినను మొట్టమొదట నట్లుకాదనియు నాంధ్ర దేశమునకుఁ బశ్చిమమున నిప్పటి బళ్లారిజిల్లా ప్రాంతభూమికే పేరనియు, నా దేశపుప్రజలకే 'వడుగ' శబ్దముండెననియు, నిప్పటి కచ్చటనే బడగనాటి వారనుజాతివా రున్నారనియు స్థలాంతరమున వ్రాయుచున్నాను. కాలాంతరమున నాపదము యొక్క యర్థము మాఱి యిప్పుడు తెనుఁగు, కన్నడము రెండుభాషలకు నర్థమగుచున్నది"

ఇప్పుడు డాక్టరు కృష్ణస్వామిఅయ్యంగారు దక్షిణహిందూదేశమునందలి ద్రావిడ పరిజ్ఞానమేది(Dravidian Culture in South India) కలదని లోకమునకుఁ బ్రదర్శింపుచున్నారో యాద్రావిడ పరిజ్ఞానమనునది యాంధ్రజ్ఞానముకంటె భిన్నమైనది కాదనియు, ఆంధ్రపరి [illegible] వన్నె పెట్టఁబడినది 'ఆంధ్రసంస్కృతి [illegible]మును దెలిసికొన్నవారికి స్పష్టము [illegible]దు. ఇపుడు సాకపోయినను భవి [illegible] గాకమానదు.

మఱియు నింకొకవిషయము నిచట వివరింపవలసియున్నది.

పంజాబు ఆర్క్యాలాజికల్ డిపార్టుమెంటు నలంకరించి యుండిన బి. హెచ్. బేడెన్, పవెల్. ఎమ్. ఏ. సి. ఐ. ఇ. అను వారు (Mr. B.H. Baden Powell M. A., C.I, E.) హిందూదేశ గ్రామసంఘము(Indian Village Communities) లను గ్రంథములో ఆంధ్రులనుగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"It is possible that the known invasions about the time of Darius Hystaspes (6 th Century B. C.) brought new Turanian tribes to North India. A Turanian Royal family appears about that time to have succeeded to the Earlier Aryan Dynasty of the Magadha Kingdom (E. Bengal.) From them are derived the Andhra, who at one time dominated the upper part of the Peninsula, and also the Naga or snake, kings of Eastern Central India. These latter invasions were of clans probably identical in race with the earliest Dravidians of epic times."

"క్రీస్తునకుఁ బూర్వమున నాఱవశతాబ్దిలో డరయస్ హిస్టాస్పిసు కాలమునఁ దెలిసికొనఁబడిన దండయాత్రలు ఉత్తరహిందూస్థానమునకు క్రొత్తతురానియాగుంపులు లేక తెగలు గొనిరాఁబడినవి. ఆకాలమునకుఁబూర్వమున మగధరాష్ట్రమును బరిపాలించుచుండిన యార్యవంశమువారిని దొలఁగించి యొక తురానియారాజవంశమువా రారాజ్యమును జేకొని పరిపాలించినట్లు కన్పట్టుచున్నది. ఒకప్పుడు హిందూద్వీపకల్పముయొక్క యుత్తరభాగమును, నాగరాజులచేఁ బరిపాలింపఁబడు మధ్యహిందూదేశముయొక్క తూర్పుభాగమును ఆక్రమించి దొరలైయుండిన యాంధ్రులు

వారినుండి యుద్భవించిరి. ఈకడపటిదండయాత్రలలోఁ బాలుగొన్న తెగలవారలు పురాణేతిహాస యుగములనాఁటి ప్రాచీనద్రావిడుల తెగలతో సంబంధించిన తెగలవా రయియుండవచ్చును," 'ఆర్యులు, ద్రావిడులు' అనువారి జాతివిభేదమునుగూర్చి వీ రెట్టియభిప్రాయము గలిగియున్నను గౌతమబుద్ధునకుఁ గొంచెము పూర్వమున 'డెరయసు' దండయాత్రలు నడచి యున్నవి గనుక నప్పటికి బహుకాలమునకు ముందే యాంధ్రులు భరతఖండములో దొరతనము నడుపుచున్నారనుట యీనూతనపరిశోధనములకు బలమునొసంగుచున్నది. నేను వంగదేశీయులకును నాంధ్రులకును సంబంధముగలదని పౌరాణికవాఙ్మయమును బ్రమాణముగాఁ గొని తెలిపియుండఁగా నామిత్రులు కొందఱు పరిహసింపుచున్నారు. వారికొఱకు నే నీక్రిందివిషయమును బ్రత్యుత్తరముగాఁ దెలుపుచున్నాను. ఇదివఱకు తమిళులు గంగానదీముఖద్వారమునందున్న తమలిట్టీసు(తామ్రలిప్తి) నగరమునుండి దక్షిణహిందూదేశమునకు వచ్చినవారివలనఁ దమకు తమిళులన్న నామము కలిగినట్లుగా వి. కనకసభాపిళ్లగారి గ్రంథమునుండి వారియభిప్రాయములను దెలిపెడి వాక్యముల నుదాహరించియున్నవాఁడను గదా. ఇప్పుడు కలకత్తా యూనివర్సిటీలో (Lecturer of Comparative Phylology and Indian vernaculars)గానుండిన విజయచంద్రమజుందారుగారు వ్రాసిన "Ancient Bengal" (పురాతనబంగాళము) అనుగ్రంథములో వ్రాసినవారియభిప్రాయములనుగొన్నిటి నిచట నుదాహరించుచున్నాను.

తమిళభాషయు, తమిళదేశమును వీరి మనస్సు నెక్కునగా నాకర్షించియున్నకతమునఁ దమ వంగదేశమునకు తమిళదేశమునకు నడుమనున్న యాంధ్రులను తెలుఁగుభాషను మఱచిపోయి, యీ క్రింది విషయములను వ్రాసియున్నారు.

(1) తమ బెంగాలీభాషలోనున్న పదములు పెక్కులు తమిళభాషలోఁగూడ నున్నవఁట. అవియేవియన నీక్రిందిపదములనుదాహరించిరి.

(1) అకలి (2) కల్ (కల్లు=రాయి) (3) కాఇ (కాయ) (4) కడల (కడలి) (5) చక్కన (6) చిన్న (7) తల్లి (8) పాలు (9) పిల్ల (10) పిల్లి.

ఇవి తెలుఁగుపదములో, తమిళ్ పదములో, మేధావంతులైన చదువరులు నిర్ణయించుకొందురుగాక.

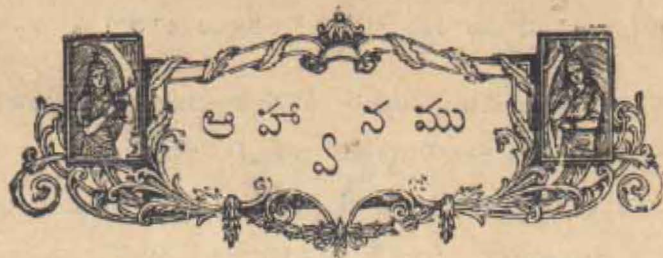
(2) బంగాళాదేశములోనుండు తెగలవారే తమిళదేశములోనుండు తెగలవారుగా నుండుట. ఆంధ్రులలోని తెగలు వీరితెగలకంటె భిన్నములయినవా? వీ రుభయులకు సరిపడిన'Ethnology'(వేఱ్వేఱు తెగలవారలను గుఱించిన శాస్త్రము) ఆంధ్రులకు సరిపడదా?

చరిత్రనిర్దిష్టమైన మఱియొక గొప్పవిషయమేమనఁగా బంగాళమునుండి పోయిన ప్రజల వలసవిధానము ద్రావిడన్న
దుండుటయే. మిక్కిలిప్రాచీనములైన
పాగ్రంథములు సర్వారాధకులయి
బంగాళమును

యొక్క యితరభాగములనుండియు తమిళకములోఁ దమరాధిపత్యమును నెలకొల్పుటకు బోయియుండుట వక్కాణింపఁబడియెను.

ఈ తెగలలో ముఖ్యముగా 'మరన్', 'చేరన్', 'పాంగలతిరయార్' అనునవి యొక్కువగా మాకు ముచ్చట కలుగఁజేయుచున్నవి. 'చేర' తెగలవారు బంగాళముయొక్క వాయవ్యమూలనుండి తమిళ దేశమునకుఁ బోయి చరిత్ర ప్రసిద్ధమైన చేరరాజ్యమును స్థాపించిరని చెప్పఁబడియెను. ఈ తెగవారు మగధరాజ్యముయొక్క తూర్పుభాగమున నుండిరని ప్రాచీన బ్రాహ్మణ వాఙ్మయము తెలుపుచున్నది. 'మరన్'అను తెగవారు ఉత్తర హిందూస్థానమందు 'చేర' తెగవారికి సమీపనివాసస్థులై యున్నారు. ప్రఖ్యాతులయిన పాండ్య రాజులు 'మరన్' తెగవారమని చెప్పుకొని యున్నారు. కాళికాదేవిని పూజించుమరవలు భయంకరులయిన రణశూరులని చెప్పఁబడి యున్నారు. ఇంకను పాంగలతిరయానులను వారు (తీరవంగులు) బంగాళమునుండి మద్రాసు తీరమునకుఁ బోవుటకుముందు 'ఆర్యసంస్కరణము'లను బంగాళాదేశములోఁ బొంది యుండిరనియెంతమాత్రము జంకులేక వక్కాణింపఁగలము. ద్రావిడకవు లీతెగలను గూర్చి వారిగ్రంథములలోఁ వ్రాసినగాథలు విశ్వసించుటకు వివరణాదులలో భేదము గన్పట్టినను ముఖ్యమైనకథ నంగీకరింపఁదగును. ఆగాథ[illegible] గ్రంథస్థలములను జేసినకవులకు బంగాళమును గూర్చిగాని దాని సమీపప్రదేశముల గూర్చికాని సరియైన జ్ఞానము లేకపోవచ్చును. ఆ దేశములోనాగులు స్థిరనివాసములు కుదుర్చుకొనుకాలమున మక్కలనువారు (Makkalar) మిక్కిలి పలుకుబడి గలవారుగ నున్నారు. 'మక్కల లేక మక్కడ' అను తమిళపదము రామాయణములోని మర్కటపదముగా సంస్కృతిగాంచినది. వీరు మధ్యహిందూదేశములో నాగజాతులవారితో సంబంధములుగలుపుకొని దక్షిణహిందూదేశమున నున్నతస్థానముల నధిగమించిరి. బర్మాలో తెలుగువారు విశేషముగాఁ బలుకుఁబడిగలిగి యున్నకాలమున 'బోంబు' తెగలవారు అనాములో దొరతనముచేయునట్టి రాజవంశమును స్థాపించిరి. తిరయానులు బంగాళాసముద్రతీరమున గొప్ప నావికులుగా నుండుటచేత సముద్రము మీదుగా దక్షిణహిందూదేశమునకుఁ బోయిరని తెలిసికొనుచున్నాము.

ఈవిజయచంద్ర మజుందారుగారు పైని వక్కాణించిన 'చేర' అను తెగవారు 'అంధవన' తెగలవారనియు, పాంగలతిరయారులను సంస్కృతమున సాగరకులు లందురు. 'పాక్కడయార్' అను మారుపేరుగల వీరు అంధకవనయనఁబడు ఆంధ్రకప్లావు లనియును, 'మరన్' అంధవన తెగవారనియును వీరెల్ల రాంధ్రులేయని తెలిసికొనవలయును. మన పురాణేతిహాసములను, బౌద్ధవాఙ్మయమును జక్కగాఁ బరిశోధించినవారికిఁ జక్కగా బోధపడకమానదు. నేననేకవిధములయిన దృష్టాంతములతో నిప్పటి యాంధ్రులకన్న భిన్నులు కారని సహేతుకముగా రుజువు చేసెదను. ఇదియొకవ్యాసమ[illegible]గావునను ఈవ్యాసమే యిప్పటికే [illegible]ందునఁ బ్రస్తుతము దీని ముగించుచ[illegible]

మక్కపాటి వేంకటరత్నకవి గారు

శ్రీ రాజకచ్ఛకోల్లస,దారామాంతరసదావిహారిణి! కరుణా
పారీణశీలశాలిని! భారతి! భవదరుణచరణపాళిఁ గొలిచెదన్.

సీ. కెందామరలు బుట్టువోఁదిన ట్లలరు నీ, మృదుపదంబులఁ దొట్రు వొదవె నేఁ?
వివిధోన్నతానర్ఘ విలసితాలంక్రియల్, తాలిమా త్రై చెన్ను దక్క నేల?
లోకసంజీవనోత్సేకభావక్కళల్, సిరిఁ బాసి కనువిందు సేయవేల?
సుమనోభిరామ మంజుల ఝుంఝుణధ్వనుల్, పదపదంబున వినంబడ వదేల?
గీ. తల్లి! తావకనిరుపమోదాత్తమూర్తి, చేవచెడి సొంపుదక్కి కృశించె నేల?
మూడఁజూడంగ నిను మది గాఁడివారి, దండిగెడి గుండె నీరగుచుండె నమ్మ!

సీ. ప్రభవించితివి జగద్వంద్యప్రభావమా, ప్రాచేతసుని ముఖపంకజమున,
పారాడ నేర్చి తుజ్జ్వలధీప్రసన్నమా, వ్యాసమౌనీంద్రుని వదనసీమ,
మాటపాం దెఱిఁగితమ్మా! శాబ్దికాగ్రణి, భాసనూక్తిసుధాప్రవాహకలన,
రస భావ కళల సారస్య మెఱింగితి, కాళిదాసుని పరిష్కారమహిమ,
గీ. సార సౌజన్య సౌశీల్య సరససాహి,తీ మహోదాత్త భావప్రదీప్త వగుచు,
భువనసంస్థితి కాధారభూత వైన, నీవు నిట్లైతె సుతుల దుర్నీతికలన.

గీ. స్వజనముసకైనఁ గన్గట్టు పగిదిఁ దనరు, వైభవోన్నతి విలసిల్లు పట్టభద్ర,
వక్కటా! నీవు నేఁ డిట్టు లరులకైన, "నయ్యయో"! యనుదుర్గతి కగ్గమైతె.

సీ. ఎల్లవిధాల వర్ధిల్లఁ జేయఁ గలట్టి, నృపులకు నీ వన్న నేవపుట్టె.
కొంచెమో! గొప్పొ! నిన్గొలుచువారలకుఁ జెద్దమ్మదాస్యమునఁ జిత్తమ్ము లవిసె,
ధనికులు నీదు దుర్దశఁ గాంచుటకు నైనఁ, గలిమిచేడియ వారి కన్గప్పె,
తక్కువారైన నీ చక్కిరా పరికట్టఁ, బశ్చిమబుద్ధి నిర్భరతమస్సు,
గీ. తల్లి! జగమునఁ బెద్దముత్తైదు వైన, నీదు కడగండ్ల నెనరు గణించువార,
లనుచుఁ గవిపుత్రు లేమిట[illegible] సహించి, కడకు నినుఁ దేర్చ నడుములు గట్టినారు.

గీ. మాతృసేవాపరాఙ్ముఖమానసమైన, సంతతినిఁ బాసి పరుల పంచలనుఁ జేరి,
సుడివడుచు దిక్కుమాలి నీ పడినయట్టి, కష్టములు గట్టెక్కఁగలవు తల్లి!

గీ. ఇన్నినాళ్లుల్లమిని భవద్హృదయతాప, మపనయింపమి కడుదోస మగునుగాక,
కృపవహించి క్షమించి రక్షింపు మమ్మ! తనయు లెఱుఁగమిఁ జేసినతప్పు లెల్ల.

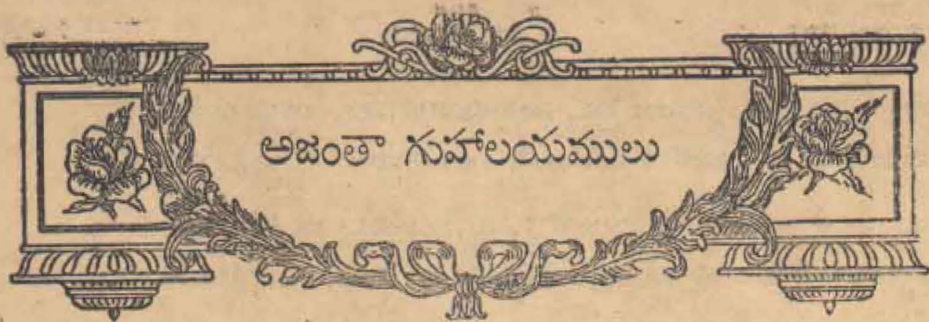
సీ. భోజుని రౌజ నపూర్వవజ్రతనుత్ర, మలవరింపంగ దార్ఢ్యంబు లేదు,
వీరరుద్రునిలీల విశ్వసన్నుత పరిష్కారంబు నీ కిడ్డ సలుపలేరు,
రాజనరేంద్రుతరాన సామ్రాజ్యాభిషేకోత్సవంబును సేయలేరు,
రాయలువోలె రారాజదలంకార,కోటులు నీకుఁ జేకూర్ప లేరు,
గీ. గాని నీ ప్రజ విమల నిష్కామభక్తి, రంగదాత్మార్పణంబు సేయంగలారు,
తల్లిరో! తన్వి జెందు మద్దానితోడఁ, గాలము దలంచి సుతుల సంకటము లెంచి.

సీ. కాచియున్నారు స్వాగత మొసంగఁగ మార్గ,ములయందు మధువారి జలకమాడి,
అలవరించిరి దోయిళులు బాంగిపౌరల నర్ఘ్యమునకై పరిశుద్ధరాగరసము,
చేకొన్నవారు కైసేఁతకై నవనవో,ద్యద్భూరిమందారదామకములు,
పాడుచున్నారు నీపై గీతమాలికల్, శ్రవణపేయముగ నచ్చంపుభక్తిఁ,
గీ. జెలఁగి దిక్కులు కదిసివచ్చిన విధానఁ, గూడ ముట్టిరి సుతుల రేపాడినుండి,
భారతీ! రమ్మ! సుతులతో స్వాంతమలర, మజిల హాయిగ నాత్మసామ్రాజ్యమేల?

సీ. ప్రావృట్పయోదగర్జారావమునకంటె, ధీర మపారగంభీరతరము,
చిత్తమోహనవిపంచీస్వనంబునకంటె, సుకుమార మతులమంజులతరంబు,
కోమలపికవధూకూజితంబునకంటె, సురుచిర ప్రణయబంధురము వరము,
సలలిత భ్రామర ఝుంకారమునకంటె, మధుర మనర్ఘ సమ్మదకరంబు,
గీ. ప్రణుతనిర్ఘరఘుమఘుమ ధ్వనులకంటె, రమ్య నవరసభావనిరంధ్రమైన
మృదుమయస్వనమున వీణ మేళవించి, విశ్వగాన మొనర్పు మో విశ్వజనని.

గీ. కళలు లక్షల మింక నభివృద్ధిఁ గాంచుఁగాత, కవికుమారులు సంతృప్తిఁ గందుగాత,
భారతి కటాక్షమహితసంపదుపలబ్ధి, ననయమును విశ్వకళ్యాణ మగునుగాత.

నేత ప్రశ్నము

అజంతా గుహాలయములు

III

కొ. నరసింహాచారిగారు

(సంపుటము ౧ సంచిక ౧౨ తరువాయి)

గుహాలయములలోని చిత్రములన్నియు వాటి నిర్మాణకాలము నాటి జనుల జీవయాత్రను దెలుపునవిగా నున్నవి. ఇందును ముఖ్యముగా గౌతమబుద్ధుని జననమాదిగా నిర్యాణపర్యంతమును గల చరిత్ర విశదముగా చిత్రింపఁబడియున్నది. గౌతముని జననము, బాల్యమున నాయన సహపాఠకుల గూడి విద్యాభ్యాసము చేయుట, శరీరవ్యాయామముల నభ్యసించుట, యువరాజై పురవీథుల నేగునపుడు చూపు భూతదయాదిగుణముల వెల్లడిచేయు పనులు, వైరాగ్యోదయము, సతీసుతులవీడి యర్ధరాత్రమున పురము వెడలిపోవుట, తపము, సన్న్యాసాశ్రమము, మతబోధకుడై నానాదేశ సంచారము మొదలగు విషయములు బయస్కోపు ఫిల్ముల, త్రిప్పుచు కొంతకొంతగా తెరపై జూపునట్లుగాక, యేకకాలముననే దానియందుగల చిత్రములన్నియు నాతెరపై బడునట్లు జేయురీతి, గుహాలయ కుడ్యములపైనను, స్తంభములపైనను, లోకప్పునను చిత్రింపబడి ప్రదర్శింపంబడియున్నవి. మఱియు బోధిసత్త్వుడు (బుద్ధుడు) మృగపక్ష్యాది జన్మముల నెత్తినట్లును, ఆ జన్మములయందును దయాళుత్వము, త్యాగశీలత మొదలగు గొప్పగుణములు గలిగియున్నట్లును తెలియజేయు "జాతకము"లన బరగు జన్మకథలు నూరులకొలది చిత్రితములై యున్నవి.

ఈ చిత్రములయం దాకాలమునాటి జనుల జీవయాత్రను చక్కగా జూడగలము. వారి వేషములు, ఆచారములు, వైభవములు, ఆభరణములు, వాహనములు, ఆయుధములు కరతలామలకములుగా చిత్రింపబడియున్నవి. ఏడుజాతివారు, రాజులు, భిక్షువులు, ధనవంతులు, దరిద్రులు, వ్యాధులు, పరిచారకులు, దాసదాసీజనంబులు, గాయకులు, వైణికులు, వేత్రధరులు వారివారి యుద్యోగముల శ్రద్ధతో జేయుచున్నట్లును, పద్యమునందలి పొల్లు పదములు పాదపూరణ పదములవలెగాక ప్రతి ప్రాణి చిత్రమును భారగర్భితముగ నట్లును చూడగలము.

ఒక్కొక్కచోట దండశాసకులయ్యును, దయామయులయి ప్రజాపాలనమొనర్చుచు తమ స్నేహము నభిలషించి యితర రాజులచే బంపబడిన రాయబారుల గౌరవించుచు మహావైభవమున గొలువుండు రాజులు, చతుర్విధ సైన్యసమేతులయి మృగయావినోదార్థము పోవు ప్రభువులను, నొకచోట పట్టాభిషేక మహోత్సవములను కన్నులపండువై యొప్పుట చూడఁగలము.

హంస, కీర, కుక్కుట, పారావతాది పక్షులను; సింహ, వ్యాఘ్ర, భల్లూక, వరాహ, వృక, గజ, అశ్వ, వృషభ, మహిష, కురంగ, మర్కటాది జంతువులను; కదళీ, క్రముక, పలాశ, నారికేళాది వృక్షములను; ఇంకననేక పుష్పజాతులను, వాటివాటి స్వాభావిక స్థితులలో సుందరముగ జిత్రించబడియున్నవి. ఈమృగపక్ష్యాదిప్రాణుల వాటివాటి జస్థితియందు జిత్రించుటయే కాక చిత్రకారులు తమ బుద్ధివికాసమును, కల్పనాశక్తిని వెల్లడించుచు నా రూపములనే యలంకార చిత్రముల (Decorative and Conventional design) యందు బవేశపెట్టి చిత్రించియున్నారు. వారికి క్షేత్రగణిత జ్ఞానము గలదనుటకు వారిచే జిత్రితములగునగాసు (Fret work) పనియు ఇతర (Geometrical Pattern drawings) చిత్రములును సాక్షులు. కేవలమానవ

గుహాలయ:గర్భగృహమునకువామపార్శ్వమునగల యొకచిత్రముయొక్క—వస్త్రాలంకారభాగము.

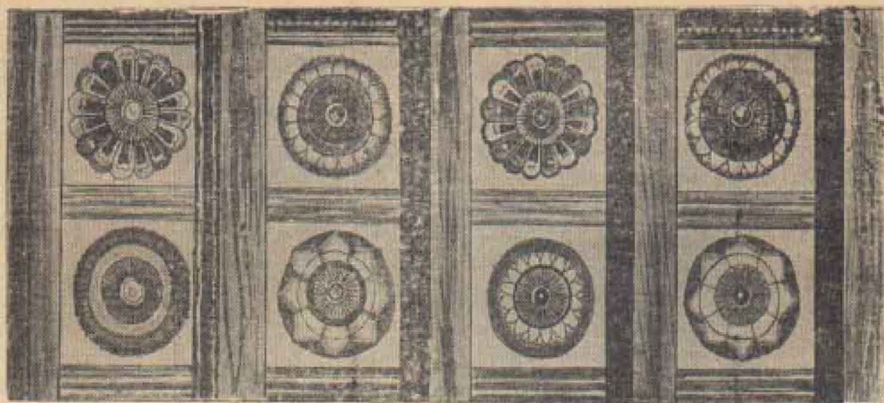
ప్రతిమలేకాక దేవజాతులకు కిన్నర, గంధర్వాదులును సందర్భానుసారముగా నజంతా చిత్రకారంగమున వచ్చుటఁ జూడఁగలము.

బోధిసత్త్వుని యవతార కథలు (జాతకములు)

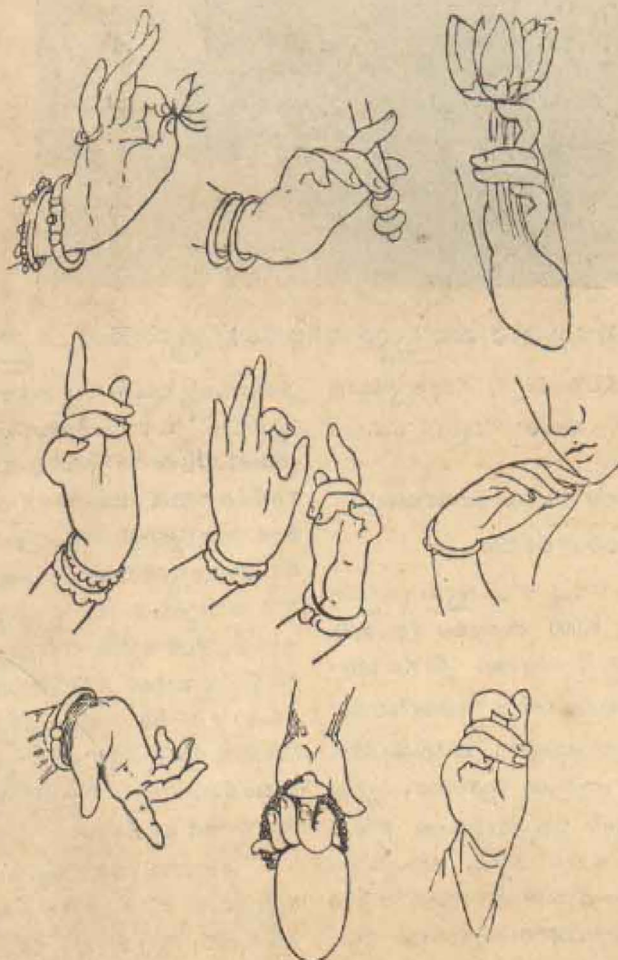
షడ్దంతజాతకము

ఒకానొక సమయమున బోధిసత్త్వుడు (బుద్ధుడు) హిమాలయ వాసియు, 8,000 యేనుంగుల కధిపతియు నగు నొక గజరాజపుత్రుడై జనించెను. ఈ గజ సమూహమంతయు హిమాలయమునగలషడ్దంతసరోవరసమీపమున నొక బంగారుగుహయందు నసించుచుండినది. తత్పరిసరమున నెచ్చట జూచినను తెల్లగలువలు, ఎఱ్ఱగలువలు, తామరలు మొదలగు పుష్పయుతములగు కొలఁకులును, నేత్రానందకరమగునట్లు వల్లులు, తమ పైకెగఁ ప్రాకుచుండ, నాటలాడించుకొనుచు బిడ్డలకుఁ జేయూత యొసగి తమపైకెగఁబ్రాకించుకొని యానందించు తల్లుల వలెనొప్పు వృక్షంబులును గలవనములు నేత్రపర్వముగ నుండినవి. ఇట్టి వనముల మధ్య నాగరాజపుత్రుడు తనకళత్రద్వయముతో సుఖంబుండి యొకనాడు తనయొక్క కళత్రములకుఁగోపము గల్గించిన వాడయ్యెను. తదాది యా కరిణి భర్తయెడ ననూయాగ్రస్తయై తానొకయప్రతిమాన సౌందర్యవతియై జన్మించి కాశీరాజునకు భార్యయై తన సౌందర్యాతిశయమున రాజును వశంవదునిగావించుకొని తన్మూలమున తన వైరమును సాధింపనెంచెను. రాజుచే వేటకాండ్రను పంపునట్లుచేసి విషబాణమున తన భర్తను జంపించి షడ్వర్ణకిరణముల వెదజల్లు ప్రభావముగల యాతని దంతముల దెప్పించుకొని తన పగ దీర్చుకొన సంకల్పించుకొని జన్మాంతరమునుగోరి చింతించుచుండెను. తదాది నిరాహారయై కృశించి కృశించి తుద కాకరిణి మరణించెను.

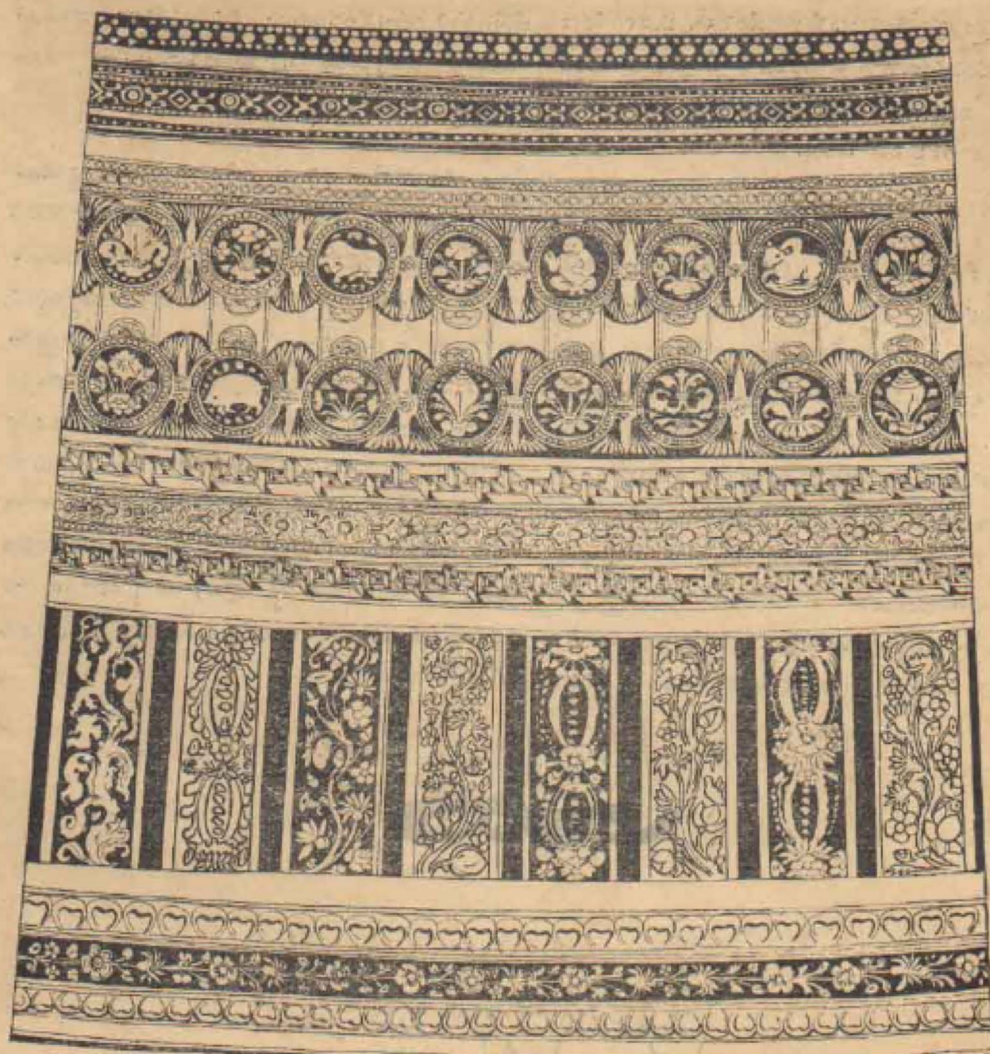
తన కోరిక ప్రకారముగనే యా యేనుగు సుందర స్త్రీజన్మము నొంది కాశీరాజును చేపట్టెను. ఆమె తత్క్షణమే యొక వేటకాని నక్షపులకు పంపి తన తొలి జన్మమున భర్తయైయుండిన గజమును వెదకించెను. వేట

గుహాలయమున లోకప్పులోనిసొరుగుబిళ్లలయందుగల అలంకారచిత్రములు, చిత్రములకుమధ్య నడ్డముగాగల భాగములనుకొలఃసామానని గ్రహించునట్లుగాదారు రేఖలతో చిత్రించియున్నారు.

కుడ్యోపరిచిత్రములలోని హస్తవైఖరులు. హస్తములే యెంతభావగర్భితములైయున్నవో చూడుడు

గుహాలయమున 12 గుర్తుగల స్తంభముపైగల అలంకార చిత్రములు.

గుహాలయపటమునకు భారతి కార్తీకమాస సంచిక 158 పుట కెదుట చూడుడు.

కాదు ఏడు సంవత్సరములు తిరిగి తిరిగి తుద కాగజమును గనిలెన విషబాణమున దాని నేసెను. ఆ వేటునకు గజము క్రిందబడెనుగాని ప్రాణము లింకను పోలేదు. వ్యా[ధుఁ]డు దానిదంతముల గొడ్డలితో నరకఁ బ్రయత్నము [చే]సెను. వాటి నూడదీయజాలకపోయెను. అయిన నా [గజము] కడు దయార్ద్రహృదయముగాన తానే తొండమున [దంత]ముల బెరికి వానికిచ్చి పంపెను. పరోపకార[మున]కై తా నాదంతముల నిచ్చుట యావశ్యకమనియు మోక్షకామికి పామరశక్తిమునగల ప్రతిపాశమును త్రెంచి వైచుటయే మోక్షమార్గసర్ణియనియు నా గజరాజు తెల్ల చేసెను. వ్యాధుఁడును గజరాజు నుదారబుద్ధికి మెచ్చుకొనుచుబోయి రాణి కా దంతములనర్పించి జరిగిన వృత్తాంతమును నివేదించెను. రాణియు నాదంతముల దన పీఠముపై నుంచుకొనగనే తన పూర్వవైరభావ మెటుపోయెనో కాని తా నొనర్చిన భర్తృద్రోహము దావాగ్నివలె నామెను దహింపజొచ్చెను. ఆచింతయే

నిష్కృష్టమై యామె వెంటనే మరణించెను. షడ్వర్ణకిరణముల నీనుదంతములుగాన నావర్ణము లాఱింటిని ఆఱుదంతములుగా నన్వయించి యీ బుద్ధజన్మాంతర చరితను "షడ్దంత జాతకమని వాడెదరు.

రురుజాతకము

ఒకానొకవర్తకుడు ధనికుడుండెను. వానికొక కుమారుడుకలడు. తల్లిదండ్రులచే గతిగారామున పెంపబడి ధనసమృద్ధిచే వాణిజ్యపుత్రుడు కన్నుగానక తనచే జిక్కినట్లాయాస్తినంతయు వ్యయపఱచి యప్పులపాలయ్యెను. తుదకు ఋణదాతల బాధల తాళజాలక యతడు ప్రాణత్యాగమున దనకష్టముల బాపుకొనదలంచి గంగానదిలో దుమికెను. నీటబడిన వెంటనే యతడు ప్రాణములపై యాశమరల బాధింప నచ్చుటచే ధైర్యము చాలక యతికరుణముగా రోదించెను. బోధిసత్త్వుడు హరిణముగా జన్మించియుండెను. తన సంపద వీడి యొంటరిగ గంగానదీ ప్రాంతములందిరుగుచుండి యావణిక్పుత్రుని యాక్రందనమును విని యతనిగాపాడి యతనియొద్ద తన్నెవరికిని పట్టీయకుండునట్లు వాగ్దానము గావించుకొని పంపెను.

ఒకనాటి రాత్రి యావణిజుండుండు పట్టణమున రాణి యొకస్వప్నముగాంచెను. తన కొకబంగారులేడి తత్త్వమును బోధించినట్లామెకు స్ఫురించెను. వెంటనే యామె కోపగృహమున కేగి శోకించెను. దానిని పట్టివ్వనని వాగ్దానము గావించియు కృతఘ్నుడగు వర్తకపుత్రుడు హరిణాన్వేషణాసక్తుడగు రాజునకు దానియునికి పట్టును జూపెను. దేదీప్యమానముగ వెలుగుచుండు నట్టియు మృదుమధురస్వరములుకల యామృగమును చూచినంతనే రాజు పరవశుడై దానిపై నెత్తిన బాణమును జారవిడిచెను. పిమ్మట నామృగమును మహోత్సవముతో నాదరించుకొని తన రాజధానికి గొంపోయి దేవికిచ్చి తదాది సకల ప్రాణులకును రక్షకుడై యుండునని దీక్ష వహించెను.

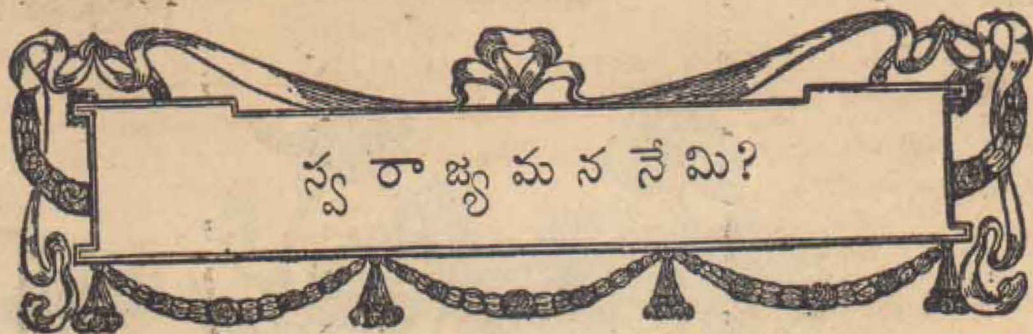

ప్రణయప్రభాతము

చిట్టోపి సత్యనారాయణగారు, బి. ఎ.

పాకలో సిగాలి సోకితే సాలు
వొయికుంటమే నాకు వొచ్చినట్లేను! పాక!
యిడువు పొలమూలంటె యిడిశెల్లుతాను
పట్టమంటే సల్లె కొట్టమంటాను! పాక!
కారడివి నడిమికీ పారి పొమ్మంటేను
శెట్లతో నీమాట శెప్పుకుంటాను! పాక!
వొక్క మావిడికినీ సక్కనీ పేరెట్టి
దానికిందా నేను తల దాసుకొంటాను! పాక!

తెప్పలో నన్నెట్టి తేలిపొమ్మంటేను
నిన్ను తలుసుకొంటా నేనెల్లిపోతాను! పాక!
నిప్పు గుండాల్లోను నిలుసుండమంటేను
మనుసునీమీదెట్టి మాడిపోతాను! పాక!

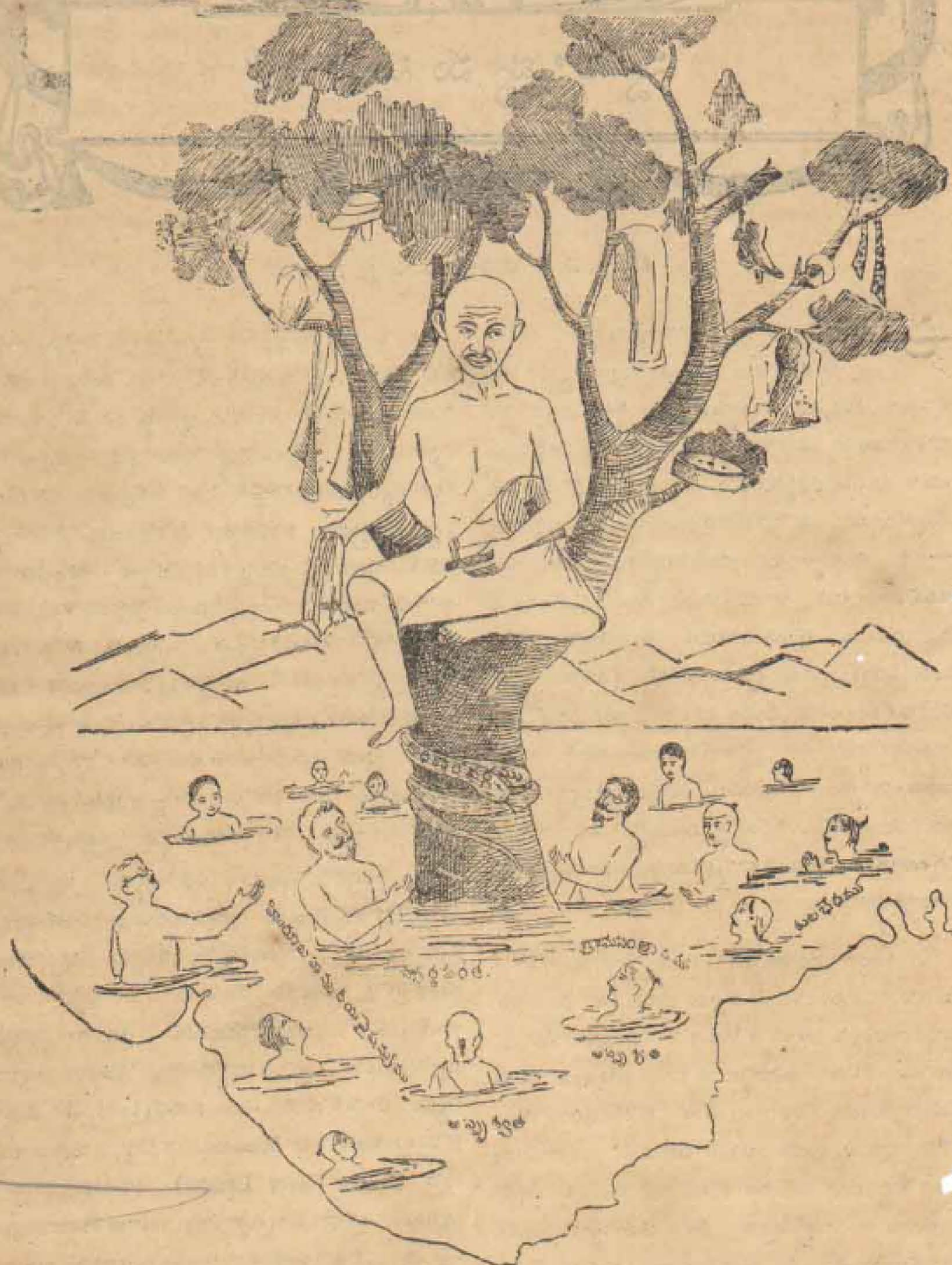
స్వరాజ్యమననేమి?

టి. శివశంకరం పిళ్లెగారు

ఈనడుమ కొన్ని సంవత్సరములుగ ఆసేతు హిమాచలము ప్రజలు 'స్వరాజ్యము' అను పదమును ఎక్కువగ వాడుచున్నారు. ఈమాట క్రొత్తది కాకపోయినను ఏభావమున కిది సంకేతమో ఆభావము జనుల కిప్పటిపరిస్థితులందు తెలియగ క్రొత్తదనియే చెప్పవచ్చును. భారతదేశాభ్యుదయమునకు స్వరాజ్య సాధన గమ్యస్థానమై యుండబట్టియు మితవాదులు అమితవాదు లనక నాయకులందరు దీనిని ఘటించుటకు దీక్షాబద్ధులయి యుండుటవలనను ఈ మహాకార్యము నందు మీరనక వారనక ప్రజలందరు ఏకగ్రీవముగ తోడు పడవలయుట సన్నిహితకర్తవ్యమై యుండుటచేతను, రాజసభలందు ఈ ప్రజాకాంక్షనుగూర్చి తీవ్ర మయిన చర్చలు జరుగుచుండుటం బట్టియు 'స్వరాజ్యము' అను పదముయొక్క పరమార్థ 'మియ్యది' యని విమర్శించి నిర్ణయించుట ప్రస్తుతకార్యక్రమము నందు ప్రథమ సోపాన మగుకెల్లు.

'యద్భావం తద్భవతి' యను పురాతనలోకోక్తి యందు దాగియుండు తత్త్వము మనకు క్రొత్తదికాదు. ఒక మనుష్యుడు తాను కోరునది తా నగుననుటయే దీని యర్థము. ఇది యథార్థమును పగు. అట్లుండ దేశమే సముదాయముగ స్వరాజ్యమును కోరునపుడు తాము కోరు స్వరాజ్యమునకు లక్షణ మిదియని జనసామాన్య మునకు విశదముగ తెలియు కొలది ఆభావమునకు తీవ్రత కలుగును. అట్టితీవ్రత ఈ మహాసంకల్పమునకు కలుగనంతవఱకు ఈ సంగతియందు మనము చేయు యత్నములు విచ్ఛిన్నములై సఫలీకరుటకు చాలినంత శక్తిమంతములుకావు.

ఇప్పటి స్థితియందు స్వరాజ్యమన పెక్కురు జను లను పెక్కురుగ తోచుచుండుట, కొంత దీర్ఘముగ విమ ర్శించితేని స్ఫురించకపోదు. ఫారెస్టు పేషు తొలగుటయే స్వరాజ్యమని పల్లెటూరివా రనుకొనుచు. దేశమునకు స్వరాజ్యము ఘటించిన తోడనె పదుచీటులు కూడను కట్టుటకుబట్టియు కొదువలేక దొరకుననుట బీదపాదల యాశ. స్వరాజ్య మబ్బినచో పన్నులు చెల్లింపవలసిన భారము వెంటనే తొలగునని ఏమియు నెరుగని కృషీవలుల మనోరథము. వరుంబని వృత్తి పన్నులనంటి తొడుసులు స్వరాజ్యాగమనముతో సూర్యరశ్మిచే మంచువలె పటా పంచలగుననుట గ్రామవర్తకుల భ్రాంతి. స్వరాజ్య సంఘ టనతో తమకు విడుదలయగుననుట కారాగృహవాసుల యాశయమై యుండెనో ప్రు. విమ్నజాతుల రాయిడి తగ్గి నానాటికి తూగిపోవుచుండు వర్ణాశ్రమధర్మ ముల నిల్పుకొనగల్గుటకు స్వరాజ్యమే శరణ్యమని పూర్వాచారపరాయణు లనుకొనుచున్నారు. దేశమునకు స్వరాజ్య మాసన్నమయినపుడు, ఇప్పటి ఖర్చు వెచ్చ ములులేకనే తమపని పండునని విద్యార్థియాశ. వాణిజ్యమునో యధికారపదవినో తమకుగా గైకొని విజృంభించుచుండు శ్వేతముఖవర్గమునకు, దేశమున స్వరా జ్యము పొడుకొన్ననేని తమ పరువుప్రక్రిందికి సీసాతెచ్చు కొన్నట్లగుననుట వారిభయము. కార్మిక పక్షనాయ కుడై (Labor Party Leader) బ్రిటిషు సామ్రా జ్యమున ప్రధానమంత్రిస్థానము నలంకరించియుండు 'రాంసే మెక్డోనాల్డ్' వంటి మహోదారులగు రాజ్యతంత్రవేత్తలు స్వరాజ్యము దేశమునకు భాగ ధేయమందురు. ఖడ్గరుధిరించుటయే స్వరాజ్యానుభవ

పెనుకొండవాస్తవ్యులు శ్రీయుత పి. యన్. వెంకటరావుగారి చిత్రమునుండి ప్రవర్ధితము

మనుట సహోదరనిరాకరణపాషండులమతము. విదేశీయులను తెల్లవారిని నెనరులేక భారతభూమినుండి జడల గొట్టగల్గుటయే స్వరాజ్యానుభవమున కానవాలనుట తామసభక్తుల పరిజ్ఞానము. స్వరాజ్యము,కట్టులేని స్వేచ్ఛను పేరనుట జాడ్యమనస్కుల యభిమతము. కైంకర్యము లేని యధికారమె స్వరాజ్యమనుట గ్రామసంత్రాసకుల (Village Tyrants) యభిప్రాయము. పాతకాలపు సనాతన ధర్మదర్శనులకు కంకంటి పాపరాజు

సీ. సుతులులేక కలంగు సుదతు లెక్కనలేరు,
సుతవియోగము చెందు సతులు లేరు
పతులఁబాసిన కళావతు లెయ్యెడను లేరు,
పడఁతులఁ బాసినపతులు లేరు,
దారిద్ర్యదుఃఖసంతప్తు లెందును లేరు,
కలిమి గర్వముఁ జెందుఖలులు లేరు,
వ్యాధుల వాధుల వగచువారలు లేరు,
నిందలొందినవార లెందు లేరు,
గీ. లేరు జారులు చోరులు లేరు దుర్వి
చారు లగ్నిబలాహిత్యష్టాశుభాది
ఘాతదుర్భిక్షభయయుతులైనవారు లేరు
రఘుకులోత్తంస ! నీయేలు రాజ్యమునను.

అనుపద్యమున తనయుత్తరరామాయణమున వర్ణించినట్లు రామరాజ్యము స్వరాజ్యమని తోచునేమో ?

ప్రజలకష్టములు తగ్గుటయుసౌఖ్యములు హెచ్చుటయు ఇట్టి వివిధాశయములకు సామాన్యాంశములయి యుండబట్టి స్వరాజ్యానుభవమున కారెండేలక్షణములను యనువాదము ఈవ్యాసపు శీర్షికలోని సమస్యకు సిద్ధాంతమని యనేకులు భ్రమించవచ్చును. ఈనికషమయినను (test) స్వరాజ్యపరమార్థమును తూచుటకు చాలదు. ఆఫ్ఘనిస్థానము స్వతంత్రరాజ్యమే. అట్లున్నను అక్కడి ప్రజకు ఈదేశీయులకుండునన్ని సౌకర్యములున్నవని చెప్పరాదు. పారసీకమందును ఇప్పుడిప్పుడు స్వాతంత్ర్యము [illegible]డించిన తురుష్కమందును గల స్థితులను పరికించినప్పుడు, ఆరాజ్యతంత్రములందు ప్రజాహితమునకై మనదేశమందుండునన్ని యుపకరణము లుండవనుట కనుగొనవచ్చును. అంతయేల, సంపూర్ణమయిన స్వరాజ్యపద్ధతికి పుట్టినిల్లను ఉత్తర అమెరికాయందు మాగజంతువుల బొమ్మ ధరించుట జనులు అలంకారముగ భావించి అందుకై సంవత్సరమున ఇరువదిలక్షల జంతువులు ఉక్కుపంజరములయందు చిత్రవధకు పాలుపరచబడుచుండుట ఇప్పటి యాచారమైయున్నది. ఇంగ్లాండున నేడు లక్షలకొలది జనులకు కూడులేక 'అన్నమో రామచంద్ర'యని యల్లాడుచున్నారు. వారయినను, కుంటి, గ్రుడ్డి కురూపులగు చేతకానివారుకారు. కడచిన ఘోరసంగ్రామమందు బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమునకే జయ మాపాదించినవారి శేషులగు వీరవరులలోనివారు. దేశాభిమాన తత్పరులు. యుద్ధమునకై చేసిన కోట్లకొలది ఋణముపై వడ్డి యయినను చెల్లించుటకు కరవుగానక నేడు అట్టి ఇంగ్లాండే తల్లడిల్లుచున్నది. ఇప్పటి కార్మిక ప్రభుత్వమువారు (Labour Govt.) ఈభారమును ప్రజలనుండి తగ్గించుటకై యూపపన్నులగువారి మూలధనముపైన కన్ను వేయ నారంభించుచున్నారు. ఇట్టి విపరీతపు పోకడలకు రుష్యా మరియొక నిదర్శనము. ఈ సామ్రాజ్యము చిరకాలము నిరంకుశ ప్రభుత్వమునకు లోనైయుండి యోర్వజాలక, నిరంకుశాధికారమును ధిక్కరించి అంతకుమునుదున్న కట్లను త్రెంపుకొనుటయే విముపరయని తలచి బంధముం బరిత్యజించుకొనిరికాని, పరిణామమందు తామెదురుచూడని యుచ్ఛృంఖలవృత్తి ప్రజల నావరించి, యామూలమున దేశమే పడరాని కడగండ్లపాలయి, చేయునది లేక త్రెంపుకొన్న వెనుకటి కట్టులను ఒక్కొక్కటిగ వెదకికొన నారంభించుచున్నది.

చిరకాలముగ స్వాతంత్ర్యము ననుభవించు సామ్రాజ్యము లగతియే యిట్లుండ మనకురాబోవు స్వరాజ్యమున మాత్రము చిక్కులుండవనుట యపభ్రాంతి. రాజ్యభారమంతయు నెత్తినపడి ప్రజలే నిర్వహించ బూనినపుడు, క్రొత్తసంసారమును సమకూర్చుకొనుట యందువలె మనము సమర్థించుకొనవలసిన సమస్యలు సర్వతోముఖములయి మనల నావరించినున్నవి. భిన్నజాతుల తెగల చెలిమి, హిందూమహమ్మదీయసఖ్యము, కులభేదముల సవరణ, సంస్థానాధీశుల సమాధానము, వాణిజ్య నావికావాణిజ్యసరణి, భూమ్యాకాశసముద్రములందు రాణువుల నెలకొల్పి నిర్వహించుట, ఆర్థిక సంపదుద్ధారమునకై యంత్రసాధన సంపత్తి మున్నగు నేనకేలు సమస్యలు ప్రజల నెదుర్కొనుచున్నవి. ఇట్టి సందిగ్ధసమయమున

స్వార్థపరతను నిగ్రహించు వశపరము తీవ్రముగ నన్ని దిశల వ్యాపించును. అచిరాణమున 'స్వరాజ్యము స్వరాజ్యమో'యని ఇపుడు పలవరించు మనలో ననేకులు 'ఇది యేటి పీడ'యని విసుగుకొను కాలమువచ్చినను రావచ్చును. స్థానిక పరిపాలన శాఖయందు (Local Self Govt.) ఇపుడు ప్రజలకు సంఘటించియుండు స్వాతంత్ర్యానుభవము ఇట్టి జోసటకమువ్వ.

ఇట్టి ప్రమాదముల చేయుత్తిమాకి యూపర్పితా కల్పనముచే స్వరాజ్యభాగ్యము నాశించువారిని భయపెట్టవలెననుట ఈవ్యాసకర్త యాశయముకాదు. ప్రజలు ఇట్టి విపత్తులను మునుమున్నగా తెలిసి కార్యము నెరుర్గ్యైన వలెననుటయే. హిందూ మహమ్మదీయ స్పర్థలు నిమ్నజాతుల సంత్రాసము ఆ ధీరోదాత్తుడగు మహాత్ముని కలవర పెట్టుచుండునపుడు లక్ష్యిన వారవ నెంత?

'నేతి నేతి' యను సిద్ధాంతసరణిని ఉపమగా గైకొని యియ్యదిస్వరాజ్యము కాదన సూచించుట సులభమయి యుండునేమో కాని దాని పరమార్థము అనుభవము చేతనే గ్రహింపనగినది. స్వరాజ్యామృతము దానిని చవిగొన్నవారికే వేద్యమనిన తప్పుకాదు.

ఐహిక స్వరాజ్యము ఆముష్మిక మోక్షపదమునకే చరమ సోపాన మనజెల్లు. స్త్రీజన్మమునకు మాతృత్వమెట్లు భాగధేయమో వృక్షవర్గమునకు ఫలపుష్ప ధారణమెట్లునియతియో జాతీయతకు స్వరాజ్యానుభవ మట్లు. కనులకు వెలుతురెట్లో ప్రజ బ్రతుకునకు స్వరాజ్య మట్టి పన్నుగడ. ప్రయాణమునకు రైళ్లెట్లో ప్రజాభ్యుదయమునకు స్వరాజ్య మంతటి మహోపకరణము. బరువు నీళ్ళు పొగబండికి అడుగునవేసి యుండు ఇనుపకమ్ములెట్లు సౌలభ్యకారణమో జనుల జీవయాత్రకు స్వరాజ్య మట్టి సాధనోపాయము. ఈ పరమార్థము ప్రజలమనము నావేశించునేని దాని సాధనకై సంతోషముగ సమర్పింపబడలేనంతటి త్యాగము మరియొకటి లోకమందుండదు. ఏదేశచరిత్రయందుగాని స్వాతంత్ర్యమునకై తమయసువుల సమర్పించిన వీరవరుల స్మృతి ఆకసమున చుక్కలవలె వెలుగుచుండును. అట్లుకాదేని కడచిన ఐరోపా మహాసంగ్రామ మందు పాల్గొనిన యోధాగ్రేసరులు తమదేశస్వాతంత్ర్య రక్షణకై తమప్రాణములనే యొక్కుమ్మడిగ సమర్పింపుట తటస్థించి యుండదు. స్వరాజ్యమునకు మూలమగు త్యాగమున కిదియే పరిమాణము.

స్వరాజ్యమన నిర్దిష్టమగు స్థలముకాదు. సముదాయమున ప్రజల మనోవీథియందు దుదయించు స్వాతంత్ర్యదర్శనము (Scene of Freedom). తలుపులను కిటికీలను మూసియుండు ఇంటి వెలుపల రెండ యెట్లు సంయమనొనరునా! ఎట్లు లోపల ప్రవేశించునా! యని కాచుకొన్న తెల్లెండల వ్యాపించి యుండునో అట్లే స్వాతంత్ర్యము జనులమనోవృత్తుల నాకరించుటకు సాన్నిధ్యమందే వేచియున్నది. స్వరాజ్యభారము సులభగాదు. ఘనతరమే దాని లక్షణము. దాని తత్త్వమెరిగినవారు ఆభారమును ధరించుట కుద్విగ్నులగుదురు. అట్టి భారవాహిత్వమునకు విశ్రాంతి బరువుయెగ్గించుటయందు కాదు. దానిని మోయుశక్తి హెచ్చుటయే. తల్లికి బిడ్డల బరువట్లో, వివేకవంతమగు ప్రజకు స్వరాజ్యభారమట్లు. తల్లియెప్పుడైనను తనబిడ్డల బరువుకెగ్గవలెనని తలంచునా? దినదినము తనబిడ్డలు పుష్టిగలవారలగుకొలది తనయందు వారల జంగనిడుకొనుటకు శక్తి హెచ్చుగనుండవలెనని కోరును.

ఇట్టి మహత్తరభాగ్య వీక్షణమున దేశమునే యాదుకొన రాబోవుచున్నది. వివిధపక్షముల ప్రజా ప్రతినిధులు రాజసభలందు నిల్చి

గీ. తా బంధములన్ని యూడ్చి, యనురాగాదరపవిత్రాశీ
నంలో శోకేల్లనుటించి తోరణము లల్ల తుష్టిక్షా సుధా
లేపన, ప్రాక్ స్వర్గం భోదనారాత్రి భక్తిమయదీపం
బుంచుమా నీంద్రదిహ్మా, తో ద్రీశంబుల్ గన వాసయోగ్య
ములు నీకుజా ధన్యదించితావడే!

వడ్డాది సుబ్బారాయుడు.

అని కైవారములవాడి రానున్న స్వరాజ్యలక్ష్మికి స్వాగతమొసగుచున్నారు.

ఆమహాదేవి వచ్చినిల్చుటకు ప్రజాహృదయ సింహాసనమును నిర్మలముగ సిద్ధపరతురా? జాతివైషమ్యముల విడనాడుదురా? కులభేదముల బోకార్తురా? అస్పృశ్యతాపిశాచమునకు పుణ్యాహవాచనము చెప్పుదురా? స్వార్థ

మన యజ్ఞపశువును వధించి యాగమొనర్తురా? అల్లదిగో! గాంధీపురోహితుడు, మీతో సంకల్పము చెప్పించుటకు సంసిద్ధుడై యున్నవాడు.

'ఉత్తిష్ఠత, జాగ్రత, ప్రాపవ
రాన్నిబోధత' (?)

యనుమహామంత్రము నుపదేశించ లేచియున్నాడు. ప్రజలేమిచెప్పెదరు.

క. కొందరు వెనుకనె యందురు
కొందరు వెనుకటరయు సిగ్గుగోను గోవిందుం
డందురు కొందరు మదిలో
కొందలమందుదురు కడకు గొని మనుజేంద్రా!
(గోపికా వస్త్రాపహరణము, భాగవతము)

ఇట్టిసంశయమున కిది తరుణముకాదు.? భవసము ద్రముయొక్క మహోపలము మున్న మనమూహించలేము. స్వాంత నివేదన మొనర్చిన పిదపగాని దాని రసానుభవమున కర్హత పొసగదు. అది పొసగినపుడు గోపికలవలె

గీ. చీరలపహరించి, సిగ్గులు విడిపించి,
పరిహసించి యయ్యనః బరగ మనకు
ఘనుడు నోము కొఱత గాపించి మెక్కించె
నతను హరినుతించి రబలలెల్ల.

అని దేశభక్తులనువారు స్తుతిని పాడెదరు.

మరణభీతి

దామరాజు పుండరీకాక్షుడు గారు, బి. ఏ.

మరణమా! నన్నేమిచేతువు - మాటిమాటికి బెదరగొట్టెదు
పరమపతితు డనంతమూర్తికి - దరినిజేరి సదాభజించెద;—మరణమా!

ఆలుబిడ్డల వీడజాలక - గోలగోలగ నేడ్చువారిని,
చాలవిభవము విడువలేక వి-చారవార్ధి మునుంగువారిని,
కఫ పరంపర లెగసి తట్టగ - కాళ్లు చేతులు చల్లబడగా
"గావుగావు" మటంచు వైద్యుల - కాళ్లుపట్టి తపించువారిని,
లోకసుఖములె నాకసుఖమని - లోలులై భ్రమసేటివారిని,
జేరుపో నీమాట లచ్చట - జెల్లిపోవును, చెల్లవిచ్చట;—మరణమా!

రామతారక మంత్రరసము ప-రాకుసేయక గ్రోలువాడను,
నేమమున నీ జీర్ణకాయము - నిలిపి నూతనవస్త్రధారణ
జేసిచేసియు తుట్టతుదకా - (శ్రీ) రమేశు పదాబ్జములనె ని
వాసముగ నేర్పరుచుకొనియెద - భయము నాకేమిటికి ఛీ! ఛీ!
మరణమా! నన్నేమి నేతువు - హరికృపారసమున నశింతువు.

సూత్రకాల వ్యవసాయ చరిత్ర

పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి గారు

శ్రీ. పూ. 1000 మొదలు క్రీ. పూ. 500 వరకు సూత్రకాలచరిత్రమును వ్రాయుటకు కల్ప సూత్రములు, జైమిని పాణిని ఆపస్తంబ గౌతమాది మహర్షులచే రచింపఁబడిన పూర్వమీమాంసా వ్యాకరణ ధర్మశాస్త్రగ్రంథములు; మహాప్రఖ్యాతినొందిన మనుస్మృతి, తోడ్పడినవి. ఈకాలపుజనులు, ఋగ్వేద ఛాత్ర కాలములందు అవలంబించిన వ్యవసాయవిధులకంటె హెచ్చువిధులచే వ్యవసాయముఁ జేసి లాభమునొందిరి. భూమికిఁ దగిన దోహదముఁ జేసి, తగినబీజమును విత్తినచో ఫలాభివృద్ధి కలుగునని నాఁటివారు తలంచుచుండిరి. చూడుఁడు:

(1) (వరిమొదలగు) ఓషధులకు, (మామిడిమొదలగు) వృక్షములకు, భూమికిఁ దగిన దోహదవిశేషమునందు, బీజమునకుఁ దగినఫలాభివృద్ధి కలుగును.

పైసూత్రార్థముచే నాఁటివారే భూమికి దోహదముఁ జేసి రొట్టబీజములను నాటిన ఫలాభివృద్ధి కలుగునని దానిని బాగుగ గుఱుతెఱిగిరని నమ్మవలసియున్నది.

శ్రౌతకర్మలలో "చైన" భేదమున యజ్ఞస్థానము దున్నెదరు. ఈ దున్నుటకు, యజురథర్వవేదముల యందు విధులు కలవు. ఆవిధులే లౌకికకర్షణమునకును బనికివచ్చునని, సాయనాచార్యులవారు తమ కృష్ణయజుర్వేదసంహితాభాష్యమునం దిటుల వ్రాసిరి.

(2) మూడిరక్కలతో చివరనుండి మొదటికి దున్నఁగా మూఁడుచాళ్లేర్పడును. కాని మూఁడుచాళ్లయొక్క మధ్యభాగము పూర్తిగ పెల్లగింపఁబడదు. కాన యీయాఱు అంకలను ప్రదక్షిణముగాఁ ద్రిప్పి తూర్పుపశ్చిమములకు దున్ని పిమ్మటను దక్షిణమునుండి యుత్తరమునకు దున్నిన రెండుల భూమి బాగుగ దున్నఁబడును.

ఇటులనే యథర్వసంహితయొక్క (3-17) మంత్రమునకు భాష్యమును వ్రాయుచు విద్యారణ్యులు, కౌశిక, వైతానిక, సూత్రములను క్రోడీకరించి, పై యజుర్వేదభాష్యమున వ్రాయఁబడినదానినే దృఢపఱచియున్నారు. అందు స్వల్పభేదములే కాన్పించినందున గ్రంథము పెరుఁగునని వ్రాయలేదు. దానిపర్యవసానము నాలోచింపఁగా యజమాని కొంతదున్ని, భృత్యునకుఁ బిమ్మటనిచ్చి దున్నించుటయే విశేషమని తోఁచునది. ఇందు యజమాని శ్రద్ధావిశేషము కాన్పించును. "కౌశిక సూత్రీకులు" తమ'పొలము' బాగుగ పండవలెనని "కృషి లాభకర్మ" యను నొకకర్మఁ జేయుచుండిరి. దాని నిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

(3) కృషిలాభకర్మయందు బాగుగ పండిన యన్నమునందు నెన్న, గుగ్గిలము, పసుపు, ఉప్పు వేసి "సీతే ఇంద్రాసుహేత్వా" యనుమంత్రమును బఠించి, భుజింపవలెను. పైసూక్తముచే హాలికునిచే మూఁడుచాళ్లు దున్నించి పిమ్మట యజమాని "సీరా

(1) యథౌషధివనస్పతీనాం బీజస్య క్షేత్రకర్మ విశేషే ఫలపరివృద్ధిరేవం॥ ఆపస్తంబధర్మసూత్రం. 2-1-4.
(2) కల్ప॥ ప్రాచ్యా చ్ఛిరోభిః కృషతి ...ప్రదక్షిణమావర్తయాం త్రిస్ర స్త్రిస్ర స్సీతా స్సంహితాః కృషతి మధ్యే సంభిన్నా భవంతి దక్షిణా ల్పృష్టా దుత్తరస్మాద్దక్షిణాయై శ్రోణే రుత్తర మంస ముత్తరాయై దక్షిణమ్॥ కృష్ణయజుర్వేదభాష్యం. 5-2-5. (3) కృషిలాభకర్మణి, సాయూపవత్సే ఓదనే సకృత్పిండసుగ్గులులవణాని ప్రక్షిప్య అసేవ సూక్తే సంపాత్య అభిమంత్ర్య అశ్నాతి "సీతే ఇంద్రాసుహే త్వా" ఇత్యృచా హాలికేన కృష్యమాణా త్రిస్ర స్సీతాః కర్త్రా ప్రత్యేక మనుమంత్రయతే. అత్ర "సీరాయుంజంతీతి" యుగలాంగలం ప్రతినోతి దక్షిణం ఉష్టారం ... మం యునక్తి—కౌశికశ్రౌతసూత్రం. 3-3-11.

"యుంజంతి" అనుమంత్రముఁ బఠింపుచు, విశేషముగ దున్నుచున్నాఁడు. ముందు దక్షిణమునుండి యుత్తరము నకు దున్నుచున్నాఁడు.

"వైఖానస"సూత్రీకులు ముందు తాము దున్ని, పిమ్మట భృత్యునిచే దున్నించుచున్నారు. అది భృత్యున కుపదేశమాదికమై యున్నది. కౌశిక సూత్రీకులు ముందు భృత్యునిచే దున్నించి తృప్తినొందక పిమ్మట, తాము దున్ని శ్రద్ధాళువైన జూపుచున్నారు. రెండును, వ్యవసాయమునందలి శ్రద్ధనే సూచించుచు "కృషిలాభ కర్మ" యనుటకుఁ దగియున్నవి. వైఖానససూత్రములో (5-1) "కృతేయోనౌ" అనుఋక్కును బఠింపుచు విత్తన ములఁ జల్లవలెనని కలదు. ఋగ్యజుస్సామవేదీయుల కంటె నథర్వవేదీయులు 'దున్నుట, విత్తుట' యనుకర్మల నతిశ్రద్ధతోఁ జేసి విశేషలాభము నొందుచుండిరని తోఁచు చున్నది. కృషికర్మకుఁగూడ వైదికసాంప్రదాయములు ప్రాచీనకాలమునుండి నేఁటివరకును గలవు. మఱియు దున్నుట, విత్తుట, వేదకాలమునుండి నేఁటివఱకు శుభ కర్మగా నాలోచించి ద్విజులు తమయిండ్లలో జరుగు వివాహోపనయనాదులలో "అంకురారోపణము" అను కర్మ చేయుచున్నారు. ఆకర్మయందు దయిదుమూఁకుడుల దీసికొని, పుట్టమట్టితో వానిని నింపి, తొమ్మిదికంటె హెచ్చుగురకముల విత్తనములఁ బాలతో జడిపి పైమూఁకు డులలోఁ జల్లెదరు. విత్తనములఁ జల్లినమూఁకుడు లయి దింటికి, 'పాలికలని' పేరు. ఈపాలికలకు, శుభకర్మ జరుగుదినములలోఁ బూజ సలుపుదురు. పాలికలలో మన్నును బోయునప్పుడు, "భూమ్యుద్దేవతాక"సూక్తమును విత్తనములఁ జల్లునప్పుడు "ఓషధీసూక్తమును" బఠింతురు. అందు మంత్రపఠనములో నొక్కొక్క వేదశాఖవారి కొక్కొకసాంప్రదాయ విశేషము కలదు. "అంకు రారోపణకర్మ" యీ సూత్రకాలముననే బయలు దేరెను. ఆపస్తంబాదులు, పుట్టమట్టి తెచ్చి పాలికా ప్రతిష్ఠాపనలోఁ దృప్తినొందిరి కాని "పారస్కరగృహ్య సూత్రకారుఁ"డంతటితోఁ దృప్తినొందక శుభకర్మ చేయు టకుఁ బూర్వమే, మంచిముహూర్తముఁ జూచికొని, పొలములో దున్ని విత్తనములఁ జల్లవలెనని విధించు చున్నాఁడు. ఆగృహ్యసూత్రమునుండి కావలసినయంశముల నిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

(1) పుణ్యదినమున నాఁగలిని గూర్పవలెను.

(2) ఎద్దులను, పెరుగు, బియ్యము, పరిమళద్రవ్య ములచే నర్చించి వానిచేఁ దేనెను నేతిని నాకింపవలెను.

(3) "సీరాయుంజంతి" యనుమంత్రముచే నాఁగ లిని గట్టవలెను.

(4) "సువర్ణసుఫాలా" యనెడుమంత్రముఁ బఠిం చుచు దున్నవలెను. లేక కఱుకోలనైనఁ బట్టుకొన వలెను.

(5) ఆఱుకలవాండ్రలో మొదటివాని నభిషేచిం చిన పిమ్మటఁ దక్కినవారు వాని ననుసరించి దున్నుట కారంభింపవలెను.

(6) స్థాలీపాకదినముకంటె పూర్వదినమునందే యాసీతాదేవిని బూజింపవలెను. వ్రీహులగాని యవల గాని చల్లవలెను. వ్యవసాయారంభమును, నైప్రకారమే చేయవలెను.

(7) పిమ్మట బ్రాహ్మణులకు భోజనము పెట్ట వలెను.

వ్యవసాయదారులు నేఁటికిని, శుభనక్షత్రాదులఁ జూచికొని "ఏరువాక" యనునొకకర్మ నమంత్రక ముగాఁ జేయుచున్నారు. ఆకర్మను వృషభములను బూజించి తా మలంకరించుకొని, మానవ్రతమూని చేయు చున్నారు. మరికొందరు (గోదావరీమండలవాసులు) "దొంగఏరువాక" యను పేరుతో, ప్రతిఫాల్గున బ 30 నాఁటిరాత్రి, శుభాశుభములను విచారింపకయే చేయుచు న్నారు. దీనికినమంత్రకమే ప్రధానముగా నున్నది.

---

1. పుణ్యాహే లాంగలయోజనం; 2. దధ్నా తండులై ర్గంధై రక్షతైరనడుహో మధుఘృతైః ప్రాశయేత్ 3. సీరా యుంజంతీతి యోజయేత్; 4. సువర్ణసుఫాలా ఇతి కృషేత్ ఫాలం వా లభేత; 5. అగ్ర్య మభిషిచ్యాన్యే ప్రతం తథా కృషేయుః; 6. స్థాలీపాకస్య పూర్వవద్దేవతా యజే దుభయోః వ్రీహియవయోః ప్రవప న్సీతాయజ్ఞేష; 7. తతో బ్రాహ్మణభోజనం—"పారస్కరగృహ్యసూత్రం" (13 కండికా).

హలకర్మారంభమునకు, "హాలహారిక" గ్రంథములలోఁ గొన్ని నిబంధనలు కలవు. వాని ననుసరించియే సిద్ధాంతులు, తమపంచాంగములలో గొన్ని ముహూర్తములను, "వసంతర్తువునందు" వ్రాయుచున్నారు. "పారస్కరుఁడు" తనగృహ్యసూత్రములలో హలకర్మారంభమునకు విశేషవిధులను సూచింపక, జ్యేష్ఠా స్వాతీనక్షత్రములు మంచివని మాత్రము చెప్పియున్నాఁడు. "ఆపస్తంబా"ది సూత్రకారులమతము ననుసరించి, "సూత్రానుక్రమణికా"ది గ్రంథములలోఁ జెప్పఁబడిన యంశములోపాయములను గ్రంథవిస్తరభీతిచే వ్రాయలేదు.

ధాన్యవిశేషములు

శ్రౌతకాలమునందుండిన ధాన్యవిశేషములకంటె సూత్రకాలమునందు నానావిధములగు బీజముల నార్యులు కనుపెట్టి వ్యవసాయముఁ జేయుచుండిరి. శ్రౌతకాలమునఁ జెప్పినవానిని విడిచి యీకాలమునందు వాడఁబడినవానిలోఁ గొన్నిటిని మాత్రమే వ్రాయుచున్నాఁడను.

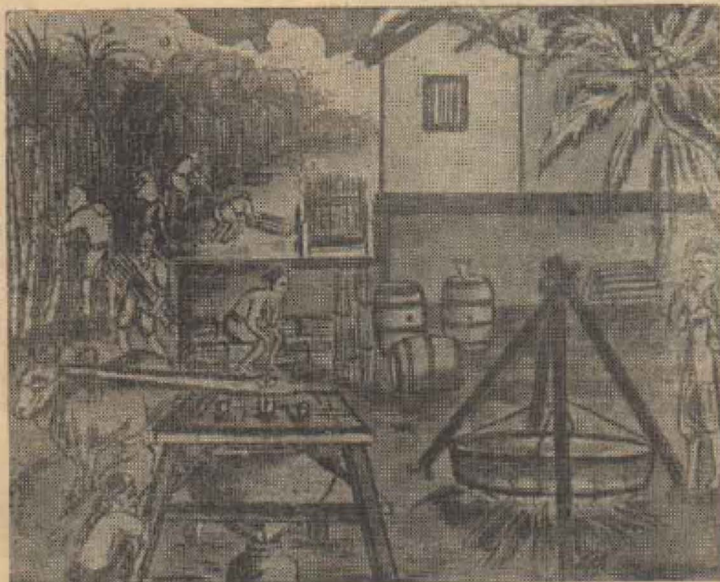
పాణిన్యాచార్యులవారు, తమయష్టాధ్యాయియందు శబ్దనిష్పత్తిఁ జేయుపట్టులలోఁ గొన్నిబీజములను వృక్షములను నుచ్చరించియున్నారు. అందిక్రిందివి ముఖ్యమైనవి. [1]కందులు, ఆవాలు, శనగలు, షష్టికములు (2) ఉలవలు, (3) చెఱకు తోటలు, (4) చెఱకుబెల్లము, (5) పసుపు, (6)కీర, ద్రాక్ష, పిప్పలి, చింత, (7) పత్తి, పెక్కు-చోటు లను సొరకాయ, గుమ్మడికాయ, దోసకాయ మొదలగువాని నుచ్చరించియున్నారు. మఱియుఁ బాణిన్యాచార్యులవారు పెక్కు-చోటులను, బిల్వ, ఖర్జూర, తింత్రిణీ, చూత, శాల్మలీ, పిప్పలి, దాడిమ, కపిత్థ శబ్దములను, అట్టివనములను వచించియున్నారు. దేశమునందు, నానావిధధాన్యములు పండు పొలము లున్నవని యీ క్రిందిపేరులచే రూఢిపరచుచున్నాఁడు (8) పెసలు పండుపొలము "మౌద్గీనము," ఎఱ్ఱజిలమధాన్యము పండుపొలము "వ్రైహేయము," తెల్లధాన్యము పండుపొలము "శాలేయము," తెల్లగోధుమలు పండుపొలము "యవ్యము" లేక, "యవక్యము," షష్టికలు (60 దినాలకు పండుధాన్యము) పండుపొలము "షష్టిక్యము," తిలలు పండుపొలము "తిల్యం" లేక, "తైలీనం," మినుములు పండుపొలము "మాష్యం" లేక, "మాషీణం," ఏగిసవడ్లు పండుపొలము "ఉమ్యము" లేక, "ఔమీనము," (పతంజలి ఉమాలుధాన్యముకాదనినాఁడు. ఉమయన యగిసెపాషి యర్థము) జనుము పండెడు పొలము "భంగ్యము," సల్లకల్లు పండుపొలము "అణవ్యము" లేక, "అణవీనము" అనుశబ్దము లనుచున్నవనిరి. దమ్ముచేసి యూడ్చెడిసేలలు నాఁడు కలవు. అట్టిపొలములసమూహమునకు, "కైదార్యం" లేక "కైదారకం" అనిపేరు. (చూడుఁడు అష్టాధ్యాయి; 4-2-40) కాని 4, 5 సంవత్సరములకుఁబూర్వమునఁ గూడ, మనదేశమునందలి పాశ్చాత్య వ్యవసాయశాస్త్రజ్ఞులు దమ్ముచేసినయెడల భూమి పాడగుననియు, పండదనియుఁ దలంచి యటుల బోధించుచుండిరి. 1907-వ సంవత్సరము ప్రారంభవ్యవసాయశాస్త్రపరీక్షకుఁ బోయినవిద్యార్థులకు "దమ్ముచేసినయెడల కలుగు చెఱుపేమి" యను వర్ణింపుప్రశ్నకూడ పరీక్షాధికారు లడిగిరని జ్ఞాపకము. నేఁడటులుకాక, దమ్ముసేలలుగా గొన్ని యుండు టవసరమని, ప్రభుత్వవ్యవసాయశాఖవారు తెలుపుచున్నారు. నేటికి మూఁడువేలేండ్లక్రితమే మనదేశీయులు, దమ్ముసేలలుగాఁ గొన్ని, మెట్టచెక్కలుగాఁ గొన్ని పొలములుండు నావశ్యకతను గ్రహించియున్నారు. బాగుగదున్నుటను పాణిని చెప్పియున్నాఁడు (9) షష్టికలను ధాన్యము అరువదిదినములకుఁ బండునది. ఇది మూఁడువేలేండ్లనుండి మనసింధూదేశమునందు లాభదాయకధాన్యమై యున్నది. స్మృతికర్తలు షష్టికలను పవిత్రధాన్యమని శ్రాద్ధాదుల కుపయోగింపు మనిరి. ఇది నేఁటి, "దాళువా, గరికసన్న" మనుధాన్యమునకు పితామహస్థానీయ మనవచ్చును. పత్తికలనుధాన్యము విశాఖపట్టణపుజిల్లాలోఁ గలవు; అవి షష్టికలేమో. "కలుపు"

1. 2-4-3; 2. 4-4-4; 3. 8-45; 4. 4-4-103; 5. 4-4-53; 6. 4-3-167; 7. 4-3-136; 8. ధాన్యానాం భవనే క్షేత్రే ఖఞ్, (5-2-1) వ్రీహిశాల్యోర్ఢక్ (5-2-2) యవయవకషష్టికాద్యత్ (5-2-3) విభాషా తిలమాషోమాభఙ్గాణుభ్యః (5-2-4); 9. కృషేశ్ఛందసి. 7-4-64.—అష్టాధ్యాయి సూత్రములు.

సస్యమునకు నడుమ బయలుదేరిన యనవసరపు మొక్కలు తీయుపద్ధతిని నాటివా రెఱుఁగుదురు.

(1) పైరుఁ బెట్టువాఁడు, పైరునందలికలుపు నూడఁబెఱికి రొట్టులు పైరును గాపాడునో.

పైనిచెప్పిన సస్యములేకాక "వల్లలి" కలదని గౌతమసూత్రమునందును, చెఱకుపానకమును గాచి "ఫాణిత" మనుమధురద్రవ్యమును, వండుచుండిరని,

చెఱకురసముతోఁ బంచదారను వండుట

ఆపస్తంబధర్మసూత్రము చెప్పుచున్నది. "ఫాణితము" లేనె పానకమో, లేక, చెఱకురసమునుండి వండిన "మద్యమో" యైయున్నది. "శాపాటా"ది గ్రంథముల లోని వర్ణనలచే, లేనెపానకమని తలఁచుచున్నాను. సూత్రకాలమునందే చెఱకుతోట లీభరతఖండమున వ్యాపించి, ఫాణితము, బెల్లము, పంచదార వండఁబడుచున్న దని, పాణినికృతాష్టాధ్యాయిలోని పదములచేఁ దెలిసి కొనుచున్నాము. అనూచానముగ గుడ, శర్కరాదులకు స్థానమైన భరతఖండమునకు, "జావా, జమైకా"దిదీవుల నుండి పంచదార దిగుమతియగుచుండుటకుఁ గారణ మేమై యుండును? (2) పట్టుబట్టలు, ఎఱ్ఱనిబట్టలు (3) లక్క, లత్తుక, రంగులువేయఁబడినబట్టలు కలవు. వస్త్రములకు, రంగుబట్టలకుఁ బ్రసిద్ధికెక్కినభరతఖండమున కేల పరదేశములనుండి బట్టలు రంగులు దిగుమతి యగుచున్నవి? పంట లెక్కువగాఁ బండుటకుఁగాను "ధాన్యసమృద్ధి" కర్మను "కౌశికసూత్రీకులు" చేయుచుండిరి. గ్రంథవిస్తరభీతిచే దానిని వ్రాయలేదు. పాణిన్యాచార్యులు, ద్రాక్షచూతాదివనములను, పెక్కుపాదు లచ్చరించుటచే తరుకృషి విస్తారము కల దని తోఁచుచున్నది. వృక్షములనుండి (4) గుగ్గిలమును, కర్పూరమును దీయుచుండిరి. ద్రాక్షేక్షుఖర్జూరాది మధురద్రవ్యసమృద్ధి కలుగుటచే ఇప్పటికాలమునందుండి నంత మధు (తేనె) వృద్ధి సూత్రకాలమునందు లేదని తలంపవలసియున్నది. శిల్పులయొక్క సూక్ష్మ యానములు మెంపిలు, సూర్యమండలపర్యంతముఁ గొలిచెడి సూత్రకాలగణితశాస్త్రజ్ఞులకు భూమిఁగొలతె, వర్షపుఁగొలతె తెలిసియుండుట లెక్కలోనిది కాదు. పాణిని అష్టాధ్యాయియందు, భూమిఁగొలతను, వర్షపుఁగొలతను జెప్పినాఁడు. (5) స్వల్పసంఖ్యాకు లగు బ్రాహ్మణులు, విద్యాకృషిలో నిమగ్నులగుటచేతను, వైదికకర్మపరతంత్రులగుటచేతను, అట్టిబ్రాహ్మణులను ప్రభువులు పోషించుచుండుటచేతను క్షత్రియులు రాజకీయపంతంత్రులగుటచేతను, పైరెండు జాతులవారికిని, వ్యవసాయముచేయుటకు సావకాశము లేక, వాణిజ్యవృత్తితోపాటు, కృషి పాశుపాల్యవృత్తులు

1. "యథోద్ధరతి నిర్దాతా కక్షం ధాన్యంచరక్షతి." మనుస్మృతి (7-110); 2. గౌతమసూత్రం 7 ఖండ; 3. అష్టాధ్యాయి (4-2-1,2); 4. అష్టాధ్యాయి (4-4-53) (4-2-80); 5. కాండాంతాత్ క్షేత్రే (4-1-2) వర్ష ప్రమాణ ఊలోపశ్చాస్యాన్యతరస్యాం (3-4-32).

వైశ్యులవృత్తులైనవి. అందువలననే నాటిగ్రంథములలో వ్యవసాయవృత్తి, వైశ్యవృత్తియని వ్రాయఁబడినది. శూద్రుఁడు, త్రైవర్ణికసేవకుఁడుగా నాఁడుండెను. పంచముఁడు లేఁడను నాఁడును, ఇంచుమించు సమానస్థితిలోనే యుండి యొకజాతివారి వృత్తిగ నుండుట సూత్రకాలపు భారతీయులకు లాభకరమై కాన్పించెను కాని ప్రస్తుత కాలమునం దొకజాతివారివృత్తిగ నుండుట నష్టదాయకముగాఁ గాన్పించుచున్నది. సూత్రకాలపు వాఙ్మయముఁ బరిశీలింపగా, నాఁటి కాలమునందు వ్యవసాయము మహోన్నతస్థితిలో నున్నదని తోఁపగలదు. నాఁటికాలపుసర్వశాస్త్రవేత్తలు ప్రభువులు, ప్రజలు సుఖముగ జీవించుటకనువగుపద్ధతులఁ గని పెట్టిరని నాఁటిగ్రంథములవలన నూహింపఁ బడుచున్నది.

గ్రామమును కొలతచేయుట

పశువర్ధనము

ఈ కాలమున భరతఖండమునందు పశువు లత్యభివృద్ధి నొందినవి. గ్రామ నిర్మాణముఁ జేయునపుడు ముందుగ పశుసౌఖ్యమునే గమనించుచుండువారు. చూడుఁడు:

(1) పశువులు గ్రామసమీపమున స్వేచ్ఛగ సంచరించుటకు గ్రామమునకు చుట్టును, నాల్గువందలమూరల దూరము

వాఁడు. కొన్నివిధములనే వాఁడే పంచముఁడు, కొంత మంచిస్థితిలో నుండెనని తలంచుచున్నాను. కృషి వాణిజ్యాదులు, వైశ్యుని ముఖ్యవృత్తులనియు బ్రాహ్మక్షత్రియు లాపదవచ్చినప్పుడేకాని వ్యవసాయముఁ జేయరాదనియు, అప్పుడైనను బ్రాహ్మక్షత్రియులు స్వయముగ నున్నకదున్నించి వ్యవసాయముఁ జేయించుకోనవలెననియు బోధాయనాపస్తంబ, గౌతమ, మనుస్మృతులు చెప్పుచున్నవి. గ్రంథము పెరుగునని యాచర్చ యిందు వదలఁబడెను. వ్యవసాయ

గ్రామపరిసరము - పశువులు

1. ధనుశ్శతపరీహారో గ్రామస్య స్యాత్సమంతతః; శమ్యాపాతాస్త్రయోవాపి త్రిగుణో నగరస్యతు. తత్రా పరివృతం ధాన్యం విహింస్యుః పశవో యది; నతత్రప్రణయేద్దండం నృపతిః పశురక్షిణామ్. మనుస్మృతి 8—237,238.

వరకు మందబయలు నేర్పరుపవలెను. లేక బలముగల వానిచేత విడువబడినమాడు కోలలుపోవు దూరమువరకైనను మందబయలు నేర్పరుపవలెను. పట్టణమునకు మూడురెట్లధికముగ మందబయలు నేర్పరచవలెను.

ఆమంద బయలులో కాపుదల చేయని ధాన్యాదులను పశువులు తినినయెడల పశుపాలకుఁడు దోషికాఁడు.

ప్రాచీనకాలమున నేర్పరుపఁబడిన మందబయళ్లగుఱుతు లింకను నామమాత్రముగ నున్నవి. ఈమంద బయళ్లు గోదావరి, కృష్ణా డెల్టా గ్రామములలో క్షీణించి క్షీణించి నా[illegible]దులమూరలకుబయలు, నాలుగుమూరలైన లేనస్థితి కలవైయున్నవి. మందబయళ్లు లేని గ్రామములలో మంద లెట్లుండును ? ఇందునుగుఱించి, యాంగ్లకాల చరిత్రలో వ్రాయగలను. మనువుచెప్పిన చొప్పున మంద బయళ్లు, హైదరాబాదు రాజ్యమునను పశ్చిమాంధ్రరాష్ట్ర మునను కొన్నిచోటులఁ గాన్పించుచున్నవి. మను స్మృతిలోఁ జెప్పినదానిని, గౌతమధర్మశాస్త్ర మిట్లు బలపఱచుచున్నది.

(1) నోగము దేశమునఁ దీక్షింపఁబడిన నది ప్రభు దోషము, పశుపాలకుఁడు రక్షింపకపోయినచో నది పాలకునిదోషము. దారిసమీపమునందుండిన పొలముకాపుదల చేయకపోయినచో నందుఁ బశువులు పడినయెడల, కొంత పొలమువానిది కొంతఁ బశువులకాపరిదియౌ దోషమగును.

గ్రామసమీపస్థక్షేత్రాధికారి తనపొలము నకు, ఒంటెకుఁ గనఁబడనంతయెత్తుగఁ గంచెను వేసికొనవలెనను విధిని మన్వాదిస్మృతులు చెప్పుచున్నవి. ఎద్దుల నాబోతులనుగా, నథర్వవేదకాలముననే విడుచుటకుఁ బ్రారంభించిరి. అది యీసూత్రకాలమున వృద్ధినొందెను. పశుసంబంధమగు నభియోగాదులకు మనుస్మృతియం దట్టి నిబంధనలు కలవో దిఙ్మాత్రముగ నుదాహరించుచున్నాఁడను.

( ) మఱ్ఱత్రాడు తెగికాని కాడి విఱిగికాని ఎద్దువలనగాని బండివలనఁగాని, మఱియొకని కాపద సంభవించినయెడల బండియజమానిని దండింపరాదు. పశువులను మేపువాఁడు పగలు పశువులఁ దోలుకొనిపోయినది మొదలు రాత్రి యజమానికడ నప్పగించునఱకు నా పశువులకును పశువులవలనఁ బైరులకునుఁ గలుగునష్టమును, పశుపాలకుఁడే భరింపవలెను. ఇంటికడ నొప్పఁజెప్పినపిమ్మట యజమానుని దగును. మందలోఁ జెడిపోయినను, క్రిములు మొదలగువానిచేఁ జంపఁబడినను, కుక్కలు మొదలగువాని చేఁగఱవఁబడినను, మిట్టపల్లములఁబడినను, అశ్రద్ధగా మేపుటవలననశించినను, కలిగెడిపశునష్టమును మేపువాఁడు భరింపవలెను. పశువులు తమంతట నవియే యడవిలోఁ జచ్చినయెడల యాపశువులచెవులు తోకసంధులు గోరోచనము కొమ్ములు మొదలగునవి పశుపాలకుఁడు యజమానికి నమ్మకముకై చూపవలెను.

పశువులబీడులు విస్తారముగ నాఁడుండెను. "వ్రజ, గోచర" శబ్దములను "పాణిని" అష్టాధ్యాయియందుఁ బెక్కుసారు లుచ్చరించుటచే, దేశమునం దనేకప్రదేశములలో, గోశాల లుండెనని తలంపవలసియున్నది. ఋగ్వేద కాలమునం దారంభింపఁబడి, శ్రౌతకాలమున వృద్ధినొందిన పశువైద్యము సూత్రకాలమున విశేషాభివృద్ధి నొందెనని క్రిందినిదర్శనములచే నూహింపఁబడుచున్నది.

"అల్గండువు" అను క్రిమి గోశరీరమున వ్యాపించి రక్తమాంసములఁ దీల్చును, తోకచివర నంటుకొనును. ఈ క్రిమికిఁ దగినచికిత్స:( )గోశరీరగతమగు "నల్గండువు" లను నశింపఁజేయుటకు "ఇంద్రస్య యామహీ" యనెడి యథర్వ సూక్తముచే నేతితో నల్ల సెనగలను హోమము చేయవలెను.

1. పశుపీడితే స్వామిదోషః, పాలసంయుక్తేతు తస్మిన్, పథి క్షేత్రే అనావృతే పాలక్షేత్రికయోః॥ గౌతమధర్మసూత్రం. 12 ఖండ.; 2. శ్లో. ఛిన్ననాస్యే భగ్నయుగే న దండం మనురబ్రవీత్. 8-291,292, శ్లో. దివా వక్తవ్యతా పాలే రాత్రౌ స్వామిని తద్గృహే, యోగక్షేమే౽న్యథాచేత్తు పాలో వక్తవ్యతా మియాత్. 8-230, శ్లో. నష్టం వినష్టం క్రిమిభిః శ్వహతం విషమే మృతమ్, హీనం పురుషకారేణ ప్రదద్యా త్పాలఏవతు. 8-232, కర్ణౌ చర్మచ వాలాంశ్చ వస్తిం స్నాయుంచ రోచనామ్, పశుషు స్వామినాం దద్యాత్ మృతేష్వంగాని దర్శయేత్. 8-234. మనుస్మృతిః; 3. "ఇంద్రస్య యామహీతి" ఖల్వాంగాన్ అల్గండూహననాన్ ఘృతమిశ్రాన్ జుహోతి. వాలాన్ అసితే కాండే సప్యం పరివేష్ట్య సంధివత్తి ప్రతపత్యాపధాతి పద్యేన దక్షిణాముఖః [illegible]ంగుష్ఠం ఉపమస్య కిరతి. సమ్యగ్దాత్యా దధాతి. (కౌశికసూత్రం-4-3).

గోవుయొక్క తోకకుచ్చును విడదీసి కాల్చవలెను. మార్గ మధ్యమునందుండిన బూడిద నెడమచేతితోఁ దీసికొని, కుడిచేతితో స్పృశించుచు, దక్షిణాభిముఖుఁడై పైసూక్తము జపించుచు రోగము వచ్చిన గోవుయొక్క శరీరమునఁ జల్లవలెను. పైసూక్తము జపించుచు మార్గమధ్యమునందలి బూడిదను రోగవంతమగు గోశరీరమునందంతటను రుద్దవలెను. నేఁడు పల్లెలలో "గోమారు" అను పురుగు గోశరీరమునం దంతటను వ్యాపించినయెడల బాగుగ కడిగి శరీర మారినపిమ్మట "కరుమాపమును" (తాటాకుల యిండ్లలో పొగబారుచోటున వ్యాపించు ధూళి) బట్టింతురు. తోక కుచ్చునకు నూకగింజలవంటి పేలుపట్టి యంటుకొనినపుడు తోకను విడదీసి పిడకనిప్పుతో కాఁచెదరు. పైవైద్యములకు వ్యయ మేమియును లేదు. కౌశికసూత్రముకఁ జెప్పఁబడిన వైద్యమునకును వాటికాలమున నల్ల పెసలు, నేయి హోమముఁజేయుటలో వ్యయ మేమియుఁ గలుగదు. కాని నేఁటి యాంగ్లేయ పశువైద్యప్రకారము గోమారు, పేలు, వదలుటకు అర్థరూపాయవఱకు వదలవలసి యుండును. కిరసనాయిలుగాని సబ్బులో 2, 3, సారులఁ కడుగుటలో వ్యయ మెక్కువకాదా.

పశువుల శరీరమునఁ బుండ్లుపడి పురుగులుపట్టినపుడు చేయఁదగినకర్మ

(1) "ఉద్యన్నాదిత్యః" అను సూక్తముచే సంధ్యాత్రయమునందును, గోవులకుఁ బుట్టినపుండ్లపై దర్భలతో రాయవలయును. చేతితో నల్ల పెసలను పైసూక్తములో హోమములఁజేసి, అపురుగులు, చంపఁబడినవి చంపబడినవి యని చెప్పవలయును.

(2) "బ్రహ్మజజ్ఞానం, అగామః, ఏకాదశమ్" అను మంత్రములఁ బఠింపుచు, కాచి చల్లార్చిననీటిలో నుప్పును జేసి, గోవులచేఁ ద్రావింపవలెను. సంతానముఁ గోరువారు గోవులు నీరుఁ ద్రావుటకుఁ దొట్టెలఁ గట్టింపవలెను.

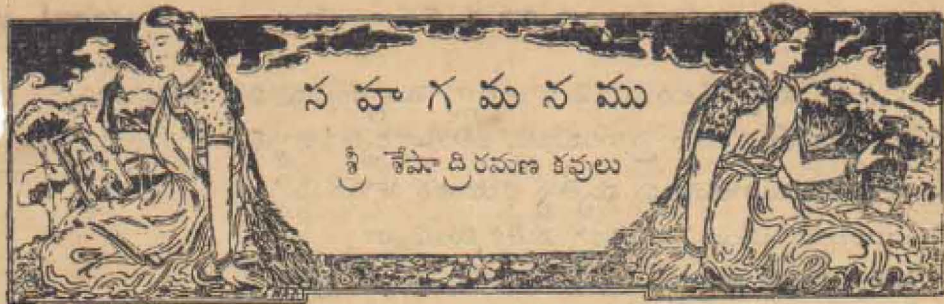
పశువులు నీరుఁ ద్రావుటకుఁ దొట్టెలను ఋగ్వేద కాలముననే యార్యులు కట్టుచుండిరి. ధర్మముకొఱకు సూత్రకాలమునఁ దొట్టెల గట్టుటకు నారంభించిరి. పైని చెప్పఁబడిన చిన్నచిన్న వైద్యములను బల్లెలలో నేఁడును వ్యవసాయకులు చేసికొని, తమ పశుగణమును రక్షించుకొనుచున్నారు. పశువు లరణ్యమునకుఁ బోవునపుడును, తిరిగివచ్చునపుడు పాలు వృద్ధినొందుటకును, పెక్కులు పశువృద్ధికరతంత్రము లావశ్యకములని కౌశికసూత్రములు చెప్పుచున్నవి. గ్రంథము పెరుగునని వ్రాయలేదు.

రాజునకు వ్యవసాయదారునకుఁగలసంబంధము

ప్రభువునకు భూమిపై నెంత యధికారము కలదో పూర్వమీమాంసాశాస్త్రకర్తలు నిర్ణయించియున్నారు. పూర్వమీమాంసలో యాగ దక్షిణావిధానమునందు భూమినిఁ బ్రభువు దానమీయవచ్చునా కూడదా యను మీమాంస యాశాస్త్రజ్ఞులకుఁ గలిగి, "విశ్వజిద్యాగ" దక్షిణా విధానములో చర్చించియున్నారు. పూర్వ మీమాంసా శాస్త్రకర్తయగు "జైమిని" యొక్కయు, ఆజైమిని సూత్రములకు భాష్యముఁజేసినవారి యొక్కయు చర్చ నిందు వ్రాయుచున్నాఁడను.

1. ఉద్యన్నాదిత్య ఇత్యుద్యతి గోనా మేత్యాహ. అపాశితి సూక్తాం తేతే హతాహాతిఇతి దర్భైః రక్ష్య స్యతి మధ్యందినేన ప్రతీచీం అపరాహ్ణే చాలస్తుకాం అభిద్య ఖల్వాదీని ఇతి. (కౌ. సూ. 4-5): 2. "బ్రహ్మజజ్ఞానం, అగామః, ఏకాదశమ్" ఇతి గా లవణం పాయయతి తృషత్తాపినీః ప్రజననకామాః ప్రపాం అవరుంద్ధి. (కౌశికసూత్రం. 3-2).

సహగమనము

శ్రీ శేషాద్రిరమణ కవులు

రాఢవిక్రాంతి కాకతి రుద్రదేవ, చక్రవర్తి సమగ్రాంధ్ర శాసనుండు
హనుమకొండాభిధాన పురాంతరస్థ, రత్నసింహాసనస్థుఁడై రాజ్యమేల.

సీ. ప్రాక్పయోరాశితరంగడోలికలపై, నామోదమెసఁగ నుయ్యాలలూఁగి
శ్రీశైలవిశ్వేశసేవాసమారబ్ధ, మహితసౌభాగ్యసంపదల నొంది
మాల్యవత్సహకారమంజరీమకరంద, కలితగంధానిలంబులను దనిసి
కళ్యాణపురరాజ్య కళ్యాణసమధికైశ్వర్యసంపదలను సంగ్రహించి

తే. గీ. ఆంధ్రధీరకుమార కరాంతరస్థ, రమ్యహేతులపై నాంధ్రరాజ్యలక్ష్మి
యాటలాడుచు నుండెడి యవసరమునఁ, గలిగె దుస్తరమైన సంగ్రామ మొండు.

ఉ. మేళగిదేవభూవిభుఁ డమేయపరాక్రమశాలి; ధారుణీ
పాలకు రుద్రదేవు గెలువన్ దలపోసి సమగ్రసైనిక
శ్రీలలితాత్ముఁడై రణము సేతకు వచ్చెను. హన్మకొండ కీ
కీలకముం గ్రహించి యుటికించిరి వాజుల నాంధ్రపుత్రకుల్.

ఉ. *బాలసముద్రతీరమున వైరులడంపు వసించె, రుద్రభూ
పాలుఁడు శైలదుర్గ పరిపాలకులం దిలకించి మార్తురన్
తోలుఁడటంచు వాకొని కుతూహలియై జవనాశ్వమెక్కి ని
ర్వేలపరాక్రమాప్తి నెదిరించె విరోధివరూథినీ తతిన్.

క. †పోలవాస రాజ్యలక్ష్మీ, తిలకుఁడు మేళగి విభుండు తీవ్రాత్ముండై
బలములను రుద్రవిభుబల,ములపైకిన్ ద్రిప్పె భటసమూహము పోలిసెన్.

చ. మిగుల భయంకరంబుగ సమిద్భువి రుద్రనృపాలుసైనికుల్
పగతుర ముట్టడించి యెటుఁ బోఁగనీక వధింపుచుండగా
దెగువ దలిర్ప మేళగిపతిన్ దునుమాడఁగ రుద్రదేవుఁ డా
వగ గ్రహియించి పైచెఁ బయిపై నిశితప్రదరప్రతానముల్.

ఉ. అమ్ముల తాకిడిన్ నొగిలి యంగకసంధులు వీడిపోవ న
శ్వమ్ము మఱల్చి మేళగి నృపాలుఁడు యుద్ధభరంబు వీడి ప్రా
ణమ్ముల కాసచేసి చనినన్ విడనాడక రుద్రభూవిభుం
డమ్మెయి వెంటనంటెఁ బ్రళయాంతకు కైవడి సాహసక్రియన్.

---

*బాలసముద్రము. ఇది హనుమకొండ చెంతగల యొకానొక తటాకము.

† మేళగి దేవుఁడు పోలవాసరాజ్యము పాలించుప్రభువు. పోలవాస నిజాంరాష్ట్రమున గోదావరీ తీరమునఁ గలదు.

తే. గీ. ప్రభుఁడు వెన్నిచ్చుటం గాంచి పౌజులెల్ల, మొగ్గరంబును విడి పాఱిపోవుచుండ
రుద్రధరణీశు భటులు వైరులనుబట్టి, బలియొసంగిరి పద్మాక్షి* పార్శ్వమందు.

ఉ. మేళగి భూమినాయకుఁడు మృత్యు భయంకర శాతదంష్ట్రికా
జాలనిబద్ధశీర్షుఁడయి సంగరరంగ మతిక్రమించి వా
తూలరయాను సారియయి తుంగతురంగక మెక్కిపోవుచోఁ
గాలవశంబునన్ ధరణి కాంతు తురంగము సందగింపఁగన్.

తే. గీ. మేళగి నృపాలుఁ డత్తఱి మేదినీగ్ర, కాననాదికముల నెల్లఁ గడచిగడచి
కాకతి నృపాలు ధాటిని గన్నుబ్రామి, తెలుపు విడనాడి యెందో యదృశ్యమయ్యె.

చ. "అరినృపుఁ డెందుఁబోయె నిశితాసికి నుత్సవ కారణంబు రూ
పత్తె" నని రుద్ర భూవిభుఁ డుదగ్ర పరాక్రమ బాహుదర్ప వి
స్ఫురణము తాండవింప వనభూములు గ్రుమ్మఱసాగెఁ గాననాం
తరమున నెందు నేనియుఁ గనంబడ దశ్వఖురాగ్ర చిహ్నముల్.

ఉ. ఎక్కడ వైరి చిక్కు, నటనే విజయాంకము లుల్లసిల్లగా
నక్కజమైన శాసనజయధ్వజముల్ నెలకొల్పవచ్చు నన్
మక్కువతోడఁ ద్రిమ్మరఁగ మైళగిభూవిభుఁ డేగుత్రోవ, యే
దిక్కునఁ దోఁచదయ్యె నెదఁ దీవ్రత హెచ్చెను జక్రవర్తికిన్.

సీ. తలిరు తీవియలచే మెలిగొన్న యెలమావి, తరుమూలములనెల్ల నరసి యరసి
పరువంపుఁ జివురు జొంపములచే రాజిల్లు, పొదరిండ్లలోనికిఁ బోయిపోయి
జనదుర్గమములైన శైలభాగములెల్ల, విసువక నొంటిమై వెదకి వెదకి
తరణికిరణంబులు చొరరాని ఘోరకాం, తారభాగములందుఁ జేరిచేరి

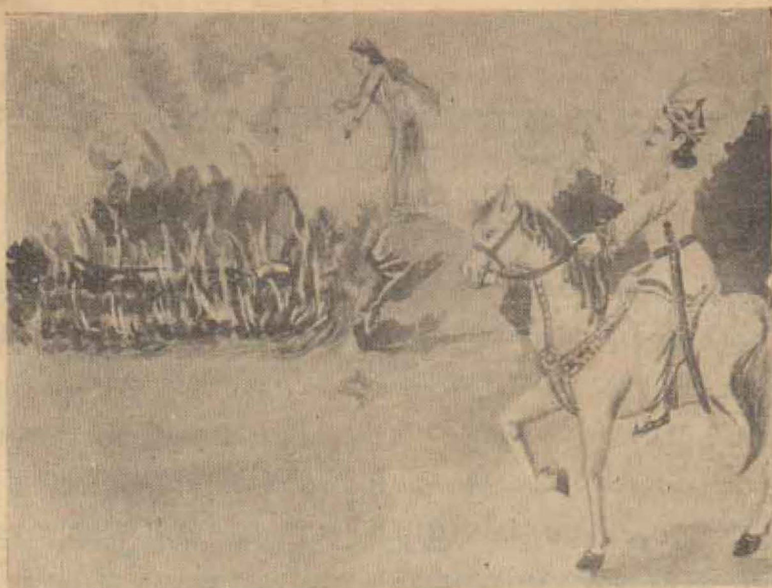
తే. గీ. ఆంధ్రసామ్రాజ్యశాసనుఁ డనుమకొండ, రుచిరసింహాసనారోహి రుద్రవిభుఁడు
వెదకె పాలవాస మేళగివిభునికొఱకు, బొరుష సుమంబు రేకెత్తఁ బ్రతిపదంబు.

ఉ. కొంగలమధ్యభాగమునఁ గ్రుమ్మరుచుండఁగ, నొక్కచో లతా
మండప పార్శ్వభాగమున మైళగి దేవునివాజి కన్పడన్
నిండు ముదంబుతోడ ధరణీపతి రుద్రవిభుండు; వైరి యిం
దుండఁగ వచ్చునంచుఁ జనుచుండెఁ దదంతరమధ్యసీమకున్.

చ. జ్వలనుఁడు మండుచుండె నొకచాయ మహోన్నతకాష్ఠసంహతిపైఁ,
చెలియ యొకర్తు పార్శ్వమునఁ జేరి సుమాంజలి దాల్చి ధ్యానని
శ్చలమగు దృక్పరంపరలు శాంతరసంబు సృజింపుచుండఁగాఁ
బలుమరు ప్రేమగీతికలు పాడఁగసాగె శ్రవఃప్రియంబుగన్.

తే. గీ. పావనతరుండు ప్రత్యక్ష దైవతంబు, వహ్నిభట్టారకునిచుట్టు వనిత తిరిగి
యంజలిప్రసూనంబుల నందు విడచి, సమధికోన్నతమైన ప్రస్తరమునెక్కి.

* హనుమకొండయందున్న జైనదేవత.

ఉ. "ప్రాణవిభుండు మైళగి నృపాలుఁడు పోయిన త్రోవనాకు, ని
ర్వాణసుఖ ప్రదాయకము భౌతిక దేహము పొందుచాలు, ని
ర్వాణమునొంద భర్తృచితి యందు విలీనమ నాదువంచు" పూఁ
బోణి వచించి కన్నుగవ మోడ్చెఁ బతిస్మరణానురక్తయై.

చ. "ఇఁక నిముసంబు సైపు జననీ! జననీ! జననీ!" యటంచు, రా
జకులుఁడు రుద్రభూవిభుఁడు సత్వరరీతి వచించుచున్, దురం
గకము వదల్చుచుండ, నల కంజనిభానన దూఁకె నగ్నిలో
వికచపయోజకర్ణికను వేగమ వ్రాలెడు తేఁటి పోలికన్.

తే. గీ. గాటముగా కౌఁగిలింతలఁ గలసి మెలసి, దహనుపేరిటియవనికాంతరమునందు
దంపతులు కొంతసేపు శాంతముగ నుండి, దృశ్యలోకంబు విడిచి యదృశ్యమైరి.

క. పావనతరసహగమన మ, హావ్రతమును నిర్వహించి యైహికసౌఖ్య
శ్రీ వదలె నేకవీరా, దేవికిఁ దులనిడఁగఁ దగిన తెఱవలు గలరే.

తే. గీ. స్నిగ్ధభావాదికోన్మాద చిత్తయగుచు, భర్తృచితిలోన శయనించి భస్మమైన
కాంతబూదినిగూర్చి, విగ్రహ మొనర్చి, నలిపెనట దేవళము రుద్రచక్రవర్తి.

క. మగువ సహగమన నియమము, మొగిలిచెరలలోన సలిపె, భూవిభుఁ డచటన్
భగవతికి * ఏకవీరకు, నగణితవృత్తుల నొసంగె సర్వాధికికిన్.

తే. గీ. కాకతీయుల రాజ్యంబు గంగఁగలసె, మైళగినృపాలు రాజ్యంబు మాయమయ్యె
ఇప్పటికి శాశ్వతంబుగా నేకవీర, యాదరించుచునున్నది యాంధ్రసతుల.

* మైళగిదేవునితో సహగమనవ్రతమునసలిపి మృతజీవినియైన ఏకవీరాదేవి యాలయము హనుమకొండకు నాలుగు మైళ్లదూరములో మొగిలిచెర్ల యందుఁగలదు. ఏకవీరాదేవి యిప్పటికిఁ బ్రత్యక్షదేవతగా భావింపఁబడుచున్నది.

మూఁడవ వజ్రహస్తుని చిక్కాలవలస శాసనము

మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మ గారు

ఈ తామ్రశాసనము ఉర్లాము, కంబకాయ గ్రామములకు మధ్యగా నొకమైలు దూరముననున్న చిక్కాలవలస అను నొక గ్రామమునందలి రైతు తనపొలమును దున్నుకొనుచుండఁగా బయలుపడినది. ఈ సంగతి తెలిసికొని, చిక్కాలవలస నివాసులు, శ్రీ భైరి అప్పలస్వామి నాయుఁడుగారు ఆరైతునుగలిసికొని, ప్రకటింపఁబడినపిదప నాశాసనముమరల నతని కిచ్చివేయఁబడునని యతనికి నచ్చఁజెప్పి దానిని దీసికొని ప్రకటనార్థము దేశోద్ధారక శ్రీయుత కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులు గారికిఁ బంపిరి. పంతులుగారు 'భారతి' లో బ్రకటించునిమిత్తము దయతో దానిని నా కొసంగిరి.

ఆకారాదికములు

శాసనమునంగల రాగిరేకులుఅయిదు. ఒక్కొకరేకు పొడవు ౮. ౫ అంగుళములు; వెడల్పు 3.౫ అంగుళములు. రేకులు కుడి యెడమ వైపులఁ గొంచెము వెడల్పుగను, నడిమిభాగమునఁ గొంచెము సన్నముగను ఉన్నవి. రేకుల యెడమభాగమున అంచులకు 3/౮ అంగుళము దూరమున రంధ్రములుకలవు. ఆరంధ్రములగుండ పోనిచ్చిన యొకరాగి కడియముమూలమున నీయైదు రేకులును బంధింపఁబడియున్నవి. కడియముయొక్క వ్యాసము ౮. ౫ అంగుళములు. ఈ కడియ మొకరాజ ముద్రికలో నతికింపఁబడి యున్నది. రాజ ముద్రికమీఁద పరిస్ఫుటముగ నొకనంది చెక్కఁబడియున్నది. ఆనంది కిరుప్రక్కల చంద్రుఁడు, సూర్యుఁడు, శంఖము, నాగలి, మత్స్యము మొదలైనవి కలవు. మొదటిరేకు మొదటి పెడ నేమియు వ్రాయఁబడి యుండక, పుస్తకమును అట్టవలె, శాసనమును గాపాడుచున్నది. నాలుగవరేకు రెండవపెడఁగూడ వ్రాయఁబడియుండుటవలన క్రిందిభాగమున శాసనమును గాపాడుటకు ఒకరేకు చేర్పఁబడినది. శాసనపరిరక్షణమే ఆరేకును జేర్చుటలోఁగల యుద్దేశము. ఆ యైదవ రేకునకు రెండువైపులఁగూడ వ్రాఁత లేదు.

లిపి - భాష

శాసనమునందలిలిపి నాగరి; కాని యిప్పటినాగరి అక్షరములకు, శాసనములోని అక్షరములకుఁ జాల వ్యత్యాసము కలదు. అయినను ఇప్పటి నాగరి లిపి శాసనమునందలి లిపి యొక్క పరిణామమే యనుట స్పష్టము. పూర్వమునకు ఇప్పటి మిక్కిలి వ్యత్యాసముగల అక్షరములలో ఇ, ఏ, ఖ, ఘ, జ, చ, ఞ, ణ, ధలు పేర్కొనఁ దగినవి. నకారపుఁబొల్లు 'న' అనుఅక్షరము

నకు క్రింద నొకగీటు గీయుటచేఁ జూపఁబడినది. ఉదా ౧౩-వ పంక్తిలోని '°నివహాః', ౧౬-వ పంక్తిలోని '°త్రింశతమద్ధకాః' అనునవి చూడఁదగును. మకారపుఁబొల్లు పై నొకయనుస్వారము వ్రాసి దానిక్రిందతలక్రిందయిన అర్ధచంద్రాకృతివంటి యొకగీటు వ్రాయుటచేతఁ జూపఁబడినది. ఉదా: రెండవపంక్తిలోని '°గోత్రాణామ్', ౪-వ పంక్తిలోని '°మహీణామ్' మొదలగునవి చూడఁదగును. ఈ పద్ధతికి వ్యతిరేకముగ ఈ మకారపుఁబొల్లు అక్షరమునకు నెత్తిమీఁద నిచ్చు అడ్డుగీటు తీసివేయుటవలనను జూపఁబడినది. (చూడు పంక్తి 33 'మహీమ్') ఇట్లే రకారపు పొల్లుకూడ ఆయక్షరమునకు నెత్తిమీఁదనున్న యడ్డుగీటు తీసివేయుటవలనఁ జూపఁబడినది. (చూడుఁడు పంక్తి ౪౬ 'తస్యభార్యార్ రయపా') అనుస్వారము కొన్ని కొన్నిచోట్ల అక్షరముల శిరోభాగమునను, కొన్నికొన్నిచోట్ల అక్షరమునకు అక్షరమునకు మధ్యగా నెగువను గలదు. అక్షరమున కెడమవైపున నీయఁబడు గీటు అక్షరమునకు నెత్తిమీఁద నీయఁబడు అడ్డుగీటును దాటి పైకిపోనిచ్చుట వలన ఇకారమును, అడ్డుగీటుతో సమముగా వ్రాయుట వలన ఏకారమును, ఇట్లే అక్షరమునకుఁ గుడివైపున నీయఁబడుగీటు అక్షరమునకు శిరోభాగమున నీయఁబడు అడ్డుగీటునుదాటి పోనిచ్చుటవలన ఈ కారమును, అడ్డుగీటుతో సమముగా నిచ్చుటవలన ఆకారమును సూచింపఁబడినది. 'ణ' 'ల' అనునక్షరములకు స్వల్ప వ్యత్యాసము కలదు: మొదటిదానికి నెత్తిమీఁద నడ్డుగీటులేదు: రెండవదానికిఁ గలదు. కాని 'ల్ల' 'ణ్ణ' అక్షరములు రెండును ఇంచుమించుగ నొక్కరీతి నున్నవి. 'ఞ్చ' 'ఞ్ఛ' అని వచ్చినపుడెల్ల చ, ఛ లు ముందును, పిదప అనునాసికమును వ్రాయఁబడినది. 'జ్ఞ' 'ఙ్ఖ', 'ఙ్గ',, 'ఙ్ఘ' అను నక్షరముల స్వరూపములు గమనింపఁదగినవి. రేఫము పిదపవచ్చు ప్రతిహల్లును ద్విత్వముం జెందినది. ఇట్లు ద్విత్వములేని హల్లులును గొన్నికలవు: ఉదా: పంక్తులు ౧౦, ౧౫, ౧౯, ౨౧, 33. శాసనమునం దంతటను బకారమునకు వకారము వ్రాయఁబడినది. ఇట్లే కొన్ని కొన్నిచోట్ల శవర్ణమునకు సకారమును, సకారమునకు శవర్ణమును వ్రాయఁబడినది.

శాసనమంతయు సంస్కృతభాషలోఁ గలదు: గద్యపద్యాత్మకము. శాసనమున పండ్రెండు శ్లోకములు కలవు: ఇవి శార్దూలవిక్రీడితము, మాలిని, వసంతతిలకము మొదలగు వేర్వేఱు వృత్తములలోఁ గలవు.

శాసన వృత్తాంతము

ఈ శాసనము గాంగవంశజుండైన అనంతవర్మాభిధానుండగు వజ్రహస్తదేవునిది. గాంగవంశజులలో వజ్రహస్తుఁ డను పేరు గలవారిలో నీతఁడు మూఁడవవాఁ డగుటచేత నీతనిని గాంగవంశచారిత్రమున మూఁడవ వజ్రహస్తుఁ డందురు. ఈ వజ్రహస్త వంశీయులైన గాంగులు ఆత్రేయ గోత్రులు; పరమమాహేశ్వరులు; పరమ భట్టారకులు; త్రికలింగ మహీభుజులు. శాసనమున

మొట్టమొదట వారివంశప్రశస్తి కలదు. పిదప వజ్రహస్తుని వంశానుక్రమము తెలుపఁబడినది. అది యీరీతిని గలదు:

గాంగవంశమున కలంకారభూతుఁడైన వాఁడును, విక్రమముచేత భూతలమునంతను ఆక్రమించిన వాఁడును అగు గుణమహార్ణవ మహారాజొకఁడు కలఁడు. అతనికి వజ్రహస్తుఁడు అను కొడుకుగలఁడు. పూర్వము అయిదుఖండములుగ విభాగింపఁబడి, అయిదుగురు రాజులచేత పరిపాలింపఁబడు భూమినంతను ఒకటిగఁజేసి శత్రుసమూహమునంతను జయించి అతఁడు నలువదినాలుగు సంవత్సరములు పరిపాలించెను. అతనికి గుండమరాజు, కామార్ణవుఁడు, వినయాదిత్యుఁడు అను ముప్పురు కుమారులు గలరు. ఈ ముప్పురిలో వజ్రహస్తుని అనంతరము గుండమరాజు మూఁడు సంవత్సరములును, పిదప నాతని యనుజుఁడైన కామార్ణవదేవుఁడు ముప్పదియైదు సంవత్సరములును, అటుతరువాత నాతని యనుజుఁడైన వినయాదిత్యుఁడు మూఁడేండ్లును పరిపాలనముచేసిరి. వినయాదిత్యపరిపాలనానంతరము కామార్ణవుని కొడుకును, అనియంకభీమన్నృపతి అనుపేరు గలవాఁడును అగు (రెండవ) వజ్రహస్తుఁడు ముప్పదియైదు సంవత్సరములు రాజ్యమేలెను. ఈ రెండవ వజ్రహస్తునికి ముప్పురు కుమారులు కలరు (౧)(రెండవ) కామార్ణవుఁడు,(౨)(రెండవ) గుండమరాజు, (3) మధుకామార్ణవుఁడు. వీరు వరుసగా నొకరితరువాత నొకరు రాజ్యమునకు వచ్చిరి. వీరిలో కామార్ణవుఁడు అర్ధసంవత్సరమును, గుండమరాజు మూఁడేండ్లును, మధుకామార్ణవుఁడు పందొమ్మిదేండ్లును పరిపాలనముచేసిరి. వీరిలోఁ గడపటివాఁడైన మధుకామార్ణవుఁడు గుండమరాజునకు సవతితల్లి కొడుకు. ఇతని తరువాత (రెండవ) కామార్ణవునికి వైదుంబవంశీయురాలైన వినయ మహాదేవి వలనఁ గలిగిన (మూఁడవ) వజ్రహస్తుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చెను. ఈతఁడే యీ శాసనమునందలి దాత. ఈతనిదే యీ శాసనము. సూర్యుఁడు వృషభ రాసియం దుండఁగా, తొమ్మిదినందల అఱువదన శకవర్షమున చంద్రుఁడు ధనుర్లగ్నమున రోహిణిలో నుండ, అనఁగా క్రీస్తుశకము ౧౦౩౮ - వ సంవత్సరము మేనెల మూఁడవతేది ఆదివారమురాత్రి ఎనిమిదిగంటల ఇరువదియేడు నిమిషములకు శుక్లపక్షతృతీయా ఆదివారమునాఁడు అనంతవర్మాభిధానంబునం బరగు నీ (మూఁడవ) వజ్రహస్తుఁడు సకలధరాతలమునుసంరక్షించుటకుఁ బట్టాభిషిక్తుఁడయ్యెను. శకము ౯౮౨-వ సంవత్సరమున నీ వజ్రహస్తదేవుఁడు కోలువర్తని విషయములోని కుద్దమాఖ్య గ్రామమును మల్లపశ్రేష్ఠి అనునొక వైశ్యునికి దానమొసంగెను.

ప్రతిగ్రహీత

దానమును పట్టినవాఁడు మల్లపశ్రేష్ఠి అనునొకవైశ్యుఁడు. ఇతనితాతపేరు మాధవశ్రేష్ఠి. తండ్రిపేరు సోమనశ్రేష్ఠి. తల్లిపేరుఅరయుప. వీరిది దత్తగోత్రమని చెప్పఁబడినది. వైశ్యుల కులదేవత యగు వాసవీకన్యతో

గాంగవంశవృక్షము

౧. గుణమహార్ణవ మహారాజు

|

౨. (మొదటి) వజ్రహస్తుఁడు (౪౪ ఏండ్లు)

|

౩. గుండమరాజు (౩ ఏండ్లు) — ౪. కామార్ణవదేవుఁడు (౩౫ ఏండ్లు) — ౫. వినయాదిత్యుఁడు (౩ ఏండ్లు).

|

౬. అని యంకభీముఁడు నాఁబరగు (రెండవ) వజ్రహస్తుఁడు. (౩౫ ఏండ్లు)

|

౭. కామార్ణవభూపతి (వైదుంబవంశజ యగు వినయమహాదేవిని పెండ్లిచేసికొనెను.) (అర్ధసంవత్సరము) — ౮. గుండమహీపతి (౩ ఏండ్లు) — ౯. మధుకామార్ణవుఁడు (౧౯ ఏండ్లు)

|

౧౦. మూఁడవ వజ్రహస్తుఁడు.
(క్రీ. శ. ౧౦౩౮ లో పట్టాభిషిక్తుఁ డయ్యెను.)

నగ్నికుండమును జొచ్చిన నూటరెండు గోత్రములవారిలో దంతగోత్రీయులు కలరుకాని దత్తగోత్రీయులు లేరు. అందువలన దంతఅనుటకు శాసనమున దత్త అని తప్పవ్రాయఁబడినదని నాయూహ. శాసనములలో లేని సున్నలుపెట్టుట, ఉండవలసిన సున్నలు లేక పోవుట యిట్టి లేఖకప్రమాద దోషములు సర్వసాధారణము. అందువలన ప్రతిగ్రహీతయైన మల్లపశ్రేష్ఠిది దంతగోత్ర మనియే నా నిశ్చయము. దంతగోత్రీయుల ప్రవర వైశ్య పురాణమునందును, వైశ్యగోత్రాంకిత పద్యావళిలోను నీరీతిని చెప్పఁబడినది.

దంతాఖ్యగోత్రుండు దంతకులాన్వయుం
    డంతయు వింధ్యాద్రి శైలమిలోఁ జ
నలరి సుతీక్ష్ణనామాహ్వయమునికిని శిష్య
    వర్యుఁడై పదివేలవత్సరములు
తపముచేసి సుఫలదానంబు లొనరించి
    జమ్మివృక్షంబు వర్ణంబుగాఁగ
జహ్నుసాగరమును జామదగ్నీశ్వర
    నిలయముఁ గల్పించి నలువదేను
దీపకళికల నొసఁగి యద్దేవునకును
బండుక్షేత్రంబు లేఁబది పదిలపఱచి
సకలవైభవయోగముల్ జరిపి [పిదప]
నొకరి కొకరికిం బ్రాణరమై యొప్పుచుండు.

మనము గమనింపవలసిన మఱియొక విషయముకలదు. నేను చూచినంతవఱకు పూర్వచాళుక్య శాసనములలో వైశ్యుల కిచ్చిన దానమును దెలుపు శాసనమొక్కటియుఁ గానరాదు. ఈ కళింగ గాంగవంశజులు బ్రాహ్మణులకే కాక వైశ్యులకుఁగూడ నగ్రహారములను దానముచేసి పుణ్యమును, యశస్సును సంపాదించుకొని యున్నారు. మన శాసనమునందలి దాతయైన వజ్రహస్తునివలెనే యతని పూర్వుఁడును, అనంతవర్మమహారాజు కుమారుఁడు నైన మధుకామార్ణవ

దేవుఁడు[1]కూడ "గాంగేయ వంశ ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య సంవత్సరము" ౧౨౭౬ లో వైశ్య కుల సంభవుఁడును, మంచినాయకుని కుమారుఁడునైన ఎరపనాయకునకు పటుగ్రామము, హొండరవడొ, మోరఖని అను మూఁడు గ్రామములను వైశ్యాగ్రహారముచేసి యొసంగి యున్నాఁడు.[2] ఈవిధమున కళింగ దేశము నందలి వైశ్యులు గాంగవంశజుల యాదరణ పోషణముల క్రింద వర్ధిల్లినట్లు తెలియఁగలదు.

దాన ప్రతిగ్రహీతయైన మల్లపశ్రేష్ఠి కుద్ధమాఖ్య గ్రామమునకు రాజునుండి దాన శాసనమును సంపాదించి పిదప తనకు నివేశన స్థలమును, ఉద్యానస్థానమును, ఆగ్రామములోని నూఱుమురల ధాన్యోత్పన్న భూమిని అనఁగా ధాన్యముపండు భూమిని మిగుల్చుకొని మిగిలిన కుద్దాముగ్రామ శేషమును జలమూర్వారు గ్రామనివాసియు, ఉపమన్య గోత్రుఁడును, ద్విజోత్తముఁడు నైన పిల్లిశర్మ మనుమఁడును, కరంటమ నాయకునికిని రేకమకును పుత్రుఁడును అగు మాపయ నాయకునితోఁ గూడ ముప్పదిమంది బ్రాహ్మణులకు ఉత్తరాయణ పుణ్యకాలమున నగ్రహారముచేసి యాగ్రామమునకు వచ్చు కప్పములు నూఱుమురల ధాన్యముతోను, ఎనిమిదిమాడలతోను ధారాపూర్వకముగ మఱల దానముచేసెను.

స్థల నిర్దేశము

ఈశాసనమునఁ జెప్పఁబడినవి మూఁడు గ్రామములు మాత్రమే: ఒకటి మాపయ నాయకుని నివాసస్థలమైన జలమూర్వారు; రెండవది దానముగ నిచ్చిన కుద్దాముగ్రామము, దానమిచ్చిన యీగ్రామము కోలువర్తని విషయములో నున్నట్లు తెలుపఁబడినది. మూఁడవది కళింగనగరము. ఇది గాంగ వంశజుల రాజధాని. ఇచ్చటినుండియే దాతయైన మూఁడవ వజ్రహస్తదేవుఁడు మల్లపశ్రేష్ఠికి దానము నొసంగియున్నాఁడు. ఈ గ్రామములు ఎచ్చట నున్నవి?

గంజాము మండలమునందలి శ్రీకాకుళము తాలోకాలో జల్మూరు, కుద్దాము అను గ్రామములు కలవు. కుద్దాము గ్రామమునకు జల్మూరు ఈశాన్యదిక్కుగ ఆఱుమైళ్లదూరముననున్నది.[3] కుద్దాము గ్రామము ఉర్లాం సంస్థానమునకు రెండుమైళ్లదూరముననున్నది. ఈ కుద్దాము గ్రామము పొలిమేరనే మన యీశాసనము చిక్కాలవలస నివాసియైన యొక రైతునకు దొరకినది. అందువలన మన శాసనమునందలి జలమూర్వారు శ్రీకాకుళము తాలూకాలోని యిప్పటి జల్మూరుగను, కుద్దాఖ్యగ్రామ మనఁబడు కుద్ధమాఖ్య గ్రామము ఇప్పటి కుద్దాముగ్రామముగను గుర్తించుటలో సంశయింపం బనిలేదు. కుద్దాము గ్రామమున గృహస్థానమును, ఉద్యానస్థానమునుగాక ప్రతిగ్రహీతయైన మల్లపశ్రేష్ఠి తనకు మిగుల్చుకొనినది 'శతమురధాన్యో

1. ఈ మధుకామార్ణవునికి మనశాసనమునందలి దాతయైన వజ్రహస్తదేవునికిఁ గల సంబంధము తెలియదు.
2. Ep. Coll. Cp. No 5 of 1918-19.
3. కుద్దాము, జల్మూరుల స్థానమును, వాటికిగల దూరము మొదలగు విశేషములను దయతోఁ దెల్పినందులకు శ్రీ శ్రీహరి అప్పలస్వామినాయఁడుగారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను.

...భూమి' అనఁగా నూఱుమురలధాన్యము ...భూమి. మఱల మల్లపశ్రేష్ఠి అగ్రహారముచేసి యిచ్చిన కుద్దాము గ్రామమువలన ప్రతిగ్రహీతలైన బ్రాహ్మణులకువచ్చు ఆదాయము శతమురధాన్యము, అష్టమాడలును: అనఁగా నూఱుమురలధాన్యమును, ఎనిమిది మాడలును. మొత్తముమీఁద కుద్దాము గ్రామమునకునచ్చు ఆదాయము రెండువందల మురల ధాన్యమును, ఎనిమిదిమాడలును. మురయననేమి? ఈ మురయను పదము మొదట భూమికిని, పిదప ధాన్యమునకును గూడ నుపయోగింపఁబడుటచేత, నిది కేసరిపాటిపుట్టి, కేసరిపాటి తూమువలెనే భూమికొలతకును ధాన్యపు కొలతకునుగూడ నుపయోగించు నొకవిధమైన 'కొలమాన' మని మనము నిశ్చయింపవచ్చును. ఈ 'మురి' అనుపదము 'మురయు', 'మురక' అనురూపములను గాన వచ్చుచున్నది. వైశ్యుల కగ్రహారముచేసి యొసంగిన మధుకామార్ణవుఁడు తన దానశాసనమును [1] వ్రాసిన లేఖకునికి ౪౦ మురల భూమి నిచ్చినట్లుకలదు ('లేఖకస్యభూమి మురయు ౪౦; పత్రిస్యభూమి మురయ శత ద్వయమ్ ౨౦౦). ఇట్లే దేవేంద్రవర్మసూనుఁడైన సత్యవర్మయొక్క శ్రీకాకుళము శాసనమునను[2] 'మురయు' పదము కానవచ్చుచున్నది. అచ్చటఁగూడ నిది 'కొలమాన'ము'ను తెలియఁజేయు పదముగనే కాన్పించుచున్నది. 'మురక' రూపములో నిది మనవజ్రహస్తుని మఱియొక శాసనమునఁ [3] గన్పట్టుచున్నది (ధాన్యము రకశతద్వయో· త్పత్త్యాభూమిర్దత్తా). కాని యిన్ని శాసనములలో 'మురయు', 'మురి', 'మురక' పదములువచ్చినను అవియొక నిర్ణీతమైన 'కొలమానము'ను దెలియఁజేయునవని తెలిసినను అది యిప్పటి పుట్లకొలతలో నెంతకు సమానమో తెలియరాదు. ఈజలుమ్మూరు, కుద్దాము గ్రామములున్న ప్రదేశమే కోలువర్తని విషయము. కోలమనఁగా వరాహమునకుఁ బేరుండుటవలన, శ్రీయుతులు రావుసాహేబు హెచ్. కృష్ణశాస్త్రిగారు చెప్పినట్లు [4], కోలువర్తనీ లేక కోలవర్తనీ విషయమనఁగా వరాహవర్తని విషయము కావచ్చును. వరాహవర్తని విషయము గాంగవంశజుల చాలశాసనములలోఁ బేర్కొనంబడినది [5]. ఈ మూఁడవవజ్రహస్తుని నడగాంశాసనమునఁ గూడ కోలువర్తనీ విషయము పేర్కొనంబడినది. కాని యావిషయమున నున్నట్లు చెప్పఁబడిన 'నుగిల గ్రామము' గుర్తింప నసాధ్యమైనది. అదియటుండ మన శాసనమునం జెప్పఁబడిన 'జలుమ్బూరు' వజ్రహస్తునికిఁ బూర్వము కళింగమును బరిపాలించిన గాంగవంశజుల కాలమున నొక విషయము (అనఁగా నిప్పటి యొకమండలము—జిల్లావంటిది)గ నుండినట్లు తెలియుచున్నది. శ్వేతకము రాజధానిగా కళింగమును చాలిం

1. Ep. Coll. Cp. No 5 of 1918-19. 2. Ind. Ant. Vol XIV. p 10. 3. Ep. Ind. Vol. IX. p 94.
4. Ep. I d. Vol IV. p 185. Note 5. 5. Ep. Ind. Vol III. p 127, Ind. Ant. Vol. XIII. p 275. Ind. Vol. XIII. p 120. Ep. Ind. Vol. XIII; p 212. Ep. Ind. Vol. IX. p 94. 6. Ep. Ind. Vol. IV. p 183.

చిన ఇంద్రవర్మ జలమొర్వారవిషయము[1] లోని అమెరసింగయను గ్రామముచు దానము చేసెను. ఈ జలమొర్వార గ్రామమును, మన శాసనమునందలి జలమూర్వారు గ్రామమును ఒక్కటియే యనియు, ఈ జలమూర్వారు(ఇప్పటి జలుమ్మూరు)ను బట్టియే జలమొర్వారవిషయ మను పేరు వచ్చినదనియు నానమ్మకము. కాని యిప్పుడు అమెరసింగగ్రామమును గుర్తించుట కష్టసాధ్యము. ఆపేరుగల గ్రామ మిప్పుడు కానరాదు.

ఇఁక గాంగవంశజులకు రాజధానియైన కళింగనగర మేది ? గాంగవంశజులకు ఈ వజ్రహస్తుని కాలమున రాజధానీనగర మొకప్పుడొకటియు, మఱియొకప్పుడొకటియు నుండి నట్లు శాసనముల ననుసరించి తెలియుచున్నది. మూఁడవ వజ్రహస్తుని మొదటిరాజధాని దంతిపురము; రెండవరాజధాని కళింగనగరము. గాంగ వంశజులకుఁ జాల పూర్వకాలము నుండియు వచ్చురాజధానులలో కళింగనర మొకటి : ఇదికడు ప్రసిద్ధమైనది. రఘువంశమున కాళిదాసమహాకవిచేతఁగూడ

శ్లో. యః మాత్మన స్సన్నని సన్నికృష్టే
మన్ద్రధ్వనిత్యాజితయామతూర్యః;
ప్రాసాదవాతాయనదృశ్యవీచిః
ప్రబోధయ త్యర్ణవఏవ సుప్తమ్.

అనికీర్తింపఁబడినది. కళింగ నగరమును గాంగవంశజుల శాసనములుకూడ నీ విధ మున నే వర్ణించుచున్నవి. మహారాజయిన ఇంద్రవర్మయొక్క- శ్రీకాకుళము ... మున[2] కళింగ నగరము ఈవిధమున వర్ణింపఁబడినది.

"స్వస్తిజలధిజలతరంగకరపల్లవాలింగిత సకలకలింగావనీతల తిలకాయమానాద్విజయకలింగనగరాత్ ..."

అందువలన నీనగరము సముద్రతీరస్థమనుట స్పష్టము. శ్రీకాకుళముతాలూకాలో శేవుపట్టణమగు కళింగనగర మొకటి కలదు. గాంగవంశజుల రాజధానియైన కళింగనగరము ఇది యగునా కాదా యను విషయమున చర్చ చాలకాలమునుండి జరుగుచున్నది. పర్లాకిమిడి తాలూకాలోని ముఖలింగమే కళింగనగరమని శ్రీయుత రావు సాహేబు గిడుగు వేంకటరామమూర్తి పంతులుగారు వ్రాసియున్నారు.[3] శ్రీకాకుళము తాలూకాలోని కళింగనగరమే అసలు కళింగనగరమని శ్రీయుత గాది నరిసింగరావు పంతులు (బి. యే) గారు విజయనగరము మహారాజావారి కళాశాలపత్రిక కొకవ్యాసము వ్రాసియున్నారు[4]. శ్రీ నరసింగరావు పంతులుగారు రఘువంశము, దశకుమారచరిత్రము లందలి కళింగవర్ణనము లనుబట్టి యిప్పటికళింగ నగరమే అసలు కళింగనగరమని వ్రాయుచుఁ దమవాదమునకు బలము నిచ్చుచున్నదని వేములవాడ భీమకవి విరచిత మనఁబడు నొక సీసపద్యము (చాటువు) నుదాహరించి యున్నారు. కాని ఆపద్యము భీమకవిదాయని సంశయింప...

1. Epi. Coll. Cp. No. 9 of 1917-18.
2. Ind. Ant. Vol. XIII. p 122. దీనిని శ్రీయుత జి. రామదాసు పంతులుగా రిటీవలనే చూచియున్నా...
3. Ep. Ind. Vol IV. p 183.
4. Vol I. p 59.

యున్నది. ఏలయన ఆపద్యములతోఁ బాటు కళింగనగర వైభవము నభివర్ణించుచు మఱికొన్ని పద్యములుకూడఁ గలవు: చక్కని శైలిఁ గలిగి చదువుట కింపుగ నుంటచేత వాని నిట పొందుపఱుచుచున్నాను.

సీ. యోజనద్వయవిశాలోన్నతిఁ జెలువొందు
పట్టణంబునకు శోభావిభూతి
హాటకరత్నకవాటానుశోభమై
కోటమించెను కింవుకోటమహీమ
నాట్యశాలల్ చెన్నుగళావానందమై
నిత్యోత్సవక్రీడ నెమ్మిఁ దనర
నంశధారానదీవారాశిసంయుతి
సాగరసంగమప్రసంగ్తి మమరఁ
గడిఁదిరాయకళింగ (గంగ) భూకాంతునకును
రంగమై నవలక్షకళింగ యనఁగ
శృంగశద్వీపమనఁగఁ బ్రసిద్ధిమించి
నానెమరొయ్యె కళింగపట్నంబు ధాత్రి.

సీ. తారాపథోత్తుంగ తీరవిహారాభి
వారాశి గంభీర వారితంబు,
లీలారసానేక బాలాదమత్కార
ఖేలానిరంతరాలోలనంబు,
నానా విచిత్రితోద్యానఘనామోద
గానావ్యతోత్సవమానితంబు
స్వాంతనవోదనితాంతాక్షిరాజహ్య
దంతానమోహ సభాంతరంబు,
క్షీర (?) కేకమయూరశకోరసార్థ
తారికారావకలకలోజ్జ్వలకదంబ
నింబజంబీరవననికురుంబములను
డంబమరొయ్యె కళింగపట్నంబుధాత్రి.

సీ. కలసితము శ్రేష్ఠములబారు లొకచోట
నుదురరతురగంబు లొక్కచోట
బంగారుజలతారుపల్లకు లొకచోటఁ
జక్కనియందలా లొక్కచోట
శ్రీకలనత్రపంగారావ మొకచోట
నొప్పైనవరథ లొక్కచోట
కర్పూరకస్తూరికాగంధ మొకచోట
చొక్కంపుశ్రీగంధ మొక్కచోట
ఉక్కు (విసులు?)గల రాజకామిను లొక్కచోట
(ననరు?) విద్యలవారలు నొక్కచోటఁ
గలిగి తండోపతండమై ఘనతమించి
నయముతోడ కళింగపట్నంబు నెలసె.

సీ. రంగత్తురంగసారంగవాణిజ్యత
రంగమైవెలయు ఫరంగిగములు
కుంపనంబులనొప్పి కోట్లకుపడగలు
పొందుగానిడిన వళిందుజనులు
వారణానేకసద్వస్త్రకస్తూరిచే
వాసిమించిన యింగిరీసువియము
అమలముక్తాప్రవాళాది నానారత్న
రుచిరుకాడీమమరుంగు ఘమలు (?)
బహువిచిత్రాంబరానేకసంచలోహ
హారకస్తూరిగంధసారాద్రమహిత
జాతిఫలములచేత హజార మమర
నానెమరొయ్యె కళింగపట్నంబుధాత్రి. *

వీటిలోని కడపటిపద్యమున ఫరంగిగములు, వలందువారు, ఇంగిరీసులు మొదలగువారు పేర్కొనంబడుటచేత నీ పద్యములు వేములవాడ భీమకవి విరచితములా యని శంకింపవలసియున్నది. విదేశీయులైనబుడతకీచులును, వళిందులును, ఇంగిరీసులును క్రీ. శ. పదునేడు, పదునెనిమిదవ శతాబ్దులలో విరివిగా వర్తకముచేసిననాటి కళింగనగర మీపద్యములలో నభివర్ణితమైనది. కవి యిందు

* ఈపద్యములను కడచిన జ్యేష్ఠమాససంచికను కళింగము: కళింగపట్నము అను విషయమునుగూర్చి వ్రాసినవ్యాసమున శ్రీయుత బుట్టా శేషగిరిరావుపంతులుగారు ఉదాహరించియున్నారు. ఇవి అచ్చయిన పిదప నేను వారివ్యాసముచూచుట తటస్థించినది.

కళింగనగరముయొక్క ప్రాచీన చారిత్రమును గూడ వర్ణించియున్నాఁడు. పద్యములు వేములవాడ భీమకవివి కాకపోయినను అప్పటికి ప్రజలకు ఆ కళింగనగరమునుగుఱించి తెలిసిన చారిత్రమును మనకుఁ దెలుపుచున్నవి.

అది యటుండ క్రీ. శ. ౧౮౧౦ - ౧౨ ప్రాంతముల కళింగనగరమునుగూర్చి వ్రాయఁబడిన కైఫీయతులో నిట్లు కలదు.

'ఈ రాయకళింగగంగు అధికారం జరిగిన తరువాత కొన్ని దినములకు సముద్రముపొంగి కళింగపట్నం సముద్రగామి అయినందున కోటకూడా సముద్రగామి అయినది. యిప్పుడు సముద్రములో ౨-3 నిలువుల లోతున కోటనుండరవున్న చదురురాళ్లు ఘడలకు తగులుతవని వాడలువడిచే పల్లెవాండ్లు చెప్పేవారు. సదరు రాయకళింగగంగుతరుణమందు కళింగపట్నం సముద్రగామి అయిపోయిన తరువాతను పట్నం జేచిరాకు అయివాడరేవుమాత్రం సాగుతూవుండెను '[1]

ఇఁక ముఖలింగమునకు కైఫీయతులలో నిట్టిగాథ లేవియు వ్రాయఁబడలేదు. అది యటుండ ముఖలింగమునకు కళింగావనీనగరము[2], కళింగదేశనగరము[3], (కళింగావనియందలి నగరము) అనుపేర్లేకాక త్రికళింగావనీ నగరము[4], (త్రికళింగావనియందలి నగరము) అనియు, గోకర్ణమనియుఁగూడఁ బేర్లు ఉన్నట్లు అచ్చటి శాసనములవలన స్పష్టముగుచున్నది. అందువలన ముఖలింగమునకు ఎప్పుడును కళింగనగరమనుపేరు రూఢముగ నుండలేదేమోయని నా సంశయము. ఈ కారణములవలన నిప్పటి కళింగనగరమే గాంగవంశజుల రాజధానియైన కళింగనగరమని నా యూహ. అయినను ముఖలింగము శాసనములు అచ్చుపడునవఱకు నీవిషయమిదమిత్థమని నిర్ణయింపవలనుపడదు.

కాలనిర్ణయము

అనంతవర్మాభిధానుండగు వజ్రహస్తదేవుఁడు మల్లపశ్రేష్ఠికి కుద్దమాఖ్య గ్రామమును శాలివాహనశకము కర (౨) వసు(౮) నిధి (౯) అనువానిచే సంకేతమగు ౯౮౨ వ సంవత్సరమున కార్తికమాస ప్రథమపక్ష తృతీయా సోమవారమున దాన మొసంగెను. కార్తికశుక్లపక్ష తృతీయనాఁడు ఆలోచన గౌరీవ్రతమను నొక శైవవ్రతము చెప్పఁబడియున్నది. వజ్రహస్తదేవుఁడు పరమమాహేశ్వరుఁడని వర్ణింపఁబడిన పరమశైవుఁడు. అదిగాక కార్తికమాసము శైవుల కత్యంతప్రీతి. అందువలన కార్తికమాస శుక్లపక్ష తృతీయనాఁడు ఆలోచనగౌరీవ్రతసందర్భమున మహారాజైన వజ్రహస్తుఁ డీదానమును జేసియుండును. ఈపైనిచెప్పిన శకవర్షము వర్తమానాబ్దమా, గతాబ్దమా? వర్తమానాబ్దమనుకొనిన తిథి, వారములు సరిపోవుటలేదు; గతాబ్దమనుకొనినసవి సరిగాసరిపోవుచున్నవి. గతాబ్దమనుకొనినచో సోమవారమునాఁడు ద్వితీయ తిథి సూర్యోదయానంతరము 33 గడియలతో నంతమై తృతీయతిథి వచ్చుచున్నది అనఁగా సోమవారము పగలు గం-౧ ని౧౫ లకు తృతీయవచ్చుచున్నది. అందువలన పై

1. Loc. Rec. Vol, IX p 366,
2. Ep, Coll, No, 169 of 1896 (శకము 1055)
3. Ep. Coll. No. 228 of 1896 (శకము 1053)
4. „ „ No. 230 of 1896 (శకము 1052)
5. „ „ No, 237 of 1896 (శకము 1013)

నడిచిన శకవర్షము గతాబ్దమనుట నిశ్చయము. దీనికి సరియైన ఇంగ్లీషు తేది క్రీ. శ. ౧౦౫౯ అక్టోబరునెల ౧౧ అగుచున్నది. *

ఈ శాసనమున మఱియొక పుణ్యకాలము కలదు. ఉత్తరాయణ పుణ్యకాలమున మఱల మల్లపశ్రేష్ఠి యాగ్రామమునఁ దనకుఁ గొంత మిగుల్చుకొని తక్కినది కుద్దామను పేరన గ్రహారముచేసి ముప్పదిమంది బ్రాహ్మణులకు దానముచేసెను: అనఁగా కార్తికమాస ప్రథమ పక్ష తృతీయకుఁ దరువాత వచ్చిన యుత్తరాయణ పుణ్యకాలము: అనఁగా నిది క్రీ. శ. ౧౦౫౯వ సంవత్సరము డిసెంబరు ౨౫వ తేది శనివారమగుచున్నది.

ఇదిగాక వజ్రహస్తుని యితరశాసనములందునలెనే యీ శాసనమునఁ గూడ ఆతని పట్టాభిషేకదినము తెలుపఁబడినది. శాలివాహన శకము (వియత్ ౦; ఋతు ౬; నిధి ౯) ౯౬౦-వ సంవత్సరమున సూర్యుఁడు వృషభమున నుండఁగా, చంద్రుఁడు రోహిణితో ధనుర్లగ్నమున నుండఁగా, శుక్లపక్ష తృతీయా ఆదివారమున అనఁగా దీనికి సరియైన ఇంగ్లీషు తేది క్రీ. శ. ౧౦౩౭-వ సంవత్సరము మే నెల 3-వ తేది ఆదివారము రాత్రి గం ౮ ని ౨౭ లకు వజ్రహస్తునికి పట్టాభిషేకము జరిగెను.

అందువలన మన యీశాసనము వజ్రహస్తుని ప్రవర్థమాన విజయరాజ్య సంవత్సరము ౨౨ లోనిది.

వజ్రహస్తుని యితరశాసనములలోని వృత్తాంతము.

ఈ వజ్రహస్తుని రాజ్యాభిషేక కాలము మనకుఁ దెలియును. ఇతనితరువాత కళింగమును పరిపాలించినట్టియు ఇతని కుమారుఁడైనట్టియు దేవేంద్ర వర్మరాజరాజదేవుఁడు శకవర్షములు ౯౯౨-లో పట్టాభిషిక్తుడైనట్లు ఆతని శాసనమొకటి[1] తెలుపుచున్నది. అందువలన మనమూఁడవ వజ్రహస్తుఁడు శకవర్షములు ౯౬౦ మొదలు ౯౯౨ వఱకుఁ బరిపాలించినట్లు మనము నిశ్చయింపవచ్చును. ఈ వజ్రహస్తుని తల్లి వైదుంబవంశములోని వినయమహాదేవి యని మనకుఁ దెలియును. ఇతనిభార్య అనంగ మహాదేవి[2]. ముఖలింగమునందలి ముఖలింగేశ్వర దేవాలయములోని యొక శాసనము[3] ఈ మూఁడవ వజ్రహస్తుని రాణిచేసిన ధర్మమును దెలుపుచున్నది. అందామె హైహాయ వంశజయని తెలుపంబడినది. అందువలన నీయనంగ మహాదేవి హైహాయవంశజయని తెలుపంబడిన ఆరాణి కాదుకదా అని సంశయింప వలసి వచ్చుచున్నది. ఆ శాసనము శకవర్షము ౯౯౦ లోనిది. ఈ వజ్రహస్తుని యొక శాసనమున[4] నిజముగా దాత యొక 'రాణక శ్రీ ధర్మఖేడి' అనువాఁడు. ఇతఁడు పరమ మాహేశ్వర పంచవిషయాధిపతి మహామండలేశ్వర 'రాణక శ్రీ భామఖేడి' కొడుకు. ఈతఁడు కదంబవంశజుఁడు. వజ్రహస్తుని పర్లాకిమిడి తామ్రశాసనమున[5] నింకొక 'ఖేడి' కనఁ

* ఇందలి తేదులు దివాన్ బహద్దరు శ్రీయుత స్వామికన్నుపిళ్లెగారి జంత్రి (Ephemeris) ననుసరించి, దాని సాయమున సరిచూడఁబడినవి.

1. Ep, Coll. Cp. No 4 of 1918-19.
2. Ibid.
3. Ep. Coll. No 248 of 1896.
4. Ep. Coll. Cp. No 12 of 1917-18.
5. Ep. Ind. Vol III. p 222.

బడుచున్నాఁడు. అతనిపేరు ఉగ్రఖేడి: కాని యీ వజ్రహస్తుఁడును మన మూఁడవ వజ్రహస్తుఁడు నొక్కరా యను విషయము విచారణీయము. ఉగ్రఖేడి కూడ 'కదంబామలకుల తిలకుఁ'డని వర్ణింపఁబడెను. దేవేంద్రవర్మ విశాఖపట్టణము తామ్రశాసనమున[1] ధర్మఖేడియొకఁడు పేర్కొనంబడి యున్నాఁడు. ఇతఁడు కదంబామలకులతిలకుఁడని వర్ణింపఁబడియుండలేదు కాని దేవేంద్రవర్మకు మేనమామయని చెప్పఁబడియున్నాఁడు. ఇట్లే కదంబ వంశజుఁడని తెలుపఁబడని 'మహాసామంత నాగఖేడి' యొకఁడు ఇంద్రవర్మ చిఱుమగిరి శాసనమునఁ[2] బేర్కొనంబడి యున్నాఁడు. ఈ యుదాహరణము లన్నిటిని బట్టిచూడఁగా 'ఖేడి' పద మంతమందుఁ గలవారలు, కదంబ వంశజులైనవారలు ఈకళింగ గాంగుల క్రింద అధికారులుగను, సామంతులుగనుఉండుటయేగాక, రాజకుటుంబమువారితోఁ గొన్నికొన్ని యెడల సంబంధబాంధవ్యములు కూడ నెఱపినట్లు తెలియఁగలదు. గాంగులకు, కదంబులతోఁడనేగాక వైదుంబులతోను హైహయులతోఁడ కూడ సంబంధ బాంధవ్యము లున్నవనుట స్పష్టము. ఈ బాంధవ్యము వైదుంబులతో నీవజ్రహస్తుని తండ్రియైన కామార్ణవుని కాలమునను, హైహయులతో నీవజ్రహస్తుని కాలమునను గలిసినట్లూహింపనగును. ఈ వజ్రహస్తుని శాసనముల ననుసరించియే వైదుంబులతో సంబంధము చేసినవా రింకొకరు గలరు. ఈ మూఁడవ వజ్రహస్తుని యొక్క తామ్ర శాసనమున[3] 'మానాదిత్యచోట్ట' అను నొకనికి ౩౫ గ్రామములతో నున్న 'గారసత్తివిషయము' దానముచేయఁబడినట్లు తెలుపఁబడినది. అందు ఈ మానాదిత్యచోట్టఁడు చోట్ట చోడపరాజు మనుమఁడనియుఁ జెప్పంబడినది. ఈ మూఁడవ వజ్రహస్తునికి అయితనాఖ్యుని కుమారుఁడైన శ్రీకంఠనాయకునికిని, అతని భార్య వేదవికి జనియించిన పాంగుసా(సో)మయ అనునతఁడు అల్లుఁడనియు, అతఁడు వజ్రహస్తుని దండనాయకుఁడనియుఁ[4] దెలియుచున్నది.

ఈ వజ్రహస్తుని యితర శాసనములు.[5]

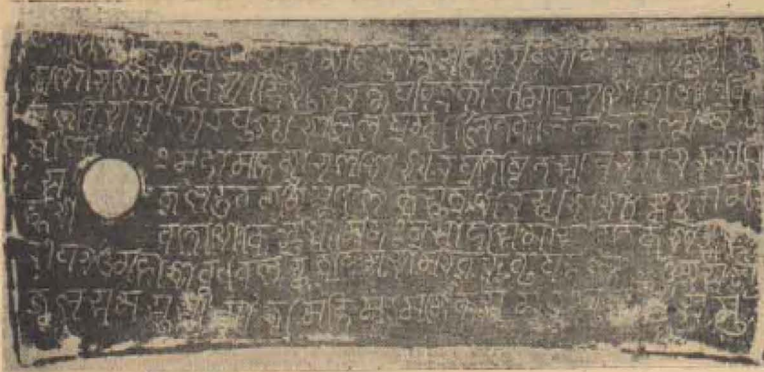
1. Ep Ind. XI p 147.
2. Ep. Ind. Vol IV, p 183
3. Ep. Ind Vol IX, p 94
4. Ep. coll cp nc 3 of 1918-19
5. Ep. coll cp no 12 of 1917-18.
6. Ep. coll no 248 of 1896
7. Ep. coll no 249 of 1896 6
8. Ep. coll no 257 of 1896

---

1. Ind. Ant. vol xviii p 145.
2. Ep. coll cp. no. 9 of 1917-18
3. Ep. coll. cp. no 16 of 1908-09.
4. Ep. Ind Vol IV p. 183.
5. గవర్నమెంటు శాసనశాఖవారిచే సంపాదితములైనట్టియు, ఇంకను ప్రకటింపఁబడనట్టియు శాసనములు.
6. ఇందు విజయరాజ్యసంవత్సరము తప్పుగనున్నట్లు తోఁచును.

మూలము[1]

మొదటి రేకు: రెండవ పేడ

[ ] ఈ బ్రాకెట్టులో నుంచిన యక్షరములు మూలములో సందేహముగ నుండునవి

[*] ఇట్టి గుర్తుగల బ్రాకెట్టులో వ్రాయబడిన యక్షరములు శాసనములో లేక యిప్పుడుంచబడినవి

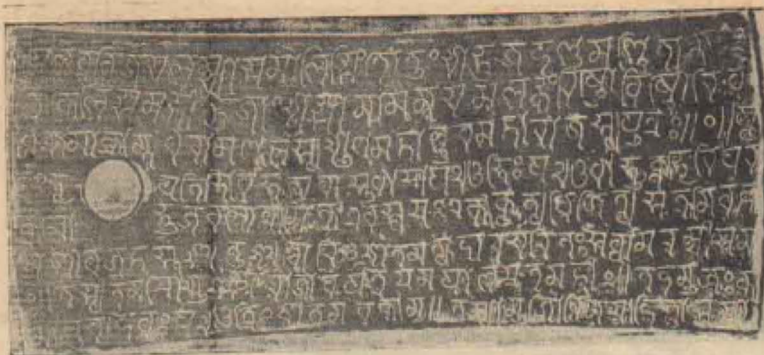
( ) బ్రాకెట్టులో నున్నవి మూలమున అధికమై త్రోసివేయవలసిన యక్షరములు

1. ఓం[2] స్వస్తి శ్రీమతా మఖిలభువనవినుతనయవినయదయాదానదాక్షిణ్యస
2. త్యశౌచ శౌర్య్య[3]ధైర్య్యాది[4]గుణరత్నపవిత్రకాణాం మాత్రేయగోత్రాణామ్ వి
3. మలవిచారాచార పుణ్యాశలిలప్రత్యాలిత[5] కలికాలకల్మషమ
4. హీనామ్ మహామహేన్ద్రాచల శిఖర ప్రతిష్ఠితస్య సచరాచరగురో
5. ః సకలభువన నిర్మ్మాణైకసూత్రధారస్య శశా[6]ఙ్కచూడామణే
6. ర్భ్భగవతో గోకర్ణ్ణ స్వామినః ప్రసా[7]దాసమాసాదితైకశఙ్ఖభే
7. రీపఞ్చమహాశబ్ద[8] ధవలచ్ఛత్ర హేమచామరవర వృషభలాఞ్ఛనసము
8. జ్జ్వ[9]లసమస్త సామ్రాజ్యమహిమ్నా మనేకసమరసఙ్ఘటనము

---

1. నాపగ్గిఅనున్న రేకుల ననుసరించి
2. ఇదియొకగుర్తువలె జూపబడినది
3. ఇచ్చట లేఖకుడు ముందు 'ర్య్యా' వ్రాసి కొట్టివేసి పిదప 'ర్య్య' చేసినాడు
4. ఇచట లేఖకుడు ముందు 'హి' వ్రాసి పిదప దానిని 'ది'గా దిద్దినాడు
5. '°క్షాలప్రక్షాళిత°' అని చదువవలెను
6. '°శశాఙ్క°' అని చదువవలెను
7. '°ప్రసాద°' అని చదువవలెను
8. '°మహాశబ్ద°' అని
9. '°సముజ్జ్వల°' అని

రెండవ రేకు: మొదటిపేజ

9. పల[10]ధ్వ విజయలక్ష్మ్యా[11]సమాలిఙ్గితోత్తుంగభుజదణ్డమణ్డితానామ్
10. త్రికలిఙ్గమహీభుజాం గఙ్గానామన్వయ మలఙ్కరిష్ణో ర్విష్ణోరివ
11. విక్రమాక్రాన్తధరామణ్డలస్య గుణమహార్ణ్ణవ మహారాజస్య పుత్రః॥౦॥[12]పూ
12. ర్వ్వేషామ్ భూపతిభిర్వ్విభజ్యవ[13]సుధాయాః పఞ్చభిః పఞ్చధా [।*] భుక్తాభూరిపరా
13. క్రమోభుజ[14]వలాత్తా[15]మేక ఏవన్వయమ్ [।*] ఏకీకృత్యవిజిత్యస[16]త్రునివహా
14. న్ శ్రీవజ్రహస్తశ్చతు[।*]శ్చత్వారిమ్[17]శతమత్యుదారచరితః సర్వ్వామరక్షీత్సమా
15. ః॥ [౧॥*] తస్యతనయో గుణ్డమరాజా[18] వర్షత్రయమపాలయత మహీమ్॥ తద

నుజః కా

16. మార్ణ్ణవదేవః పఞ్చత్రింశత మబ్ద[19]కాః॥ తస్యానుజో వినయాదిత్య [ః*]సమా

---

10. '°పలబ్ధ°' అని
11. 'లక్ష్మ్యాసమాలిఙ్గితో త్తుంగ°' అని
12. శార్దూల వృత్తము
13. లేఖకుడు మొదట '°వాసుధా°' అని వ్రాసి పిదప 'వసుధా°'గ దిద్దినాడు
14. '°భుజబలా°' అని
15. లేఖకుడు మొదట '°త్తామిక ' అని వ్రాసి పిదప '°త్తామేక°' అని దిద్దినాడు
16. '°శత్రునివహా°' అని
17. '°చత్వారింశత°' అని
18. '°రాజో°' అని
19. '°మబ్దకాః' అని

రెండవ రేకు : రెండవ పెడ

17. స్తిస[ః*]॥[20]తతః కామార్ణ్ణవాజ్జాతో జ[21]గతికల్పభూరుహః। యో రాజద్రాజిత(ః)చ్ఛా

18. యో వజ్రహస్తోవనీపతిః॥ [౨*॥][22] ప్రశ్చ్యోదన్మదగన్ధలుబ్ధ[23]మధుప వ్యాలీఢగణ్డాన్గ

19. జా[।*]న(౨)థిః[24]భ్యః సమదాత్సహస్రమ[25]తులో యస్త్యాగినామగ్రణీ[ః।*] స
(ః) శ్రీమానియబ్కా–

20. భీమనృపతిగ్గఙ్గాన్వ[26]యోత్తంశ[27]కః [।*]పఞ్చత్రింశతమ[28]బ్దకాన్స

21. మభునక్ప్రుథ్వీమ్ స్తుతః పార్థివైః॥ [3॥*][29] తదగ్రసూనుః సురరాజసూ[30]నునా

22. [స*] మస్సమస్తాం స[31]మితారి మం[32]డలః [।*] స్మపాతికామార్ణ్ణవ భూ[33]ప
తిర్భ్భువం సమృద్ధి

23. మాసర్ధసమాం సము[34]జ్వలః॥ [౪॥*][35]తదనుతదనుజన్మ[36] చిత్తజన్మోపమానో
[।*] గుణ

24. నిధిరనవద్యోగుణ్డమాఖ్యోమహీస[37]ః [।*] సకలమిద మరక్ష[38]త్రిణివషాణ

20. శ్లోకము 21. లేఖకుడు మొదట '°జగతీ°' వ్రాసి పిదప '°జగతీ°' గ దిద్దినాడు 22. శార్దూల వృత్తము 23. '°లుబ్ధం°' అని 24. లేఖకుడు మొదట '°న్నథిస్యః' అని వ్రాసి పిదప దానిని '°న్నథిభ్యః' గ దిద్దినాడు 25. లేఖకుడు ముందు '°మతులో°' లోని 'మ' అను అక్షరమును కొంచె హెచ్చుదించు 'స' గా వ్రాసి పిదప దానిని 'మ' గ దిద్దినాడు 26. లేఖకుడు ముందు '°గంగాన్వయో°' అని వ్రాసి పిదప దానిని '°గంగాన్వయో°' గ దిద్దినాడు 27. '°యోత్తంసకః' అని 28. '°మబ్దకాన్' అని 29. వంశస్థము 30. లేఖకుడు ముందు 'సునునా' వ్రాసి పిదప దానిని 'సూనునా' గ దిద్దినాడు 31. '°శమితారి°' అని 32. లేఖకుడు ముందు '°మణ్యలః' వ్రాసి అవస్థపడి తుదకు దానిని '°మణ్డలః' చేసినాడు 33. లేఖకుడు ముందు 'భుపతి' వ్రాసి దానిని 'భూపతి' గా దిద్దెను 34. '°సముజ్జ్వలః' అని. 35. మాలిని. 36. '°తదనుజన్మా°' అని 37. 'మహీశః' అని 38. లేఖకుడు ముందు '°రక్షిత్రిణి°' అని వ్రాసి పిదప '°రక్షత్రిణి°' గా దిద్దినాడు. '°రక్షత్త్రిణి°' అని చదువవలెను

మూఁడవ రేకు: మొదటి పిడ

25. జేథాత్రి [।*] వలయమలఘు తేజో నిర్జిత తారాతిచక్రః ॥[౫॥*][39]తతో ద్వైమా తురస్తస్యమ

26. ధుకామార్ణవో నృపః। (1)అవతిస్మావనీమేతాముద్వానేకా[40]ర్ణవింశతిం॥౦॥[౬॥*]

27. [41] అథ వజ్రహస్తనృపతిరగ్రసుతాదఖిలగుణిజనాగ్ర [గ*]ణ్య [।*] కామార్ణ వాత్కవీన్ద్రి

28. ప్రగీయమానానవదాతశుభకీర్త్తిః[42][॥౭॥*][43]శ్రియ ఇవ వైదుమ్వా[44]న్వయపయః ప

29. యోనిధిసముద్భవాయాశ్చయః సమజనివినయమహాదేవ్యాః శ్రీవజ్రహస్త

30. ఇతితనయః॥ [౮*] [45]వియదృతునిధి సంఖ్యాం యాతి శాకాబ్దే[46] సఙ్ఘే[।*]ది

31. నకృతినృపధనిష్ఠే రోహిణీభసులగ్నే [।*] ధనుషి చసితపక్షే సూర్య్యవారే తృ

32. తీయా(మ్) [।*] యుజిసకలధరిత్రీమ్ రక్షితుమ్ మోభిషిక్తః॥ [౯*][47]న్యాయేన యత్ర సమమా

33. చరితుం త్రివర్గ్గమార్గ్గేణ రక్షతి మహీమ్ మహితప్రతాపే [।*]నివ్యాధ

---

39. శ్లోకము

40. '°నేకాన్న వింశతి°' అని 41.' ఆర్యాగీతి

42. లేఖకుఁడు ముందు 'కీర్త్తిః' అని వ్రాసి పిదప దానిని '°కీర్త్తిః' అని దిద్దినాఁడు. 43.' ఆర్యాగీతి

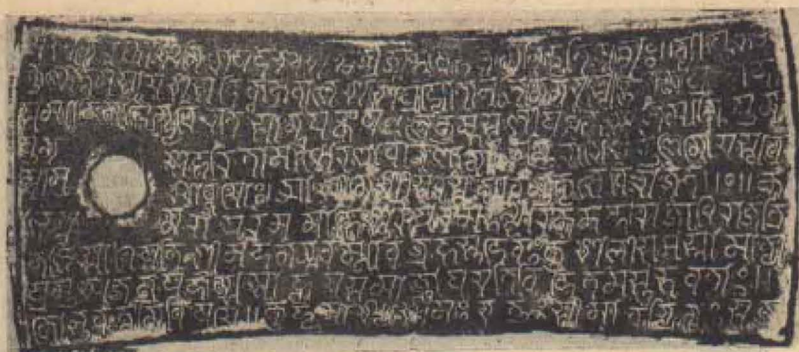
44. '°వైదుమ్బాన్వయ°' అని

45. మాలిని

46. 'శాకాబ్దే°' అని

47. 'వసంత తిలకము.' 'న్యాయ్యేన' అని

మూఁడవ రేకు: రెండవ పెడ

34. యశ్చ నిరఘాశ్చ నిరాపదశ్చ శశ్వత్ప్రజా భువి భవన్తి విభాతి వ[48]త్త్యః॥ [౧౦*] [49]వ్యాప్తేగజ

35. కులోత్తమస్య యశస[50] దిక్చక్రవాలేశశి [।*] ప్రద్యోతామలినేన యస్య భువన ప్రహ్లాద[51]

36. సమ్పాదినా [।*] సై[52]న్దూరై రతిసాన్ద్రపఙ్కపటలై [ః*] కుమ్భస్థలీ పట్టకే [।*] శ్వా[53]లిమ్పన్తి పున[ః*]

37. పునశ్చహరితా మాధోరణావారణాః॥[౧౧*॥][54]అనురాగేణ గుణినో యస్య వ

38. క్త్రముఖా[55]బ్జయోః। ఆ[56]శీనే శ్రీసరస్వత్యా వనుకూలే విరాజత [ః*] ॥౦। [౧౨*]శ

39. లిఙ్గన [గ*]రా త్పరమ మాహే[57]శ్వర పరమభట్టారక మహారాజాధిరాజ త్రి

40. కలిఙ్గాధిపతి శ్రీమదన న్తవమ్మా వజ్రహస్తదేవః కుశలీ సమస్తామాత్య

41. ప్రముఖజనపదా న్సమాహూయ సమాజ్ఞాపయతి విదితమస్తు భవతామ్॥

42. కోలువర్త్తనివిషయే॥ కుద్దమాఖ్యగ్రామః సీమావచ్ఛిన్నః సజ.

48. '°మర్త్యః' అని

49. శార్దూలము

50. 'యశసా' అని

51. లేఖకుఁడు మొదట '°ప్రహ్లాదా°' అని వ్రాసి దానిని '°ప్రహ్లాద°' అని దిద్దినాఁడు

52. 'సిన్దూరై' అని

53. '°ప్వాలిమ్పన్తి' అని

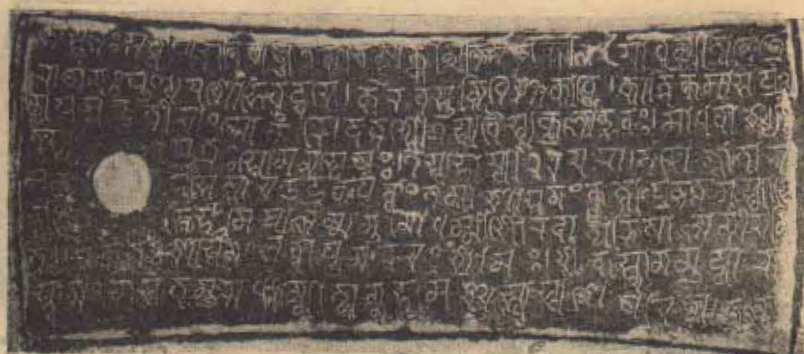
54. శ్లోకము

55. '°ముఖాబ్జయోః' అని

56. 'ఆసీనే' అని

57. లేఖకుఁడు ముందు 'మాహిశ్వర' వ్రాసి పిదప దానిని 'మాహేశ్వర' గా దిద్దినాఁడు

నాలుగవ రేకు: మొదటిపుట

43. లక్షలః సర్వ్వపీడా వివర్జ్జితమాచ[58]న్ద్రార్క్కక్షితి సమకాలం యావన్మా
తాపిత్రో

44. రాత్మనః పుణ్యయశోభివృద్ధయే। శరవసునిధి శ్రీకాన్దే[59]। కార్త్తికమాస ప్రథ

45. మపక్ష తృతీయాం[60] సో[61]వారే। దత్తగోత్రస్య వైస్య[62] కులోద్భవః । మాధ
వాఖ్యః

56. తస్యపుత్రః సోమనస్రే[63]ష్ఠః। తస్యభార్య్యాశ్రీరయపా। తయోర్జ్జాతాయ

47. మల్లపస్రే[64]ష్ఠాయ ఉదకపూర్వ్వం తామ్ర్యా[65] శాసనం కృత్వా ప్రదత్త[66]
మస్మాభి

48. ర్బ్భావిభి ర్భూమిపాలై ర్మ్మనునో[క్త*] ధర్మ్మ[67] గౌరవాత్పరిపాల[68]
నీయమి[69]

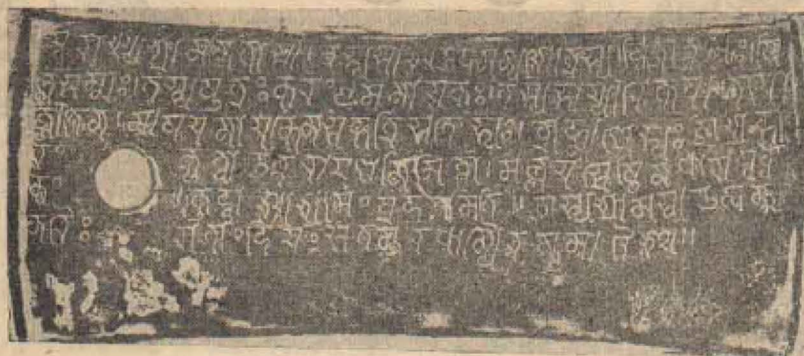
49. తి। రాజతః[70] శాసనం లబ్ధ్వా[71] పు[72]నరయంగ్రామః। గృహస్థానముద్యాన

50. స్థానంచ। స[73]తమురాధాన్యో[74]త్పన్న భూమిశ్చ[75] స్వస్య శేషయిత్వా । జల

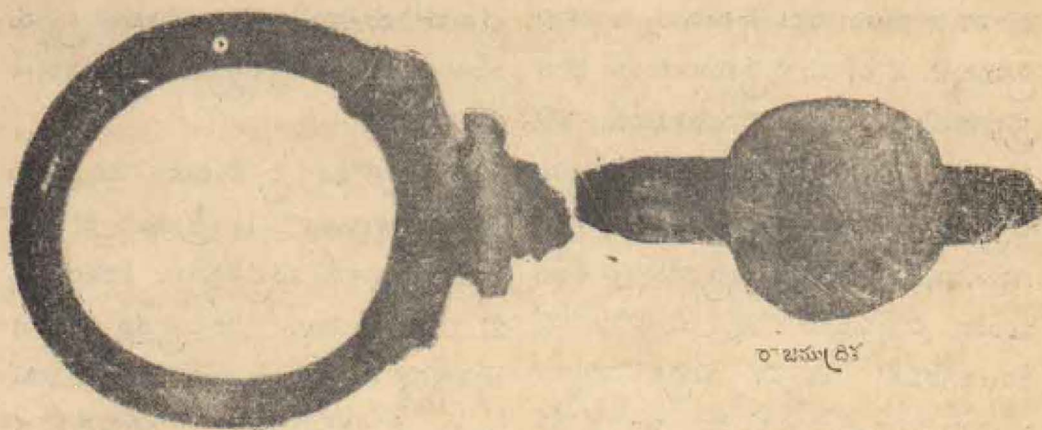
---

58. లేఖకుఁడు ముందు 'మా' వంటి యక్షరమేదో వ్రాసి పిదప దానిని 'న' గా దిద్దినాఁడు 59. 'శాకాబ్దే' అని 60. '°తృతీయా°' అనిగాని లేక '°తృతీయాయాం°' అనిగాని చదువవలెను. 61. '°సోమవారే' అని 62. 'వైశ్య' అని 63. '°శ్రేష్ఠః' అని 64. '°శ్రేష్ఠాయ' అని 65. తామ్రశాసనం' అని 66. 'ప్రదత్తో స్మాభి°' అని 67. 'ధర్మగౌరవా°' అని 68. లేఖకుఁడు ముందు 'పాలా°' అనివ్రాసి పిదప '°పాల°'గా దిద్దినాఁడు. 69. '°పాలనీయ ఇతి' అని 70. 'రాజ్ఞః' అని 71. 'లబ్ధ్వా' అని 72. లేఖకుఁడు ముందు 'పూ' వ్రాసి పిదప దానిని 'పు'గ దిద్దినాఁడు. 73. 'శత' అని 74. లేఖకుఁడు ముందు 'ధాన్యో త్పన్న°' అనివ్రాసి దానిని మఱల 'ధాన్యోత్పన్న°' అని దిద్దినాఁడు. 75. లేఖకుఁడు ముందు 'స్వస్య' అని వ్రాసి పిదప దానిని 'స్వస్య'గా దిద్దినాఁడు.

నాలుగవరేకు: రెండవపిడ

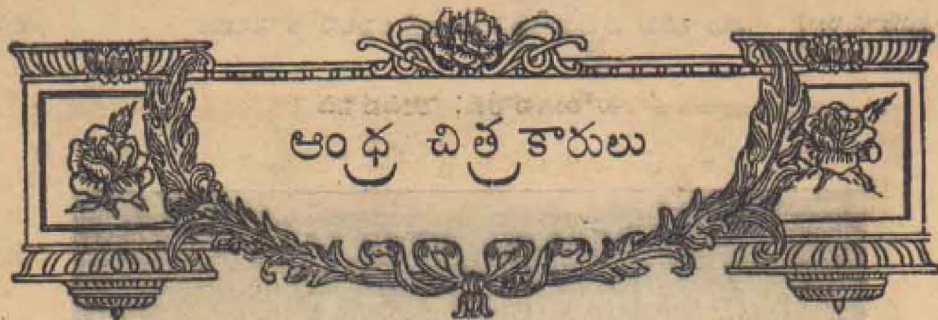
51. ముఖ్వారాఖ్య గ్రామనివాసీ। వభ్య[76]సాశ్చ ఉపమన్యగోత్రస్య। ద్విజో త్తమః। పి
52. ల్లి స[77]మ్మణః। తస్యపుత్రః కరంటమనాయకః। తస్యభార్యా రేకపా। తయో
53. ర్జాతేన। మాపయనాయకేనసహ త్రిన[78]తిభ్యః। వ్రా[79]హ్మణేభ్యః అగ్రహా
54. రంకృత్వా ఉత్తరాయణ నిమిత్తే। మల్లయ స్రే[80]ష్ఠిన ధారా పూర్వ్వ
55. కం। కుద్దాఖ్యగ్రామం ప్రద[81]త్తమితి। అస్యగ్రామస్య ఉత్పన్న
56. కరైః రాజ్ఞా(ం)దే[82]యమ్ సతముర[83] ధాన్యైః రప్తమాడైశ్చ।

రాజముద్రిక

రాగికడియము

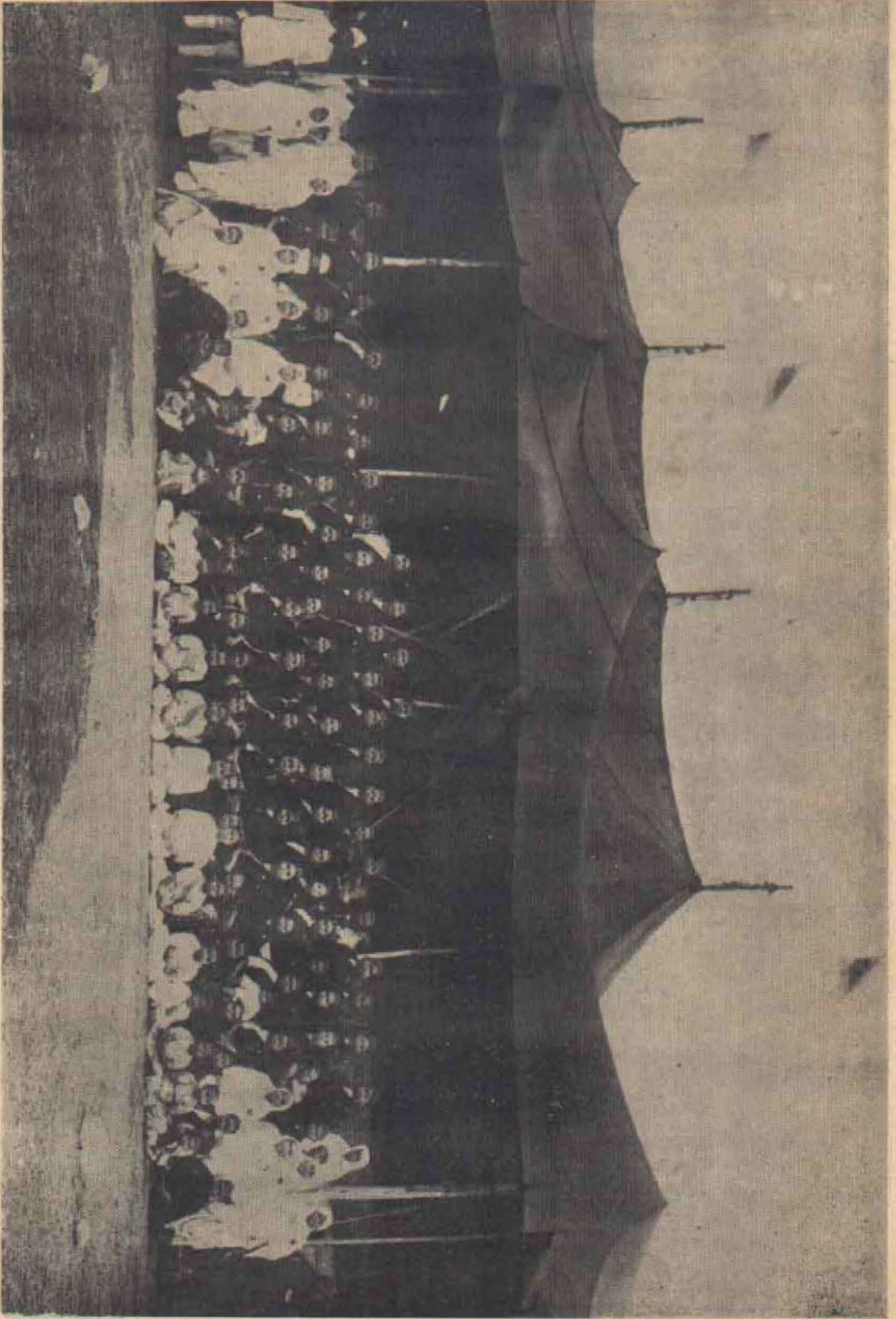
76. ఈపదమునకు అర్థము బోధపడుటలేదు. 77. 'శర్మణః' అని 78. 'త్రింశతి°' అని 79. 'బ్రాహ్మణేభ్యః' అని 80. '°శ్రేష్ఠిన' అని. లేఖకుడు ముందు 'స్రేష్ఠిన' అని వ్రాసి, పిదప దానిని 'స్రేష్ఠిన' అని దిద్దినాడు. 81. 'ప్రవర్త్తమితి' అని 82. లేఖకుడు ముందు 'దియం' అనివ్రాసి దానిని పిదప 'దేయం' అని దిద్దెను. 83. 'శతమురా' అని

ఆంధ్ర చిత్రకారులు

లలితకళలలో సర్వమానవహృదయములను రంజింపఁజేసి రసానుభవమును, తాదాత్మ్యభావమును గలిగించునది చిత్రకళయే. ప్రాచీనకాలమునుండియు దేశకాలజాత్యాచారభేదములచేఁ గొన్ని మార్పులఁ జెందుచు వచ్చినను చిత్రకళ స్వాతిశయమును గోల్పోవక నూతనమార్గముల వెలయుచుండుట నిర్వివాదాంశము. ప్రాచీనబౌద్ధకాల (అజంతా) చిత్రములకును, మధ్యకాలపు రాజపుత్ర మొగలు చిత్రములకును, ఈనాటి ప్రాచ్య పాశ్చాత్య చిత్రములకునుగల తారతమ్య మీవిషయమును దేటపఱచుచున్నది. కాని క్రమముగ భారతీయ చిత్రములయందు భావప్రధానములై రసానందానుభవమును గలిగించునవి మృగ్యములయ్యెను. పాశ్చాత్య చిత్రలేఖన విధానసాంకర్యమే దీనికిఁ గారణము. ఇటీవల వంగదేశచిత్రకారులచే లిఖింపఁబడిన చిత్తరువులు కొన్ని యీలోటును దీర్పఁదగినవిగ నున్నవి. చిత్రకళాపరిజ్ఞానమంతగా నభివృద్ధిగాంచకుండిన యాంధ్రదేశమునఁగూడ భావప్రధానచిత్రములను చిత్రింపఁగల చిత్రకారులు కొంద ఱిప్పుడిప్పుడు ప్రసిద్ధికెక్కుచున్నారు. ఇది యాంధ్రమాత కభ్యుదయసూచకము. మఱియు నీచిత్రకళయొక్క యభివృద్ధికిఁ జిత్రకళాశాలలు, చిత్రకళాప్రదర్శనములు విశేషములుగఁ దోడ్పడుచున్నవి. అట్టి వాంధ్రదేశమునఁ గొన్నియే కలవు. వానిలో రాజమహేంద్రవరమునందలి చిత్రకళాశాలయు, బందరు జాతీయకళాశాలలోని చిత్రకళాశాఖయుఁ జెప్పఁదగినవి. ఈ రెండును యథాశక్తిని చిత్రకారుల నాంధ్రమాత కర్పించుచున్నవి. ఇంకను ఇట్టివెన్నియో యుండినఁగాని భారతీయ చిత్రకళ సత్వరాభివృద్ధిని గాంచనేరదు. ఆంధ్రచిత్రకళకుఁ బ్రత్యేకవ్యక్తిత్వమును గలుగఁజాలదు. కావున సంపన్నులును ఉదారాశయులును నగు నాంధ్రమహాజను లీవిషయమున నధికముగ శ్రద్ధను వహించి చిత్రకళాభివృద్ధికిఁ దోడ్పడవలసి యున్నారు.

ప్రస్తుత మాంధ్రదేశమున నెన్నికగాంచిన చిత్రకారులలో (1) శ్రీయుత దామెర్ల రామారావుగారు సుప్రసిద్ధులు. వీరివయస్సు 27 సంవత్సరములు. వీరిచిత్రము లించుక పాశ్చాత్య లేఖనవిధానసాంకర్యము గలిగియున్నను భావగర్భితములై భారతచిత్రకళను జక్కఁగాఁ బోషింపఁజాలినవై యున్నవి. వీరి చిత్రములలో సాకారచిత్రము లుత్తమస్థానము నలంకరించుచున్నవి. భావగర్భితములై జీవకళను వెలిపుచ్చుచున్నవి. హైందవసాంప్రదాయానుసారముగ నలంకారలక్షణ

3౯ వ అఖిల భారత జాతీయమహాసభా స్వచ్ఛంద సేవా యువతీబృందము - బెల్గాము

ఆంధ్ర చిత్రకారులు

శ్రీయుత దామెర్ల రామారావుగారు

రాజమహేంద్రవరము

చామకూర భాష్యకార్లు రావుగారు

రాజమహేంద్రవరము

వరదా వెంకటరత్నం గారు

రాజమహేంద్రవరము

ములను గ్రహించి తమచిత్రములయందుఁ బొందుపఱుచుటయందు వీరికి సామర్థ్యము మెండు. వీరిచిత్రములలో నధికముగ స్వకపోల కల్పితము లగు పోకడలే కాన్పించుచుండును. వీరిచిత్రములు భారత దేశమున జరిగిన వివిధ కళా ప్రదర్శనములయం దనేకబహుమాన ములఁబడసినవి. వెంబ్లీ ప్రదర్శనమునను బహూ కరింపఁబడినవి. వెంబ్లీ ప్రదర్శనమునకుఁ బంపిన వానిలో నొకదానిని కనేడియన్ జాతీయ ప్రద ర్శనమువారు గైకొనిరి. ఎల్లవిషయములను స్వాతిశయమును బ్రకటించుకొను పాశ్చా త్త్యులు వీరిచిత్రములయెడఁ జూపిన గౌరవ భావమే వీరి నేర్పును జాటుచున్నది.

(1) కృష్ణలీల, (2) రాణీ యలంకరించు కొనుట, (3) కాఠియవార్ గొల్లపడుచు, (4) సిద్ధార్థరాజోదయము, (5) కార్తికపూ ర్ణిమ (4,5 చిత్రములు వెంబ్లీయందుఁ బ్రద ర్శింపఁబడినవి), (6) నందిపూజ, (7) పుష్పా లంకారము, (8) అజంతావిహారము, (9) అజంతాగుహాలు, (10) ఎల్లోరా గుహాలు, (11) భారతి (భారతిసంపుటము ౨ సంచిక ౧ అట్టపైచిత్రము) మొదలయినవి వీరియుత్తమ చిత్రములలోఁ గొన్ని.

(2) శ్రీయుత చేమకూర భాష్యకార్లు రావుగారు. వీరి వయస్సు 29 సంవత్సరములు. వీరు రూపచిత్రరచనమునఁ గడునిపుణులు. వీరి చిత్రములు స్వదేశవిదేశములయందుఁ బేరెన్నిక గాంచినవి. వెంబ్లీ ప్రదర్శనమునకుఁ బంపిన రెండు చిత్రములలో నొకదానిని కనేడియను జాతీయవస్తు ప్రదర్శన సంఘము వారు గైకొనిరి. వీరిచిత్రములలో (1) లోక మాన్య తిలకుగారిరూపచిత్రము, (2) మహా త్మా గాంధిగారి రూపచిత్రము, (3) భగవద న్వేషణము (గోపికలు - వెంబ్లీలో ప్రదర్శింపఁ బడినది), (4) నారీశ్వరుఁడు, (5) శకుంతలా దుష్యంతుల పునస్సమావేశము, (6) అనం తునియందు లీనము మొదలయినవి ప్రశస్తము లయినవి.

3. శ్రీయుత వరదా వెంకటరత్నము గారు. వీరిచిత్రవిద్యానైపుణ్యము పరంపరాగత మైనది. ఏకరూపచిత్రరచనమునందు వీరు మిగుల సమర్థులు. చెన్నపురి చిత్రకళా ప్రద ర్శనములలో వీరిచిత్రములు పెక్కులు బహు మతులఁగాంచినవి. ఒకచిత్రము వెంబ్లీ ప్రదర్శన మునకును బంపబడెను. (1) విష్ణువు, (2) నట రాజు (వెంబ్లీలో ప్రదర్శింపఁబడినది), (3) వార ణాసిరాజు, (4) కైలాసనాథశివ మొదలయి నవి వీరిచిత్రములలోఁ బేరుగాంచినవి.

ఈముగ్గురియొక్క రూపచిత్రము లీ సంచికయందుఁగలవు. ఈఛాయాచిత్రములను కాంగ్రెసు పత్రికానిర్వాహకులు శ్రీయుత ముద్దూరి అన్నపూర్ణయ్యగారు భారతియందుఁ బ్రకటనార్థము దయతోఁబంపిరి.

బారిష్టరు పార్వతీశం

ప్రథమభాగము

గ్రంథకర్త: శ్రీ మొక్కపాటి నరసింహశాస్త్రిగారు, సాహితీసమితి, తెనాలి. క్రౌను పే. 166, ఫదర్వైటుకాగితం. పుస్తకం క్రొత్తతోవతొక్కి అందంగా కనిపిస్తుంది.

వెల రు. 1-4-0.

ఆంధ్రవాఙ్మయంలో సామాన్యంగా వాడుకమాటల్లో క్రొత్తభావాలను, క్రొత్తపోకళ్లను నింపుతూ, పాటలూ, పదాలూ, పద్యాలూ, కథలూ, గుంపులుగుంపులుగా పుట్టుతూ ఉండడమూ, వాటిని వ్రాసేవారు సాహితీసమితి సభ్యులే అయిఉండడమూ దాదాపు ఆంధ్రలోకమంతా యెరిగినవిషయమే. వాటిలో సరసాలు, విరసాలు, ఎన్నోరకాలు. అవి గ్రహించేవారి రుచినిబట్టి ఏర్పడుతూ ఉంటవి.

ఈగ్రంథకర్తగారు సాహితీసమితి సభ్యులూ, సరసులూ. వారీగ్రంథాన్ని చదివేవాళ్లకు నవ్వు పుట్టాలని హాస్యరసంతో గుచ్చెత్తి వ్రాసారు. కథానాయకుడు పార్వతీశం కుర్రవాడు అయిదోఫారందాకా చదివాడు. బారిస్టరు అయి దేశానికి యేదో యేదో చేయాలని యింగ్లాండు ప్రయాణం కట్టాడు. మొగల్తుర్రు పార్వతీశం మదరాసు, కొలంబో, మార్సెల్సులమీదుగా ఫోక్స్టన్ చేరాడు-అనగా ఇంగ్లాండులో అడుగు పెట్టడన్న మాట. ఇక్క[illegible] యీభాగం అంత[illegible]స్తుంది.

శ్రీవీరేశలింగం పంతులుగారి ప్రహసనాల్లోకంటే, శ్రీపానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారి హాస్యగ్రంథాల్లోకంటే యీగ్రంథంలో హాస్యరసం పొంగి పొరలి చదివేవాళ్లను ముంచేస్తుందా అన్నసందేహం బాధ[illegible]స్తుంది. ఎంచేతంటే, అయిదోఫారందాకా చదువుకొన్న పార్వతీశం నిడదవోల్లో రైలెక్కేటప్పుడూ, రైళ్లలో, మదరాసు హోటల్లో, ట్రాము ఎక్కేటప్పుడూ, స్టీమరు ఎక్కేటప్పుడూ, స్టీమరులోపలా, ఇంకా ఎన్నిచోట్లనో, చేసిన వెఱ్ఱిచేష్టలూ, చెప్పిన వెఱ్ఱిమాటలూ స్వాభావసహజంగా ఉంటవా అని. అయితే పైవారిగ్రంథాల్లోకంటే దీన్లో ఒక విశేషం. ఏమంటారా - వాడుకమాటల్లో వ్రాయడం. అంచేతనే విమర్శనంకూడా వాడుకమాటల్లోనే చేయడం. మొదటనే చెప్పేను కాదూ రుచినిబట్టి తేలాలని యిదంతా. అంచేత యీగ్రంథాన్ని అందఱూ చదివి రసం చవి యిలాటిదని నిశ్చయించాలి.

ఇంకాపార్వతీశంగారు బారిష్టరు అయి చేసే దేశసేవల్లో తెలివి తేటలు తెలిపి నవ్వించాలని గ్రంథకర్తగారిని కోర్తాం.

గ. సు.

సాభిప్రాయ విశేషములు

శ్లో. భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహ మేవం విధోర్జున!
జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరంతప!

భారతదేశసమస్య లపూర్వములై మహోమహులనుసయితము సంభ్రమపరవశులను జేయుచున్నవి. పరదేశీయుల దురభిమాన దౌర్జన్యములు స్వదేశీయుల దైన్యదౌర్బల్యములు పరమానర్థములకు మూలములైనవి. సర్వమును విలయావస్థనాశ్రయించుచున్నవి. పునర్నిర్మాణమునకు విలయ మాధారమైనను వర్తమాన పరిస్థితులు విషాదమును గలుగజేయుచున్నవి. భావము లతివేగముగ పరువిడుచున్నను కార్యములు మందగమనమును జేయుచున్నవి. తెల్లవారికిని భారతీయులకును, మహమ్మదీయులకును హిందువులకును, బ్రాహ్మణేతరులకును బ్రాహ్మణులకును, నిమ్నజాతులకును నున్నతజాతులకును ప్రతిఘటనము ప్రబలుచున్నది. రాజకీయ సాంఘికార్థిక రంగములందు సంరంభము ప్రబలుచున్నది. కార్యభార మహత్త్వము విషాదమును గలుగ జేయుచున్నది. విషాదదశయందు చేయవలసినది తోచక నిస్పృహయును నిరాశయును గలుగుచున్నవి. ధర్మనిర్వహణ మార్గము గనుపడకున్నది. వివిధ రంగములందును పరార్థ ప్రయోజనమంతర్థానమై స్వార్థప్రయోజనము ప్రత్యక్షమగుచున్నది. పాలకజాతి నిరంకుశాధికారమునకు సహజమైనదురహంకారమును బూని దుశ్శాసన ప్రయోగమునకు గడంగినది. వంగరాష్ట్రమునందు లిట్టను ప్రభువర్గము ప్రయోగించినదుశ్శాసనమును వంగరాష్ట్ర శాసనసభ నిరాకరించినను నిరంకుశవర్గము దుశ్శాసనమును ధర్మశాసనమును జేసినది. నిర్బంధితులు విమోచనసాధనము లేకను నిర్బంధదుఃఖముననుభవించుచున్నారు. వివిధపత్రములవారునుదుశ్శాసనము నేకగ్రీవముగనుఖండించినను నిరంకుశవర్గము నిర్లక్ష్యము చేయుచున్నది. సామ్రాజ్య శాసనసభయందుదుశ్శాసనమునకు సంబంధించిన ప్రస్తావములను ప్రశ్నలను నిరంకుశాధికారవర్గమునకు శిఖరమైన రీడింగు ప్రభువు నిరాకరించి నిరంకుశాభిమానమును విశదముచేసెను. గ్రేటుబ్రిటనునందు ప్రధాన న్యాయాధికారియైన రీడింగుప్రభువు భారతభూమియందు గవర్నరు జనరలు సింహాసనము నెక్కినతోడనే నూతనమైన రూపభావములను దాల్చుట విచిత్రముగ గనుపడును.

ఈపరివర్తనమునకు స్థానప్రభావము మూలముగ నున్నది. నిరంకుశావరణ ప్రవేశము భ్రమరకీటన్యాయమురీతిని నిరంకుశస్వరూపమును గలుగజేయుచున్నది. భారతీయులకు ప్రతిఘటనసామర్థ్యము లేనపుడు నిరంకుశాధికారదుఃఖము ననుభవనీయమగుచున్నది. గవర్నరుజనరలు సింహాసనమునందు మింటో ప్రభువు కూర్చున్నను, రీడింగు ప్రభువు కూర్చున్నను, భారతమంత్రి పదవియందు పీలు ప్రభువున్నను, ఓలివియరు ప్రభువున్నను, బర్కెనుహెడు ప్రభువున్నను, బ్రిటీషు ప్రభువర్గము లేబరుపక్షమైనను, లిబరలుపక్షమైనను, కన్సర్వేటివుపక్షమైనను, స్థానబల మలంఘనీయమై భారతరాజ్యాంగస్వరూప మేకరూపభావములను దాల్చుచున్నవిధమును నిత్యానుభవము విశదముచేయుచున్నది. మాన్చెస్టరుగార్డియను సామోపాయమును బోధించినను, సర్ మైకేలు ఓడ్వయరు దండోపాయమును బోధించినను, దృక్కోణమునందు మాత్రము భేదము గనుపడదు. బ్రిటిషురాజనీతిజ్ఞుల ప్రగల్భములైన ప్రకటనములు నేతిబీరకాయలనియు, నిరంకుశవర్గ నిరీక్షణము స్వజాతియందును స్వదేశమునందును స్వసామ్రాజ్యమునందును లగ్నమగుచుండుననియు చిరకాలానుభవము విశదము చేసినది. భారతభూమికి తరణోపాయము పరహస్తములనుండి గలుగదనియును స్వహస్తములనుండిగలుగవలయుననియును బాగుగ దెలిసినది. భారతీయుల విభేదములు దైన్య దౌర్బల్యములకు మూలములై తరణోపాయమునకు ప్రతిబంధకములుగనున్నవి. గాంధిమహాత్ముడు భారతీయుల అంతర్విభేదముల నంతరింపజేయుటకును సంయోగయోగాభ్యాసమును సాధ్యము చేయుటకును చేయుచున్న మహాప్రయత్నములు సఫలముగాకుండుట పురాకృతకర్మఫలముగ నున్నది. భారతీయుల సకల ప్రయత్నములందును పురాకృత కర్మ ఫలము ప్రత్యక్షమగుచు విజయసాధనము దురారాధ్యమగుచున్నది. గాంధిమహాత్ము మహర్నిశము సంయోగకార్యాచరణమునకు జేయుచున్న ప్రయత్నములు ప్రజా విశ్వాసమునకు పాత్రములయ్యెను నిరాదరణమును బడయుట సంతాపమునుగలుగజేయుచున్నది. డిల్లీయందు గూడిన వివిధపక్షసభకును నీగతియే కలిగినట్లు తోచుచున్నది.

* * * *

వివిధపక్ష సభ

డిల్లీయందు గూడిన వివిధపక్ష సభకు ప్రయోజనము గలుగదనువిషయ మారంభమునందే తెలిసియున్నను సభా నిర్వాహకులు చూపిన మానభావము విషాదమును గలుగజేయుచున్నది. గతమాసాంతమునందు వివిధపక్షనాయకుల సభ డిల్లీయందు గూడినది. వివిధపక్షములవారును స్వపక్ష ప్రయోజనములను సువ్యక్తముచేసిరి. మహమ్మదీయులు వారిపక్షవాదమును బూనిరి. జిన్నాగా రత్యద్భుతముగను మహమ్మదీయ పక్షవాదమును సమర్థించిరి. హిందువులు మహమ్మదీయుల కాంక్షలను సఫలము చేయనియెడలను ప్రభుత్వము సఫలముచేయుటకు సిద్ధముగనున్నదని జిన్నాగారు బెదరించిరి. ఇంగ్లాండునందు

విన్సెంటుగారును మహమ్మదీయులు ప్రభుత్వాదరణమును గోరుచున్నారని తెలియజేసిరి. మహమ్మదీయులు వివిధరాష్ట్రములందును చేయుచున్న ప్రయత్నము లీవాదనను విశదముచేయుచున్నవి. వంగ పాంచాలరాష్ట్రములందు సమావేశమైన మహమ్మదీయసభ లీధోరణిని విశదము చేయుచున్నవి. మహమ్మదీయులదృష్టి యుద్యోగములమీదను పదవులమీదను ప్రసరించుచున్న విధమును మహమ్మదీయాభిప్రాయము విశదముచేయుచున్నది. మహమ్మదీయాశా విజృంభణము హిందువుల డెందములందు సందియములను గలుగజేసినది. మదనమోహన మాలవ్య, లజపతిరాయి, శ్రీనివాసయ్యంగారు మొదలగు నాయకులు హిందూపక్షవాదమును బలపరచిరి. మహమ్మదీయు లధికస్థానములను ప్రత్యేక ప్రాతినిధ్యముఖమునను బడయగోరుచున్నారు. హిందువు లధికస్థానముల నంగీకరించినను, ప్రత్యేకనియోజకవర్గమును నిరాకరించుచుమిశ్రమనియోజకవర్గమునుగోరుచున్నారు. లిబరలుపక్షమువారు కాంగ్రెసువిధానమును నూలునపుకొట లక్ష్యమును మార్పుగోరుచున్నారు. బెజంటమ్మగారు స్వరాజ్యవిధానమును నిర్ధారణచేయగోరుచున్నారు. రామస్వామి మొదలియారుగారు బ్రాహ్మణేతరప్రయోజనములను నిర్ణయింపగోరుచున్నారు. ఈ సంకీర్ణ ప్రయోజనములనుండి పరమార్థప్రయోజనము బయల్పడుట దుస్తరమైనను గాంధిమహాత్ముడు యథావిధిగను ధర్మనిర్వాహణమును జేయబూనుట మహాత్మునివిశాల హృదయమును వ్యక్తముచేయుచున్నది. గతవారపు యంగుఇండియాపత్రికయందు హిందూమహమ్మదీయ సమస్యవిషయమై మహాత్మ డాంగ్లేయునకు దెలిపిన భావమే దేశమోక్షమునకు పరమసాధనముగనుండగలదని వివిధపక్షములవారును గ్రహించవలయును. "లౌకికప్రయోజనములం దధికసంఖ్యాకులైన హిందువులు మహమ్మదీయులకు త్యాగమును జూపవలయును. ముఖ్యముగను దేశసేవాపరాయణులు రాజకీయ పదవులకు నిరపేక్షా భావమును జూపవలసి యుందురు. దౌర్జన్యమును ప్రతిఘటించుటకుగల శక్తివలన స్వరాజ్యము సిద్ధించునుగాని కొందరధికారపదవులను బడయుటవలనను స్వరాజ్యము సిద్ధించదు. ప్రజాసామాన్యమున కధికారనియంత్రణము నందును పరిపాలనమునందును గలశక్తిస్వభావమును వృద్ధిచేయుటయే స్వరాజ్యసిద్ధికి సాధనము." మహాత్మునిభావములను గ్రహించినవారలకు స్వరాజ్యసాధనము ప్రత్యక్షము గాకపోయినను మనోగతంబగుచున్నది. ఆత్మ విశ్వాసమును పరస్పర విశ్వాసమును స్వరాజ్యప్రాప్తికి సాధనంబులైనను వివిధపక్షములవారును నుద్యోగములకును పదవులకును పెనగులాడుచున్న విధమును వివిధపక్షముల సమావేశవ్యవహారములు విశదము చేసినవి. పరపరిపాలనమునం దధికారాశ్రయమున కవకాశములుగలవు గాని స్వతంత్రరాజకీయవ్యవహారముల కవకాశములు లేవని నిత్యానుభవము విశదముచేయుచున్నను నధికారసమ్మోహముపరమానర్థములకు మూలమగుచున్నది. దేశసేవకులదృష్టి యధికార సమ్మోహమును

వదిలి యనన్యమైన దేశసేవయందు లగ్నమగుటకు భారతజాతి విశ్వప్రయత్నము చేయవలసియున్నది. ఈసాధన మెంతస్వల్పమైనను ప్రజాలక్ష్యమును బడయుటకు దేశాభిమానులు పాటుపడునప్పుడు స్వరాజ్యాగమనము సాధ్యముగా గలదు. పండిత మోతిలాలు నెహ్రూగారు దెలిపినట్లు బెజంటమ్మగారి యుపసంఘము ఫిబ్రవరి మాసాంతమునకు స్వరాజ్యవిధానమును సిద్ధముచేసినను ఢిల్లీ సమావేశమునకు ప్రధానాశయమైన వివిధ పక్షముల సంయోగము కాంగ్రెసువేదికయందు సమకూడునని నమ్ముటకు సూచనలు గనుపింపవు. ఈ విషమదశయందు ఖద్దరు లక్ష్యము సయితము వెనుకకుబడుటయును కాంగ్రెసు పూర్వస్థితిని దాల్చుటయును సంభవముగ గనుపడుచున్నది. రెండుమూడు మాసములందు ఏకీయపరిస్థితులందేమి మార్పులు జరుగనున్నదియును దురూహ్యముగ నున్నది. దేశపరిస్థితు లెట్టులున్నను ఖద్దరుప్రచారమునైనను జేసి స్వరాజ్యానుతాపమును స్వరాజ్యార్హతను వ్యక్తముచేయుట భారతీయులకు పరమధర్మముగనున్నది. లోకోత్తరపురుషుడైన గాంధిమహాత్మునినాయకత్వము ఖద్దరువిధానముమీద నాధారపడియున్న విషయమునైనను ప్రజలును నాయకులును గ్రహించి స్వధర్మనిర్వహణమును జేయుట భావ్యముగనున్నది. శ్రీకృష్ణభగవానుడు విషాదయోగపరవశుడైనవిజయునకుపదేశించినకర్మయోగమార్గమునె గాంధిమహాత్ముడు విషాదపరవశులైన భారతీయుల కుపదేశించుచున్నాడు. "అకర్మణులకు శరీరయాత్రసయితము బాగుగ జరుగదు" అని శ్రీకృష్ణభగవానుడు గీతాశాస్త్రమునందు బోధించిన ధర్మము ప్రత్యక్షముగ గనుపడుచున్నది. శ్రీమతి బెజంటమ్మగారు భారతదేశము నిశ్చేష్టతను వహించిన విధమును వారి వ్యాసావళియందు విశదము చేసినది. నిశ్చేష్టతనుబోగొట్టి స్వరాజ్యనాదమును దిగంతరాళమునందును గృహాంతరాళమునందును నింపుటకు ఖద్దరుముఖ్యసాధనముగనున్నది. ముప్పదికోట్ల ప్రజలు త్రికరణశుద్ధిగను ఖద్దరు నారాధించునప్పుడు స్వరాజ్యము స్వయముగ రాగలదను మహాత్ముని విశ్వాసమును భారతీయులును నారాధించి మహాత్ముని సంకల్పమును సఫలముచేసి స్వరాజ్య సందర్శనమును జేయుదురుగాక !

Edited and Published by K. NAGESWARA RAO, at the Andhra Patrika Press, No. 7 Thumbu Chetty Street, G. T. Madras